DÖNÜŞEN ULUSLARARASI SİSTEMDE

DEVLETLERİN DÜNYASI

BİLDİRİ ÖZETLERİ

15 – 16 EKİM 2018

EDİTÖRLER

Erdem DENK – Haldun YÜRÜMEZ

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi

dönüşen uluslararası sistemde devletlerin dünyası

15-16 ekim 2018
ankara üniversitesi
siyasal bilgiler fakültesi

siyasal bilgiler fakültesi
uluslararası ilişkiler bölümü

http://www.mulkiyekongresi.org
devletlerdunyasi@gmail.com

Dönüşen Uluslararası Sistemde
Devletlerin Dünyası Kongresi
Bildiri Özetleri
10 Ekim 2018

© 2018 **AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayın No: 617**
Ankara Üniversitesi Yayın No: 605
ISBN: 978-605-136-387-5

EDİTÖRLER Erdem Denk ve Haldun Yürümez

YAYINA HAZIRLAYAN Uğur Birdal

AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları

Fakülteler Mahallesi Cemal Gürsel Cad. 56/A 06590 Çankaya-Ankara

Tel: 0 312 595 12 00

E-posta: devletlerindunyasi@gmail.com

Web: www.mulkiyeircongress.org

DÖNÜŞEN ULUSLARARASI SİSTEMDE

DEVLETLERİN DÜNYASI

BİLDİRİ ÖZETLERİ

15 – 16 EKİM 2018

AÜ SBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Cebeci Yerleşkesi, Ankara

Akademik Danışma Kurulu

Prof. Dr. Funda KESKİN ATA, AÜ SBF Uluslararası İlişkiler Bölümü Başkanı
Prof. Dr. Hasan Ali KARASAR, Kapadokya Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Özlem TÜR, ODTÜ İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü Başkanı
Prof. Dr. Haldun YALÇINKAYA, TOBB ETÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü Başkanı
Prof. Dr. Melek FIRAT, AÜ SBF Uluslararası İlişkiler Bölümü
Prof. Dr. İlhan UZGEL, AÜ SBF Uluslararası İlişkiler Bölümü (Emekli)
Prof. Dr. Çınar ÖZEN, AÜ SBF Uluslararası İlişkiler Bölümü
Prof. Dr. Erel TELLAL, AÜ SBF Uluslararası İlişkiler Bölümü
Doç. Dr. Erdem DENK, AÜ SBF Uluslararası İlişkiler Bölümü

Kongre Hakem Kurulu

Her bildiri özeti 2'si Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden
diğeriyse Ankara Üniversitesi dışından olmak üzere
toplam 3 hakem tarafından incelenmiştir.

Kongre Düzenleme Kurulu

Doç. Dr. Erdem DENK, AÜ SBF Uluslararası İlişkiler Bölümü
Arş. Gör. Haldun YÜRÜMEZ, AÜ SBF Uluslararası İlişkiler Bölümü

DÖNÜŞEN ULUSLARARASI SİSTEMDE

DEVLETLERİN DÜNYASI

15 – 16 EKİM 2018
AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi
Cebeci Yerleşkesi

BİRİNCİ GÜN
15 Ekim 2018 PAZARTESİ

09:00 – 09:30	Kayıt			
09:30 – 10:00	Açılış Konuşmaları: **Aziz Köklü Konferans Salonu**			
10:00 – 12:00	Açılış Oturumu: **Aziz Köklü Konferans Salonu**			
12:00 – 13:30	**Yemek Arası**			
	Salon 1	**Salon 2**	**Salon 3**	**Salon 4**
13:30 – 15:00	Oturum I	Oturum II	Oturum III	Oturum IV
15:00 – 15:30	**Kahve Arası**			
	Salon 1	**Salon 2**	**Salon 3**	**Salon 4**
15:30 – 17:00	Oturum V	Oturum VI	Oturum VII	Oturum VIII

İKİNCİ GÜN
16 Ekim 2018 SALI

	Salon 1	**Salon 2**	**Salon 3**	**Salon 4**
09:30 – 11:00	Oturum IX	Oturum X	Oturum XI	Oturum XII
11:00 – 11:30	**Kahve Arası**			
	Salon 1	**Salon 2**	**Salon 3**	**Salon 4**
11:30 – 13:00	Oturum XIII	Oturum XIV	Oturum XV	Oturum XVI
13:00 – 14:00	**Yemek Arası**			
	Salon 1	**Salon 2**	**Salon 3**	**Salon 4**
14:00 – 15:30	Oturum XVII	Oturum XVIII	Oturum XIX	Oturum XX
15:30 – 16:00	**Kahve Arası**			
	Salon 1	**Salon 2**	**Salon 3**	**Salon 4**
16:00 – 17:30	Oturum XXI	Oturum XXII	Oturum XXIII	Oturum XIV

BİRİNCİ GÜN

15 Ekim 2018

AÇILIŞ KONUŞMALARI	09:30 - 10:00	Aziz Köklü Konferans Salonu

AÇILIŞ OTURUMU	10:00 – 12:00	Aziz Köklü Konferans Salonu

Oturum Başkanı: Mehmet Ali AĞAOĞULLARI

Mehmet ÖZDOĞAN: *Tarihöncesi Dönemin Sonlarında Yönetim Erkinin Kurumsallaşması: Devletlerin Oluşumu*

Erdem DENK: *Sümer Kent-Devletlerinden Küresel Köye Devletler ve Hukukları*

İlhan UZGEL: *Küreselleşme, Kriz ve Devletin Yeniden Dönüşümü*

OTURUM I	13:30 – 15:00	Salon 1

Oturum Başkanı: Erel TELLAL

Ceyhun GÜRKAN: *Neoliberalizm, Yönetimsellik ve Devlet: Kemer Sıkma Politikaları Altında 2008 Krizi Sonrası Dönüşümler*

Yiğit KARAHANOĞULLARI: *Devletlerin Mali 'Sınır'ları*

Aslıgül SARIKAMIŞ KAYA: *European Union's Role in Global Governance of Development*

OTURUM II	13:30 – 15:00	Salon 2

Oturum Başkanı: Çınar ÖZEN

Şerif Onur BAHÇECİK: *Devletler Dünyasının Kuramı Realizm ve Hükümet-Dışı Aktörler (HDA)*

Efe BAŞTÜRK: *Söylemsel Konumlanma veya Poulantzasçı 'İstisnai Devlet' Kuramının Post-Yapısal Açıklaması*

Doğan Şafak POLAT: *Küreselleşme Etkisinde Ulus-Devletin Egemenliği ve Ulusal Güvenlik*

Kısmet METKİN: *Uluslararası Sistemin Doğası Üzerine: Anarşi, Devlet, Küreselleşme*

OTURUM III	13:30 – 15:00	Salon 3

Oturum Başkanı: Funda KESKİN ATA

Pınar GÖZEN ERCAN: *Egemenlik, Müdahale ve Uluslararası Ödevler Üçgeninde Koruma Sorumluluğunun Yerine Getirilmesi Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım*

Gönenç UYSAL: *War, State, Military in the Neoliberal Era: A Critical Approach to Precarious Soldier*

Gökhan GÜNEYSU: *Otonom Silah Sistemleri ile İlgili Olarak Güncel Devlet Pratiklerinin İncelenmesi*

OTURUM IV	13:30 – 15:00	Salon 4

Oturum Başkanı: Melek FIRAT

Yasemin ÖZDEK: *Otoriter Bir Yönetme Tekniği Olarak Olağanüstü Hâl*

Ulaş KARAN: *Küreselleşen Olağanüstü Hâl: İstisna Hâli ve İnsan Hakları*

Ece GÖZTEPE: *Olağanüstü Hâlin Olağanlaşması: Anayasal Devletten Sınırsız İktidara*

OTURUM V	15:30 – 17:00	Salon 1

Oturum Başkanı: Özge ÖZKOÇ

Melek MUTİOĞLU ÖZKESEN: *Tarım-Gıda Üretimi ve Devletin Dönüşümü*

Betül YAVUZ: *Bern Birliği'nden Fikri Mülkiyet Komitesi'ne: Hükümet-Dışı Aktörlerin Uluslararası Sistemde Artan Rolü*

Zerrin SAVAŞAN: *Dönüşen/Değişen Uluslararası Hukuk Alternatif Örgütlenme Biçimleri*

Vahit GÜNTAY: *Wallerstein'ın Merkez-Çevre İlişkisi Açısından Kapitalist Devrimler: Commonwealth Örneği*

OTURUM VI	15:30 – 17:00	Salon 2

Oturum Başkanı: Nuri YEŞİLYURT

Elif ŞİMŞEK ÖZKAN: *'Baba-Akım Uluslararası İlişkiler'in Devlet Anlatısının Eleştirisi: Toplumsal Cinsiyet Analiz Düzeyinde Feminist Devlet Kuramının İmkânı*

Yelda ERÇANDIRLI: *Devlet'in Marksist Eleştirisine Yeşil Bir Katkı: Toplum-Doğa İlişkisi Kapsamında Uluslararası İlişkiler Kuramında (Yeşil) Devlet'i Yeniden Düşünmek*

Klevis KOLASİ: *Uluslararası İlişkiler Teorisinde Devlet Kişiliği, Faillik ve Yapı Tartışması: Bilimsel Realizm Çerçevesinde Bir Değerlendirme*

Fazlı DOĞAN: *Uluslararası İlişkiler Disiplininde İkinci Devlet Tartışmasının Anlamı ve Bağlamı*

OTURUM VII	15:30 – 17:00	Salon 3

Oturum Başkanı: Gencer ÖZCAN

Ahmet Yusuf ÖZDEMİR: *Modern Savaşların 'Ötekileri': Yabancı Savaşçılar*

Serhat ERKMEN: *'Ölüler Yalan Söylemez': Yabancı Savaşçılar ve Türkiye Örneği*

Sıtkı EGELİ: *Devletler, Gelişen Teknolojiler ve Uluslararası İlişkiler*

OTURUM VIII	15:30 – 17:00	Salon 4

Oturum Başkanı: Barış TEKSOY

Devrim AYDIN: *Siyasal Suçun Sınırları ve Sonuçları*

Murat ÖNOK: *Uluslararası Ceza Yargısı Kuruluş ve Varlık Amaçlarına Ulaşmış Mıdır?*

Hasan SINAR: *Terörizmin Finansmanıyla Mücadele Yönünden Türk Mevzuatının Değerlendirilmesi*

İKİNCİ GÜN

16 Ekim 2018

OTURUM IX	09:30 – 11:00	Salon 1

Oturum Başkanı: Melek FIRAT

Hüsrev TABAK: *Kozmopolitan Sosyoloji ve Uluslararası'sız Uluslararası İlişkiler*

A.Celil KAYA: *Ulus-Ötesi İnsan Hareketliliğinin Ulus-Devlet Egemenliği Üzerindeki Etkisi*

Menent SAVAŞ CAZALA: *Küreselleşme Çağında Duvarlar*

Yusuf Can GÖKMEN ve Zeynep Selin BALCI: *Dönüşen Küresel Sistemin Yeni Oyuncuları Kentler: İnsani Güvenlik Bağlamında Bir Bakış*

OTURUM X	09:30 – 11:00	Salon 2

Oturum Başkanı: Çınar ÖZEN

Ersin EMBEL: *Soğuk Savaş Döneminde Avrupa'da Federalizm Hareketi*

Taylan Özgür KAYA: *Devletler Dünyasında Orta Ölçekli Bir Güç Olarak Avrupa Birliği*

A. Aslı BİLGİN: *Avrupa Birliği'nden Ulus-Devlete Geri Dönüş mü?*

Erdem TEKÇİ: *Sermayenin Uluslararasılaşması Çerçevesinde AB'nin Euro Krizi Sonrasında Geçirdiği Teknokratik Otoriter Dönüşüm*

OTURUM XI	09:30 – 11:00	Salon 3

Oturum Başkanı: Devrim AYDIN

Türkan Banu GÜLER: *Helenistik Dönemde Polisler Arası Uyuşmazlıkların Çözümünde Bir Sistem: Ksenoi Dikastai (Yabancı Yargıçlar)*

Didem KAYALI: *Değişen Dünya Düzeninde Devletsiz Hukuk Sistemleri*

Hande ÜNSAL: *Milletlerarası Nitelikli Uyuşmazlıkların Çözümünde Devlet Yargısı Dışı Bir Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Tahkim*

Barış TEKSOY: *Vatandaşlık Kazanma ve Devlete Bağlılık*

OTURUM XII	09:30 – 11:00	Salon 4

Oturum Başkanı: Erel TELLAL

Burcu ÖZDEMİR: *Sovyetler Birliği'nde Din Karşıtı Mücadele ve Komsomol*

Erel TELLAL: *Sovyet Sonrasında Rusya'da Dinin Rolü*

Aslı ÇOMU: *Afganistan'da Devlet İnşası ve Dinin Rolü*

Atay AKDEVELİOĞLU: *Şii Siyaset Teorisi ile İran'da İktisadi Yapı İlişkisi*

OTURUM XIII	11:30 – 13:00	Salon 1

Oturum Başkanı: Özge ÖZKOÇ

Ezgi Fulya AKKUŞ: *Karşılaştırmalı Anayasa Hukukunda Azınlık Hakları*

Boran A. MERCAN: *Terörizmde Duygulanımlar*

Gonca ÜNAL: *Uluslararası İnsancıl Hukukun Yaratımı ve Uygulamasına Silahlı Devlet-Dışı Aktörlerin Dâhil Olma Durumu: 'Deed of Commitment' Örneği*

Semih AYSAL: *Otonom Silahların Kullanımının Uluslararası Hukuk Açısından İncelenmesi ve Uluslararası İlişkilere Olası Etkileri*

OTURUM XIV	11:30 – 13:00	Salon 2

Oturum Başkanı: Aykut ÇELEBİ

Sanem BAYKAL: *Brexit Bağlamında Avrupa Birliği'nin Üye Olan ve Üyelikten Ayrılan Ülkelerin Egemenliklerini Dönüştürücü Etkisi*

Çiğdem NAS: *Brexit Sürecinde AB'de Farklılaştırılmış Entegrasyon ve Egemenliğin Dönüşümü*

Hatice YAZGAN: *Post-Truth Çağında Avrupa Birliği ve Egemenlik Kavramı: Brexit Örneği Üzerinden Bir Analiz*

OTURUM XV	11:30 – 13:00	Salon 3

Oturum Başkanı: Funda KESKİN ATA

Gökçe TOPALOĞLU: *Uluslararası Hukukta Ülke-Dışı (Extra-Territorial) Sığınma Kavramı*

Ülkü HALATÇI ULUSOY: *Uluslararası Hukukta Bir Boşluk: İklim Değişikliği Göçmenleri*

Neva Övünç ÖZTÜRK: *Korumadan Krize, Sorumluluk Paylaşımından Sorumluluk Aktarımına: Uluslararası Mülteci Hukukunun Değiş(k)en Yüzlerinin Çatışması*

OTURUM XVI	11:30 – 13:00	Salon 4

Oturum Başkanı: Nuri YEŞİLYURT

Mustafa Serhat KAŞIKARA: *Jean Baudrillard'nın Simülasyon Teorisi Çerçevesinde Devlet ve Sistemin Meşruiyeti*

Yusuf Mehmet AKAY ve Metin ÖZKARAL: *Aydınlanma Paradigması ve Modern Devlet Üzerine Bir Tartışma*

Bülent ŞENER: *'Egemenlik', 'Sınırlar' ve 'Devlet'in Topolojisi: Janus'un İki Yüzü*

Altan AKTAŞ: *Uluslararası Hiyerarşik Yapıda Devlet Egemenliği Yorumları: Başarısız Devletler Söylemi*

OTURUM XVII	14:00 – 15:30	Salon 1

Oturum Başkanı: Erel TELLAL

Umut BEKCAN: *Stalin Döneminde Sovyet Dış Politikası İdeolojiden Saptı mı?*

Nasuh SOFUOĞLU: *A Russian Quest for Identity: A Constructivist Narrative*

Volkan ÖZDEMİR: *Avrasya Ekonomik Birliği: İktisadi Bütünleşme mi Siyasi Öncelik mi?*

Merve AYTAÇ: *Rusya, Suriye ve Batı Üçlemesinde Etkin Faktör Olarak Devlet*

OTURUM XVIII	14:00 – 15:30	Salon 2

Oturum Başkanı: Nuri YEŞİLYURT

Nurdan Selay BEDİR: *Liberal Demokraside Gerilimler: İspanya'da Toplumsal ve Siyasi Taleplerin Dönüşümü*

Ceren GÜRSELER ÖZBİLGİÇ: *Hakikat Ötesi Dönemde Afrika'da Devletin Sorunsal Olgusu: Batı Sahra, Somaliland, Somali ve Libya Örnekleri*

Özge ÖZKOÇ: *Mısır'da Otoriter Rejimin Sürekliliği: Ordu-Sivil İlişkisi Üzerine Tarihsel Bir Değerlendirme*

OTURUM XIX	14:00 – 15:30	Salon 3

Oturum Başkanı: Gökhan ERDEM

Gökhan ERDEM: *Osmanlı Modernleşmesinin Doğuşunda Diplomasinin ve Diplomatik İlişkilerin Rolü*

İrşat SARIALİOĞLU: *Osmanlı Modernleşmesinde Diplomatların Rolüne Yeni Bir Bakış: Canning ve Tanzimat*

Hamit KARASU: *Ulus-Devlet Oluşumu Çerçevesinde Osmanlı Ayanlarına Yeni Bir Perspektif Denemesi*

Rumeysa KALEM: *Mısır Sorununun (1831-1841) Osmanlı Askeri Modernleşmesine Etkisi*

OTURUM XX	14:00 – 15:30	Salon 4

Oturum Başkanı: Atay AKDEVELİOĞLU

Merve ÖZDEMİRKIRAN EMBEL: *Transnasyonal Bir Aktör Olarak İş Dünyasının Türk Dış Politikası'na Etkileri: TÜSİAD ve MÜSİAD Örnekleri*

Şerif Onur BAHÇECİK: *Türkiye'nin Diaspora Oluşturma Stratejisi: Liberal Özneler Yaratmak*

Radiye Funda KARADENİZ: *Suriye İç Savaşı'nda Türkiye ve Suriye Türkmenleri: Gönülsüz Akraba Devlet'ten Aktif Akraba Devlet'e Dönüşüme Eleştirel Bir Bakış*

Gonca OĞUZ GÖK: *Türkiye'nin Ortadoğu Politikasının Ulus-Ötesi Dinamiklerini Anlamak: İnsaniyetçilik ve İnsani Yardım Örgütleri Üzerine Bir İnceleme*

OTURUM XXI	16:00 – 17:30	Salon 1

Oturum Başkanı: Klevis KOLASİ

Canan TAŞCI: *2000'li Yıllarda Çin'in Güneydoğu Asya Ülkelerine Yönelik Dış Politikası*

Tolga BİLENER: *Dış Politika Analizinde Yumuşak Güç-Keskin Güç Karşılaştırması: Çin Örneği*

OTURUM XXII	16:00 – 17:30	Salon 2

Oturum Başkanı: Gökhan ERDEM

Seven ERDOĞAN: *Ulus-Altı Aktörlerin Dış Politika Davranışlarını Açıklamaya Yönelik Alternatif Bir Kavram: Paradiplomasi*

Ebru OĞURLU: *Post-Vestfalyan Dönemde Diplomasi: Avrupa Birliği Örneği*

Ali Engin OBA: *Devletin Ayrılmaz Parçası: Diplomasi*

Md Mahmudur RAHMAN: *'Speech Act' for Winning Election: A Discourse Analysis of US Leaders' Public Speeches in 2004 and 2008 Presidential Elections in Securitization Theory Perspective*

OTURUM XXIII	16:00 – 17:30	Salon 3

Oturum Başkanı: Özge ÖZKOÇ

Zeynep ARIKANLI: *Bir 'İstisna Hali' Olarak Musul Sınırı: 1918-1926*

Coşkun TOPAL: *Yeni Devlet Kurma Sürecinde Yön Arayışları: Moskova Antlaşması Örneği*

Melek FIRAT: *Soğuk Savaş'ta Orta Doğu Siyasetinde Rekabetin İki Unsuru: Mısır ve Türkiye*

OTURUM XXIV	16:00 – 17:30	Salon 4

Oturum Başkanı: Atay AKDEVELİOĞLU

Ali Faik DEMİR ve Yeliz KULALI: *Mikro Devletler ve Türk Dış Politikası Açısından Konumları*

Nuri YEŞİLYURT: *Siyasi Kriz, Rejim Stratejileri ve Dış Politika: 2011 Sonrası Türkiye-Mısır İlişkileri*

Erol KALKAN: *Europeanization In Question: Analysis of the Impact of Quality and Peace of EU-Turkey Relation on Turkey's Cyprus Policy*

KATILIMCI LİSTESİ

1. A.Celil KAYA, Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Programı
2. Ahmet Yusuf ÖZDEMİR, Doktora Öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Programı
3. Ali Engin OBA, Prof. Dr., Çağ Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
4. Ali Faik DEMİR, Doç. Dr., Galatasaray Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
5. Altan AKTAŞ, Arş. Gör., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
6. Aslı BİLGİN, Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi, Kamu Hukuku Bölümü
7. Aslı Emine ÇOMU, Dr. Öğr. Üyesi, Çukurova Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü
8. Aslıgül SARIKAMIŞ KAYA, Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
9. Atay AKDEVELİOĞLU, Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
10. Barış TEKSOY, Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
11. Betül YAVUZ, Arş. Gör., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
12. Boran A. MERCAN, Dr., Ankara Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü
13. Burcu ÖZDEMİR, Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Tarih Bölümü
14. Bülent ŞENER, Dr. Öğr. Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
15. Canan TAŞCI, Öğr. Gör., KTO Karatay Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu Hazırlık Eğitimi Bölümü
16. Ceren GÜRSELER ÖZBİLGİÇ, Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
17. Ceyhun GÜRKAN, Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Maliye Bölümü
18. Coşkun TOPAL, Prof. Dr., Gümüşhane Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekan Vekili
19. Çınar ÖZEN, Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
20. Çiğdem NAS, Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü
21. Devrim AYDIN, Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
22. Didem KAYALI, Dr. Öğr. Üyesi, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Hukuk Fakültesi
23. Doğan Şafak POLAT, Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Arel Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
24. Ebru OĞURLU, Doç. Dr., Lefke Avrupa Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
25. Ece GÖZTEPE, Prof. Dr., Bilkent Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dekanı
26. Efe BAŞTÜRK, Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
27. Elif ŞİMŞEK ÖZKAN, Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
28. Erdem DENK, Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
29. Erdem TEKÇİ, Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler Programı
30. Erel TELLAL, Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
31. Erol KALKAN, Dr. Öğr. Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

32. Ersin EMBEL, Dr., Altınbaş Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
33. Ezgi Fulya AKKUŞ, Arş. Gör., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Hukuk Fakültesi
34. Fazlı DOĞAN, Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
35. Funda KESKİN ATA, Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
36. Gencer ÖZCAN, Prof. Dr., İstanbul Bilgi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
37. Gonca OĞUZ GÖK, Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
38. Gonca ÜNAL, Arş. Gör., Hitit Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
39. Gökçe TOPALOĞLU, Arş. Gör., Akdeniz Üniversitesi, Hukuk Fakültesi
40. Gökhan ERDEM, Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
41. Gökhan GÜNEYSU, Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, Hukuk Fakültesi
42. Gönenç UYSAL, Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
43. Hamit KARASU, Arş. Gör., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Tarih Bölümü
44. Hande ÜNSAL, Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
45. Hasan SINAR, Doç. Dr., Altınbaş Üniversitesi, Hukuk Fakültesi
46. Hatice YAZGAN, Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
47. Hüsrev TABAK, Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
48. İlhan UZGEL, Prof. Dr. (Emekli), Ankara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
49. İrşat SARIALİOĞLU, Arş. Gör., Gazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
50. Kısmet METKİN, Arş. Gör., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü
51. Klevis KOLASİ, Dr. Öğr. Gör., Ankara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
52. Md Mahmudur RAHMAN, Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Programı
53. Mehmet Ali AĞAOĞULLARI, Prof. Dr. (Emekli), Ankara Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
54. Mehmet ÖZDOĞAN, Prof. Dr. (Emekli), İstanbul Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü
55. Melek FIRAT, Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
56. Melek MUTİOĞLU ÖZKESEN, Arş. Gör., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Bölümü
57. Menent SAVAŞ CAZALA, Doç. Dr., Galatasaray Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
58. Merve AYTAÇ, Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
59. Merve ÖZDEMİRKIRAN EMBEL, Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
60. Metin ÖZKARAL, Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
61. Murat ÖNOK, Dr. Öğr. Üyesi, Koç Üniversitesi, Hukuk Fakültesi
62. Mustafa Serhat KAŞIKARA, Doktora Öğrencisi, Anadolu Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi Kamu Hukuku Ortak Doktora Programı
63. Nasuh SOFUOĞLU, Arş. Gör., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
64. Neva Övünç ÖZTÜRK, Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi
65. Nurdan SELAY BEDİR, Arş. Gör., ODTÜ, Avrupa Çalışmaları Merkezi
66. Nuri YEŞİLYURT, Dr., Ankara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

67. Özge ÖZKOÇ, Dr., Ankara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
68. Pınar Gözen ERCAN, Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
69. Radiye Funda KARADENİZ, Dr., Gaziantep Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
70. Rumeysa KALEM, Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi, Tarih Bölümü
71. Sanem BAYKAL, Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi
72. Semih AYSAL, Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Programı
73. Serhat ERKMEN, Doç. Dr., Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi
74. Seven ERDOĞAN, Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
75. Sıtkı EGELİ, Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Ekonomi Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü
76. Şerif Onur BAHÇECİK, Dr. Öğr. Üyesi, ODTÜ, Uluslararası İlişiler Bölümü
77. Taylan Özgür KAYA, Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
78. Tolga BİLENER, Dr., Galatasaray Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
79. Türkan Banu GÜLER, Arş. Gör., Ankara Üniversitesi, Tarih Bölümü
80. Ulaş KARAN, Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Hukuk Fakültesi
81. Umut BEKCAN, Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
82. Ülkü HALATÇI ULUSOY, Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi
83. Vahit GÜNTAY, Dr. Öğr. Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
84. Volkan ÖZDEMİR, Dr., Enerji Piyasaları ve Politikaları Enstitüsü
85. Yasemin ÖZDEK, Prof. Dr., Yakın Doğu Üniversitesi, Hukuk Fakültesi
86. Yelda ERÇANDIRLI, Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
87. Yeliz KULALI, Dr. Öğr. Üyesi, Galatasaray Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
88. Yiğit KARAHANOĞULLARI, Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Maliye Bölümü
89. Yusuf Can GÖKMEN, Arş. Gör., Ege Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
90. Yusuf Mehmet AKAY, Arş. Gör., Karabük Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
91. Zerrin SAVAŞAN, Dr., Selçuk Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
92. Zeynep ARIKANLI, Dr., Galatasaray Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
93. Zeynep Selin BALCI, Arş. Gör., Ege Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Tarihöncesi Dönemin Sonlarında Yönetim Erkinin Kurumsallaşması: Devletlerin Oluşumu

Mehmet ÖZDOĞAN
İstanbul Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü

Tarihöncesinin en eski basamaklarından bu yana insanlar, güç ya da becerisi ile öne çıkan bir yönetici ya da yönetici grubun altında yaşamlarını topluluklar halinde sürdürmüşlerdir. Zaman içinde insanın zihinsel soyutlama yetisinin artarak inanç kavramının gelişmesiyle yönetim erkini elinde bulunduranlar, güç ve becerinin yanı sıra inanç ve büyü kaynaklı korkuyu da kullanarak toplumu yönetmeyi sürdürmüşlerdir. Bu süreçte yapımı özel bir beceri isteyen, ender bulunan nesneler güç göstergesi olarak öne çıkmaya başlamış, bu nedenle Buzul devrinin sonuna doğru (MÖ 30.000 yılları) toplulukların yönetimi giderek daha karmaşık bir durum almaya başlamıştır. Günümüzden on bin yıl öncelerinde ise, dünyanın belirli bölgelerinde tarım ve hayvancılığa dayalı yeni bir yaşam biçiminin ortaya çıkması, giderek yarı kurak bölgelerde sulu tarım ile artı ürün elde edilmesi, artı ürün için iş gücüne gerek duyulması, artı ürünün artı değere dönüşmesi, gerek Yakın Doğu'da, gerek Çin ve daha sonraları dünyanın başka bölgelerinde yönetim erkinin kurumsallaşmasına yol açmıştır. Bu dönüşümün temeli artı ürünün artı değer olarak kullanılmasına dayandığından, kayıt tutma, ürün depolama ve koruma gibi işler için bürokrasi, askeri güç ve tüccar sınıfı ortaya çıkmış ve bütün bunları düzenleyen kural ve kurumlar gelişmeye başlamıştır. Bu durum, önce devleti ve hemen ardından da

çıkar ilişkileri uzak coğrafyalara uzanan imparatorlukları ortaya çıkartmıştır. Sunumda M.Ö. 4. bin yılda Anadolu'da kral, Mezopotamya'da ise rahip sınıfına dayalı olarak ortaya çıkan farklı devlet modellerini ve bunların ortaya çıkarttığı sonuçlar kısaca tanıtılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tarihöncesi dönem, yerleşik hayat, devlet modelleri.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Sümer Kent-Devletlerinden Küresel Köye Devletler ve Hukukları

Erdem DENK
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Sunuşta, günümüzdeki anlamı ve formu ile sınırlanamayacak kadar kadim bir olgu olan *devlet*in "yöneldiği ve ötekiler hilafına *biz* yaparak kapsadığı nüfusu bir merkezi bürokratik otorite etrafında/altında örgütleyerek yöneten egemen ve bağımsız siyasal birim" olduğu varsayımından hareket edilecektir. Bu çerçevede, bir uluslararası ilişkiler/hukuk düzeninden bahsetmek için birbirlerinin *varlıklarını* ve *ülkelerini* isteyerek, kerhen ya da mecburen hukuksal olarak tanıyan ve bu anlayışla geçici ya da daimi ilişkiye giren ikiden fazla bağımsız ve egemen birimin varlığının esas olduğu önerilecektir. Dolayısıyla, sunuşta örnekleriyle açılacağı üzere MÖ dördüncü bin yıldaki Sümer kent-devletlerinden itibaren görülen ve "ülkeselci devlet" olarak anılacak benzer nitelikteki birimlerin görüldüğü her zaman-mekânda *uluslararası ilişkiler*in de *uluslararası hukuk*un da mevcut olduğu ileri sürülecektir. Nerede devlet*ler*, orada uluslararası hukuk!

İçte ve dışta bir "güç dengesi"ni ifade eden ülkeselci devletler düzeninin sunuşta açılacak yapısal koşullar çerçevesinde kırılması durumundaysa, ortaya "doğası gereği" mevcut ülkeselciliği reddeden ve "evrenselci imparatorluk" olarak anılacak bir devlet tipinin çıkacağı önerilecektir. Aynı zamanda fakat farklı mekânlarda birden fazla imparatorluk *fiilen* mevcut olabilse de evrenselci iddiaları ve ideolojileri nedeniyle bu devletler eşitleri olduğunu/olabileceğini kabul etmediği için, imparatorluk*lar* döneminde eşitler arası uluslararası ilişkiler anlayışı/kabulü de son bulacak ve böylece uluslararası hukukun yerini

imparatorluğun *iç hukuk*u alacaktır. Öte yandan, mevcut devletleri haritadan silen büyük ölçekli merkezileşme harekatları olarak kapsadıkları geniş coğrafyaları yönetmek için kaçınılmaz olarak ademi merkeziyetçi yönetim sistemine başvurmaları, imparatorlukların zamanla kendi rakipleri olabilecek merkezkaç dinamiklerini hem de kendi elleriyle yarattıkları anlamına gelecektir. Buysa, koşulların oluşmasıyla içten ve/veya dıştan yıkılacak imparatorlukların yerini birbirlerinin eşit varlıklarını kabul eden ülkeselci devletlerin ve dolayısıyla bölgesel bir uluslararası ilişkiler/hukuk düzeninin geçici ya da kalıcı olarak tekrar söz konusu olması anlamına gelecektir.

Bu çerçevede, her bir ülkeselci devlet*ler*-evrenselci imparatorluk döngüsü sonrasında bir yandan devletlerin sayısının azalacağı, öte yandansa cari uluslararası ilişkiler/hukuk düzeninin ölçeğinin büyüyeceği önerilecektir. Öyle ki, kent-devletlerin yerini alan "bölgesel" imparatorluk parçalanınca yerini "bölgesel devletler" alacak, bu devletleri ve ötesini iç edecek daha büyük evrenli imparatorluklar ise eşitleri görmedikleri ülkeselci devletlerle birlikte modern döneme kadar çeşitli ölçeklerde yaşayacaktır. Bu evrenselci düzenlerden biri olan "Kutsal Roma İmparatorluğu", 1492 sembolik tarihinde başlayan yapısal dönüşüm sonrasında kendi ademi merkezi birimleri olan krallıklar tarafından parçalanacak, ancak bu kez ortaya birer "ülkeselci imparatorluk" ya da sunuşta açılacağı üzere "kandaş devlet" olan bir devlet tipi çıkacaktır. Bu devletlerin kurucu parçası olacağı bölgesel Avrupa Kamu Hukuku sistemiyse, yeni evrenselci anlayışın merkezinde olduğu modern/Vestfalyan uluslararası ilişkiler/hukuk sisteminin temelini teşkil edecektir. Öyle ki, MC deneyimi takiben kurulan BM sistemi, dünya sathına yayılarak günümüzdeki evrenselci uluslararası hukuku ortaya çıkaracak, dünyadaki tüm devletler, farklı şekillerde ve statülerle de olsa ilk kez gerçekten de *aynı* uluslararası hukuk sisteminin "egemen ve bağımsız" parçaları olacaktır/kılınacaktır. Tabii büyük ölçüde endüstriyel kapitalist üretim ilişkilerindeki uluslararası işbölümünün içindeki konumlarına uygun olarak.

Aslında kabaca 1970'lerden itibaren uygulanan kapitalizmin neoliberal sürümüne koşut olarak kendini hissettiren "küresel köy"ün zayıflattığı ülkeselci (ve sosyal) devletlerin *elinin* 2008 krizini takiben *şeklen* ve dahası *fiziken* tekrar güçlendiği açıktır. Sunuşun sonunda,

devletlerin (şimdilik) merkezsiz olan bir neoliberal küresel imparatorluğun ademi merkezi birimleri olan *uygulayıcı* idari yapılara mı dönüştüğü ve hatta bu süreçte kaybettiği gücüne *şeklen* sahip çıkması anlamına gelen otoriteryanizmin de bu nedenle mi mazur ve hatta uygun görüldüğü tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Devletler tarihi, uluslararası hukuk, küreselleşme.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Neoliberalizm, Yönetimsellik ve Devlet: Kemer Sıkma Politikaları Altında 2008 Krizi Sonrası Dönüşümler

Ceyhun GÜRKAN
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi
Maliye Bölümü

2008 küresel ekonomik krizinin üzerinden on sene geçmesine rağmen kriz üzerine tartışmalar krizin yeni eğilimleri üzerinden sürmektedir. Krizin gelişim sürecine dair tartışma ve çalışmaların yerini daha çok kriz sonrası politikalara, bu politikaların sonuçlarına ve iktisadi, politik, kültürel alanda yol açtıkları köklü dönüşümlere bıraktığı gözlemlenmektedir. İktisadi, mali ve kamu politikaları açısından bakıldığında tartışmaların odak noktasında "kemer sıkma politikaları" (*austerity policies*) yer almaktadır. 2008 krizi sonrası yoğun bir şekilde gündeme gelen ve uygulanan tasarruf politikalarının bir diğer adı olarak kullanılan kemer sıkma politikalarının ilk hedefi, krizi Yunanistan gibi ağırlıklı olarak devletin mali krizi olarak yaşayan çevre ülkelerde devlet borçlarının ödenmesi, bankaların kurtarılması ve borçların toplumsallaştırılmasıydı. Kriz devletin mali krizi olarak sınırlanmış bir kriz değildi. Merkez ülkeler de dâhil olmak üzere aynı zamanda reel ekonomi, emlak, nakit ve bankacılık krizi olarak patlak veren sermayenin genel birikim krizine çözüm olarak geliştirilen kemer sıkma politikaları borçların toplumsallaştırılmasının yanında sermayeye, özellikle küresel finans sermayeye güvence sunmanın temel araçlarını ve önceliklerini hedeflemekteydi. Özelleştirmelerden sosyal sigortalar sistemine, özel ve kamu sektöründeki ücret rejimlerine, istihdam biçimleri ile kamunun sosyal harcamalarına uzanan bir dizi politikayı içeren tasarruf politikaları, 2008 öncesi kapsamı ile karşılaştırıldığında etkileri ve sonuçları bakımından ekonomik kapsamının ötesine uzanır. 1990 ve 2008 arası devlet bütçesi üzerinde bir mali disiplin aracı olarak

kullanılan tasarruf politikaları, 2008 sonrasında mali disiplinden sürekli bir toplumsal disipline doğru bir evreye geçmiştir. Bunun yansımaları, diğer birçok gelişmenin yanında, sosyal demokrat çerçevede anayasal bir sosyal hak olarak refah politikalarından popülist siyasetin güdümündeki bir nüfus politikasına doğru evrilen sosyal yardım politikalarından, artan ve derinleşen iktisadi, politik, kültürel ve cinsiyet eşitsizliklerinden, aşırı sağın yükselişinden, finansallaşmaya dayalı popülizmin neoliberalizme özgü muhafazakar yoz/çarpık popülizmle bütünleşmesinden, modernizmin ve kamusallığın üzerindeki baskıdan, devlet biçiminin dönüşümünden izlenmektedir.

Kemer sıkma politikaları liberal ortodoks iktisat teorisinin doğumundan itibaren katı çekirdeğini oluşturan temel bir politika ve argümandır. Bu politika ve argüman neoliberalizmde her zamankinden daha fazla siyasetin ekonomi tarafından yutulmasına, siyasetin kamusal boyutunun ve demokratik temellerinin oyulmasına yol açan, borcu toplumsallaştırırken yükümlülüğünü iktisadi ve ahlaki boyutta bireyselleştiren, bu bakımdan iktidarın totalleştirici ve bireyselleştirici hedeflerini ve stratejilerini eşzamanlı sağlayan, baskıcı rejimlere kapı aralayan, liberal bir fikir olarak eskilere giden ama sonuçlarını bugünün politik ve ekonomik koşullarında yeniden düşünmemiz gereken karmaşık boyutlu tarihsel ve güncel bir olgudur. 2008 krizinin ve tasarruf politikalarının, 18. yüzyılda Aydınlanmanın içinden doğal haklar ve özgürlükler doktrinine ve hukukuna bağlı olarak doğan ve gelişen klasik liberalizmin üzerinde yarattığı basınç sonucunda kamu maliyesinin, reel ekonominin ve finansın krizinin içinden bir de siyasal yaşamın ve demokrasinin krizi çıkmıştır. Bu durum öncesini paranteze alacak şekilde salt 2008 krizinin bir sonucu mu yoksa otuz yıllık neoliberal politikalarının zorunlu sonucu mu olduğu tartışmanın bir boyutu olmakla beraber, sonuçları itibariyle düşünüldüğünde 2008 krizi neoliberalizmin, devletin ve sivil toplumun yönetiminde önemli bir dönüşüme ve belki de geriye dönüşsüz bir dönüşüme yol açmıştır. Tartışma sermaye birikiminin ve kapitalist ekonominin ötesine, genel bir liberalizm (ya da liberal yönetim) boyutuna ve sorununa taşındığında, kriz liberalizmin siyasal düşünce ve rejim olarak iki temel hedefiyle düşünülebilir: Devlet ve yönetim. Her ikisi de 1980 sonrası neoliberalizmle iktisadi indirgemeci (ya da "hayatın ekonomikleşmesi") ideoloji içinde dönüşüme uğramış, 2008 krizi sonrasında neoliberalizmin klasik

liberalizmin deyim yerindeyse kamusallığa gönderimde bulunan siyasal fazlalıklarını atarak dönüşmüştür. Bu bağlamda, Michel Foucault'nun "yönetimsellik" olarak adlandırdığı, yönetim nosyonunu toplumsal örgütlenmenin ve değişimin açıklanmasında analitik ve tarihsel bir araştırmanın aparatı haline getirdiği yaklaşımıyla 2008 krizinin ve sonrasının, toplumların kendi siyasal yapıları ve kültürleri içinde ama aynı mantık ve hedefle uygulanan kemer sıkma politikaları etrafında bir çözümlemesi ve krizin çok boyutlu yapısının açıklanması mümkündür.

Kemer sıkma politikalarının yönlendirdiği kriz sonrası ortamında ve tekrar yaklaşan yeni kemer sıkma akımı içinde siyasal yapıların ve süreçlerin dönüşümü genel eğilimleri doğrultusunda devletin, yönetimin/yönetimselliğin ve neoliberalizmin kendisindeki dönüşümler ile beraber incelemenin konusunu oluşturmaktadır. Çalışma devlet, yönetimsellik ve neoliberalizm üzerine kavramsal netleşme ile başlar, 2008 krizi ve öncesinin (1929 krizine uzanan tarih içinde) bu kavramlar üzerinden kısa bir tarihsel incelemesini sunar, 2008 krizi sonrası dönüşümlerini yol açtıkları kapsamlı sonuçlar etrafında yeniden ele alır. Tasarruf politikalarının anlamının yalnızca neoliberalizme özgü değil, aynı zamanda kapitalizmin ve liberal yönetimselliğin temel politikası olarak belirlendiği çalışmadaki tarihsel boyut geleceğe dönük öngörüleri şekillendirebilir. 1920'lerde altın standardı denemelerinde yer alan tasarruf politikaları uygulamaları 1929 büyük buhranı ile sonuçlanmış, diğer taraftan bununla bağlantılı olarak 1930'larda faşist düzenlere zemin hazırlamış ve dünyayı ikinci bir savaşa götüren küresel bir ekonomik ve siyasal ortam yaratmıştı. 1930'ların kemer sıkma politikalarını askıya alan Keynezyen rejimin, onun eleştirisini ve alternatiflerini geliştiren öncü neoliberal fikirlerin (Avusturya neoliberalleri, Alman Ordoliberalleri, Chicago ve Kamusal Tercih Okulu) ve bunların karşısında faşist rejimlerin ve devlet biçimlerinin tarihi, (neo)liberalizmin bugünkü kriziyle hem yeni bir anlam kazanıyor, hem bugünü anlamlandırıyor. Sermaye birikiminin ve krizinin çözümünün teoride ve uygulamada sürekli 'ilkel' birikim aracı olarak kemer sıkmanın/tasarrufun kurucu işlevi geleceğin ve kapitalizmin sonunun yeniden yoğunlukla tartışıldığı bu zamanlarda üzerinden atlanmaması gereken bir olgudur. Bu politikaların 2008 sonrası yol açtığı siyasal, iktisadi ve kültürel dönüşümlerin kavranması, siyasal liberalizmin ötesinde alternatif bir gelecek kurgusu ve öngörüsü için ekonomi politiği

ve eleştirisini siyasal, yönetimsel ve kamusal koordinatlarıyla düşünen bir çabayı zorunlu kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Neoliberalizm, devlet, yönetimsellik, 2008 Krizi, kemer sıkma politikaları.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Devletlerin Mali 'Sınır'ları

Yiğit KARAHANOĞULLARI
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi
Maliye Bölümü

Kapitalizmin neoliberalizm evresi, ideolojisinin tüm vaatlerine rağmen, devletlerin küçültülemediği tam tersine giderek daha da büyüdüğü bir evre olmuştur. Devletlerin görünmeyen niceliksel "sınır"larından biri de kamu maliyesidir. Bu sınır, kapitalizme rağmen devlet, devlete rağmen kapitalizm, diğer devletlere rağmen devletler gibi politik gerilimleri barındırır. Neoliberalizmle birlikte bu sınırların giderek yeniden çizildiği düşünülebilir. Hem devletlerin kapitalizmde bir limitinin olup olamayacağı hem de bu limitin diğer devletlerle kurulan uluslararası ilişkilerde çatışmalı bir bölüşüm çizgisi teşkil edip etmediği soruları günümüzde kamu maliyesinin gündemindedir.

Çalışmada, neoliberal dönemdeki bu dönüşümler, kamu maliyesi perspektifi ile ele alınacaktır. Neoliberalizmde kamu maliyesinin artan öneminin geri planındaki temel işlevsel dönüşümlerin neler olduğu, özellikle merkez kapitalist devletlerin hızla artan borçlarının uluslararası devletler sisteminde yaratabileceği olası sürdürülebilirlik problemleri gibi sorular araştırmanın odaklanacağı temel başlıklar olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Neoliberalizm, kamu maliyesi, borç sorunu.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

The European Union's Role in Global Governance of Development

Aslıgül SARIKAMIŞ KAYA
Selçuk Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

The end of Cold War marked a new world order that was characterized by multipolarity, greater interdependence and economic liberalization. New actors such as supranational institutions, non-governmental organizations, and transnational groups gained importance in global politics. The emergence of new actors in political, economic and social affairs changed the mode of governing in world politics. With the reallocation of power and authority among new actors, state-centrism of international politics shifted to multicentrism of global politics. This era of "post-international politics", in Rosenau's sense of the term, characterized by not only state relations but also the interactions of non-state and non-governmental actors.

The rise of non-state actors, the reconfiguration of state authority, the emergence of new ways of doing politics were associated with global governance in world politics. The concept of global governance was used to identify the transformation of world politics and cooperative interaction mechanisms among a wide array of actors. It denotes the concerted efforts of states and other non-state actors for the management of global problems such as underdevelopment, famine and poverty.

In the 2000s, the urgency of responding global development challenges such as poverty, human suffering, fragile states and climate change at the global level indicated the need for global governance of development at the international level. The Millennium Development Goals (MDGs) were adopted in 2000 as a main normative framework of

global development and poverty reduction became overarching objective of global aid efforts. Non-state development actors and corporate philanthropists started to take part in global development politics. EU Institutions and member states played active role in the achievement of the MDGs. In this regard, EU member states agreed to increase their aid spending to 0.7 per cent of their national income.

Hence, the Union as a supranational regional organization became one of the main actors of global governance of development. In addition to the provision of development aid all around the world, the EU coordinates development cooperation policies of all member states. With its own aid budget and aid agencies, the EU has become one of leading aid donor in global politics.

At the international level, the EU takes part in global debates on development issues. In 2005, the “European Consensus on Development", which provided common objectives and principles for European development policy, was adopted by the EU institutions and member states in line with the MDGs. In addition to the declaration of “common vision” for EU development policy, EU gave importance to aid effectiveness and focused on the goal of delivering more aid, better aid and faster aid. The EU Code of Conduct on Complementarity and the Division of Labour in Development Policy was adopted to improve coordination and harmonisation of Member States’ aid policies. In 2017, European Consensus on Development was revised, and UN 2030 Agenda for Sustainable Development was integrated to new consensus. EU renewed its commitment to UN Sustainable Development Goals and cooperated with the UN agencies for the solution of global development problems.

Against this background, this paper aims to examine the EU`s role in global governance of development in world politics. This paper will examine the EU's involvement in global governance of development on the basis of the following research questions:

-How has the EU approached the pressing global development problems such as poverty, famine and malnutrition?

-How do the EU agents and institutions involve in global governance of development? How do the EU institutions engage with the other actors of global governance of development?

-How does the EU`s engagement with these global development problems contribute to the advancement of global governance of development? How this engagement can be examined through the analytical lenses provided by global governance?

-How does the EU present itself in global governance of development? Is the EU initiator, promoter or maintainer in global governance of development?

In this framework, the first part of the paper examines the conceptual discussions on global governance with a special reference to the EU. Second part of the paper looks at the distinctive features of the EU development cooperation policy. The third part of the paper is structured around the EU's interactions with key institutions of global governance of development such as the UN and OECD-DAC and other non-governmental organizations for tackling with the problems of global development. The final part critically analyzes the EU's involvement and contribution to the global governance of development.

Keywords: European Union, global governance, international development.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Devletler Dünyasının Kuramı Realizm ve Hükümet-Dışı Aktörler (HDA)

Şerif Onur BAHÇECİK
ODTÜ
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Uluslararası ilişkiler disiplininin başat kuramlarından olan realizmin temel prensipleri üç madde ile özetlenmektedir: Devletçilik, özyeterlik (*self-help*) ve beka. Bu prensiplere göre devletler dünya siyasetinde en önemli aktörlerdir ve her devlet uluslararası sistemin anarşik yapısından ötürü güvenliğini sağlamak için kendine yeterli olmalıdır. Devletlerin uluslararası sistemdeki temel amaçları ise hayatta kalmak yani bekalarını sağlamaktır. Bu prensipler, realizmin uluslararası kuruluşlar, çok-uluslu şirketler ve sivil toplum kuruluşları gibi oluşumları dünya siyasetinde aktör olarak dikkate almayarak devletlerin yanında ikincil olarak gördüğünü açıkça ortaya koymaktadır. 1980'li yıllardan itibaren realizme pek çok eleştiri getirilmiş ve kuramın özellikle uluslararası siyasal iktisat alalındaki etkileşim ve değişimler, artan uluslararası örgüt sayısı ve devletlerin bunlara katılma nedenleri, Avrupa kıtasında görülen bölgesel bütünleşme ve uluslararası insan hakları normlarının yaygınlaşması gibi hususları açıklamakta yetersiz kaldığı ortaya konmuştur. Ancak, bu eleştirilere rağmen realist kuramın uluslararası güvenlik alanında geçerli bir bakış açısı olduğu kabul edilmiş ve uluslararası çalışmalarda farklı konularda farklı kuramların açıklama kapasitelerinin yüksek olduğu kabulüyle eklektizm yaygınlaşmıştır. Böylece 1980'li yıllardan itibaren ortaya çıkan ve dünya siyasetinde hükümet-dışı aktörlere odaklanan çalışmalar, bütünsel bir açıklama sunmaktan çok belirli alanlarda geçerli olacak kuramsal ve ampirik sonuçlar çıkarmaya odaklanmıştır. Örneğin sivil toplum kuruluşlarının uluslararası insan haklarının yaygınlaşması ve uygulanmasındaki rolü, epistemik cemaatlerin küresel çevre rejiminin

şekillenmesindeki katkısı ya da çok-uluslu şirketlerin tıbbi alanda fikri mülkiyet hakları üzerinden küresel sağlık politikalarını etkilemesi gibi örnekler üzerinden realizmin devletçilik prensibinin dünya siyasetinin her alanında etkili olmadığını ortaya konmuştur.

Hükümet-dışı aktörlerle ilgili yapılan çalışmaların bu şekilde belirli alanlara yönelmesi, realist kurama yönelik ortaya çıkan meydan okumaların sınırlı kaldığı anlamına gelmektedir. Bu durum uluslararası güvenlik alanının halen en iyi şekilde sadece realist kuramlarla açıklanabileceğinin kabul edilmesi anlamına gelmektedir. Ancak, özellikle 2001 yılından beri dünya gündemine çok güçlü bir şekilde giren ve şiddete başvuran hükümet-dışı aktörler, realist kuram açısından önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Yazarların bakış açısında göre terörist örgüt, isyancı örgüt, silahlı örgüt gibi farklı isimler alabilen bu tür oluşumların kuşkusuz en önemlilerinden biri El Kaide'dir. 11 Eylül saldırılarını gerçekleştiren bu örgüt uluslararası güvenlik alanında önemli değişikliklere yol açmış, dünyanın her bölgesinde ulusal güvenlik politikalarında köklü dönüşümlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu açıdan realizmin anılan devletçilik prensibinin önemli bir istisnasını oluşturmaktadır. El Kaide ve onun yanı sıra anılması gereken Hamas, Hizbullah, Irak Şam İslam Devleti (IŞİD) gibi örgütler, realizmin prensiplerinin aksine hem dünya siyasetinde çok etkili olmuşlar hem de realizmin uluslararası güvenlik alanının en önemli kuramı olma statüsünün sorgulanmasına yol açmışlardır.

Bu çalışma, realizmin şiddet kullanan hükümet-dışı aktörlerin oluşturduğu kuramsal meydan okumaya nasıl yanıt verdiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmanın temel iddiaları şunlardır:

1) Realist kuram, hükümet-dışı aktörlerin uluslararası güvenlik alanında etkili olmasına bütünlüklü bir yanıt vermemiştir. Yapısal kuramlar böyle bir meydan okumayı kabul etmezken bazı realist yazarlar bu aktörleri farklı şekillerde kuramsal çerçevelerine dâhil etmeye çalışmışlardır. Bu durumda kuramsal perspektiflerin yalınlığını (*parsimony*) temin etmeye çalışan yazarların daha önemsemez bir tutum aldığını söylemek mümkündür.

2) Şiddet kullanan hükümet-dışı aktörlerin realizme yönelik ortaya koyduğu meydan okuma, bu kuram üzerinde konstrüktivizmin daha da fazla etkili olmasına yol açmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde popülerlik kazanan konstrüktivist kuram, çoğu zaman liberalizm ve realizm ile birlikte uluslararası ilişkiler çalışmalarında en önemli üç kuramdan biri olarak görülmektedir. Son yıllarda ise bu üçlü bir arada var olma durumu yerini melezleşmeye bırakmaya başlamıştır. Realist konstrüktivizm (Barkin) ve post-realizm (Beer) gibi yaklaşımlar realizmi konstrüktivizm içinde değerlendirmeye başlamışlardır. Hükümet-dışı aktörlerin ortaya koyduğu kuramsal meydan okuma da realizmde bu tür yaklaşımların zemin kazanmasında önemli bir işlev görmüşlerdir.

Bu çalışma, yukarıdaki iddiaları realist yazarların anılan örgütlere dair yaklaşımlarını ve realist yazındaki gelişmeleri analiz ederek ortaya koyacaktır.

Anahtar Kelimeler: Realizm, hükümet-dışı aktörler, konstrüktivizm, terörizm, devletçilik.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Söylemsel Konumlanma veya Poulantzasçı 'İstisnai Devlet' Kuramının Post-Yapısal Açıklaması

Efe BAŞTÜRK
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Bu bildiride amaç, günümüz devletler sistemi içerisinde egemenlik biçimlerinde ve kapasitelerinde görülen değişim, dönüşüm ve yoğunlaşmaların ilişkisel analizini yapmaktır. Bu ilişkisel analiz, devlet egemenliğinin yeni bir boyutu olarak önerilen "söylemsel konumlanma" kavramının tartışılmasını içermektedir. Söylemsel konumlanma, bir metafor olarak, devletlerin klasik toprak-üzerinde egemenlik lafzıyla bilinen teritoryal egemenlik modeli ile birtakım benzerlikler içeren yeni egemenlik formlarının ilişkisel inşasını konu edinmektedir. Ancak, teritoryal egemenlikten farklı olarak söylemsel konumlanma, devletin, egemenliğini "ilişkisel" düzeyde yeniden üretme becerisi ve kapasitesine denk düşer. Bu kapasite, egemenliğin egemenlik-dışı alanları içermesi veya ilgili depolitik alanlara dek uzatılması anlamlarına gelir. Bu genişleme, devletin yeni bir egemenlik formu olarak istisnai işleyişinin göstergesidir.

Devletin egemenlik biçimi ile edimselliğinin giderek amorf bir hale büründüğü günümüz dünyasında bu kavramsallaştırma girişimi, devletlerin reflekslerinin altında yatan nihai ve kaçınılmaz nedenlerin analizinde yardımcı olabilir. Bu amaçla, bildiri öncelikle konvansiyonel egemenlik paradigmasını ve devletin bu bağlamda egemenliği hangi biçimlerle icra ettiğini tartışacaktır. Ardından, günümüz devlet egemenliğini dönüşüme uğratan politik bağlamlara geçilecektir.

Burada açımlanması planlanan temel düşünce, egemenliğin artık yapısal-işlevsel modeller üzerinden değil, post-yapısal bir bağlamda

anlaşılması gerektiğidir. Bunun altında yatan temel neden, devlet egemenliğinin icrasında ortaya çıkan "istisnai" bağlamlardır. Bu istisnailik, devletin günümüzdeki hâkim görüntüsünü sunmakta, dolayısıyla devlet egemenliğinin çekirdeğini meydana getirmektedir. Tam bu noktada, bildiriyi temel amacına biraz daha yakınlaştırabilmek amacıyla, post-yapısalcı devlet analizi içerisine Poulantzas'ın ve Jessop'un kavramlarının yerleştirilmesi planlanmaktadır. Jessop, Poulantzas'ı takip ederek devletin yapısal-işlevsel modelden stratejik-ilişkisel bağlama geçtiğini, çünkü egemenliğin artık ayrıştırıcı düzeyde işleyemediğini söyler (Başka bir deyişle Jessop, günümüzde, mekânın bölünmesi ve bölünen uzamda iç-dış ayrımı üzerinden yetki ve işlevin öngörülebilir bağlamda işlenmesi anlamında klasik egemenlik düşüncesinin müphemleştiğini söyler.). Bu iddianın buradaki bildiride tartışılması planlanan argümanlar açısından önemi şudur: Devlet egemenliği, artık bilinen yapısal göstergelerle çalışmamaktadır, çünkü egemenliğin diyalektik biçimlendiricisi olan güvenlik algısı yapısal düzeyi aşmıştır. Bu yeni dönüşüm evresinde güvenlik, mekânın bölünmesi üzerinden kurulamayacak kadar amorf ve muğlak biçime bürünmüştür. Ancak önemli olan, bu amorf biçimin hangi müdahaleler ve amaçlar doğrultusunda "görünür" kılındığıdır. Güvenlik, günümüzde, yapısal gösterenler üzerinden sabitlenen kategoriler aracılığı ile değil, tersine sınırın bulanıklaştığı bir olumsallık olarak algılanmaktadır. İşte bu algılama biçimi, bütünüyle söylemsel inşaların neticesinde ortaya çıkar. Çünkü söylem, egemenliğin stratejik-ilişkisel çalışabilmesinin bir koşulu olarak üretilmesi planlanan gerçekliğin kurucu biçimine dönüşebilir.

Devletin stratejik-ilişkisel çalışabilmesi, daha doğrusu egemenlik formunun bu mantık dahilinde işlemesi, egemenliğin yapısal ayraçlardan ayrılarak daha "serbest" ve "eklemleyici" hareket etmesini ön gerektirmektedir. İşte bu nedenle post-yapısalcı analizin temel kavramları olan "olumsallık" ve "söylem" kategorileri, devletin günümüzdeki egemenlik formunun büründüğü "istisnai" doğasını açıklayabilmektedir. Zira devletin istisnailiği, yapısal bir ayrıştırmayı değil, egemenliğin simgesel ve ideolojik düzeylerde siyaset-dışı alanlara taşınabilmesini ifade eder. Bu nedenle egemenlik, egemenliğin nedenselliğinin söylemsel düzeyde inşa edilerek ideolojik bir bağlama sokulması anlamına dönüşmüştür. Devletin bu yeni egemenlik biçimi,

karşımıza, tıpkı toprak-üzerinde egemenlikteki gibi, belirli bir alanda -ki burası egemenliğin icra edileceği ya da egemenliğe kaynaklık eden düzlemdir- konumlanan ve bu konumlanma vasıtasıyla tekelliğine kavuşan bir egemenlik formu olarak çıkar. Bu dönüşümü anlayabilmek için önce konvansiyonel egemenlik paradigmasını çözümlemek gerekmektedir.

Teritoryal egemenlik, modern devletin yapısal-işlevsel model ve araçsal bağlamı içerisinde egemenliğin icra edilebildiği bir momente tekabül etmektedir. Bu momentte devlet, güç alanından kaçma potansiyeli gösteren unsurları toprak-üzerinde egemenlik formu ile sıkıştırabilme gücü ve yeteneğine sahiptir. Toprak-üzerinde egemenlik, devletin yapısal (askeri ve siyasi kurumlar) ve işlevsel (gözetim, kayıt, müdahale, vb.) iktidarının uzamsal yansıması olarak ortaya çıkar. Başka bir deyişle, toprak-üzerindeki (teritoryal) egemenlik kendiliğinden çıkmaz; tersine, devletin yapısal-işlevsel kapasitesi ve çalışma biçimi sonucunda açığa çıkar.

Bu düşünce yeni bir iddiayı gündeme almayı zorunlu kılar. Devletin egemenlik gücü ve yetkisinin temelinde yatan şey, açık biçimde, egemenlik kapasitesi ile onun nedenselliğini oluşturan etmenler arasındaki diyalektik ilişkidir. Çünkü, devletin egemenlik formu, öncelikle bu egemenliğin icra edilme biçimleri ile bu icraya olanaklılık bahşeden kaynaklara bağlı olarak gelişmektedir. Tam da bu nedenle devletin "egemenlik yetkisi" ya da "hakkı" kategorik düzeyde anlamlı bir içeriğe sahip değildir; çünkü egemenlik, icra edilme biçimleri ile anlamlanır. İşte bu yüzden toprak-üzerinde egemenlik, devletin soyut – ilkesel – bir göstereni değil, devletin egemen-olma biçiminin bir ifadesidir ve bunu anlamanın koşulu, bu egemenlik formunu koşullayan süreçlerin ve nedenlerin analizini yapmaktır.

Modern-kapitalist egemenlik formu, ulusal ve küresel çapta emek-sermaye dengesini yaratmaya dönük biçimde programlanmış ve bu nedenle ulusal satıhta disipliner-gözetleyici iktidar biçimlerine dayanmış, küresel satıhta ise denge aşamasını muhafaza edebilmek adına belirli bir mekân üzerinde istikrarlı bir mevcudiyet yaratma amacı gütmüştür. Böylece modern devlet, bir taraftan kapitalist birikim aşamasını ulusal ve küresel çapta güvenlik ve güvenlileştirici iktidar düzenekleriyle birlikte götürmüş, diğer taraftan güvenlileştirici iktidar aygıtlarını daima

mekânsal ve topraksal olarak imal etmiştir. "Disipliner-üretken bedenler", "düzenlileştirici mekanlar" ve "denetim altına alınmış toprak" arasında stratejik ortaklıklar mevcuttur ve her biri de yönetimsel bir mantalite içerisinde tamamlayıcı anlamlar içerir.

Söylemsel konumlanma ise kavramsal-olgusal düzeyde, birbiriyle uzlaşmaz gibi görülen iki paradigmanın, Poulantzasçı devlet kuramı ile post-yapısalcı söylem analizinin, birbiriyle ilişkilendirilmesini içermektedir. Poulantzas, günümüz devlet işleyişini açıklamak adına önerdiği "istisnai devlet kuramı"nda, devletin egemenlik formunun aldığı yeni biçimleri yetkesel düzlemde tartışır. Poulantzas'a göre istisnai devlet, klasik liberal-kapitalist yönetimin sağlanamadığı ve birtakım istikrarsızlıklar nedeniyle siyasetin yasama mücadelesinden (demokratik siyasetin temsili ya da düzlemi) kopup bütünüyle yürütme mekanizmasına (erk ve karar fonksiyonu) indirgendiği durumda belirir. Buna göre istisnai devlet, verili bir güvenlik tehdidi karşısında devletin anayasal (öngörülebilir) işleyişinin dışına çıkarak düzeni sağlama adına norm-dışı ve yetki-dışı işlemler ile prosedürleri devreye sokabilmesi anlamına gelir. Bu nedenle, günümüzde ekonomik ve sosyal meselelerin neden ve nasıl ulusal güvenlik meselelerine dönüştüğü anlaşılabilir.

Poulantzas'ın istisnai devlet kuramını söylemsel konumlanma kavramsallaştırması üzerinden anlamaya çalıştığımızda ne olur? Öncelikle, söylemsel konumlanma, devletin bir egemenlik formu ve işleyişi olarak, anlamın üretimi ve dolaşımında etkili olan söylem üzerinde tek yetkili olmasını imler. Devlet, söylemler üzerinde konumlanarak (bu, tıpkı toprak üzerinde yerleşmeye benzer), konumlandığı yeri kendi iç mantığı ve işleyiş biçimiyle doğrudan ilişkilendirme kapasitesine kavuşur. Böylece devlet, söylemsel olarak irtibatlandığı her meseleyi politik olanın konusu ve nesnesine indirger. Ayrıca, daha önemlisi, bu meseleleri kendi söylemselliği çerçevesinde yorumlayıp tanımladığı için, devlet, depolitizasyonun sınırlarını yeniden tarif eder. Kısaca post-yapısalcı söylem analizi, günümüz devlet egemenliğinin dönüşen bir formu olarak istisnailiği yine bu egemenliğin belirgin biçimi olan olumsallık üzerinden açıklayabilecek imkanlar barındırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Post-yapısalcılık, Poulantzas, istisnailik, olumsallık, söylem.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Küreselleşme Etkisinde Ulus-Devletin Egemenliği ve Ulusal Güvenlik

Doğan Şafak POLAT
İstanbul Arel Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Küreselleşme kapsamında meydana gelen gelişmeler neticesinde "küresel bir köy"e dönüşen dünyada, yeni sorunlar ve tehditler ortaya çıkmıştır. Söz konusu yeni sorunlar ve tehditler ise ulus-devletler için yeni güvenlik anlayışının ortaya konulmasını zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda, uluslararası sistemin en önemli aktörü olan ulus-devletlerin konumu sorgulanır hale gelmiştir. "Küreselleşme süreci ile birlikte günümüz uluslararası/küresel sistemin yaşanan değişim ve dönüşüm neticesinde ulus-devletlerin egemenlikleri erozyona uğramış, ulusal güvenlik konuları ulus-devletlerin sınırları dışına taşmış ve söz konusu tehditlerle mücadelede başarı sağlayabilmeleri için ulus-devletlerin daha fazla işbirliği yapmaları zorunlu kılınmıştır."

Bu çalışmayla birlikte yukarıda belirtilen hipotezin ispatının yanında çeşitli araştırma sorularına da cevap bulmaya çalışılacaktır. Öncelikle küreselleşme kavramının ne olduğu, küreselleşme sürecinin ulus-devlet egemenliğine etkisinin olup olmadığı sorusuna cevap aranacaktır. Sonrasında küreselleşme sürecinin ulusal güvenliği etkileyip etkilemediği sorusuna cevap aranacaktır. Ayrıca mevcut küresel güvenlik sorunlarıyla mücadelede ulus-devletlerin işbirliğinin zorunlu olup olmadığı sorusu üzerinde durulacaktır.

Çalışmanın üç bölümden oluşması planlanmaktadır.

Birinci bölümde çalışmanın teorik alt yapısı ve küreselleşme süreci ele alınacaktır. Bu çalışmanın teorik alt yapısını neoliberalizm teorisi ve

küreselleşme sürecinin önemine binaen işbirliğini önceleyen "karşılıklı bağımlılık kuramı" oluşturacaktır. Karşılıklı bağımlılık kuramı işbirliğini önceleyen yapısı nedeniyle hem neoliberal teori hem de küreselleşme süreciyle yakından ilişkilidir. Karşılıklı bağımlılık kuramı iç ve dış politika arasındaki ayrımın gittikçe bulanıklaştığı bir ortamda, bağımlılık ilişkilerinin artması neticesinde devletin askeri güç kullanımının sıklığını azaltacağını savunur. Ulus-devletler arası işbirliği koşullarını güçlendiren bir yapıyı işaret eden karşılıklı bağımlılık kuramının uluslararası alanda barışı teşvik edici ve barışı geliştirici bir fonksiyon üstlendiği fikri kabul görmektedir. Özellikle Soğuk Savaş sonrasında ulus-devletler arasındaki ulus-ötesi ilişkiler artmış ve bu duruma en büyük katkıyı hiç şüphesiz küreselleşme yapmıştır.

Küreselleşme, çok boyutlu ve karmaşık şekillerde işleyen bir süreç olarak karakterize edilebilir. Ekonomi, kültür, siyaset, hukuk, çevre ve daha birçok alanda etkilerini günlük yaşantılarımızda hissettiğimiz bu olgu, tarihsel süreç olarak modern dönemden çok daha eskilere dayanmakla birlikte kapitalizm, modernite, sanayi ve iletişim devrimlerinin ivme kazandırdığı süreçleri içermektedir. Küreselleşme sürecine farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar temel olarak, aşırı küreselleşmeciler, şüpheciler (*skepticals*) ve dönüşümcüler (*transformationalists*) olmak üzere üç grupta ele alınabilir. Şüpheciler (*skepticals*) ya da kuşkucular olarak da ifade edilebilen bu görüşün savunucuları radikal ya da aşırı küreselleşmeciler olarak adlandırılan grubun tam karşısında yer alırlar. Şüpheciler küreselleşmenin yeni bir olgu olmadığını savunur. Bugünkü dünya ekonomisinin küresel olmaktan çok uluslararası bir özellik taşıdığını düşünen şüpheciler, küreselleşme sürecinin oluşturduğu ortak dünya pazarının gelişmesinin önünde kültürel ve politik birçok engelin olduğunu savunur. Şüpheciler, neoliberalizm teorisinin uygulama alanı ve sonuçlarını eleştirirken ulus-devletin ekonomik alandaki gücünün görmezden gelindiğini iddia ederler. Aşırıcılar ve şüpheciler arasındaki orta yol olarak bilinen dönüşümcüler ise bu yaklaşımlardan iki noktada ayrılır. Bu noktaların birincisi, küreselleşme sürecinin sadece piyasayla açıklanamayacağı iken ikincisi küreselleşme sürecinin sonuçlarının kesin olmadığıdır. Dönüşümcüler, küreselleşme sürecini modern toplumların dünya düzenini yeniden şekillendiren hızlı sosyal, siyasal ve ekonomik hareketler arasındaki güç olarak görmektedir. Dönüşümcülere göre

küreselleşme süreci toplumsal değişimi ve dönüşümü açıklayabilmek için kullanılan temel kavramlardan biridir. Dönüşümcüler modernleşme bağlamında yaşanmakta olan kentleşme, sanayileşme, kitle iletişim araçlarının gelişmesi, bürokrasinin ve modern ulus-devletin gelişimi gibi değişimleri açıklarken küreselleşme sürecine başvururlar. Mevcut küreselleşme yaklaşımları incelendiğinde, üç yaklaşımın da tüm devletleri tek bir ilerleme çizgisinde ele alan bir niteliğe sahip olduğu görülmektedir. Soğuk Savaş sonrasında bireyler ve ulus-devletler arasında belirlenen bir konumlanma dâhilinde küresel düzlemde avantaj kazanmak üzerine kurgulanmış bir sürekli dönüşüm süreci mevcuttur. Bu süreç uluslararası sistemin en önemli oyuncuları olan ulus-devletleri yönlendirmekte, sistem küreselleşme sürecini ifade eden dönüşümcü yaklaşım paradigmasına göre şekillenmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde küreselleşme sürecinin ulus-devletlerin egemenlikleri üzerine yaptığı etkiye değinilecektir. Küreselleşme en büyük etkiyi ulus-devletler üzerinde sergilemekte ve ekonomik, toplumsal, kültürel, siyasal etkiler yaratmaktadır. Çoğu zaman, ulus-devletlerin sahip olduğu karar alma ve egemenlik hakları da yeterli düzeyde bir koruma sağlayamamaktadır. Uluslararası karşılıklı bağımlılık ortamında uluslararası ilişkiler çok yönlü bir hal almış ve ulus-devlet bağımsızlığı giderek daha sınırlı hale gelmiştir. Uluslararası ilişkilerin temel aktörü olan ulus-devletlerin yanı sıra, ulus-üstü ve ulus-altı birçok yeni aktör de uluslararası sistemde aktif rol oynamaya başlamıştır. Küreselleşme süreci içerisinde uluslararası alanda bağımlılık ilişkileri genişlik ve derinlik kazanmıştır. Hatta söz konusu karmaşık (kompleks) bağımlılık ilişkileri 1945 sonrası dönemde, Avrupa Birliği (AB) örneğinde olduğu gibi, ulus-devletlerin egemenliklerinin bir kısmından kendi istekleri ile vazgeçmelerine, ekonomik ve hatta siyasi bütünleşmelere/birleşmelere yol açmıştır. Karşılıklı bağların artmasıyla birlikte daha önce sert bir kabuk olarak değerlendirilen ulus-devlet sınırları daha esnek, geçirgen hale gelmiş ve ulus-ötesi ilişkiler giderek artmıştır. Gerek hukuksal gerekse siyasal açıdan ulus-devletler üzerinde sınırlayıcı etkiler yapan Birleşmiş Milletler (BM) ya da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) gibi örgütler, uluslararası siyasal sistemde ulus-devletlerin vatandaşlarına sağlamaları gereken hak ve özgürlükler konusunda baskı unsuru olabilmektedirler. Bunların yanında hükümet-dışı uluslararası kuruluşlar, çok-uluslu şirketler ve sivil toplum örgütleri

de ulus-devletlerin bu durumundan meydana gelen meşruiyet boşluklarının doldurulmasında etkin roller oynamaya başlayarak küresel kararlar alabilen örgütlerde resmi olmasa da söz sahibi olabilmekte, yer yer gündem belirleyebilecek lobi faaliyetlerini yürütebilmektedirler. Diğer yandan, ulus-devletlerin aldıkları kararların, diğer devletlerin iç siyasetlerine etkileri de bulunabilmektedir. Bir anlamda günümüzde ulus-devletlerin iç siyasetleri küresel ve bölgesel süreçlerden bağımsız değerlendirilememektedir. Her geçen gün artan sınır-aşan, sınır-ötesi ve küresel sorunlar nedeniyle küresel sonuçları olan konular üzerinde kararlar alınması gereği de ulus-devletlerin egemenliklerini kullanabilme kapasitelerini olumsuz etkilemektedir. Bu hususlar dikkate alındığında, devletlerarası sistemin kurulduğu tarih sayılan 1648 Westphalia Antlaşması ile oluşan klasik egemenlik rejiminin büyük oranda erozyona uğradığı görülmektedir.

Üçüncü bölümde ise küreselleşme sürecinde ulus-devletin güvenliği üzerinde durulacaktır. Küreselleşme sürecinde iç-dış ayrımının ortadan kalkması, dışarıdan gelen tehditlerin çeşitlenmesi (terörizm, insan, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı, Kitle İmha Silahları (KİS), organize suç örgütleri, çevresel tehditler ve salgın hastalıklar, etnik, dinsel ve mezhep temelli çatışmalar vb.) ulus-devletlerin ortaya çıkan söz konusu yeni tehditlerle yalnız başlarına mücadele edebilmelerini imkânsız kılmaktadır. Genel olarak askeri güvenlik anlamında kullanılan güvenlik kavramı, küreselleşme süreci ile birlikte daha geniş bir anlamda ele alınmaya başlamıştır. Buna göre Buzan, Waever ve Wilde'ın da belirttiği üzere, küreselleşme süreciyle beraber güvenlik kavramının içeriği derinleşmiş ve genişlemiş, askeri alanın dışında ekonomi, çevre, politika ve toplumsallık konuları da güvenliği ilgilendirir hale gelmişlerdir. Dönüşmüş olan güvenlik anlayışlarında devletlerin konumlarını yeniden tanımlaması ve vatandaşlarına yeni tehditlere yönelik çözümler sunmaları ile gelişmiş ve gelişmekte olan devletler arasında farklı güvenlik anlayışları ortaya çıkmıştır. Sivil toplum dinamikleri ile kurulan ve günümüzün gelişmiş devletlerini oluşturan devletler, devlet yapılarını sivil toplumun ihtiyaçları doğrultusunda geliştirdiklerinden, bu yapıların küresel piyasalara göre dönüşmesi toplumda bir güvenlik konusu olarak algılanmamıştır. Bunun yerine, küreselleşmeye karşıt olarak gelişen terörist faaliyetler, KİS'lerin yayılması ve çevre sorunlarına yönelik çözümleri içeren uygulamaların

yasallaşmasını desteklemişlerdir. Küreselleşme sürecinde gelişmiş devletlerin güvenlik anlayışını, ekonomi, enerji ve ulusal güvenlik alanlarında vatandaşlarının isteklerini karşılayan bir devlet ve buna tehdit oluşturan terörist faaliyetler, KİS'lerin yayılımı, organize suç örgütleri ve çevresel tehditler oluşturmuştur. Neoliberal ekonomi-politiğe ve bunun gerekliliği olan düzenleme politikalarına hızla uyumu vatandaşların çıkarı için en doğru yol olarak gören devletler, hızla küresel ekonomiye entegre olmaya çalışmışlardır. Ancak, küreselleşme sürecine ayak uyduramayan, uzun vadeli kalkınma programlarına bağlı olan, devletin ekonomideki ağırlığının büyük ve hayati olduğu devletlerde altyapısız şekilde sistemin değiştirilmesi, ekonomik ve siyasal krizleri beraberinde getirmiştir. Siyasal ve ekonomik istikrarsızlık, alt kimlik temelli çatışma ortamlarıyla birlikte büyüyerek önemli güvelik sorunlarına yol açmıştır. Bireyin etkinliğinin giderek arttığı, devletin, sistemin ve bireyin kendisini yeniden konumlandırdığı bir paradigma değişiminde, devletlerin kendilerine verdikleri yeni konum aracılığıyla, söz konusu aktörlerin her birine etkide bulunan ve her birinden etkilenen yeni bir güvenlik anlayışı mevcuttur. Bu anlayışta ulus-devletlerin temel aktör olma durumu sabit kalmakla birlikte etkinliği giderek azalmıştır. Günümüzün hızla değişen dünyasında iç içe geçen birey ve sistemin ulus-devletlere olan etkileri de sürekli olacaktır. Bu kapsamda, ulus-devletlere yön veren temel güvenlik kaygısı dışındaki yeni tehditleri de dikkate alarak, merkezinde bireyin olduğu yeni bir güvenlik anlayışı tesis edebilen devletler bu süreci sorunsuz geçirebileceklerdir.

Sonuç bölümünde ise yukarıda belirtilen hususlar ışığında küreselleşme süreci ile birlikte uluslararası sistemde egemenlikleri zayıflayan ulus-devletlerin yanında çeşitli yeni aktörlerin ortaya çıktığına vurgu yapılacaktır. Bu ortamda ulus-devletlerin önümüzdeki yıllarda da varlıklarını devam ettirebilmeleri için egemenliklerini paylaşmaya devam etmeleri ve ortaya çıkan uluslararası tehditlerle mücadelede daha fazla işbirliği içine girmeleri zorunlu hale gelmiştir. Günümüzde güvenliğin sadece ulus-devlet eksenli olamayacağı ve yalnızca askeri anlam taşımadığı görülmektedir. Güvenlik algılamalarında ulus-devlet güvenliğinin aksine birey güvenliği giderek daha fazla ön plana çıkmaktadır. Aslında iç içe geçmiş halkalar şeklinde merkezde insanı ele alan birey güvenliği, onu kapsayan ulus-devlet güvenliği halkası ve en dış halka olarak da tümünü kapsayan uluslararası/küresel güvenlik

halkası bulunmaktadır. Sonuçta, günümüzde ulus-devlet güvenliği birey için vardır ve bireye hizmet eder. Ancak bireylerin kendi güvenliklerini yalnız başlarına sağlayamayacakları dikkate alındığında, egemenliği giderek kısıtlansa da ulus-devlete gelecekte de ihtiyaç olacağı değerlendirilmektedir. Ayrıca, küreselleşme sürecinde her geçen gün artan ve ulus-devletlerin yalnız başlarına çözemeyecekleri küresel sorunlarla mücadele edilebilmeleri için de "zamanın ruhuna uygun" ulus-devletlerin varlıklarına ihtiyaç olacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, ulus-devlet, egemenlik, ulusal güvenlik, karşılıklı bağımlılık kuramı.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Uluslararası Sistemin Doğası Üzerine: Anarşi, Devlet, Küreselleşme

Kısmet METKİN
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Uluslararası ilişkiler disiplinini kuran temel önerme, "uluslararası"nın devletlerin iç siyasetinden bağımsız kendi iç mantığı, kurumları, süreçleri olan bir ilişkiler bütünü olduğudur (Ülman vd., 2011: 16). Bu bağlamda uluslararası ilişkiler ile siyaset bilimi arasındaki fark ulusal sistem ile uluslararası sistem arasındaki siyasi yapı farklılığına dayandırılmaktadır (Eralp, 2004: 76). Otorite ve düzen çerçevesinde kavramsallaştırılan iç siyasal yapı hiyerarşik iken, merkezi bir otoritenin olmadığı uluslararası sistem ise düzensizlik ve anarşi ile tanımlanmaktadır. Uluslararası sistemin yapısını anarşi ile özdeşleştiren bu varsayım, disiplinde kuram geliştirmenin de başlangıç noktasını oluşturmakta (Bull, 2000: 601) ve bu haliyle uluslararası siyasetin asıl kökeni, devletlerin birincil işlevleri toprak egemenliklerini korumak olan "birimler gibi" hareket etmelerine referans oluşturan hâkim ilke hâline gelmektedir. Uİ kuramı bu kabule referansla inşa edilirken, tarihsel olarak bu şekilde idealize edilmiş bir anarşinin varlığı sorguya açıktır. Dahası modern uluslararası sistemin miladı kabul edilen Vestfalya'dan bu yana dünya siyasetinde ciddi değişim ve dönüşümler söz konusudur. Küreselleşme olgusu, devlet dışı aktörlerin güç kazanması, egemenlik algısında yaşanan değişim, aktörlerin konumlarıyla ilişkili olarak güçler dengesinden iki kutuplu sisteme, oradan çok kutuplu dünyaya evrilen yapı, anarşik bir uluslararası sisteme alternatif ve eş zamanlı olarak var olabilen hiyerarşik, heterarşik ilişki kalıpları vb. anarşiyi yeniden okumamız gereğini ortaya koymaktadır.

Disiplinde uluslararası sistemin anarşik doğasına ilişkin geniş bir uzlaşı mevcuttur. Anarşi yorumlarındaki farklılıklara rağmen, disiplinin teorilerinin her birinin uluslararası gerçekliğe ilişkin değerlendirmelerinde anarşi merkezi bir yer işgal etmektedir. Devletin uluslararası ilişkilerdeki yeri ve anlamı ile de yakından ilgili olan anarşi meselesi, aynı zamanda disipline ontolojik bir temel sağlayan/kimlik kazandıran bir konumdadır. Bu vesile ile anarşi konusundaki tartışmalar aynı zamanda disiplinin temeline ilişkindir ve üretilecek her alternatif düşünce farklı bir uluslararası ilişkiler kurma potansiyeline sahiptir. Bu bağlamda 17. yüzyıldan bu yana uluslararası siyasetteki değişim/dönüşümler dikkate alındığında, çoğu zaman verili/sabit kabul edilen anarşik uluslararası sistem fikrinin bir yeniden okumasının yapılması önem kazanmaktadır.

Disiplinde egemen devlet ve uluslararası anarşi üzerine gerçekleştirilen çalışmalar teorik düzlemde neorealizm ve neoliberalizm, meta-teorik düzlemde ise pozitivizm ile post-pozitivizm tartışmasına içseldir (Küçük, 2014: 358). Neorealizm ve neoliberalizm kimi farklılıklarına rağmen meta teorik olarak pozitivist-rasyonalist bir temeli paylaşmakta, egemen devleti ve anarşiyi verili şeyler olarak ele almakta, sadece anarşinin çıktıları ve sonuçları üzerine farklı teorik varsayımlar üretmektedirler. Bununla birlikte, son bir kaç on yılda uluslararası ilişkiler kuramındaki en büyük değişiklik, devletler sistemindeki anarşi/düzen sorunsalının uluslararası değişim sorunsalıyla yer değiştirmesidir. "Anarşik bir ortamda düzeni nasıl sağlarız?" sorunu, anarşik sistemin nasıl ortaya çıkıp değişebileceğini irdeleyen daha tarihsel ve sosyolojik bir sorunsala dönüşmüştür (Yalvaç, 2007:15). Anarşi sorunsalının disiplinde ontolojik boyutta ele alınması ve sorgulanması ise post-pozitivist dönemle mümkün olmuştur. Bununla birlikte pozitivizm- post-pozitivizm tartışmasının "ortayolcu" yaklaşımı konstrüktivizmde de anarşi merkezi bir konumda yer alır. Ancak Wendt, anarşinin kendinden menkul bir iç mantığının olmadığını, anarşinin anlamının toplumsal inşa süreçlerine içkin olduğunun altını çizer ve farklı anarşi kültürleri olabileceğini gösterir. Benzer şekilde ilk dalga tarihsel sosyoloji çalışmalarında da anarşi varsayımının hâkimiyeti devam eder. Bununla birlikte postmodern yaklaşımlarla birlikte, yerleşik uluslararası ilişkiler kuramının iç toplumu dış toplumdan ayırdığını, bu nedenle anarşik uluslararası sistem incelemelerinin toplumsal iç yapılarla

olan bağlantıyı göz ardı ettiğini, uluslararası anarşinin incelenmesinde tarih dışı varsayımlar yapıldığını ve anarşinin tarihsel olarak incelenmesi gerektiğini ileri sürer (Yalvaç, 2011: 93).

Uluslararası sistemin anarşik yapısını tarihsel olarak ele alırken göz önünde bulundurmamız gereken önemli bir olgu da küreselleşme sürecidir. Küreselleşme özellikle 1970'lerden itibaren disiplinin gündemine dahil olmakla birlikte, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından yeni dönemi tanımlamak üzere sıklıkla referans verilen bir kavram haline gelmiştir. Ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel vb. birbirinden bağımsız olmayan pek çok boyutu olmakla birlikte, uluslararası ilişkiler bağlamında ve bu çalışmanın konusuyla doğrudan ilgili olarak, küreselleşmenin özellikle siyasal boyutu ön plana çıkmaktadır. Disiplindeki küreselleşmeye ilişkin tartışma daha çok ulus-devlet egemenliğinin dönüşümü sorunu ve devletin uluslararası ilişkilerdeki "aktör" konumu konuları etrafında şekillenmektedir (Koçer, 2004: 107). Bu bildiride küreselleşmenin, dolayısıyla da devlet egemenliğinin dönüşümü sorunu ve devletin aktörlüğü meselesinin uluslararası sistemin anarşik yapısı ile bağlantısı ortaya konularak küreselleşme süreçlerinin uluslararası sistemin yapısında gerçekten bir dönüşüme neden olup olmadığı sorusu cevaplanmaya çalışılacaktır.

Bir uluslararası sistemin karakterini belirleyen şey, o sistemi oluşturan parçalar ile bu parçalar arasındaki ilişkiyi düzenleyen kurallar/ilkelerdir. Bu bağlamda modern uluslararası sistemin temel aktörü ulus-devletlerdir. Westfalya ile tesis edilen toprak bütünlüğü/ülkesellik, egemen eşitlik, iç işlerine karışmama gibi ilkeler ise uluslararası sistemin düzenleyici ilkeleri olarak kabul görmektedir. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren devlet dışı aktörlerin sayılarının ve etkinliklerinin giderek artması ve egemenliği devletlerle paylaşıyor olmaları sistemdeki dönüşümün bir göstergesidir. Bununla birlikte küreselleşmenin devlet kapasitesi üzerindeki bu aşındırıcı etkisi devlet merkezli dünyanın/anarşik uluslararası sistemin sonu ya da sınırsız bir dünyanın kaçınılmaz olarak ortaya çıkacağı şeklinde yorumlanmamalıdır. Zaten tam anlamıyla mutlak bir egemen devletin olduğu konusundaki iddialar ve her şeyi kontrol eden bir devlet algısı/modeli, devletin tarihsel seyri incelendiğinde bir mit olmanın ötesine geçememiştir (Özlük, 2012. 139). Dahası, küreselleşme süreci ile

devlet egemenliği her ne kadar tartışmaya açılmış olsa da, uluslararası ilişkilerde devlet-merkezci siyasetin yeniden canlanmasına yol açan 11 Eylül saldırıları ya da 2009'daki küresel finansal kriz gibi yeni gelişmeler ve kırılma noktaları mevcuttur. Buzan'ın da belirttiği gibi anarşik uluslararası siyasi sisteme alternatif ya sistemsizlik ya da bir dünya imparatorluğu ya da dünya federasyonu gibi bir yapıdır. Ancak ne mevcut koşullar ne de mevcut eğilimler dünya hükümetine doğru bir gidişat ortaya koymaktadır. Gücün dağılımı giderek yaygınlaşmış ve bağımsız devletlerin sayısı azalacağına artmıştır. Bu eğilimlerin her ikisi de hegemon ya da sistemsel bir birleşme olasılığını ihtimal dışı hale getirmektedir. Federatif bir küresel yönetim biçimine temel oluşturacak bir ideoloji üzerinde de siyasi fikir birliği yoktur. Milliyetçilik ve din, gezegenin pek çok yerinde güçlü siyasi ayrıştırıcılar olarak kalmaya devam etmektedir. Komünizmin üstün birleştirici ideoloji olma iddiası çökmüştür. Kapitalizm, tarihsel olarak anarşik yapı ile ilişkili hale gelmiştir. Anarşi zorunlu olarak hakim uluslararası siyasi yapı olarak kalmaya devam etmektedir (Buzan, 2015: 129). Bununla birlikte bu idealize edilmiş "anarşik" yapı içinde, onunla aynı anda var olan/olabilecek heterarşik ya da hiyerarşik ilişki biçimleri de göz ardı edilmemelidir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası ilişkiler teorileri, anarşi, devlet, küreselleşme.

Kaynakça:

BULL, Hedley, " Society and Anarchy in International Relations", ed. Andrew Linklater, *International Relations: Critical Consepts in Political Science (Vol. II)*, London&New York: Routledge, 2000.

BUZAN, Barry, *İnsanlar, Devletler ve Korku*, İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015.

ERALP, Atila, "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm- Realizm Tartışması", ed. Atila Eralp, *Devlet, Sistem ve Kimlik*, İstanbul: İletişim yay., 2004.

KOÇER, Gökhan, "Küreselleşme ve Uluslararası İlişkilerin Geleceği", *Uluslararası İlişkiler,* cilt. 1, sayı. 3, Güz 2004.

KÜÇÜK, Mustafa, "Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık", ed. Ramazan Gözen, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İstanbul: İletişim yay., 2014.

ÖZLÜK, Erdem, *Uluslararası ilişkilerde Devlet: Tanım, Teori ve Devlet İstisnacılığı*, Konya: Çizgi Kitabevi, 2012.

ÜLMAN, Burak, Balta-Paker, Evren, Ağcan, Muhammed A., "Uluslararası Fikri, Epistemolojik Yanılgı ve Eleştirel Gerçekliğin İmkanları", *Uluslararası İlişkiler*, cilt.8, sayı 30 (yaz 2011).

YALVAÇ, Faruk, "Uluslararası İlişkiler Kuramında Anarşi Söylemi", *Uluslararası İlişkiler*, cilt.8, sayı 29 (bahar 2011).

YALVAÇ, Faruk, "Devlet", ed. Atila Eralp, *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel* Kavramlar, İstanbul: İletişim yayınları, 2007.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Egemenlik, Müdahale ve Uluslararası Ödevler Üçgeninde Koruma Sorumluluğunun Yerine Getirilmesi Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım

Pınar GÖZEN ERCAN
Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu çalışma, günümüzde normatif açıdan uluslararası politikada önemli bir yer kazanmış olan "Koruma Sorumluluğu"nu (R2P) konu almaktadır. Temel amacı, R2P normuna karşı farklılık gösteren yaklaşımları, Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu bünyesinde gerçekleşen tartışmalar üzerinden inceleyip, normun dinamikleri ve kısıtlarını tanımlayarak, bu tespitler üzerinden uluslararası pratikte hâkim olan ulusal egemenlik anlayışına karşın R2P'nin pratikte nasıl katkı sağlayabileceğini ve uluslararası toplumun uygulamalarındaki ikilikleri saptamaktır.

R2P 2001 yılından bugüne dönüşüm geçirmiş bir norm olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk kez ortaya konduğu Müdahale ve Devlet Egemenliği Üzerine Uluslararası Komisyon'un (*International Commission on Intervention and State Sovereignty, ICISS*) hazırladığı Koruma Sorumluluğu başlıklı raporda insani müdahale doktrini çerçevesinde irdelenen bir kavram olarak karşımıza çıkan R2P normu, 2004 yılında dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın inisiyatifi ile BM Genel Kurulu'nun gündemine dahil olmuş ve 2005 yılında Dünya Sonuç Zirvesi Belgesi'nin (*World Summit Outcome Document*) 138, 139 ve 140. Paragrafları çerçevesinde BM üyelerince oy birliği ile kabul edilmiştir.

ICISS'in raporunda ortaya konulduğu şekliyle her ne kadar insani müdahale R2P'nin odak noktasında görünse de, önceki yaklaşımlardan

farklı olarak Komisyon insani müdahalede kimileri tarafından bir hak olarak tanımlanan askeri güç kullanımının devletlerce tek taraflı ya da Güvenlik Konseyi kararı olmaksızın uygulandığı durumlarda istismara açık olması nedeniyle alternatif bir yaklaşım geliştirmiş ve hem devletler seviyesinde hem de uluslararası toplum seviyesinde bir "koruma sorumluluğu"nun varlığından söz etmiştir. Sonrasında BM çatısı altında kabul edildiği şekliyle de R2P, öncelikli olarak devletlerin topraklarında yaşayan nüfusa karşı egemen sorumluluğu olarak anlaşılmış, devletlerin bu sorumluluklarını yerine getiremediği durumlarda ise uluslararası toplumun sorumluluğu olarak kabul edilmiştir.

Sonuç Belgesi'nin 138. ve 139. paragrafları çerçevesinde BM çatısı altında uygulanmaya başlanan R2P, günümüzde farklı yönleriyle tartışılan bir norm olmaya devam etmektedir. 2009'da dönemin BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon, yayımladığı ilk kapsamlı R2P raporunda normun uygulanmasında karşılaşılabilecek belirsizlikleri gidermek için R2P'yi üç sütunlu bir kavram olarak tanımlamıştır. Bu üç sütundan birincisi "devletin koruma sorumluluğu", ikincisi "uluslararası yardım ve kapasite artırımı" ve üçüncüsü ise "zamanlı ve kararlı" tepkidir. Birinci sütun, Sonuç Belgesi'nin 138. Paragraf'ında tanımlanan ve uluslararası hukukun mevcut ödevlerine dayanan, devletlerin halklarını (vatandaşı olsun olmasın) soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve etnik temizlik suçlarından korumasına yönelik sorumluluğunu içeren aşamasıdır. İkinci sütun, devletlerin halklarına karşı sorumluluğunu yerine getirebilmesi için uluslararası toplumun onlara destek vermesine ilişkin yardım programları, önleyici mekanizmalar ve erken uyarı mekanizmalarına odaklanmaktadır. İlk ikisinden farklı olarak üçüncü sütun Paragraf 139 kapsamında, ICISS'in tanımladığı tepki verme sorumluluğu paralelinde, uluslararası toplumun engellenememiş R2P krizlerinde devletin aşikâr başarısızlığına (*manifest failure*) istinaden olaya durumun gerekliliklerine göre barışçıl yollardan BM Sözleşmesi Bölüm VI ve/veya VIII çerçevesinde, barışçıl yöntemlerin etkisiz kaldığı durumlarda ise Bölüm VII çerçevesinde, güç kullanımı son çare olmak üzere, zorlayıcı yollardan müdahalesini içerir. Bu bağlamda, karar verici otorite olarak BM Güvenlik Konseyi referans alınmış ve Konsey dışında, BM Genel Kurulu da dahil olmak üzere, alternatif bir otorite tanımlanmamıştır.

R2P'nin kapsamının BM çatısı altında yeniden yorumlanması ve kurumsallaştırılması bazı açılardan normun netlik kazanmasını sağlarken uygulama konusunda BM Güvenlik Konseyi'ne bağımlı kılınması nedeniyle istikrarsızlıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu bağlamda en kritik örneklerden biri olarak Suriye vakası göze çarpmaktadır. Güvenlik Konseyi'nde Suriye'deki duruma yönelik tartışmalarda oylamaya sunulması planlanan kararlara ilişkin olarak daimî üyelerden Rusya ve Çin sıklıkla Suriye devletinin bağımsızlığına, egemenliğine ve toprak bütünlüğüne atıf yaparak R2P kapsamında yapılabilecek herhangi bir müdahaleye, özellikle güç kullanımı içeren yöntemlerin kullanımına karşı çıkmışlardır.

Suriye vakası ve öncesinde uluslararası toplumun soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve/veya etnik temizlik unsurlarını içeren vakalarda etkisiz ya da yetersiz kalması nedeniyle Ban Ki-moon, 2009 raporunu takiben her yıl R2P üzerine son gelişmeler ışığında ortaya çıkan gereksinimlerin irdelendiği kapsamlı raporlarını BM üyesi devletlerin dikkatine sunmuştur. Her yıl R2P raporunun yayınlanmasını takiben BM Genel Kurulu'nda gerçekleşen gayri resmî tartışmalarda gerek norma gerekse de uygulamaya dair çeşitli bölgelerden devletlerin farklı kaygı ve algılarının olduğu da su yüzüne çıkmıştır. Bu bağlamda, egemenlik ile koruma sorumluluğu arasındaki kavramsal ve pratiğe dönük bir çatışmanın varlığından söz etmek mümkündür.

Devletlerce R2P'nin nasıl algılandığı ve yorumlandığının anlaşılması, norma karşı getirilen eleştiriler ve normun dönüşüm süreçleri R2P'nin uluslararası toplum tarafından istikrarlı bir şekilde uygulanmasını sağlamak için önemlidir. Normun öncüsü sayılabilecek insani müdahale kavramından farklı olarak R2P güç kullanımına değil, kapsamına giren suçların engellemesine öncelik vermektedir. Bu nedenle ciddi kayıplar yaşanmadan gerekli tepkinin uluslararası toplum tarafından verilebilmesi için R2P önemli bir tetikleyici norm olarak karşımıza çıkmaktadır. Ne var ki mevcut statüsünde R2P'nin etkisi devletlerin siyasi iradesi çerçevesinde kısıtlanmakta ve esas amacına ulaşamamaktadır. Bu engelin aşılmasının konuyla ilgili akademik tartışma ve araştırmaların devamlılığıyla, geliştirme önerileriyle ve farkındalık yaratılmasıyla mümkün olacağı düşünülmektedir.

Son on yıllık dönemde ortaya çıkan ve/veya devam etmekte olan vakalar ışığında R2P literatürü ciddi anlamda zenginleşmiştir. Bir taraftan R2P'nin kavramsal etkisi tartışılırken, diğer taraftan da vakalara ve zaman zaman bölgesel örgüt ve yaklaşımlara odaklanılmaya başlanmıştır. Kavramsal etki yönünden R2P'nin pozitif bir değişime yol açtığını savunanlar ve R2P'yi eleştirenler arasında ikiye bölünen literatürde, R2P'ye eleştirel bir gözle bakmakla beraber her şeye rağmen R2P'nin etkin olabileceğini savunan görüşler olduğu da gözlemlenmektedir.

Yakın dönemde Libya ve Suriye vakalarıyla R2P tartışmaları yeni bir boyut kazanmış, kimileri normun öldüğünü iddia ederken, kimileri de su yüzüne çıkan sorunlara odaklanmak suretiyle vakaların R2P üzerine etkisini tartışmışlardır. Son dönemde Suriye vakası üzerine incelemeler daha önceki vakalarda ön plana çıkmayan bir yönü, R2P normu kapsamında mültecilere karşı olan sorumluluğu ön plana çıkartmıştır. 2011'den bu yana yoğun dikkat çeken Libya ve Suriye vakaları dışında R2P konusunda bölgesel ve devletler özelinde yaklaşımlar üzerine yapılan çalışmaların sayısı yeterli olmamakla beraber artmaktadır. Bu bağlamda, özellikle Libya'ya 2011 yılında yapılan uluslararası müdahalenin ardından Brezilya tarafından ortaya atılan "Korurken Sorumluluk" anlayışı literatürde öne çıkan bir araştırma konusuna dönüşürken, Hindistan'ın R2P konusundaki direncini ele alan ender çalışmalar da literatüre kazandırılmıştır. R2P eleştirileri kapsamında etik açıdan konu zaman zaman ele alınmış, bu tartışmalar genel olarak R2P'nin güç kullanımı içeren kısmına odaklanmıştır. Devlet egemenliği anlayışına dayalı günümüz uluslararası sistemine R2P'nin etkisi, güç kullanımının ne zaman kabul edilebilir olduğu gibi tartışmalar bu bağlamda dikkat çekmektedir.

Her ne kadar R2P'yi konu alan literatür son on yılda ciddi anlamda zenginleşmiş de olsa, farklı alanlardan araştırmacıların R2P'nin farklı yönlerine ve uygulanmasına yönelik yaklaşımlarındaki ayrılıklar devam etmektedir. Tüm bu farklı yaklaşımlar söz konusuyken R2P üzerine bir oy birliği nasıl sağlanabilir ve/veya istikrarlı bir R2P uygulamasına nasıl ulaşılabilir sorusu literatürde bugüne dek irdelenmemiş ama irdelenmesi gereken bir sorudur. Bu çalışmada, bu soru odağa yerleştirilerek BM çerçevesinde R2P'ye dair tartışmalar irdelenecek ve normun uygulamaya

konuluşu ile devletlerin davranışlarını ne derecede etkilediği hem kuramsal olarak hem de vakalar özelinde tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Koruma sorumluluğu, egemenlik, Birleşmiş Milletler, Güvenlik Konseyi, Suriye.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

War, State, Military in the Neoliberal Era: A Critical Approach to Precarious Soldier

Gönenç UYSAL
Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

In the discipline of International Relations, war has been vigorously studied as one of the core political phenomena pertaining to world affairs. Wright (1942a: 8) defined war as "a *violent contact* of *distinct* but *similar* entities", and thus, underlined equality between contending parties in terms of political organisation and legitimacy, i.e. among nation-States. Wright's definition confirmed Clausewitz's (2007: 28) understanding of war as "merely the continuation of policy by other means". The State in question corresponded to Weber's conception of State as an entity which successfully claims, "the monopoly of legitimate physical violence within a certain territory" (Weber, 1994: 310-311). The use of legitimate violence was granted to the military autonomous from social, political, and economic relations (Giddens, 1985). According to Weberian scholars, the end of Cold War brought about the decline in the power and legitimacy of nation-States and their militaries in relation to the rise of globalisation where the role of non-State actors gained significance *vis-à-vis* war and peace. Indeed, war in the 1990s was seen "abnormal (Wright, 1942b: 694), often associated with revolts, insurgencies, and low-intensity conflicts that would be limited to weak/rogue/failed states in the Third World (Creveld, 1991: 206-208; Freedman, 1994). The Iraq War of 2003 undertaken by the US-led coalition disproved Fukuyama's (1989) claim that war was limited to countries where free trade combined with liberal democratic elections was secured under the administration of IMF and non-governmental organisations. The War stimulated a considerable debate on the rise of private security/military companies (Avant, 2005). However, the

primacy of State *vis-à-vis* war was retained in the face of the strengthening of the relationship between the governments, the military, and the private sector combined with the emergence of a new form of soldier, the *precarious* soldier, which had deteriorated labour rights and social security.

Weberian scholars did not problematise the perceived separation between economic sphere – where civil society was located – and political sphere – where state was located – in the capitalist era (Wood, 1981). Therefore, they conceptualised state as a political entity that emerged and existed external to and above society, and that could aspire after certain goals and interests on its own merits. In other words, they conceptualised state as an institution that could formulate and pursue its policy, and thus, engage in war regardless of the interests of various (social) classes. To the extent Weberian scholars conceptualised nation-state and military external to and above class relations, they reproduced the perceived boundary between the domestic and the international realms and formulated an ahistorical and transcendental understanding of war torn away from its geopolitical and sociohistorical context. Moreover, Weberian scholars could not adequately problematise the neoliberal transition beginning in the 1970s which foresaw the transformation of state, military, and war. Thus, they could not problematise the precarisation of labour force and the deregulation of labour market, all of which inevitably had a transformative impact on the military and its soldiers. Even worse, they could not adequately examine the relationship between the neoliberal transition of state and the rise of precarious soldier in countries that arrived late at capitalism where uneven dynamics of capitalism are unleashed.

This paper argues that war fundamentally transforms economic, social, political, and ideological relations and forms while being transformed by the same relations and forms in the course of history. It aims to offer a consistent and coherent perspective that is critical of Weberian scholars, and that examines the internal and dynamic (dialectical) relationship between capitalism, war, state, and military in its sociohistorical context. With this aim, it borrows its theoretical and conceptual framework from a historical materialist approach (Poulantzas, 1978, 2000). It examines the emergence of precarity in military as a

particular sociohistorical form pertaining to the neoliberal transition of state and war. It discusses the notion of precarious soldier in accordance with class relations. It particularly focuses on the relationship between the transition to neoliberal charity state, the practices of privatisations and contracting, and the War on Terror. It significantly seeks to contribute to the academic literature by exploring the transformation of war, state, and military under the dynamics of uneven and combined development.

The world capitalist system is characterized with uneven and combined development, the principle which underlines the contradictory tendencies inherent in the process of capital accumulation (Anievas, 2014; Trotsky, 1957, 2008). Neoliberalism can be regarded as the latest phase of capitalism which foresaw the control over and suppression of any potential opposing social force to maintain the undisturbed mobility of capital (Harvey 2007). Therefore, the neoliberal state withdraws from many areas of social provisions and curtails social security and labour rights through the precarisation of the labour force, deregulation of labour market, and privatisation (Overbeek, 2006). The transition to neoliberalism brings about the transformation of war, particularly in the form of never-ending War on Terror that aims to restructure foreign countries portrayed as weak/rogue/failed in accordance with the commodification and expansion of markets as well as control the domestic reserve army of labour in the neoliberal era (Boukalas, 2015; Neocleous, 2007). The transition to neoliberalism inevitably brings about the transformation of military, particularly in the form of precarity. Therefore, the precarious soldier can be considered as the neoliberal form of the lower- and middle-ranking officers which are further suppressed with a sense of disposability.

Keywords: War, military, state, neoliberalism, precarity.

References:

Anievas, A. (2014) *Capital, the State and War*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.

Avant, D. (2005) Private Security Companies. *New Political Economy*, 10: 1, 121-131.

Boukalas, C. (2015) Class war-on-terror: counterterrorism, accumulation, crisis. *Critical Studies on Terrorism*, 8: 1, 55-71.

Clausewitz, C. V. (2007) *On War*. Oxford: Oxford University Press.

Creveld, M. V. (1991) *The Transformation of War*. New York: The Free Press.

Freedman, L. (1994) Weak states and the west. *Society*, 32: 1, 17-20.

Fukuyama, F. (1989) The End of History? *The National Interest*, 16, 3-18.

Giddens, A. (1985) *The Nation-State and Violence*: *A Contemporary Critique of Historical Materialism*. Oxford: Polity Press.

Harvey, D. (2007) *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press.

Neocleous, M. (2007) Security, Commodity, Fetishism. *Critique*, 35: 3, 339-355.

Overbeek, H. (2006) Global Governance, Class, Hegemony: A historical materialist perspective. In Ba, A. D. and Hoffmann, M. J. (Eds.) *Contending Perspectives on Global Governance: Coherence and Contestation*. (pp. 39-56) London & New York: Routledge.

Poulantzas, N. (1978) *Political Power and Social Classes*. London: Verso.

Poulantzas, N. (2000) *State, Power, Socialism*. London: Verso.

Skocpol, T. (1979) *States and Social Revolutions: A Comparative Analysis of France, Russia, and China*. Cambridge: Cambridge University Press.

Trotsky, L. (1957) *The Third International After Lenin*. New York: Pioneer Publishers.

Trotsky, L. (2008) *History of the Russian Revolution*. Chicago: Haymarket

Weber, M. (1994) The Profession and Vocation of Politics. In *Weber: Political Writings*. (pp. 309-369) Cambridge: Cambridge University Press.

Wood, E. M. (1981) The Separation of the Economic and the Political in Capitalism. *New Left Review*, 127, 66-95.

Wright, Q. (1942a) *A Study of War*. Vol. I. Chicago: The University of Chicago Press.

Wright, Q. (1942b) *A Study of War*. Vol. II. Chicago: The University of Chicago Press

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Otonom Silah Sistemleri ile İlgili Olarak Güncel Devlet Pratiklerinin İncelenmesi

Gökhan GÜNEYSU
Anadolu Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Uluslararası Hukuk açısından devlet uygulaması büyük önemi haizdir. Ortaya çıkan veya çıkmakta olan bir "yapılageliş hukuku" söz konusu olacaksa, bu çoğu zaman devlet uygulamalarının takibi ve gözlemlenmesi ile mümkün olabilecektir. Özellikle yeni gelişen konularda devletlerin uygulaması, bu konuya ilişkin gelecekte oluşabilecek hukuk hakkında araştırmacılara bir fikir verebilmektedir. Böylesi bir güncel gelişme, otonom silah sistemleri hakkındadır. Bu tarz silah sistemleri artık daha çok kullanılmaktadır ve gelecekte kullanımın artması söz konusudur. Bu nedenle bu konuya ilişkin yeni oluşan bir devlet uygulaması önemlidir. Daha önceleri, gayrı resmi formatta yürütülen "Otonom Silah Sistemleri"ne ilişkin toplantılar, ilk kez 2017 yılı içinde, *resmi* yani devlet hukuk kişiliklerinin temsil edildiği bir formatta icra edilmiştir. 13-17 Kasım 2017 tarihleri arasındaki bu toplantılarda (*Group of Governmental Experts*) üç ayrı eğilim ortaya çıkmış görünmektedir. Bu sunumda öncelikle otonom silah sistemleri hakkında kısa bir tanımlama çabasına girilecek ve sonrasında da devletlerin birbirlerinden farklılaşan yaklaşımları incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası hukuk, uluslararası savaş hukuku, otonom silah sistemleri, silahlanma.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Otoriter Bir Yönetme Tekniği Olarak Olağanüstü Hâl

Yasemin ÖZDEK
Yakın Doğu Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

21. yüzyılda temsili demokrasinin gerilediği ve otoriter rejimlerin dünyada yayıldığı gözlenmektedir. Despotik ve zora başvuran devlet biçimleri çoğalırken, bu devletler baskıcı yönetimlerini genellikle "olağanüstü hâl" kılıfında sürdürmeyi yeğlemektedir. "Olağanüstü hâl" ilan eden hükümetler, yürütme gücüne olağanüstü yetkiler vermekte, parlamentoyu güçsüzleştirmektedir, temel hak ve özgürlükleri askıya almakta, kuvvetler ayrılığı, yargı bağımsızlığı ve hukuk devleti ilkelerini rafa kaldırmaktadır. Olağanüstü hâl, teoride hukuksal bir yönetim biçimi olarak kabul edilmesine rağmen, pratikte genellikle siyasal iktidarların keyfileşmesini kolaylaştıran bir araç olarak kullanılmaktadır. Teoride "istisna" olarak sunulan olağanüstü hâl, pratikte adeta norm haline gelerek yaygınlaşmakta ve süreklilik kazanmaktadır. Günümüzde çok sayıda devlet olağanüstü yönetim usulleriyle yönetilmeye devam etmektedir.

Bu çalışmada ilk olarak olağanüstü hâl rejimlerine tarihsel ve kuramsal açıdan bir giriş yapılacaktır. Olağanüstü hâl rejimlerinin tarihsel temelleri, siyaset ve hukuk kuramında olağanüstü rejimlere ilişkin başlıca yaklaşımlar ve farklı ülkelerden örneklerle güncel olağanüstü hâl uygulamaları genel bir çerçeve içinde tartışılacaktır. Olağanüstü hâl rejimlerinin dünyadaki yaygınlığı, kapitalizm ve demokrasi arasındaki çelişki temelinde analiz edilecektir. Son olarak, olağanüstü hâl rejimlerine uluslararası insan hakları hukukunun temel ilkeleri ışığında bakılacaktır. Bu bağlamda Türkiye'nin son dönemindeki olağanüstü hâl uygulamaları değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Olağanüstü hâl rejimleri, otoriterizm, demokrasi.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Küreselleşen Olağanüstü Hâl: İstisna Hali ve İnsan Hakları

Ulaş KARAN
İstanbul Bilgi Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

15 Temmuz 2016 günü şahit olduğumuz askeri darbe teşebbüsünün başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından, 20 Temmuz 2016 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından 90 gün süreyle ülke genelinde olağanüstü hâl (OHAL) ilan edildi. OHAL üçer aylık sürelerle yedi kez uzatıldı ve iki yılın sonunda 19 Temmuz 2018 tarihi itibariyle yürürlükten kalktı. Bu süre içerisinde 37 tane OHAL kanun hükmünde kararnamesi (KHK) yayımlandı ve kapsamlı bir Anayasa değişikliği gerçekleşti. OHAL KHK'ları TBMM tarafından yasalaştırılarak bazı tedbirler OHAL sonrasında da uygulanabilir hale getirildi. OHAL yürürlükten kalkmasının ardından 25 Temmuz 2018'de kabul edilen 7145 sayılı kanunla ise OHAL döneminde dahi hukuka uygunluğu tartışma konusu olabilecek bir dizi düzenleme kalıcı hale geldi. Ortaya çıkan hukuki çerçeve OHAL'in etkilerinin OHAL bitmesine rağmen devam ettiğini ve OHAL'in olağanlaşmasına işaret ediyor. Benzer bir durum tüm dünyada yaşanmaya başladığı ve istisnai olanın sıradan hale gelmeye başladığı görülüyor.

Olağanüstü yönetim usullerinde, OHAL ilanının ve devamında kabul edilen normların veya OHAL süresince yapılan işlemlerin Anayasa'ya ve uluslararası hukuka uygunluğu ve olası yargısal denetim yolları, olağan dönemlere göre çok daha önemli hale gelmektedir. İstisnai bir durum ve bir hukuki rejim olan OHAL, ancak ilan edilmesi yönünde bir zorunluluk mevcut olduğu zaman başvurulması gereken ve mümkün olan en kısa sürede kaldırılması gereken bir tedbirdir. Bu yola başvurulmuş olması, mevcut hukuk kurallarının ortadan kalktığı anlamına gelmemektedir. OHAL'in ulusal ve uluslararası hukukta kabul

edilmiş olan standartlara uygun olarak sürdürülmesi, aynı zamanda hukuk devleti ilkesinin de bir gereğidir. Bildiride, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi denetim mekanizmalarının ortaya koyduğu standartlar ışığında olağanüstü yönetim usullerinin mantığı, uygulanma biçimi ve hukuki denetimin sınırları üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Olağanüstü hâl, insan hakları.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

The Permanency of the State of Emergency in Turkey. The Rise of a Constituent Power or Only a New Quality of the State?

Ece GÖZTEPE
Bilkent Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Working on the state of emergency/exception requires inevitably an idea of normality. For the first time the Roman law came up with the idea of ruling the state of exception before the exceptional conditions emerge and the Romans decided to locate the exceptional power beside the normal system. Even the terms and the content of the exceptional powers of the Roman dictators have been changed over time, the separation of their extra-legal powers from the regular system and the system-intern control of these powers stayed the core of the regulations. On the other hand, most of the modern constitutional states have preferred to locate the exceptional, mostly executive, powers, within the system and guaranteed a parliamentary and judicial control over the use of these constitution-based powers. So, the normative rules on the state of exception in modern constitutional states still constitute a dependent variable.

Despite the constitutional restriction in Article 148 par. 1 that forbids the constitutionality control by the Constitutional Court (TCC), the Turkish Constitution of 1982 could have also been subordinated to the system of modern constitutional states. My paper will put the emergency regime typologies briefly in a context to give an overview on the constitutional and legal foundations of emergency regimes in Turkey and then summarize the interpretation of these norms by the Turkish Constitutional Court in the 1990's.

In the second part I will analyse the content of the thirty-two state of emergency decrees as of the attempted Coup d'Etat in July 15th, 2016

and will show the shift from the state of exception regime under the rule of law to the non-revolutionary constituent power without any legal restrictions. The main subject of this analysis will be the TCC decisions after October 2016 which have abandoned its former concept of the constitutional limits of the emergency regimes and in fact give up its own functional existence and legitimacy within the constitutional system.

Keywords: State of emergency, emergency regimes, constitutional system.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Tarım-Gıda Üretimi ve Devletin Dönüşümü

Melek MUTİOĞLU ÖZKESEN
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
İşletme Fakültesi
Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Bölümü

Tarihsel kapitalizmin ilk dönemlerinden itibaren var olan emperyalist motivasyon, insan hayatına farklı şekillerde sirayet etmektedir. Bununla beraber, kapitalist sermaye, bir yanıyla birikim yapma ve kârını maksimize etmenin yollarını ararken, diğer yandan karşılaştığı aşırı birikim ve/veya efektif talep sorununa çare niteliği taşıyan bir "dışarı"ya ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyaç ilk olarak kolonyalizm ile giderilmiş, zaman içerisinde farklı kanallar ve aktörler aracılığı ile yeniden üretilmiştir. Sermayenin değişen koşullara karşı kendini yeniden ürettiği biçimlerin her biri, farklı sömürü ilişkilerini de beraberinde getirmiştir. Süreç içerisinde değişen şey ise, bu kanalların yarattığı sömürü ilişkilerinin görünür olmaktan gittikçe uzaklaşmasıdır.

Günümüz tarım-gıda üretiminde sömürü ilişkilerini yaygınlaştıran kanalların tümü aktif bir şekilde kullanılmakta ve yıkıcı etkiler yaratmaktadır. Her ne kadar tarım-gıda literatüründe yer alan gıda rejimleri tartışmaları bu konuya ilişkin bir literatür oluştursa da, bu tartışmalarda var olan tüm varsayımlar ve argümanlar emperyalizm ile tarım-gıda üretimi arasındaki ilişkiyi yeterince açık ortaya koyamamıştır.

Tarım-gıda üretimi ve devletler sistemine dair en kapsamlı araştırmalar, Harriet Friedmann ve Philip McMichael'ın 1989 yılından bu yana geliştirdikleri Gıda Rejimleri literatürü içinde yapılmıştır. Bu çalışmanın araştırma probleminin oluşturulmasında önemli bir payı olan bu literatür, temel olarak Dünya Sistemleri Teorisi ve Regülasyon Teorisinden beslenir. Her iki teori de tarihsel kapitalizmdeki değişimleri anlamaya ve bu değişimleri kavramsallaştırmaya çalışmaktadır.

Immanuel Wallerstein, Giovanni Arrighi gibi kuramcıların yer aldığı Dünya Sistemleri Kuramı'na göre, bütün ülkeleri içine alan tek bir dünya sistemi vardır ve bu sistem içerisindeki ülkeler arasında eşitsiz mübadele koşullarına dayanan bir uluslararası iş bölümü gerçekleşmektedir. Regülasyon Teorisi ise, kapitalizm tarihini incelerken, sermaye birikimini temel analiz birimi olarak kabul etmekte ve birikim rejimleri, regülasyon biçimleri ve kalkınma biçimlerini göz önüne alarak dönemlere ayırmaktadır. Her dönemin kendine özgü eğilimler ve yapılar inşa ettiğini ve bunların da toplumsal olarak gömülü olduğunu savunmaktadır. Buna göre, 1870'ler ile 1920'ler arasındaki dönemde, yaygın birikim rejimi ve rekabetçi regülasyon biçimi hakimken, 1920'ler ile 1970'ler arasındaki dönemde yoğunlaşmış sermaye birikimi ve tekelci regülasyon biçimi görülmektedir. Gıda rejimi analizi, bu iki teoriden beslenerek, gıda üretiminin ve tüketiminin uluslararası ilişkilerini sermaye birikim biçimleri ile ilişkilendirmeye çalışmaktadır. Bir başka deyişle, gıda rejimleri hem sermayenin birikim biçimlerine duyarlı hem de devletler arası sistemdeki değişimler ile kesişen bir karaktere sahiptir. Buna göre, "Birinci Gıda Rejimi" olarak adlandırabileceğimiz 1870 ile 1914 yılları arasında geçen sürede, emperyalist ülkelerin koloni sınırlarını Asya ve Afrika'ya genişlettiği görülmektedir. Bu dönemde, hammadde sömürge ülkelerden temin edilmekte ve Avrupa'da işlenmiş ürün haline getirilmektedir. Özellikle endüstrileşen ve endüstrileşmeye çalışan ülkelerde ücretli işçilerin tüketimine sunulan bu ürünler, aslında bir nevi "siyasi olarak kurulmuş" iş bölümü ve uzmanlaşmanın sonucudur. Ancak diğer yanıyla, tarım hammaddesi ihraç eden sömürge ülkelerdeki ulusal bağımsızlık hareketleri ve hegemon Britanya'nın tüm dünyayı "atölyesi" haline getirme girişimlerine karşı Almanya, Fransa ve İtalya gibi ülkelerin daha korumacı ve yerel entegrasyon politikaları, ulus-devlet sisteminin yükselişine de zemin hazırlamıştır. 1947 ile 1973 yılları arasında geçen süreyi "İkinci Gıda Rejimi" olarak adlandıran Friedmann ve McMichael, bu dönemde iki karşıt hareketin aynı anda geliştiğini savunur: Bir yanıyla dekolonizasyon süreci ile beraber kolonilerin devletler sistemine entegre olması, diğer yanıyla ise tarımsal üretimin, tarım-gıda sermayesi tarafından, ulus-ötesi olarak yapılandırılmasıdır. Dekolonizasyon süreci yeni bağımsız ulusal ekonomiler ortaya çıkarmış olsa da, sistemin hegemonu ABD'de tarımsal üretimde ortaya çıkan aşırı birikim sorununa çare olarak yine bu yeni ulusal ekonomiler devreye girmiştir (Friedmann & McMichael,

1989). McMichael'a göre, neoliberal politikalar ile şekillenen 1990 sonrası dönem, yarattığı finansallaşma ve şirketleşme eğilimi itibariyle yeni bir gıda rejimi ortaya çıkarmıştır. "Üçüncü Gıda Rejimi", finansallaşmış kurumsal tarım-gıda sermayesinin hâkimiyetini ilan etmekte ve devleti bu kurumsal sermayenin "aracı" olarak konumlandırmaktadır. "İkinci Gıda Rejimi" boyunca devletlerin parçası olduğu AR-GE çalışmaları ve teknolojik yenilikler, "Üçüncü Gıda Rejimi" itibariyle tümüyle çok-uluslu şirketlerin eline geçmiştir. Bu el değiştirme, üretici çiftçinin geleneksel üretim bilgisini de işlevsiz hale getirmiş ve çiftçiyi piyasa taleplerine göre üretim yapmaya mecbur bırakmıştır. İlginç olan şudur ki, ulusal düzenlemeler sayesinde bugünkü gücüne kavuşan çok-uluslu şirketler, günümüzde daha çok büyüyebilmek için aynı ulusal düzenlemeleri şimdi engel olarak görmektedir (McMichael, 2004; Bernstein, 2015).

Gıda Rejimleri çerçevesinden bakıldığında her hegemonya döneminin farklı bir gıda rejimi kurması beklenmekte ve her gıda rejiminin de beraberinde farklı tarımsal üretim, mülkiyet ve beslenme biçimleri getirdiği iddia edilmektedir. Ancak, Friedmann ve McMichael'ın Dünya Sistemleri Teorisi ve Regülasyon Teorisinden beslenerek yaptığı bu analiz, tarım-gıda üretiminde değişen dinamiklere ve bu değişimden etkilenen aktörlere yeterince alan açmamaktadır. Farshad Araghi, Gıda Rejimleri Analizinin yeniden gözden geçirilmesini talep ederken, bu noktaya dikkat çekmektedir. Bütün bu süreçler içerisine gömülü olan emperyalizmi açığa çıkarmak ve iyice anlamak için, temel analiz biriminin sermaye birikimi değil, sermaye ilişkileri olması gerektiğini iddia etmekte ve böylece emek, sömürü ilişkileri, toplumsal özgürlük gibi sorunlara dikkat çekebileceğimizi belirtmektedir. Küreselleşme, genişleme, paranın ve sermayenin ihracı gibi ifadeler kullanılarak masum gösterilen tarihsel emperyalizm, aslında tarım ile sanayiyi sentezleyerek, emek gücünü sürekli yeniden üretmektedir/sömürmektedir. Ancak emperyalist sermaye bunu yaparken, özgür olmayan köylü emeğini proleterleştirmez; çünkü proleterleşen ücretli emeğin örgütlenme gücünün farkındadır. Dolayısıyla, gıda rejimlerinde asıl vurgulanması gereken nokta, değeri üreten ücretsiz köylü emeğinin sömürülmesi ve rekabetçi piyasa baskısı yüzünden daha da çok sömürülmeye açık olmasıdır (Araghi, 2003).

Görüldüğü gibi Gıda Rejimi Analizi ve bu analiz etrafında gelişen literatür, devletler arası ilişkilerde değişen dinamikleri ve güç ilişkilerini ortaya koyar; ancak değişen dinamiklerin aktörler üzerindeki etkisini yeterince incelemediği gibi, devleti de oldukça indirgemeci, işlevselci ve holistik bir yaklaşımla kavramsallaştırır. Buradan hareketle, tarım-gıda üretiminde çok-uluslu şirketlerin karar verici aktör haline gelmesi ile devletin uluslararasılaştığı ve önemini kaybettiği iddia edilir. Bu çalışmada, bahsi geçen literatür içindeki devlet kavramsallaştırılması ve devletin dönüşümü tartışmaları yeni emperyalizm kuramları ışığında yeniden değerlendirilecektir. 1980 sonrası dünyadaki tohum üretimi analizi ile örneklendirilecek olan bu değerlendirme neticesinde, devletlerin ulusal niteliğinin ve emperyalist rekabet koşullarının nasıl ve ne derece dönüştüğünün ortaya konması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tarım gıda üretimi, devletin dönüşümü, gıda rejimi, sermaye birikimi, yeni emperyalizm.

Kaynakça:

Araghi, F. (2003). Food regimes and the production of value: Some methodological issues. *Journal of Peasant Studies, 30*(2), 41-70.

Bernstein, H. (2015). Food Regimes and Food Regime Analysis: A Selective Survey. *Land grabbing, conflict and agrarian- environmental transformations: perspectives from East and Southeast Asia.* Tayland: Chiang Mai University.

Friedmann, H., & McMichael, P. (1989). Agriculture and the State System: The rise and decline of national agricultures, 1870 to the present. *Sociologia Ruralis, 14*(2), 93-117. McMichael, P. (2004). *Development and Social Change: A Global Perspective.* Kaliforniya: Pine Forge Press.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Bern Birliği'nden Fikri Mülkiyet Komitesi'ne: Hükümet-Dışı Aktörlerin Uluslararası Sistemde Artan Rolü

Betül YAVUZ
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu çalışmada hükümet-dışı aktörlerin norm ve politika oluşumundaki rolleri ve bu bağlamda uluslararası sisteme ne kadar etkide bulunabildikleri fikri mülkiyet hukuku üzerinden incelenecektir. Bu çerçevede çalışmanın amacı, araştırma nesnesi olan Fikri Mülkiyet ve Patent Rejimi'nin hangi sosyo-ekonomik şartlarda ve tarihsel süreçlerde geliştiğini ve bugünkü biçimini aldığını incelemektir. Diğer bir amacı ise, günümüzde Fikri Mülkiyet Rejimi'nin geçerliliği üzerinden hükümet-dışı aktörlerin uluslararası sistemdeki yerini egemenlik temelinde tartışmaktır. Çalışmanın araştırma sorusu, Fikri Mülkiyet ve Patent Rejimi'nin kurulmasından sonra hükümet-dışı aktörlerin faaliyetlerinin Rejim üzerindeki etkisinin ne olduğu üzerinedir. Bu yüzden *TRIPS-üstü uygulamalar* olarak geçen düzenlemeler araştırma evreni olarak temel alınacaktır. Buna ilaveten, Fikri Mülkiyet ve Patent Rejimi'nin oluşmasında rol oynayan uluslararası hukuki ve kurumsal düzenlemelere de değinilecektir.

Mülkiyet üzerindeki kontrol, devlet egemenliğinin kurucu unsurlarından bir tanesidir. Devlet denilen ideolojik aygıt özel mülkiyetin evrenselliği ve kutsallığı üzerinden hareket ederek, özel yaşamların mülkiyet sahipliğine dayandığı toplumsal ve siyasal bir yapı oluşturmaktadır. Bu yapının bize görünür kıldığı "ortak çıkar" fikrine dayalı toplumsal koşullar ve ihtiyaçların altında gerçekte ekonomik-korporatif çıkarlar bulunmaktadır. Bu çıkarları gerçekleştirmek üzere oluşturulan hegemonik düzenin öncel koşulu, toplumsal sınıflar arasındaki geçici ittifakın temelini oluşturacak hegemonik fikirler inşa

etmektir. Fikri mülkiyet hukuku alanı da ekonomik-korporatif çıkarlara hizmet ettiği andan itibaren siyasi tahakkümün sağlandığı araçlardan biri olmuştur. Kapitalist ulusal çıkarlar ittifakı, fikri mülkiyet ve patent hakları üzerinde uluslararası hukuk alanında birtakım düzenlemeler yapılmasını gerektirmiştir. Uluslararası hukuk alanındaki ilk düzenlemeler, 19. yüzyılın sonlarından itibaren bazı Avrupa ülkelerinin sınai ve fikri eserlerin mülkiyetinin korunması amacıyla bir birlik oluşturulmasına karar vermesi ile, 1883'te sınai mülkiyetin korunmasına dair Paris Sözleşmesi ve ardından 1886'da fikir ve sanat eserlerinin korunmasına yönelik Bern Sözleşmesi'nin imzalanmasıyla oluşmuştur. Bern Birliği, söz konusu hukuksal düzenlemelerle ulusal muamele, otomatik koruma ve bağımsız koruma olmak üzere üç temel prensibin uluslararası alanda uygulanmasını yaygınlaştırarak sınai ve ticari çıkarlarını koruma altına almıştır[1]. Yukarıda bahsi geçen Sözleşmelere ek olarak, uluslararası alanda yaşanan en önemli gelişmelerden biri 1967'de Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü'nün (WIPO) kurulmuş olmasıdır. WIPO'nun kurulmasının en temel sebebi, 20. yüzyılda eğlence, yazılım, teknoloji ve tıbbi ilaçlarla ilgili gelişmelerin yaşanması ve bu alanlarda faaliyet gösteren çok-uluslu şirketlerin menşei ülkelerinde olduğu gibi, faaliyet gösterdikleri yabancı ülkelerde de fikri mülkiyet ve patent haklarının koruma altına alınmasını talep etmeleridir. İlaç endüstrisi ya da tarım alanlarında faaliyet gösteren ve tekelleşme üzerinden kâr eden büyük şirketler, düşük fikri mülkiyet koruması altında yatırım yapmaları halinde ekonomik kazançtan ziyade kayıp söz konusu olacağı için, güçlü fikri mülkiyet korumasının yaygınlaştırılmasına yönelik baskı oluşturmaktadırlar. WIPO kurulduğu andan itibaren hem sınai ve ticari

---

1 Bunlardan "Ulusal Muamele" İlkesi, Sözleşme'ye taraf ülkelerden herhangi birinde ilk defa yayımlanmış olan eserlerin diğer üye ülkelerde de o ülkenin kendi vatandaşları için milli hukukla tanınan korumadan aynen yararlanmasını ifade etmektedir. "Otomatik koruma", fikir ve sanat eserlerinin korunması için tescil ve tevdi gibi belli şart ve formalitelere tabi kılınmamasını ve "bağımsız koruma" da eserin korunmasında menşei ülkeden bağımsız olarak mütekabiliyet esasının geçerli olmasını içermektedir. Sözleşme Bern Birliği'ne, katılımı özendirmek için, gelişmekte olan ülkelerin içinde bulunduğu şartlara göre özel hükümler de öngörmektedir. Buna göre, Birliğe üye olmayan bir ülkenin vatandaşına ait olup bir üye ülkede yayımlanan eser de korunma altına alınmıştır. Fakat Mütekabiliyet ilkesi geçerli olduğundan eser sahibinin bulunduğu ülkede de aynı oranda koruma sağlanması şartı Sözleşme'nin ikircikli bir düzenleme olduğunu göstermektedir.

mülkiyet hakları, hem de fikri ve komşu haklar üzerine çalışmalar yapmakta ve fikri mülkiyet alanındaki uluslararası sözleşmeler üzerinde tadil çalışmaları yapmaktadır. Bununla birlikte, 1996'da Cenevre'de uluslararası alanda fikir ve sanat eseri sahibinin hakları ile ilgili son metin niteliğinde olan *WIPO Copyright Treaty*'yi hazırlamıştır. Sözleşme, teknolojinin gelişmesi nedeniyle ortaya çıkan fikri mülkiyet haklarının uygulanmasına ilişkin itirazları ortadan kaldırmaya yönelik bir nitelik arz etmekle birlikte, Bern ve Paris Sözleşmeleri'ne atıflar yapmakta ve böylelikle bu Sözleşmelerle koruma altına alınan ulus-aşırı kapitalist sınıfın ekonomik-ticari çıkarlarını pekiştirmektedir.

Fikri mülkiyet ve patent haklarının küresel bir rejim haline gelmesi ise, 1980'lerde ticaretin liberalleşme süreciyle beraber gerçekleşmiştir. Bu dönemde teknolojide yaşanan dönüşüm, iletişimde devrim yaşanması, uluslararası ilişkilerde ekonomik unsurların ön plana çıkması gibi gelişmeler sonucunda, neoliberalizm eşliğinde kurulan Küresel Fikri Mülkiyet ve Patent Rejimi'nin yeni ilişki yapıları içerisinde *güç, sermaye zenginlerinden bilgi zenginlerine doğru geçmiştir.*[2] Aynı zamanda küreselleşmenin etkisiyle çok-uluslu şirketlere ilaveten ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşları da fikri mülkiyet hukuku üzerinden uluslararası ekonomi-politik sistemi etkileyen aktörlerden biri haline gelmiştir. Yeni neoliberal düzenin şekillendiği Uruguay Turu boyunca *Merck, Johnson&Johnson, IBM, Hewlett Packard, General Motors, General Electric, Monsanto Chemical, Warner Communications* gibi birçok çok-uluslu şirket bir araya gelip fikri mülkiyet ve patent haklarının koruma altına alınmasını sağlamak amacıyla *Fikri Mülkiyet Komitesi* oluşturmuştur. Bununla birlikte, özellikle ilaç sektöründe, Amerikan çok-uluslu şirketlerinin baskı kurmak amacıyla *İlaç Üreticileri Birliği*'ni kurduğunu görmekteyiz. Kongre esnasında Hindistan, Brezilya, Meksika, Tayland, Küba ve Çin gibi gelişmekte olan ülkeler fikri mülkiyetin ticarete konu edilmesine ve bütün devletleri bağlayacak küresel standartlar oluşturulmasına dair söz konusu baskılara karşı direnç göstermişlerdir. Bu direncin temel sebebi, fikri mülkiyet ve patent korumasına ilişkin rejim oluşturulması durumunda ulus-aşırı kapitalist sınıf oluşumunun ekonomi üzerindeki denetiminin daha da kolaylaşacak

---

2 Joseph Nye, 1990, "Soft Power," *Foreign Policy*, No. 80: 153-171., p:164.

olması ve bunun eşitsiz küreselleşme koşullarını derinleştireceği fikriydi. Bu durumda merkez ve çevre ülkeler arasındaki boşluk büyümeye devam edecekti. Kurulan yeni sisteme karşı gösterilen direnç, *Fikri Mülkiyet Komitesi* ve *İlaç Üreticileri Birliği*'nin ABD, Avrupa ve Japon hükümetlerine olan baskıları sonucu direnç gösteren ülkelere uygulanan ticari yaptırımlar vasıtasıyla ortadan kaldırılmıştır. ABD, 1989 Hindistan Ekonomik Krizinde, Uluslararası Para Fonu aracılığıyla Hindistan yönetimi üzerinde baskı oluşturarak Rejime olan direnci kırmıştır. Yine aynı dönemde Reagan, Ocak 1988'de Brezilya menşeili ürünler üzerindeki gümrük vergilerinin %100'e çıkarılmasını öngören bir bildiri çıkarmıştır. Buna ilaveten, ABD yönetimi Rusya'yı fikri mülkiyet ve patent korumasını geliştirmesi için baskı altına almış, Çin üzerindeki etkisini ise 1990'larda uyguladığı ticari yaptırımlarla sağlamıştır. Sonuç itibariyle, çok-uluslu şirketlerin baskıları doğrultusunda Amerikan ekonomik yaptırımları bir siyasal araç olarak uluslararası hukuktaki etkisini göstermiştir. Dolayısıyla, patent, telif hakkı ve ticari markalar alanında fikri mülkiyetin korunması ile ilgili ortak kuralların oluşturulması çok-uluslu şirketler ve onların işbirlikçileri vasıtasıyla ulus-ötesi üretimin ve kârın sürdürülmesinin bir gereği olarak ortaya çıkmıştır. Kurulan Rejim ile beraber dünyadaki tüm fikri mülkiyet sistemleri birbirine yaklaşıp kaynaşmış ve tarihsel, toplumsal, ekonomik yönden ayrı gelişim süreçlerinden geçmiş bütün ülkeler için "biricik" ve "en iyi" olan bir standartlar sistemi ortaya çıkmıştır. Böylelikle fikri mülkiyet alanında devletlerin uymak zorunda oldukları düzenleyici standartlar çeşitliliği artırılmış ve bu düzenleyici standartları kendi egemenlik sınırları içinde düzenlemek devletler için zorlayıcı hale getirilmiştir. Ancak "ortaklaşa" kurulduğu söylenen bu yapıda bütün ülkelerin siyasal önceliklerinin, ticari çıkarlarının, ekonomik ve toplumsal ihtiyaçlarının dikkate alındığının varsayılması akla ve mantığa uygun gelmemektedir. Öncelikle, Küresel Rejim'in oluşturulduğu bu süreç tam da teknolojiye ve bilgi birikimine dayanan endüstrilerin arttığı, Amerikan üretim rekabetinin düşüşe geçtiği bir döneme denk gelmektedir. Rejim, günümüz bilgi temelli ekonomilerinde ve karşılıklı bağımlılığa dayalı sistemde gücün zorlamayla beraber rızaya dayalı kurulduğunu açıkça göstermektedir. Bize göstermediği şey ise, "ortak çıkar"dan ziyade "ekonomik-korporatif çıkar"a dayalı uluslararası hiyerarşik sistemin bir tezahürü olduğudur. 21. yüzyılda yeni olan emperyalizm değildir; failler ve bu faillerin arasındaki güç ilişkilerindeki

değişimdir. 1980'lerden itibaren değişen uluslararası ekonomi-politik sistemde Küresel Rejimin normları, egemen çok-uluslu şirketler ve onların işbirlikçilerinin çıkarları doğrultusunda inşa edilmiştir. Bununla birlikte, Fikri Mülkiyet ve Patent Rejimi'nin tarihsel gelişme süreci devletlerin bir aktör olarak uluslararası sistemden tasfiye edildiği anlamına gelmemekle birlikte, hükümet-dışı aktörlerin artan bir şekilde sisteme etkide bulunduklarını göstermektedir. Kabul edilmesinden itibaren uluslararası alanda bir yandan merkez ülkeler tarafından Rejim'i pekiştirecek anlaşmalar yapılırken, diğer yandan gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler Rejim'in kendileri aleyhine yarattığı olumsuz koşulları gidermek amacıyla ikili ve bölgesel anlaşmalar imzalamaktadır. *TRIPS-üstü uygulamalar* olarak adlandırılan bu karşı-ittifaklar sisteminde ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının norm ve politika oluşturma sürecine katılımları ile Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü ve Dünya Ticaret Örgütü'ndeki faaliyetleri dikkat çekicidir. Bu yüzden çalışmada, 2000'li yıllarda ulusal ve uluslararası STK'ların uluslararası sisteme etkisi alternatif bir rejim yaratma olasılığı üzerinden incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Fikri mülkiyet, patent, küresel rejim, hükümet-dışı aktörler, çok-uluslu şirketler, ulusal sivil toplum kuruluşları, uluslararası sivil toplum kuruluşları.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Dönüşen/Değişen Uluslararası Hukuk Alternatif Örgütlenme Biçimleri

Zerrin SAVAŞAN
Selçuk Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Vestfalya Barış'ını takiben yaklaşık üç yüz yıl boyunca devletler, uluslararası ilişkilerin tek aktörü ve aynı zamanda uluslararası hukukun (UH) tek öznesi olmuşlardır. Hukuk doktrini de doğal olarak UH'nin mutlaka devletler arasındaki ilişkilerle sınırlandırıldığını ve yalnızca devletler için geçerli olduğunu uzunca bir süre teyit etmiştir.

Modern uluslararası hukukun yirminci yüzyılda ortaya çıkışı ile uluslararası hukuk sistemi Uluslararası Adalet Daimi Mahkemesi Bozkurt-Lotus kararında (1927) açıkça ortaya konduğu üzere "egemenlik"/"devlet egemenliği" prensibi üzerine oturtulmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyanın birçok yerinde sömürgelerin bağımsızlığını kazanması süreci, kendi kaderini tayin hakkının devrimci yönüne rağmen, UH'nin temel yapısını değiştirmemiş, sömürgeler de sömürgeci devletler gibi devlet haline gelmek istemişler, UH'nin temel paradigması devletlerin eşit egemenliği olarak kalmıştır.

1945'te imzalanan Birleşmiş Milletler (BM) Şartı'nda ise BM'nin tüm üye devletlerin egemen eşitiği üzerine kurulu olduğu açıkça ifade edilmiştir (md.2/1,4,7) (ayrıca bkz. (BM Uluslararası Hukukun İlkeleri ve Dostane İlişkiler Deklarasyonu (1970)).

Ancak, aynı zamanda BM dönemi ile birlikte uluslararası hukukun sadece devletlerarası ilişkileri düzenleyen bir hukuk sitemi olmadığı, uluslararası örgütler ve bireylerin de uluslararası hukuk kapsamında belli hak ve yükümlülüklere sahip oldukları kabul edilmeye başlamıştır.

Nitekim, devletler arasında daha uzun süreli işbirliğine olan ihtiyaç arttıkça, birlikte varolma/yaşama amacı işbirliği amacına evrildikçe, sadece uluslararası barış ve güvenlik gibi alanlarda değil, sosyal ve ekonomik konularda da birlikte hareket etme ihtiyacı doğmuştur.

1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla da devletler arasında yoğun bir "işbirliği çağı" başlamıştır. Böylece, UH'nin yalnızca dar anlamıyla dünyanın barışı ve güvenliği meselesi olmadığının, özellikle kalkınma, insan hakları ve çevrenin korunması alanları başta olmak üzere pek çok alanda ulusların birbirlerine bağımlılığının arttığı farkedilmiştir.

İnternet ağlarının, telekomünikasyonun ve sosyal medyanın gelişimi, giderek büyüyen bir hava taşımacılığı endüstrisi ve uluslararası ticaretin yaygınlaşması ile de "küreselleşme (*globalization*)" dönemi başlamıştır.

Bu yeni dönemde de tüm sorunlarına ve zayıflıklarına rağmen, UH dünyada herhangi bir eylem için meşruluk sağlayabilecek ve devletler arasında birliktelik ve işbirliğini teşvik edecek tek geçerli araç olarak görülmeye devam etmiştir. Bu nedenle, Srebrenitsa ve Ruanda'daki soykırımlar gibi korkunç başarısızlıklara rağmen, 20. yüzyılın sonu büyük ölçüde derin bir "çok-taraflılık" ve "ortak amaç duygusu" çerçevesinde şekillenmiştir.

Ancak 20. Yüzyılın son on yılı aynı zamanda Dünya Ticaret Örgütü, Uluslararası Ceza Mahkemesi, Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemeleri, Kimyasal Silahların Yasaklanması Teşkilatı gibi teşkilatlanmalara tanıklık etmiş, sürdürülebilir kalkınma Rio Zirvesi'ne, Kyoto İklim Değişikliği Protokolü'ne, Paris İklim Antlaşması'na ve tüm dünyada birçok barışı koruma operasyonunun gerçekleştirilmesine olanak sağlamıştır.

UH'nin gelişimine ciddi katkılar sağlayan, ulusların bir arada yaşamasına ve işbirliğine hizmet eden, bunların gerekliliği temel fikrine dayanan ve aynı zamanda ortak zorlukları yeterince ele alabilmek için egemenliğin aşılması gerektiği üzerinde duran bu kurum ve araçlar ile birlikte, UH'nin bugüne kadar üzerine inşa edildiği devlet egemenliği paradigmasına doğrudan meydan okumalar da başlamıştır.

Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu (UMDEK) tarafından Aralık 2001'de "Koruma Sorumluluğu" başlığı ile yayınlanan rapor, bu bağlamda önemli bir değişimi ortaya koymuştur. Zira, bu rapor ile yeni bir egemenlik anlayışından bahsedilmektedir: Geleneksel "kontrol olarak egemenlik" kavramı yerine hem iç işlerde hem de dış görevlerde "sorumluluk olarak egemenlik" anlayışı (UMDEK, 2001). Bu yeni egemenlik anlayışı ile birlikte UH'nin pozitif ve merkezileştirilmiş karakteri de erozyona uğramıştır.

Büyük ölçüde küreselleşme sürecinin hazırladığı uluslararası toplumun kompozisyonun ve kaygılarının değişmesine yol açan bu değişimler, eşit egemenliğe dayanan Vestfalyan hukuk modelinin yerini tamamen alamamış, ancak sistemin yapısını ciddi bir biçimde değiştirmiştir.

Küresel sorunlarla mücadelede etkili bir yönetim mekanizması oluşturmak adına, uzmanlaşma temelli özerk veya yarı özerk/işlevsel/normative/özel rejimler (deniz hukuku, ticaret, fikri mülkiyet, insan hakları, çevre rejimleri vb.) ve teknik alt disipler (insan hakları hukuku, çevre hukuku, ticaret hukuku vb.) ortaya çıkmıştır.[1]

Geleneksel UH formel kaynaklar (antlaşmalar, teamül hukuku, genel ilkeler) üzerine kurulurken küresel düzenlemeler hukuk, ekonomi, rasyonel seçim ve kurumsal tasarım teorilerinden beslenmektedir. Bu halde UH, kamu ile özel alan arasındaki ara alan içerisinde giderek daha fazla faaliyet gösterir hale gelmiş, hibritleşmiş (melezleşmiş) ve nihayetinde tamamen özelleştirilmiştir.

İç hukuklara benzer bir UH inşası, küreselleşme etkisiyle sekteye uğramış; sistem içindeki bölünmeler/parçalara ayrılmalar hukuki çoğulculuk biçiminde bir yapılanmaya, bu da UH'nin uzmanlaşma, informelleşme/de-formelleşme süreçlerine girmesine neden olmuştur.

---

1 Küreselleşme sürecinin ortaya çıkardığı yeni döneme ilişkin Rosenau'nun yaptığı analizler ve farklı tanımlamalar için bkz. "yeni düzen 'new order'" (Rosenau, 1990); "kesintililik çağı 'era of discontinuity'"; emergent epoch 'doğmakta olan çağ'"; "parçalanarak birleşen dünya 'fragmegrating world'" (Rosenau 1999, 2001, 2003; Rosenau&Koehn, 2002).

Sonuç olarak bugün, dönüşüme uğramış ya da küreselleşmiş versiyonunda uluslararası hukuk, devletleri, bölgesel organları, sivil toplum kuruluşlarını (STK), ticaret örgütlerini, ticari aktörleri ve özel kişileri kapsayan her türlü ilişkiyi yönetir hale gelmiştir.

Bu değişim UH'nin bölünmesi/parçalara ayrılması (*fragmentation*), çoğalması (*multiplicity*/*pluralism*/*proliferation*), çeşitlenmesi (*diversification*) tartışmalarını beraberinde getirmiştir.

UH'deki bu parçalara ayrılma/bölünme durumu oldukça karmaşık görünümlü bir değişime yol açmış olsa da, kısaca, rejim yapılanmalarının oluşması, formel hukuk yapımının azalması/informel hukuk yapımının (*informal law-making*) ortaya çıkması ve ağlar (*network*) ve ortaklıklar (*partnership*) gibi alternatif örgütlenmelerin ortaya çıkması şeklinde, üç boyutlu olarak açıklanabilmektedir.

Bu bağlamda bu çalışma ile, bu boyutlardan alternatif örgütlenme biçimleri üzerinde durulması amaçlanmaktadır. Bu amaçla, öncelikle uluslararası hukukta örgütler, hukuki temel, hukuki kişilik ve uluslararası sorumluluk konuları kapsamında genel olarak incelendikten sonra, alternatif örgütlenme biçimleri, sivil toplum örgütleri, ağlar, kamu-özel ortaklıkları, klüpler, elitler, lobi grupları temelinde ele alınacaktır. Daha sonra ise, alternatif örgütlenme biçimleri hukuki temel, hukuki kişilik ve uluslararası sorumluluk konuları kapsamında tartışılacaktır. Son olarak, elde edilen bulgular ışığında, alternatif örgütlenme biçimlerinin uluslararası hukukun dönüşümündeki rolleri değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Alternatif örgütlenmeler, dönüşüm, informel hukuk yapımı, rejimler, uluslararası hukuk.

Kaynakça:

Birleşmiş Milletler (BM) (1945). BM Şartı. Erişim:

https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf

BM (1970). BM Uluslararası Hukukun İlkeleri ve Dostane İlişkiler Deklarasyonu. A/RES/25/2625. Erişim: http://www.un-documents.net/a25r2625.htm.

Rosenau, J.N. (1990). *Turbulence in World Politics A Theory of Change and Continuity,* Princeton: Princeton University Press.

Rosenau, J.N. (1999). *States, Sovereignty, and Diplomacy in the Information Age,* Washington, D.C.: U.S. Institute of Peace.

Rosenau, J.N. (2001). "Stability, Stasis, and Change: A Fragmegrating World," 127-153. Erişim: http://indianstrategicknowledgeonline.com/web/C5Rosena.pdf

Rosenau, J.N. &Koehn (2002). "Transnational Competence in an Emergent Epoch," *International Studies Perspectives,* 3, 2, 105-127.

Rosenau, J.N. (2003). "An Emergent Epoch," *Distant Proximities: Dynamics Beyond Globalization,* Princeton: Princeton University Press.

Uluslararası Adalet Daimi Mahkemesi(UADM) (1927). Bozkurt/Lotus Davası, Seri A, No.10. Erişim:http://www.icj-cij.org/files/permanent-court-of-international-justice/serie_A/A_10/30_Lotus_Arret.pdf

Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu (UMDEK)(2001). Koruma Sorumluluğu Raporu. Erişim: http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20 Report.pdf.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Wallerstein'in Merkez-Çevre İlişkisi Açısından Kapitalist Devrimler: Commonwealth Örneği

Vahit GÜNTAY
Karadeniz Teknik Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Kapitalizmin nüfuzu ve uluslararası sistemin özgünlüğü açısından üretim ilişkilerinin analizi birçok araştırmacının ilgi odağı olmaya devam etmektedir. Kapitalizmin yükselişi, Marksist temellerin beklediği bir proleter devrim yerine farklı coğrafyalardaki ülkeler arasında iş bölümünün artmasına neden olmuştur. Elbette artan bağımlılık ile birlikte ülkeler arasındaki kapital farklılığı artmış ve Wallerstein'ın üzerinde durduğu dünya sistemi yaklaşımına da ışık tutmuştur.

İngiltere başta olmak üzere Atlantik ülkelerinin ticaret hareketlerini kontrol ettiği bir merkez anlayışı, gücü gönüllü olarak ABD'ye devretmiştir. Merkez ülkelerin geçmişten gelen güç dinamizmi de bu gönüllü işbirliğinden kaynaklanmaktadır. II. Dünya Savaşı ile birlikte yıpranma katsayısını son safhalarına ulaştıran Avrupa ve özelde İngiltere, üstünlüğü ABD'nin gözetimine bırakmıştır. Kamuoylarından daha çok liderlerin ve yükselen ekonomilerin ABD'yi merkezin ana aktörü haline getirişi işin ilgi çekici tarafıdır. Wallerstein'ın geniş kapsamlı teorisi ve onu takip eden *dünya sistemcileri,* kapitalizmin bir dünya sistemi oluşturduğu yönünde ortak düşünceyi de bu yönüyle paylaşmaktadırlar.

Merkez-çevre ilişkisinde dünya ekonomisinin çevresine dahil olan ülkelerin bilinçli olarak bir geriletilmeye tâbi tutulduğu konusu ise hala tartışma konusudur. Çevre ülkeler açısından bu toplumların kapitalizmle yoğrulması hammadde üretimi açısından önemlerinin devam etmesine de neden olmuştur. Tarihsel bütünlük içerisinde çevre ülkeleri etkileyen tek

bir yönetim vardır ve bu durum benimsenmemiş olabilir. Günümüzde bu durum çok farklı odakların yer aldığı bir merkez-çevre ilişkisini ortaya çıkarmıştır. Çok-merkezli bir anlayışın bağımlı olduğu en önemli değişken ise ekonomi olarak ele alınmaktadır. Dünya-sistemi içerisinde kapitalist pazarın bir parçası haline gelerek çevreleşen coğrafyalar bugün açık bir şekilde ayırt edilebilmektedir.

Kapitalist dünya-sisteminin göstermiş olduğu gelişme farklı devletlerin niteliğini de belirlemiştir. Her ne kadar iktisat bilimi açısından korumacı denemeler ortaya çıkmış olsa da geriye dönüş bazı coğrafyalar için mümkün olmamıştır. Bu açıdan bakıldığında özellikle merkez-çevre ilişkisindeki ana parametre ekonomidir. Elbette Wallerstein'ın ortaya atmış olduğu merkez-çevre ilişkisi ve bu yaklaşımı yoğuran dünya-sistemciler açısından zaten ana faktör ekonomidir. Fakat günümüz açısından başta *Commonwealth* gibi birlikteliklerin doğasını sadece ekonomiyle açıklamak da oldukça yetersiz kalacaktır. Özellikle ekonomi temelli bakış açısı olarak dünya-sistemiyle özdeşleşen Wallerstein, siyasal ve sosyal faktörleri göz ardı etmekte ısrarcıdır. Doğal olarak özellikle Marksist geleneği devam ettiren düşünürler zaten bu tür faktörleri dikkate almamaktadır fakat siyasal hareketlerin özgürleştirici bir derinliğe sahip oldukları günümüz dünyası için bir realite olma yolunda hızla ilerlemektedir.

Bu çalışma açısından toplumsal değişimin dış faktörlere bağlandığı ve uluslararası ekonomik ilişkilerin önceliğini ele alan dünya-sistemcilerinin savları karşısında *Commonwealth* örneği değerlendirilmektedir. Sanayileşme sürecinin İngiltere gibi coğrafyalarda daha özgür bir toplum ortaya çıkardığı görüşü ve ortaya konulacak veriler bu konuda oldukça belirleyicidir. Siyasal sistemlerin oluşumu her ne kadar toplumların iç dinamikleriyle alakalı olsa da *Commonwealth* gibi özgün bir örneğin ayakta kalışı ve kimilerine göre önemli bir güç, kimilerine göre önemli bir simge olarak etki boyutu kapitalist devrimler açısından inceleme konusudur.

Commonwealth eğer bir toplum bütünlüğü olarak ele alınacaksa yapısal olarak bir analize de tâbi olabilecektir. Dünya-sistemi açısından kültürel faktörlerin göz ardı edilmesi ortaya çıkacak analiz bakımından daha somut olarak değerlendirilebilir. Özellikle çevre ülkelerin etkinlik

açısından merkeze bağlı olması ekonomik nedenlere bağlı gibi gözükse de *Commonwealth* gibi örnekler tersine bir duruma da işaret etmektedir. Modern toplumların siyasal sistemlerinin çeşitlilik göstermesi de ekonomik tespitler açısından bazen yetersiz kalmaktadır. Siyasal yapıları biçimlendiren elbette toplumsal ilişkiler ağıdır ve kapitalist devrimler bu dinamizmin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Barrington Moore, siyasal olarak değişimlerin beşiğine tarımda yaratılan üretim artığını adapte etmekte ve ticarileştirilen bu artığın denetlenmesinin önemine dikkat çekmektedir. *Commonwealth'ın* İngiltere'nin etrafında bir ittifak gibi gözükmesinde ya da merkez-çevre ilişkisinin farklı bir boyutu gibi hissedilmesinde bu tespit önemlidir. Tarih içerisinde aynı şekilde İngiltere için de devlet dışında oluşan ve devlete karşı meydana gelen bir dönüşümden bahsedebiliriz fakat *Commonwealth* saygınlığını ve simgesel olarak bağlılığını merkez açısından hep sürdürmüştür. Brexit sürecine yüklenen anlamın temelinde ise kapitalist devrimlerin etkisinin olduğu hala tartışılagelmektedir.

Avrupa Birliği'ne karşılık tartışma konusu olan ve belki de tercih edilen bir *Commonwealth* gerçeği önemli bir argümandır ve bu konuda destekleyici veriler mevcuttur. Merkez-çevre ilişkisi tarih içerisinde sömüren-sömürülen anlaşmazlığını kendine referans alırken, ortaya çıkan kapitalist devrimler İngiltere gibi pragmatist bir ülkeyi daha keskin kararlar alınması yönünde ikna etmiştir. Birleşik Krallık'ın 1973'ten beri süren Avrupa Birliği süreci *Commonwealth* ile mukayese edilebilir mi sorusu da bu çıkarımdan yola çıkarak çalışmanın temel sorusu haline gelmiştir. Küreselleşme adına bir çözülme içermeyen İngiltere'nin atmış olduğu adımlar merkez-çevre ilişkisi adına bir dış politika tezahürüdür. *Commonwealth* gibi bir birlikteliğin alternatiften daha çok İngiltere gibi ülkelerin gündeminde sosyal bir gerçeklik olarak da sivrildiğini göz ardı etmemekte fayda vardır. Bazı ülkeler kültürel ve genetik kodlarından etkilenmektedir ve ekonomizmin açıklayamadığı ya da açıklamaktan imtina ettiği bu kodlar kapitalist devrimlerin sunduğu imkanları avantaja dönüştürmeye başlamıştır.

Devletlerin gözetiminde gerçekleştirilen kapitalist devrimlerde demokrasi bir ideal olarak ya da nihai amaç olarak sunulmamaktadır. Sosyo-politik ve ekonomik dönüşümleri gerçekleştiren bir bütünlüğe

sahiptir kapitalizm. Bunun farkında olan merkez-çevre ilişkisi merkez adına ilerlemektedir. Devlet göründüğünün aksine daha merkezileşmekte, çıkarlarını optimal hale getirmeye gayret etmektedir.

Ticaret ekonomisi *Commonwealth* gibi birliktekilerde bu merkeziyetçiliği güçlendirmektedir. İngiltere gibi ülkelerin de bu coğrafyalarda etkinliği artmaktadır. Bu çalışma dahilinde merkez-çevre kavramı inşacı yaklaşımlarla da yakınlaştırılarak gelişimini sürekli hale getirmek isteyen İngiltere gibi bir örnekle açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dünya-sistemi, Commonwealth, kapitalist devrimler, küreselleşme, kapitalizm.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

'Baba-akım Uluslararası İlişkiler'in Devlet Anlatısının Eleştirisi: Toplumsal Cinsiyet Analiz Düzeyinde Feminist Devlet Kuramının İmkânı

Elif ŞİMŞEK ÖZKAN
Erciyes Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Devlet, Uluslararası İlişkiler (Uİ) kuramlarının üzerinde en fazla tartıştıkları kavramlar arasında yer almaktadır. Liberalizm ve realizm kökenli geleneksel/yerleşik Uİ kuramları, devleti rasyonel biçimde kavramsallaştırarak, "toplumsal ve kapsayıcı bir devlet teorisini" içeren bir model geliştirmekten uzaklaşmaktadır. Devletin sosyo-ekonomik işlevini göz ardı eden geleneksel Uİ kuramları devlete tamamen "stratejik bir nesne" imiş gibi yaklaşmakta, devleti, tarihsel olarak değil, orada hep var olduğu düşünülen "ezeli" ve olması gereken "ebedi" bir kurum olarak değerlendirmektedir. Üretim biçimlerinin ve bunların tarihsel değişimlerinin devletle ilişkisini göz ardı etmekte, sınıf mücadelesi, devrimler ya da kadın özgürleşimi gibi toplumsal hareketleri, çalışmalarının dışında bırakmaktadır. Feminizm, yerleşik kuramların, eril bakış açısına bağlı "toplumsal cinsiyet" (*gender*)[1] duyarsızlığını, seçili körlük olarak değerlendirerek, bu kuramlar özelinde ve dolayımında devlet kavramsallaştırmasını sorgulamaktadır. Dolayısıyla ataerkil söylemlerin egemen olduğu Uİ'de kadının "görünmezliğini görünür kılarak" iktidarın/gücün (*power*) gizli eril dilini

1 Feminist literatür 1970'lerden itibaren cinsel kimliklerin hem kuruluşları hem de kendi aralarındaki ilişkilerin; biyolojik cinsiyetin (*sex*) gösterdiği doğuştan gelen anatomik farklardan ziyade, toplumsal ve kültürel inşa olduğunu savunmaktadır. Böylece toplumsal cinsiyet (*gender*) kavramıyla, eşitsiz sistemin, doğal, tanrısal ya da biyolojik kökenli olduğu reddedilerek, kadınlığın ve erkekliğin toplumsal iktidar ilişkileri yoluyla kurulmuş olduğu vurgulanmaktadır.

açığa çıkarmaktadır. Böylece, geleneksel anlatının, kendisine atfedildiği gibi ana-akım (*main-stream*) değil, doğrudan "baba-akım" (*male-stream*) Uİ'yi temsil ettiğini göz önüne sermektedir.

Feminist Uİ, realizm ve realist kökenli kuramlara hâkim olan eril dilin, nihai olarak kadın görünmezliği üzerinden erilliğin kuramdaki stratejik konumunu yeniden-ürettiğini ortaya çıkarmaktadır. Kadınların, yüzyıllardır devam eden özgürleşim mücadelesinin yok sayılışının, kuramların bilimsel öngörü ve anlamlandırma yeteneklerini kısıtladığını göstermektedir. Böylece eril dilin kullanımının olağanlaştırılmasıyla, kuramların "bakış açı"larının, adeta kadının görünmezliğini empoze eden bir tür "bakış aşı"sıyla benzer bir işlevle donatıldığını vurgulamaktadır. Gerçekten de Waltz'ın Uİ'deki analiz düzeyini sorunsallaştırdığı kadim eseri "***Erkek,*** *Devlet, Savaş: Bir Teorik Analiz*" ***(Man,*** *The State and War: A Theoretical Analysis)* başlığını taşımaktadır: Bu başlıkta, erkek kelimesiyle, bütün "insan"lık kast edilmektedir.[2] Machiavelli'nin "***Prens***"inde de devletlerin "**prensler**"inin siyasal stratejileri sıralanmaktadır.[3] Hobbes, "güç/iktidar"ı yine organik bir **prens** gibi kavramsallaştırdığı "*Leviathan*"ın uhdesinde bırakmaktadır.[4] Feminist okuma, böylece sadece prenseslerin Uİ'de yok sayıldığını değil, bir bütün olarak kadının doğrudan silinerek görünmez hale getirildiğini göstermektedir.

Hobbes'tan neredeyse dört yüzyıl sonra Morgenthau yine ve hala insan doğasını ve insani değerleri erkeksi bir ön kabulle kavramsallaştırmaya devam etmektedir. Morgenthau'nun, siyasal gerçekliğin ilkelerini "*…**erkek (man)** doğası(na)…"* atıfla sıralaması dikkat çekmektedir.[5] Realist ve realizm temeline dayalı çalışmalar incelendiğinde çoğaltılabilecek emsallerin yanında liberal ve liberalizm kökenli çalışmalar arasında da benzeri örnekler sıkılıkla göze

---

2 Kenneth N. Waltz, *Man, the State, and War: A Theoretical Analysis*, New York, Columbia University Press, 2001.

3 Niccola Machiavelli, *Prens*, Kemal Atakay (çev.), İstanbul, Can Yayınları, 2016.

4 Thomas Hobbes, *Leivathan: Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti*, Semih Lin (çev.), İstanbul, YKY, 2016.

5 Hans Morgenthau, *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*, New York, McGraw-Hill, 1993, s. 4-16.

çarpmaktadır. Bunların arasında XVIII. yüzyılda, Wollstonecraft'ın feminizmin kurucu çalışması olarak kabul edilen "Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi"ni dahi Rousseau'ya cevaben kaleme alışı dikkate mazhardır.[6] Kurucu eserde doğrudan Rousseau'nun "kadının doğası gereği ev işleriyle ilgilenmesi" önerisi üzerine "eşit eğitim haklarını engelleyen tüm burjuvalar" karşısında, "kadının eğitim hakkı" savunulmaktadır.[7]

Feminizm ve özelinde feminist Uİ, "baba-akım Uİ" kuramları ve özelinde realizm ve realist kökenli kuramların devletin üniter varlığını sorunsuzca kabul edişlerine rağmen, onun "cinsiyetlendirilmiş gücü" temsil ediş biçimine karşı duyarsızlıklarını tartışmaya açmaktadır. Liberalizm ve liberal kökenli kuramlar ise, devletin toplumsal yaşantıdaki kamusal ve özel ayrımının siyasal sonuçlarını görmezden gelmektedir. Böylece "baba-akım Uİ," aslında "kişisel olanın politik olduğu"na dair feminist hassasiyetin ataerkil düzen tarafından reddedilişiyle neredeyse aynı şekilde, devlet iç meselelerini "iç ilişkilere müdahale etmeme" zırhıyla, tartışmanın dışına taşımaktadır. Son olarak devlet siyasetinin işleyişinin toplumun ataerkil yapısını yansıtması ve devlet işlerinin erkeklerin egemenlik alanı olarak tanınması, feminist Uİ açısından "baba-akım"ın diğer sorun öbeğini oluşturmaktadır.

"Baba-akım" Uİ'nin devleti cinsiyetçi/cinsiyetlendirilmiş şekilde ele alışının eleştirilmesi gerektiğinde birleşen feminist bakış açısı, devletin "egemenliğin yansıması" şeklinde değerlendirilmemesi ve devletin kendisi yerine, onu da içinde ele almaya imkân tanıyan "toplumsal cinsiyet"in analiz düzeyi olarak benimsenmesi gerekliliğinde birleşmektedir. Devleti, kendisini oluşturan toplumsal süreçlerin eş zamanlı dinamiği olarak kavramsallaştırarak, toplumsal cinsiyet temelli bakış açısıyla Uİ'deki devlet kavramsallaştırmasında somutlaşan iktidar/güç ilişkilerini sorgulamak için uygun bir perspektif sağlamaktadır. Bu bağlamda feminist literatürde doğrudan kabul gören

---

6 Mary Wollstonecraft, *A Vindication of the Rights of Woman with Strictures on Political and Moral Subjects*, 1792, Erişim: http://www.earlymoderntexts.com/assets/pdfs/wollstonecraft1792.pdf [30 Nisan 2018]

7 Martina Reuter, "Jean-Jacques Rousseau and Mary Wollstonecraft on the Imagination", *British Journal for the History of Philosophy*, 25: 6, 2017.

bir devlet tanımı olmamasına rağmen, devletin ne olduğu ve de ne olması gerektiğine dair birbiriyle yarışan bakış açıları, yan yana varlıklarına devam etmektedir. Bunların arasında devletin tamamen dışlanmadığı bir toplumsal cinsiyet eşitliğinin imkânı üzerine odaklanan bakış açısı, devleti tamamen dışlamadan, ancak olduğu haliyle bir bütün olarak kabul etmeyen yeni bir yaklaşımın imkânını tartışmaktadır: Kısaca devletin toplumsal cinsiyet analiz düzeyinde ataerkil hiyerarşiyi yeniden-üretmeksizin, yeniden örgütlenebileceğini işaret etmektedir. Devleti, pratikte ataerkil düzeni üreten ve yeniden-üreten bir mekanizmanın kendisi olarak kabul etmesine rağmen, normatif olarak, devletin, "toplumsal cinsiyet menfaatleri arasındaki ilişkiye" kurucu dinamiği sağlayan bir mekanizmaya dönüştürülmesi gerektiğini savunmaktadır. Fakat bu bakış açısının uzlaşmacı retoriği, "yüzyıllardır devam eden toplumsal cinsiyet temelli baskı ve eşitsiz uygulamalara tepki olarak, son kertede bütün insanlığın özgürleşimi"ni hedefleyerek yola çıkan feminist harekete ataerkil hiyerarşinin muhafızı ve üreticisi olan devletle birlikte hareket etmesi önerisini getirmektedir. Yüzyıllardır başkaldırdığı düzenin devamını sağlayan aygıtla birlikte hareket etmek, devletten bağımsız ve devletin karşısında yer alan direnişin saikıyla örtüşmemektedir. Bu eleştiriler karşısında savunucuları, anılan tartışmalardan ziyade feminist hareketin kadının tarihsel sorunlarını göz önüne seren üç dalga mücadelesiyle, siyasi kurumlardaki yansımalarına odaklanılması gerektiğini öne sürmektedir.

Feminizm, kadının eril baskı ve sömürüden özgürleşimi sürecinin en sonunda toplumsal eşitsizliği ortadan kaldırılacağını savunmaktadır. Feminist hareket, "uluslararası kadın dayanışmasının artık küresel bir muhalif güç" haline geldiği tarihsel bir direniş sürecidir. Bu haliyle, kadınlara yönelik hak ihlallerinin, tarihsel olarak doğrudan ya da dolaylı olarak devlet tarafından yapılması, feministlerin geleneksel devlet kuramlarına karşı tedirginlikle yaklaşmasını beraberinde getirmektedir.

Feminist Uİ çerçevesinde bu çalışmada devlet, "son kertedeki" akıbetinden ziyade var olduğu biçimleriyle nasıl ele alındığı tartışmalarıyla sınırlanarak değerlendirilmekte, bu haliyle devletin Feminist açıdan tamamen baskıcı bir kurum olarak reddedilmesine dayanan genelleyici yaklaşımlar yerine devletin ve kullandığı mekanizmaların her birinin toplumsal cinsiyet eşitliği farkındalığı

etrafında yeniden düzenlenmesi gereken bir aygıt olarak değerlendirilmesi dair acil gereklilik savunulmaktadır. Bilindiği üzere asli olarak patriarkal hiyerarşiyi yeniden üreten kurum olsa da, devletin uluslararası konjonktürden etkilenmemesi olanaksızdır. Bu da ulus-üstü kadın hareketinin devletin dönüşümündeki önemli dinamikler arasında yer aldığını işaret etmektedir. Son olarak nihai amacını "toplumsal cinsiyetin ana-akımlaşması" olarak tanımlayan Feminist Uİ açısından devlet, ancak bu amacın gerçekleştirilmesinden sonra, yine ve ancak "toplumsal cinsiyet analiz düzeyinde" eşitlik gözetici bir "analiz birimi" olarak değerlendirilebilecektir.

Anahtar Kelimeler: Post-yapısalcılık, Poulantzas, istisnailik, olumsallık, söylem.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Devlet'in Marksist Eleştirisine Yeşil Bir Katkı: Toplum-Doğa İlişkisi Kapsamında Uluslararası İlişkiler Kuramında (Yeşil) Devlet'i Yeniden Düşünmek

Yelda ERÇANDIRLI
Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu çalışma uluslararası ilişkiler (Uİ) disiplininde ihmal edilmiş bir konuyu, çevre sorunları ile devlet arasındaki ilişkiyi gündeme getirmekte, son yıllarda Uİ literatüründe tartışılmaya başlayan devlet kuramının Marksist eleştirisini çevre sorunları açısından sorunsallaştırmaktadır. Küresel düzlemde artan çevre sorunlarına (ulus) devletlerin nasıl cevap vereceği (ve vermesi gerektiği) ve verilen bu cevapların devletler sisteminde bir değişikliğe neden olup olmayacağı bu çalışmanın temel kaygısını oluşturmaktadır. Bu sorunsal ve amaç çerçevesinde bu çalışmanın Uİ disiplini dışında gelişen ve (ulus) devletin kapitalist karakterine ve sermaye-çevre ilişkisine vurgu yapan (eko) Marksist literatür ile önemli ölçüde örtüştüğü, Uİ disiplini içerisinde türeyen ancak sistemsel/yapısal bir dönüşümden ziyade mevcut (ulus) devletler sisteminde kültürel değişiklikleri ön plana çıkaran (yeni) Weberci Yeşil Devlet literatürüne meydan okuduğu düşünülebilir.

Son otuz yıl içerisinde Uİ kuramı devlet-merkezciliği sorunsallaştıran eleştirel dönüşüm olarak adlandırılan bir aşamaya geçiş yapmıştır. Uİ tartışmaları içerisinde post-pozitivist dönüşüm olarak da adlandırılan bu çalışmaların en temel özelliği (yeni) Weberci bir devlet anlaşın hakim olmasıdır. Max Weber (1948) ünlü tanımlamasında devleti "belirli bir toprakta fiziksel gücün meşru kullanımının tekelini talep eden bir insan toplumu" olarak ele alır. Bu anlayış Uİ'ye devletin ekonomik, siyasi ve ideolojik eylem biçimlerinin kesiştiği "otonom" bir yapı olarak

görülmesi olarak yansımıştır. Bu kapsamda (yeni) Weberci yaklaşımlar devlete yönelik üniter, rasyonel aktör varsayımını eleştirseler ve hatta devlete siyasal ve ekonomik sistemde dönüştürücü rol atfetseler de kurumsal devlet anlayışından uzaklaşmamışlardır. (Yalvaç, 2013: 7-9; 2005: 36-37) Tarihsel sosyolojiden beslenen bu yaklaşımların en büyük katkısı toplumsal yapıları dışlayan yerleşik Uİ kuramına toplumsal ilişkilerin önemini göstermesi olmuş ve bu şekilde uluslararası ilişkileri toplumsal ilişkiler açısından inceleyen çalışmaların doğmasına neden olmuştur.

Bu kapsamda Uİ kuramında Weberci yaklaşımın en somut yansımalarından biri Alexander Wendt'in yapı-fail tartışmasında gözlemlenebilir (1987: 335-369). Bir fail olarak devleti anarşik uluslararası sistemde (yapı) pasif bir taşıyıcı olarak görmek yerine, "anarşi devletler ondan ne anlıyorsa odur" ilkesi gereğince fail ve yapıların karşılıklı olarak birbirlerini inşa ettiklerini belirtmektedir . Wendt'in yaklaşımı devlete uluslararası sistemin yapısını değiştirecek şekilde fail olarak bir güç atfetmektedir, ancak bu inşayı mümkün kılan (toplumsal) yapıların nasıl ortaya çıktığını göz ardı etmektedir. Bir başka ifade ile özneler-arası ontolojiyi esas alarak uluslararası sistemdeki değişimi kimlikler ve etkileşim yoluyla açıklamakta ve değişimin açıklanmasında sürekli dönüşen gerçek toplumsal yapıları analizine dahil etmemektedir. Weberci analiz en nihayetinde neorealist bir uluslararası ilişkiler anlayışı benimsemekte ve siyasal/kültürel olanla iktisadi olanı birbirinden ayırarak birbirinden farklı ve birbirini etkilemeyen tarihsel yapılar olarak ele almaktadır.

Weberci anlayıştan farklı olarak, devlet-toplum ilişkisini bir bütün olarak gören Marksist devlet kuramının en belirgin özelliği, Uİ'in devlet merkezli yaklaşımlarını eleştirerek, devlet oluşum süreçlerini, kapitalizmin dinamikleri (sermaye hareketleri) ile devletlerarası jeopolitik arasındaki ilişki üzerinden kurmasıdır (Pijl, 2007: 619-637). Bir toplumsal kuram olarak Marksizm hiçbir zaman Uİ'nin merkezinde olmamasına rağmen, Marksist kuramın Uİ'ye en önemli katkısı devlet kuramında ortaya çıkmaktadır. Genel olarak Marksizm uluslararası ilişkileri farklı toplumsal yapılar sonucunda ortaya çıkan bir ilişki bütünün bir parçası olarak görmekte, bu açıdan "uluslararasını" yapılanmış, derinliği ve katmanları olan bir alan olarak tanımlamaktadır

(Yalvaç, 2010: 4). Bu kapsamda (ulus) devlet, tarihsel süreç içerisinde değişmeyen bir yapı olmasından ziyade, belirli toplumsal ilişkiler temelinde sürekli şekillenen bir dinamik olarak tanımlanmaktadır. Birçok Marksist devlet teorisyenine göre kapitalist toplumlarda sermaye birikimi karşısında devletin sorumluluğu vardır (Harvey, 1990; Jessop, 1990).

Bu kapsamda sınıf mücadelesi ve üretim tarzı gibi Marksist kavramlar, herhangi bir iktisadi indirgemeciliğe neden olmadan yalnızca toplum-toplum değil aynı zamanda toplum-doğa ilişkisinin de açıklanmasında verimlidir. Nitekim, Marksist anlayış, modern ulus-devletin çevre söylemlerini sınıf ilişkileri, diğer ideolojik siyasal çıkarlar kapsamında yeniden değerlendirmeye tâbi tutmaktadır. Burada önemli olan nokta, çevre söylemlerinin kapitalist sınıf ilişkilerini meşrulaştırmak için ne ölçüde araçsallaştırıldığıdır.

İlk bakışta Uİ disiplini dışında gelişen, özellikle Weberci tarihsel sosyolojiden etkilenen ve çevreciliğin ancak toplumsal hareketler aracılığıyla hâlihazırda var olan devlet aygıtlarına ve pratiklerine etki edebileceğine ve bu nedenle iç yasal düzenlemeler ile yeşil siyaset arasında ilişki üzerinde duran bazı kuramsal yaklaşımlardan söz edilebilir (Dryzek vd, 2003). Eckersley'in çalışmasını temelde diğerlerinden ayıran temel unsur devletin hem iç hem de uluslararası unsurlarını bir arada sorunsallaştırmasındır. Bu kapsamda Eckersley, *Yeşil Devlet: Demokrasi ve Egemenliği Yeniden Düşünmek* (2004) isimli çalışmasında düzenleyici ilkeleri ve devletin demokratik prosedürleri ekolojik demokrasiden haberdar "yeşil bir demokratik devlet" önerir. Temelde devletin kendisini başlı başına sorun gören anarşik çevre literatürüne karşıt, liberal demokratik devlete ise alternatif olan yeşil devlet, modern ulus-devlet anlayışında kurumsal ve kökten bazı dönüşümler ile ön plana çıkmaktadır (Eckersley, 2004: 2).

Bu kapsamda Eckersley, modern liberal devlete meydan okunması gereken üç temel nokta üzerinde durur: Öncelikli olarak uluslararası alanda özellikle çevre konusunda sınırlı işbirliğine ve "ortak malların trajedisine" neden olan uluslararası anarşinin toplumsal dinamiklerine işaret etmektedir. İkinci olarak, küresel kapitalizm ile anti-ekolojik yol olarak demokratik devlet arasındaki ilişkiyi sorunsallaştırmaktadır. Üçüncü olarak, Eckersley sivil toplumda çevrenin savunulması için

yönetici hiyerarşi düşüncesine meydan okuması gerektiğini belirtmektedir. Bu açıdan Eckersley pozitif bir siyasal fail olarak egemen devletin üç aşamada ekosistemin sürdürülebilirliğine katkıda bulunabileceğini belirtmektedir: Çevre konularında çoğulculuğun yükselebilmesi için yoğunlaştırılmış uluslararası anlaşmalar, küresel düzlemde iş birliğini arttırmak amacıyla alternatif gelişme olanakları ve yeni rekabetçi bir strateji olarak ekolojik modernleşme ve son olarak yeşil demokratik söylemi güçlendirmek amacıyla çevresel adaleti sağlayacak yasal düzenlemeler. Bu şekilde yeşil devlet siyasal söylemin gücüne işaret eden, post- liberal, ulus-ötesi, kozmopolitan, temsili demokrasiye dayalı bir yapıya dönüşecektir. Eckersley özellikle yeşil devletin "kamu ve özel" ve ülkesellik ayrımına karşı çıkar ve kişilerin çıkarlarının yeşil devlette ekolojik çıkarlardan otonom olmadığını belirterek yeşil vatandaşlık önerir. Bu açıdan yeşil devlet yalnızca anayasal değişikliklere ve demokratik uygulamalara değil aynı zamanda yeşil tüketim ve üretimi içselleştirmiş ve benimsemiş vatandaşlardan oluşan bir alana işaret eder (2004: 245-46).

Tam bu noktada Eckersley için, kuramsal düzlemde, konstrüktivizm devletin çevre konusunda uluslararası alandaki pratikleri dönüştürmek açısından önemli potansiyele sahiptir (2004: 20). Eckersley'in buradaki temel problemi, uluslararası alanda hangi koşullar altında yeşil bir devlet gelişeceği ve özellikle "anarşi mantığının" dönüşümünü sağlayacak çevresel çoğulculuğa nasıl ulaşılacağı ile ilgilidir (Maslow ve Nakamura, 2008:140).

Böylelikle, Eckersley'in sosyolojik olarak Weber'e, Uİ kuramı açısından Wendt'e dayanan yeşil devlet girişimi iç yapısal alanda toplumsal hareketleri ön plana çıkartan ancak "devletin ontolojik statüsünü" göz ardı eden ve bir yaklaşıma bürünmektedir. Devlet merkezli yaklaşımları eleştirmesine rağmen çevre sorunlarını uluslararası iş birliğinin toplumsal inşası olarak tanımlamaktadır. Eckersley için küresel kapitalizm dünya ekonomisi için tek mümkün gerçekliktir, küresel kapitalizm altında çevrecilik normlar ve özneler-arası söylemler aracılığı ile geliştirilebilir. Bu şekilde, Eckersley çevre sorunlarının altında yatan maddi yapıları (maddi kökenleri) sorunsallaştırmaz. Eckersley, kapitalist sınıflar ve sermaye ile devlet arasındaki ilişkiyi göz ardı etmekte ve çevre sorunlarını üreten asıl mekanizmaları içermemektedir. Örneğin

Eckersley, tüketimin azalması gerekliliğinin altını çizer ancak tüketimin kapitalist devletin sermaye birikiminin sonucu olduğu gerçeğini gözden kaçırır. Böyle bir yaklaşım, hiç kuşkusuz toplum-doğa ilişkisini sadece söylem düzeyinde açıklamakta ve maddi toplumsal yapılara değinmemektedir.

Pratikte Eckersley'in yaklaşımının temel sorunu, eğer çevre sorunlarıyla mücadele edilmesi için tüketimin azaltılması gerekiyorsa devletin kapitalist sermaye birikiminin ve kârın koruyucusu olduğu bir düzende bunun nasıl sağlanacağıdır? Eğer yeşil devlet (yeşil) vergilere bağlı ise ve devletin sorumluluğunda olan sermaye ve kârın arttırılması ile sağlanıyorsa, sermeye birikimi mevcut devletler sisteminde nasıl sınırlandırılır? Paterson (2017:479-480) bu soruya yeşil devlet arayışının "birikimin ekolojik rejim" arayışını ön plana çıkardığı gerekçesiyle reddetmektedir.

Devlet, kapitalist üretim ilişkilerinden bağımsız bir kurum değildir. Devletin kapitalist ilişkilerden bağımsız olmaması onun çevre sorunları karşısında nötr bir fail olmadığını göstermektedir. Özellikle Weberci devlet anlayışından etkilenen eleştirel dönem Uİ çalışmalarında görülen bu hata, yerleşik Uİ teorisindeki devlet anlayışına çoğulcu bir perspektif kazandırılmasının ötesinde bir şey değildir. Bu yaklaşım özellikle devlet politikalarının belirlenmesinde sınıf çıkarlarının rolü ile yapısal kapitalist sınırları göz ardı eden bir iyimserliğe neden olmaktadır.

Bu doğrultuda bu çalışmada kısaca yerleşik Uİ kuramında devlet açıklandıktan sonra, yeşil devleti yerleşik Uİ kuramından ayıran temel özellikleri eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilecek, ekolojik krizlere yönelik devlet merkezli değil, toplumsal ilişkiler temelli bir anlayışın daha anlamlı olduğu vurgulanacaktır. Çalışmanın üçüncü bölümü Marksist temelli devlet teorilerinin çevre sorunlarının altında yatan yapıları ortaya çıkarmadaki katkısı ile ilgili bazı gözlemlere yer verirken eş zamanlı olarak Marksist devlet teorisinin yeşillenmesinin zorunluluğuna işaret ederek sonuçlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yeşil devlet, toplum-doğa ilişkisi, çevre sorunları, Uİ teorisi, Weberci yaklaşımlar.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Uluslararası İlişkiler Teorisinde Devlet Kişiliği, Faillik ve Yapı Tartışması: Bilimsel Realizm Çerçevesinde Bir Değerlendirme

Klevis KOLASİ
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Devlet kavramının uluslararası ilişkilerde (Uİ) genelde "hukuki bir soyutlama" olarak görülmesi yanında, bu kavram birçok neorealist ve liberal kurumsalcı yazar tarafından, "devlet"in davranışlarından elde edilen tecrübelerin tanımlanabilmesi için kullanılan "faydalı bir kurgu" olarak da değerlendirilmektedir. Örneğin Robert Gilpin gibi bir siyasal realiste göre "devlet aslında yoktur". Benzer şekilde liberal kurumsalcılar tarafından devlet hükümete veya karar vericilere indirgenebilen analitik bir kavram olarak görülür. Alexander Wendt'in bu konuda dikkatimizi çektiği üzere, literatürde devlet sıkça "aktör" ve "kişi/şahıs" olarak değerlendirilip kendisine insanlarda bulunan rasyonalite, kimlik ve çıkarlar gibi özellikler atfedildiği halde, bu yaklaşımlar açıkça tanımlanmamış ve muğlak bir "devlet kişiliği" (*state personhood*) fikrine dayanmaktadırlar. Uluslararası ilişkilerde hâkim failin devlet olduğu ve devletin insan özellikleri taşır gibi ele alınabileceği görüşü öne çıkmıştır. Öte yandan, Uİ'deki devlet-merkezli bakış açısına rağmen, "kişi olarak devlet"in (*state as person*) gerçekte var olmadığı ve devletlerin bir kişi "imiş gibi" değerlendirilmektedir. Özetle "devlet kişiliği", devletleri oluşturan bireysel insan varlıkların davranışlarını (veya davranış örüntülerini) ve söylemlerini ifade etmek için kullanılan veya uluslararası olguları açıklamamızı kolaylaştıran "yararlı bir kurgu"dan öte bir şey değildir. Devlete ilişkin bu araçsalcı bakış açısı, devleti yalnız bir sosyal inşa olarak gören post-pozitivist yorumsamacı yaklaşımlar tarafından da paylaşılmaktadır. Wendt devletin ontolojik statüsü ile ilgili literatürde bulunan bu hâkim bakış açısını sorunsallaştırarak devletlerin ontolojik düzeyde bir kişi/şahıs olarak kavramsallaştırılması gereğini öne

sürmektedir. Wendt bu kavramsallaştırmanın gereğini şu soruyla gündeme getirmektedir: "Eğer devlet kişiliği faydalı bir kurgudan ibaret ise, o zaman ona atfettiğimiz bu özellik neden dünya siyasetini anlamamıza yardım etmede bu kadar çok işe yarıyor?" Wendt'e göre sadece devletin kişiliğini gerçek olarak kabul ettiğimizde, devletin uluslararası yaşamda sahip olduğu nedensel etkiyi "bir mucize" olmaktan çıkarabiliriz. Diğer bir deyişle Wendt Uİ teorisinde devletin kavramsallaştırılması ile ilgili teorik muğlaklığı ortadan kaldırmak için, realist bilim felsefesine başvurmak suretiyle "kişi olarak devlet" teorisini öne sürmektedir. Wendt'in bu yaklaşımı iki temel varsayıma dayanmaktadır. Birincisi, devletlerin yapısının gözlemlenebilir etkiler/örüntüler ürettiği ve bu nedenle onları sadece "hukuki bir soyutlama" veya "yararlı bir kurgu" olarak ele alamayacağımızdır. Kısaca devlet failliği kavramı gerçek, fakat doğrudan gözlemlenemeyen bir sosyal yapıya gönderme yapıyor. İkincisi ise devlet "kurumsal bir fail"e (*corporate agent*) dönüşen belirli türden bir yapıdır. Devletin kurumsal bir faile dönüşmesi, bireylerin paylaştıkları bilginin, devlete ilişkin bir "Fikri", "kurumsal bir şahıs/kişi" (*corporate person*) olarak "devlet Fikri"ni yeniden üretmesiyle ortaya çıkar.[1] Bu kolektif düşüncenin oluşması ve yeniden üretilmesi devlete kişiliğini verir. Özetle Wendt bilimsel realizme dayanarak indirgemeci olmayan "kurumsal bir fail" olarak (kişi olarak devlet) bir devlet teorisi öne sürmüştür. Bu çalışmada, devlet ile ilgili teorik kavrayışımızın, Wendt'in işaret ettiği yönde, yani bilimsel realizme dayanarak genişleyebileceği ve derinleşebileceği görüşünü kabul etmekle birlikle, bunun Wendt'in öne sürdüğü gibi devletlere kişilerin sahip oldukları özellikleri atfetmekten ziyade, devletin içinde konumlanan faillerin güçlerini uygulamalarını kolaylaştıran ve kısıtlayan bir sosyal yapı olarak kavramsallaştırılmasıyla mümkün olabileceği öne sürülmektedir. Bu doğrultuda, devleti sosyal süreçlerin ve kurumların bir topluluğu ve ortamı olarak kavramsallaştırdığımızda, devleti siyasi liderlerin veya hükümetlerin ampirik niteliklerine indirgemeden nedensel açıdan etkili bir sosyal varlık olarak kavramak mümkün olur.

---

1 Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, 1999, s.218.

Wendt'ın yaklaşımı, normal olarak insan faillerine atfedilen özellikleri devlette yerleştirir. Bu yaklaşım hem insan failliginin inkâr edilmesine hem de devletin bir yapı olarak sahip olduğu nedensel gücün göz ardı edilmesine sebep olur. Eleştirel realist literatürde, devletin oluşumsal bir "kurumsal topluluk" olarak kavrandığı indirgemeci olmayan bir alternatif bulunmaktadır. Devlet, bu kavrayışa göre "gerçek"tir, fakat bilinç sahibi değildir, çünkü devlet bir "kişi" değildir. Burada devlet, insanların kolektivitesi olarak ya da somut parçalarından ve uygulamalarından herhangi birine indirgenebilir olarak görülmez. Devlet, toplumsal bir biçim/oluşum olarak, yalnızca bireyler veya sosyal gruplar arasındaki söylemsel veya maddi örüntüleri veya tercihleri esas alarak açıklanamaz. Devlet gücünün somut ve gözlenebilir nitelikleri, somut devlet uygulamalarının yeniden üretimine izin veren büyük ölçüde gözlenemeyen sosyal ilişkiler olmadan toplumsal sonuçlar üretemez.[2] Colin Wight devlet failliğini (*state agency*) belirli devlet yöneticilerinin ve görevlilerinin devletin konumlandırılmış uygulamalarını somutlaştırdıkları biçim ile ilişkilendirir. Devlet iktidarının somutlaşması için bireylerin failliği çok önemlidir. Aynı zamanda devlet memurlarının failliği gömülü oldukları ilişkilerle katmanlaştırılmış ve farklılaştırılmış sosyal bağlamlarla bağlantılıdır. Bu şekilde devletin bir kişi olduğunu iddia etmeksizin, devleti failliğe sahip bir varlık olarak ele almak mümkündür. Failliği "güç uygulama veya yapma yeteneği" olarak tanımladığımızda ve failliğin her zaman "bir şeyin failliği" olarak bir varlığın durumu ile ilişkilendirdiğimizde, fail olarak devlet tezini, kişi olarak devlet tezine kaymadan savunabiliriz. Failliğin bu ikinci boyutu failliği sosyal bağlama bağlamaktadır. Bu anlamda devlet, siyasi aktörlerin kendi failliklerini kullandıkları önemli bir sosyal bağlama işaret eder. Diğer bir deyişle devlet bir aktör değildir ve hareket etmez ya da yapmaz, daha ziyade bir yapı veya "yapıların kurumsal topluluğu" seklinde anlaşılmalıdır. Bu açıdan devlet iktidarı/gücü tatbik etmez, ancak faillerin iktidarı kullanmasını kolaylaştırır.

---

2 Marjo Koivisto, "State Theory in International Relations: Why Realism Matters", Jonathan Joseph ve Colin Wight, *Scientific Realism and International Relations*, New York, Palgrave Macmillan, 2010, s.79.

Sonuç olarak bilimsel realizme dayalı katmanlı bir sosyal ontoloji anlayışı ampirik, söylemsel ve indirgemeci ontolojiden kurtulmamıza ve gözlemlenemeyen varlıkları (şeyleştirme hatasına düşmeden) teorilerimize dahil etmemizi sağlar. Aslında, devleti yalnızca etkileriyle ve devletin somut uygulamalarının, örgütlenmesinin ve siyasal sistemi oluşturan süreçlerin gözlemlenmesi ve yorumlanması yoluyla bilebilirsek de, bu fenomenleri açıklamak için devletin kuramsal kavramı gereklidir. Bu durumda devlet kavramı, gerçek ancak ampirik veya yalnızca söylemsel ya da kavramsal olmayan altta yatan bir toplumsal yapıya işaret eder. Devleti doğrudan gözlemleyemeyiz, ancak onun gücünü görevlilerinin faaliyetleri aracılığıyla deneyimleyebiliriz.[3] Özetle devlet, belirli şekillerde yapılandırılmış birçok örgütsel varlık ve kurumdan oluşan belirli türde bir yapı olarak düşünülebilir. Bu şekilde, devleti oluşturan örgütler ve kurumlar, birbirleriyle karmaşık ilişkiler içinde oldukları için, belirli bir biçimde yapılandırılmışlardır. Devlet bu biçimde yapılandırılmış kurumsal toplulukların bütünü olarak tanımlanabilir. Devletin, maddi kaynaklar, devlet uygulamaları ve söylemleri ile farklı yapısal konfigürasyonlar ile oluşturulmuş, karmaşık bir kurumsal ve örgütsel topluluk olması ve siyasal sorumlulukla donatılmış hukuki bir özne olarak kabul edilmesi, onun bağımsız hareket edebilen ahlaki veya psikolojik bir özne olduğu anlamına gelmez. Devletin faaliyeti her zaman belirli sosyal bağlamlarda hareket eden belirli bireylerin faaliyetidir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası ilişkiler teorisi, devletin ontolojik statüsü, devlet kişiliği, devlet failliği, fail-yapı ilişkisi, bilimsel realizm.

---

3 Colin Wight, *Agents, Structures and International Relations*, Cambridge University Press, 2006, s.217.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Uluslararası İlişkiler Disiplininde İkinci Devlet Tartışmasının Anlamı ve Bağlamı

Fazlı DOĞAN
Selçuk Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Sürekli olarak sorgulansa ve tartışılsa da günümüz dünyasının temel sosyo-politik formunun devlet olduğu kabul edilmektedir. Açıklayıcı ve açıklanan bir fenemon olarak kullanılan *devletin* olmadığı bir uluslararası ilişkiler düşünmek ve devlet üzerine yoğunlaşmadan bir uluslararası ilişkiler (Uİ) analizi yapmak zor görünmektedir. Uİ'nin ana akım teorileri devlet merkezci analizler sunmaları dolayısı ile eleştirilmektedir. Devlet merkezci olmadığını savunan yaklaşımlar da nihayetinde "olması gerekir" noktasından hareket etmektedir. Burada sorulması gereken, devletin bu kadar merkezi olduğu bir durumda Uİ'nin bir devlet teorisinin olup olmadığıdır. Tarihsel sosyolojiyi Uİ'ye sokan bilim insanları bu ve benzeri sorulardan hareket ederek Uİ'ye bir devlet teorisi kazandırmak iddiası ile çalışmalar yapmaktadır. İkinci devlet tartışmasına anlamını, bağlamını, içeriğini ve hatta adını kazandıranlar da bu sosyoloji kökenli düşünürlerdir.

Antony Giddens, Michael Mann ve Charles Tilly gibi düşünürlerin Uİ'ye ilgisi devletin ve ilişkilerinin arkasındaki tarihsel dinamiklerin (iç-dış ve savaş-barış gibi realist ayrımların net olmadığı anlayışı ile) ortaya çıkarılması çabası şeklinde olmuştur. Tarihsel sosyolojinin 1970'lerle birlikte Uİ disiplininde kendini göstermeye başlaması ile devlet yeniden gündeme gelmiştir. Bu dönemde etkili olamaya başlayan Skocpol, Mann, Tilly ve Giddins gibi düşünürler Uİ'deki birinci kuşak tarihsel sosyolojiyi oluşturmuştur. İkinci kuşağı ise John Hobson'un başını çektiği grup oluşturmaktadır. Marksist gelenekten beslenen dünya sistemi yaklaşımı gibi çabalar 1970'lerle birlikte Uİ'deki teorik

tartışmalara ivme kazandırmıştır. 1970'lerde başlayan bu *birinci kuşak tarihsel sosyolojinin* temel sorunsalları devletin ortaya çıktığı ortam, devletin gelişimi, devrimlerin gelişimi, farklı rejimlerin nasıl ve neden ortaya çıktığı gibi konular üzerine olmuştur. *İkinci kuşak tarihsel sosyolojinin* temel ilgisi ise yapı, devletin çok düzeyli faaliyetleri, güç tanımı, ülkesellik gibi alanlara olmuştur. Ayrıca, bu kuşak daha nitelikli bir devlet teorisi geliştirme çabasında ve iddiasındadır.

Devlet formları, devletin gelişimi, devlet-sistem ilişkileri üzerine yoğunlaşan Rosenberg, Spruyt, Thompson, Hobson, Ferguson ve Mansbach gibi ikinci kuşak tarihsel sosyoloji düşünürleri birinci kuşağın yaptığı indirgemeci yaklaşım yerine çok sebepli (*multicausality*), yapısalcı bir yaklaşımı takip etmektedir. Böylece ikinci kuşağa göre, Uİ'de *verili* (devleti realizm gibi insan doğasından hareketle tanımlama) kavramların yeri yoktur ve Uİ'ye evrimci bir süreçten ziyade sosyolojik bir süreç ile oluşan kavramlar yerleşir.

Birinci devlet tartışması ve *ikinci devlet tartışması*, ikinci kuşak tarihsel sosyologlar tarafından yapılan bir isimlendirmedir. Birinci devlet tartışması, 1970'lerde başlayan ve 1980'lerde hızlanan farklı disiplinlerde de kendini gösteren "toplum otonomisine karşı devlet otonomisi" şeklindeki tartışmadır. Zamanla tartışma "devlet merkezci ve toplum merkezci" yaklaşımlar şeklindeki bir kutuplaşmaya neden olmuştur. Uİ'de bu tartışma ana akım yaklaşımlardan ziyade uluslararası politik ekonomide kendine daha fazla yer bulmuştur. Zira bu dönemde neorealizm ve neoliberalizm devlet-toplum ilişkisi yerine devlet ve uluslararası sistem üzerine yoğunlaşmıştır. Radikal plüralistler ve marksistler küresel kapitalizm ve ekonomik karşılıklı bağımlılığın devletin altını oyduğunu karşıt olarak neorealizm ise, anarşinin öncülüğünde egemen devletlerin temel otonomi sahibi aktör olduğunu söylemektedir. *Ya / ya da* mantığına dayanan ve günümüzde de varlığını sürdüren birinci tartışmada devlet merkezci yaklaşımlar olarak realizm ve neorealizm; toplum merkezci yaklaşımlar olarak da liberalizm, marksizm, konstrüktivizm ve postmodernizmi saymak mümkündür.

İkinci devlet tartışmasında ise genel olarak devletin belli bir otonomisinin olduğu ön kabulü ile devleti belirleyen unsurların uluslararası toplum veya yerel (*domestic*) toplum tarafından

şekillendirildiği konusu tartışılmaktadır. İkinci tartışmada devlet temelde bir analiz aracı olarak görülür. İkinci tartışmada genel olarak bir taraf, devletin yerel otonomisi olsa da uluslararası toplum tarafından şekillendirilen pasif bir aktör olduğunu iddia ederken, diğer taraf devletin yerel toplumsal yapılar tarafından şekillendirildiğini ve belli oranda uluslararası belirleyici gücü olduğunu iddia etmektedir. İkinci devlet tartışması çerçevesinde Hobson beş tane devlet teorisi olduğundan bahseder. Birincisi, *uluslararası etkinliği olmayan pasif-uyumlu devlet*, ki buna örnek olarak neorealizm ve ilk kuşak neo-weberyan tarihsel sosyoloji gösterilmektedir. İkincisi, *uluslararası ılımlı gücü/etkinliği olan sosyal-uyumlu devlet* teorisidir ve (özellikle klasik) marksizm ve postmodernizm buna örnektir. Üçüncüsü, *yüksek uluslararası belirleyici gücü olan sosyal uyumlu devlete* klasik liberalizm ve uluslararası toplum merkezci konstrüktivizm örnek olarak verilebilir. Dördüncüsü, *yüksek yerel ve uluslararası belirleyici gücü olan proaktif devlete* neoliberalizm ve rasyonel İngiliz Okulu örnek olarak gösterilebilir. Beşincisi ise, Hobson'nun (ikinci kuşak tarihsel sosyolojinin) devlet teorisi olan *yapılanmacı* yaklaşıma işaret eden *değişken yerel ve uluslararası gücü olan belirleyici/oluşturucu devlet* teorisidir.

Yapılanmacı yaklaşım bir üçüncü yol olarak da görülebilir. Yapılanmacı yaklaşımı kabul eden ikinci kuşak tarihsel sosyolojiye göre devlet-toplum kompleksleri, yerel-toplumsal ve küresel yapıları oluşturan ve onlar tarafından oluşturulmuş olan aktörlerdir. Hobson geleneksel yaklaşımları tarihsel sosyolojinin altı ilkesine dayanarak eleştirir: (I.) Devlet tarihseldir ve değişir. (II.) Devletin biçimlenişinde çoklu nedensellik vardır. (III.) Devlet iktidarının anlaşılması için onun toplumsal kökenlerine inmek gerekir. Yani çoklu-alansallık ilkesi vardır. (IV.) iktidar güçleri ve aktörler arasında parçalı özerklik vardır. (V.) karmaşık bir değişim söz konusudur. (VI.) Devlet toplum içinde içselleştirilmiştir ve bir otonomisi vardır.

Bu verilerden hareketle devlet, etkin bir aktör olarak hem uluslararası toplum tarafından etkilenmekte hem de bu toplumu etkileme yeteneğine sahiptir. Ancak, tek başına uluslararası toplumu belirleme yeteneğine de sahip değildir. İç sosyal yapı devletin şekillenmesinde etkili olsa da uluslararası sosyal yapı da dikkate alınmalıdır. Yani, hiçbir faktör tek başına devleti şekillendirme konusunda yetkin olmadığından

devlet karmaşık bir ilişki ve etkileşim neticesinde tecessüm eder. Böylece birinci tartışmadaki *ya / ya da* mantığı ikinci tartışmada yerini *hem o hem de bu* mantığına bırakır. Yapılanmacı yaklaşıma göre, insan ve kurduğu kurumlar yaşadığı toplumu (yerel ve küresel) dönüştüren veya yeniden üreten bilinçli/maksatlı aktörlerdir; toplum (yerel ve küresel) ise bu bilinçli aktörlerin karşılıklı etkileşimlerinin neticesinde oluşmuştur. Yapılanmacı yaklaşıma göre devlet, küresel yapı içinde ne pasif bir kurban ne de tam otonomi sahibi bir aktördür. Böylece devlet, hareket alanı olan küresel, bölgesel ve yerel düzlemde *değişken yerel ve uluslararası gücü olan belirleyici/oluşturucu bir aktör olarak* hareket eder.

Anahtar Kelimeler: Devlet merkezcilik, tarihsel sosyoloji, devlet tartışmaları.

Kaynakça:

Bryant Joseph, "Grand, yet Grounded: Ontology, Theory, and method in Michael Mann's Historical Sociology", John A. Hall, Ralph Schroeder (ed.), *An Anatomy of Power: The Social Theory of Michael Mann,* Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

Collins Randall, "Mann's Transformation of the Classic Sociological Traditions", John A. Hall, Ralph Schroeder (ed.), *An Anatomy of Power: The Social Theory of Michael Mann,* Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

Dean Mitchell, *Critical and Effective Histories: Foucault's Methods and Historical Sociology,* London: Roudledge, 2003.

Denis Claude, "The Genesis of American Capitalism: An Historical Inquiry into State Theory", *Journal of Historical Sociology,* Vol. 2, No. 4, 1989.

Goldman Kjell, "International Relations: An Overview", Robert E. Groodin, Hans-Dieter Klingeman (ed.), *A New Handbook of Political Science,* Oxford: Oxford University Press, 2000.

Gorski Philip S., "Mann's Theory of Ideological Power: Sources, Applications and Elaborations", John A. Hall, Ralph Schroeder (ed.), *An Anatomy of Power: The Social Theory of Michael Mann,* Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

Griffiths Martin, et al., *Fifty Key Thinkers in International Relations*, London: Routledge, 2009.

Hall John A., "Will the United States Decline as did Britain?", Michael Mann (ed.), *The Rise and Decline of the Nation State,* Oxford: Basil Blackwell, 1990, s.114–145.

Hobden Stephen, *International Relations and Historical Sociology: Breaking down Boundaries,* London: Routledge, 1998.

Hobson John M., "Mann, the State and War", John A. Hall, Ralph Schroeder (ed.), *An Anatomy of Power: The Social Theory of Michael Mann,* Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

Hobson John M., "The 'Second State Debate' in International Relations: Theory Turned Upside-Down", *Review of International Studies,* Vol. 27, 2001.

Hobson John M., "The Historical Sociology of the State and the State of Historical Sociology in International Relations", *Review of International Political Economy,* Vo. 5, No. 2, 1998.

Hobson John M., *The State and International Relations,* Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

Hobson John M., Ramesh M., "Globalisation Makes of States What States Make of It: Between Agency and Structure in the State/Globalisation Debate", *New Political Economy,* Vol. 7, No. 1, 2002.

Holton Robert, "Max Weber and Interpretive Tradition", Gerard Delanty, Engin F. Isin (ed.), *Handbook of Historical Sociology,* London: SAGE, 2003.

Jacoby Tim, *Social Power and the Turkish State,* London: Frank Cass Publishers, 2004.

Kalberg Stephen, *Max Weber's Comparative-Historical Sociology,* Chicago: The University of Chicago Press, 1994.

Kiser Edgar, "Mann's Microfoundations: Addressing neo-Weberian Dilemmas", John A. Hall, Ralph Schroeder (ed.), *An Anatomy of Power: The Social Theory of Michael Mann,* Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

Mann Michael, "Introduction: Empires with Ends", Michael Mann (ed.), *The Rise and Decline of the Nation State,* Oxford: Basil Blackwell, 1990.

Mann Michael, "Putting the Weberian State in its Social, Geopolitical and Militaristic Context: A Response to Patrick O'Brien", *Journal of Historical Sociology,* Vol. 19, No. 4, 2006.

Mann Michael, "The Autonomous Power of the Sate: Its Origins, Mechanisms and Results", *Archives Eurpeennes de Sociologie,* Vol. 25, 1984.

Mann Michael, *Sates War and Capitalism: Studies in Political Sociology,* Oxford: Blackwell Publishers, 1988.

O'Brien Patrick Karl, "Contentions of the Purse between England and its European Rivals from Henry V to George IV: a Conversation with Michael Mann", *Journal of Historical Sociology,* Vol. 19, No. 4, 2006.

Robinson William I., "Beyond Nation-State Paradigms: Globalization, Sociology, and the Challenge of Transnational Studies", *Sociological Forum,* Vol. 13, No. 4, 1998.

Schroeder Ralph, "Introduction: the IEMP Model and its Critics", John A. Hall, Ralph Schroeder (ed.), *An Anatomy of Power: The Social Theory of Michael Mann,* Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

Skocpol Theda, "Emerging Agendas and Recurrent Strategies in Historical Sociology", Theda Skocpol (ed.), *Vision and Method in Historical Sociology,* Cambridge: Cambridge University Press, 1995.

Skocpol Theda, "Sociology's Historical Imagination", Theda Skocpol (ed.), *Vision and Method in Historical Sociology,* Cambridge: Cambridge University Press, 1995.

Szakolczai Arpad, *Reflexive Historical Sociology,* London: Routledge, 2000.

Thrift Nigel J., "Space, Place, and Time", Robert E. Goodin, Charles Tilly (ed.), *The Oxford Handbook of Contextual Political Analysis,* Oxford: Oxford University Press, 2006.

Tilly Charles, "Why and How History Matters", Robert E. Goodin, Charles Tilly (ed.), *The Oxford Handbook of Contextual Political Analysis,* Oxford: Oxford University Press, 2006.

Weiss Linda, "Infrastructural Power, Economic Transformation, and Globalization", John A. Hall, Ralph Schroeder (ed.), *An Anatomy of Power: The Social Theory of Michael Mann,* Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Modern Savaşların 'Ötekileri': Yabancı Savaşçılar

Ahmet Yusuf ÖZDEMİR
Yıldız Teknik Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Programı

Bu çalışma "yabancı savaşçılık" olgusunu mevcut güvenlik, terör veya teoloji tartışmalarının ötesinde devlet, şiddet, sınır, egemenlik, vatandaşlık, göç gibi sosyal bilimlerin temel kavramlarının kesiştiği bir noktada konumlandırmaktadır. Tarihsel bir incelemenin yapılacağı bu çalışmada devletler sisteminin krize girdiği farklı dönem ve coğrafyalarda (Avrupa, Afrika, Amerika, Asya, Ortadoğu, Kafkasya) çeşitli ideolojiler (Filhelenizm, Nazizm, Sosyalizm, İslamcılık) etrafında benzer yabancı savaşçı seferberliklerinin tetiklenebildiği ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yabancı savaşçılık, sınır, egemenlik, vatandaşlık.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

‘Ölüler Yalan Söylemez’: Yabancı Savaşçılar ve Türkiye Örneği

Serhat ERKMEN
Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi
Uluslararası Güvenlik ve Terörizm

Türkiye'den bir başka ülkedeki çeşitli savaşlara gönüllü katılım yeni bir olgu değildir. 1940’lı yıllarda ilk örnekleri görülen bu olgu, 1970’li yıllarda canlanmış, 1980’li yıllardan itibaren farklılaşarak yeni biçimler kazanmıştır. Suriye Savaşı’na gelinceye kadar sınırlı kalan Türkiye kökenli yabancı savaşçılar olgusu, 2011'den itibaren sayı, örgütlenme ve farklı gruplara katılım açısından öncesinde görülmedik bir yoğunluk kazanmıştır. Bu çalışma, Suriye'de savaş başladıktan sonra IŞİD, El Kaide, PKK ve radikal sol örgütlere Suriye ve Irak'ta katılan Türkiye kökenli yabancı savaşçılar olgusunu, çatışmalarda ölenlerin açık kaynaklara yansıyan verilerinden derlenen istatistikler çerçevesinde incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Yabancı savaşçılık, Suriye Savaşı.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Devletler, Gelişen Teknolojiler ve Uluslararası İlişkiler

Sıtkı EGELİ
İzmir Ekonomi Üniversitesi
İşletme Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Tarihin en eski çağlarından bu yana, teknolojik gelişim ile bireyler ve bu bireylerin yarattığı yapılar arasında dinamik bir etkileşim olagelmiştir. Teknolojik dönüşümün kuantum sıçramaları yapmaya başladığı 21. yüzyılın ilk çeyreği geçilirken bireylerin, devlet-dışı veya devlet-altı aktörlerin ve devletlerin birbirleriyle ilişkilerinde ve konumlanmalarında köklü dönüşümler yaşanmaktadır. Bilgi ve iletişim devrimi, yapay zekâ, insansız vasıtalar (dronlar), gen mühendisliği ve biyoteknoloji, derin uzayın ticari ve devamında askeri kullanımı, yönlendirilmiş enerji silahları söz konusu dönüşümün ilk bakışta göze çarpan örneklerini oluşturmaktadır. Bu sunum, teknolojik gelişmelerin güvenlik üzerindeki etkisine odaklanarak bireyler, devlet-dışı oyuncular ile devletler arasındaki etkileşimin yeni biçimlerini tartışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Teknolojik dönüşüm, devlet-dışı aktörler, güvenlik.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Siyasal Suçun Sınırları ve Sonuçları

Devrim AYDIN
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Devletler, ceza hukuku konularında uluslararası adli işbirliği yoluna giderek mahkeme kararlarının tanınmasını, delillerin ulaştırılmasını, şüpheli, sanık ve hükümlülerin geri verilmesini sağlamaya çalışmaktadırlar. Bu işbirliği siyasal olmayan (adi) suçlarda sağlanabilirken siyasal nitelikteki suçlarda adli işbirliği sağlanamamaktadır. Hangi suçun siyasal suç olduğu konusunda öteden beri devam eden tartışma, son yüzyılda şiddet içeren suçlar ve terörizm tartışması nedeniyle daha karmaşık hale gelmiştir. Siyasal suçun tarihsel evriminin ortaya konulması, terörizmle olan farkının da anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

19. yüzyılın ilk yarısında, imparatorluk ve baskıcı devlet yöneticilerine karşı milliyetçi-cumhuriyetçi fikirleri örgütleyen muhalifler, başka ülkelere sığındıklarında suçlu olmak bir yana, kahraman olarak görülmüş, korunmuş ve geri verilmemişlerdir. Locke, Machiavelli, Bodin gibi yazarlar eserlerinde zorbalık düzenlerini eleştirmiş, baskıcı yönetimlerin değiştirilebileceğini savunmuş ve yönetimler aleyhine suç işleyenleri destekleyici eserler vermişlerdir. Kant, Montesquieu, Rousseau meşru siyasal yönetimlerin niteliğini incelemiş ve meşruluğunu yitiren yönetimlere karşı koymayı, baskıya karşı direnme hakkı kapsamında değerlendirerek isyancıların yöneticiye karşı işledikleri suçları adi suçlardan ayırmış, bu tür fiilleri direnme hakkı kapsamında, meşru/haklı fiiller olarak görmüşlerdir. Fransız Devrimi ve ardından gelen liberal gelişmelerle beraber hem devlet egemenliğinin sınırları hem de devlet ve devlet yöneticilerinin fonksiyonları yeni bir hukuksal ve siyasal biçim alınca siyasal suçun

kapsamı da değişmiştir. Siyasal suçlulara yönelik ayrıcalıklı ve korumacı tavırlar, devlet başkanlarına karşı girişilen suikastlarla sarsılmış, diplomatlara, siyasetçilere ve uçaklara karşı işlenen suçların ardından korumanın kapsamı daralmaya başlamıştır. 20. yüzyıla gelinceye kadar siyasal suç meselesini etkileyen en önemli gelişme ise Sanayi Devrimi ile beraber işçi sınıfının ortaya çıkması ve sınıf çatışmasının yaşanmasıdır. Bu dönemde sosyalist, anarşist, anarko-sendikalist ideolojik akımların ortaya çıkmasıyla beraber siyasal suç algılaması da değişmiş, anarşizm suç sayılarak 19. yüzyılın ortalarında anarşist hareketlerin cezalandırılması amacıyla farklı ülkelerde kanunlar yapılmıştır. 20. yüzyılda ise faşist, nasyonal sosyalist ve sosyalist rejimler devletlere ideolojik bir amaç, yurttaşlara da ideolojik sadakat ödevi yüklemiştir. Bu dönemde casusluk, uçak kaçırma ve vatana ihanet gibi suçlarda siyasilik vasfı bulunmadığı yönünde bir eğilim ortaya çıkmış, 1935'te Kopenhag'da toplanan Ceza Hukukunun Birleştirilmesi Konferansı'nda terörizmin cezalandırılmasına dair bir metin hazırlanmış ve hukuk metinlerinde açıkça siyasal suç sayılmayan bir suç türü olarak terörizm kavramı tartışılmaya başlanmıştır. 1937'de ise Milletler Cemiyeti bünyesinde terörizmin cezalandırılması ve terörist eylemlerin cezalandırılması için milletlerarası bir ceza mahkemesinin kurulması yönünde iki ayrı sözleşme imza edilmiş, ancak bunlar yürürlüğe girmemiştir.

20. yüzyılda siyasal suçla ilgili tartışmanın terörizmle olan farkı üzerinden devam etmesinin nedeni sadece her ikisinde de sıklıkla şiddetin olması değil, terörizmle suçlananlar için ağır cezalar öngörülmüşken, siyasal suçluların iade edilmeme ve sığınma hakkı talep edebilme gibi korumalardan yararlanmasıdır. Siyasal suçluların iade edilmemesi, 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme ve 1957 tarihli Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi ile güvence altına alınmıştır. Ancak her iki sözleşme de siyasal suç ya da terörizm tanımı içermemektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın şartlarına göre hazırlanan Mülteci Sözleşmesine göre, siyasal kanaatlerinden dolayı baskı altında tutulmaktan korkup ülkesini terk eden kişilere mülteci statüsü tanınacağı ancak barışa, insanlığa, uluslararası belgelerin ana ilkelerine karşı suç işleyenlerle savaş suçu, ağır adi bir suç işleyenlerin ve Birleşmiş Milletlerin ilke ve amaçlarına aykırı harekette bulunanların bu haktan yararlanamayacağı belirtilmiştir. Barışa, insanlığa, uluslararası

belgelerin ana ilkelerine karşı suçlar Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü ile günümüzde daha somut hale gelmiş, uluslararası suçların içerik ve kapsamının somutlaşması bunların siyasal suçtan farkını büyük ölçüde ortaya koymuştur.

Son yıllarda çokça telaffuz edilse de terörizmin ne olduğu siyaset ve hukuk dünyasında kesin biçimde ortaya konulamadığından, terörizm ile siyasal suç farkı daha karmaşık hale gelmiştir. Tam bir tanım birliği olmasa da terörizm denilince, kitleleri korkutarak etki altına almak amacına yönelmiş, sivilleri hedef alan şiddet ya da belli politik bir amaca ulaşmak için şiddeti sürekli biçimde kullanmak akla gelmektedir. Oysa siyasal suçta temel amacın, siyaseten gayri meşru, ahlaken kötü ve hukuk dışı bir yönetime yöneltilen şiddet aracılığıyla daha iyi bir siyasal düzenin kurulması olduğu ileri sürülmektedir. Görüldüğü gibi, siyasal suçun ne olduğunun belirlenmesi ve terörizmden ayrılması aslında siyasal suçun ne olmadığının ortaya konulması çabasıdır. Bu çabada terörizmin ne olduğunun belirlenmesi de ayrı bir sorundur. Terörizmin ne olduğunun belirlenmesinde uluslararası hukuktaki genel eğilim, tanım vermek yerine sınırlı bir sayma sistemine dayanan Birleşmiş Milletler belgelerinin referans alınmasıdır. 1977 tarihli Terörizmin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesinde (m. 1 ve 2) siyasal suç sayılmayan durumların sayıldığı görülmektedir. Buna göre, 1970'te La Haye'de imzalanan uçakların yasadışı yollardan ele geçirilmesine dair sözleşme kapsamına giren suçlar ile 1971'de Montreal'de imzalanan sivil havacılığın güvenliğine karşı suçlar; diplomatik ajanlar dahil olmak üzere uluslararası korumaya tabi kişilere karşı işlenen suçlar; şahısların hayatı için tehlikeli olabilecek ölçüde bomba, el bombası, roket, otomatik ateşli silah, bombalı mektup veya koli kullanmak suretiyle işlenen suçlar; birinci madde kapsamına giren herhangi bir suçtan başka bir şiddet eylemini içeren vahim bir suç; şahıslar için toplu bir tehlike teşkil ettiği takdirde mülkiyet aleyhine bir fiili içeren vahim bir suç (m.2) siyasal suç, bağlı suç ya da siyasal nedenle işlenmiş bir suç olarak kabul edilmeyecek ya da edilmeyebilecektir. 1997'de Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen ve 2002 yılında yürürlüğe giren Terörist Bombalamaların Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme ile sivil hedeflere ve sivillere yönelik olarak gerçekleştirilen saldırılar terörist eylem olarak nitelendirilmiştir. Sözleşmeye göre bu nitelikteki eylemlerin ardında siyasi, felsefi, ideolojik, ırki, etnik, dini veya benzeri

nitelikte başka gerekçelerin dikkate alınmış olmasının bile hiçbir biçimde bu eylemleri meşrulaştırmamaktadır. Bu Sözleşme ile terör, ulaşılmak istenen amaç ne olursa olsun reddedilen bir yöntemdir.

Birleşmiş Milletler belgelerinin yanı sıra Avrupa Birliği Konseyi'nin 27 Aralık 2001 tarih ve 931/PESC sayılı Terörizmle Mücadele Amacıyla Özel Önlemlerin Uygulanmasına Dair Ortak Tutum Belgesi ile terörist eylemlerin ve terörist grupların tanımı yapılarak ekte verilen terör listesinde adı geçen kişi, grup veya kuruluşların malvarlıkları ve diğer mali zenginliklerinin veya ekonomik gelirlerinin dondurulması öngörülmüş ve bu kişilerin malvarlıklarından yararlanmamaları için önlem alınması gerektiği ifade edilmiştir. Yine 2001 tarihli Ortak Tutumda yer alan tanımlar Avrupa Birliği Konseyi'nin 13 Haziran 2002 tarih ve 475/JAI sayılı Terörizmle Mücadeleye Dair Çerçeve Kararına aktarılmıştır. Bu kararın amacı üye devletlerin terörizme dair mevzuatlarını yakınlaştırmak ve terörle mücadelede işbirliği sağlamaktır. Kararın 1. maddesinde terör suçlarını oluşturacak fiiller sıralanmıştır. Buna göre, 1- Bir grup insanı ciddi olarak yıldırmak veya 2- Hukuka aykırı olarak kamu kurumlarını veya uluslararası bir kuruluşu belli bir davranışta bulunmaya veya bulunmamaya zorlamak yahut 3- Bir ülkenin temel siyasal, anayasal, ekonomik veya sosyal yapısını veya istikrarını bozmak amacıyla işlenen, nitelikli veya özü itibariyle bir ülkeye veya uluslararası bir kuruluşa ağır saldırı oluşturabilen şu fiiller terörizm suçları olarak nitelendirilecektir: Bir kişinin ölümüne neden olabilecek saldırıda bulunmak, adam kaçırmak, rehin almak, insanların ölümüne ve ekonomik kayba neden olabilecek biçimde tesis, işletme, bina veya kurumlarda patlamaya neden olmak, hava veya deniz taşıma araçlarını ele geçirmek, ateşli, patlayıcı, yanıcı ve zehirleyici maddelerle nükleer veya biyolojik maddeleri bu tür amaçlarla ele geçirmek ve kullanmak.

Monarşilerin ortadan kaldırılarak cumhuriyet rejimlerinin kurulmasına yönelik devrimci hareketlerle ortaya çıkan siyasal suç kavramı, ulusal ve uluslararası hukuk belgelerinde adi suçlara oranla daha ayrıcalıklı düzenlemelere tabi tutulmuştur. Bu ayrıcalıklı düzenlemenin başında da siyasal suçlunun suç işledikten sonra kaçıp sığındığı devletin korumasından yararlanması ve suçu işlediği ülkeye iade edilmemesidir. Hukuk belgelerinde siyasal suçlunun iade

edilmeyeceği geçmiş olmasına rağmen siyasal suçun ne olduğu konusunda bitmeyen bir tartışma vardır. Bugün hemen herkes tarafından kabul edilen terör eylemlerinin ve teröristlerin siyasal suç kapsamında değerlendirilemeyeceğidir. Ancak devletlerin tavırları veya uluslararası belgelerde kullanılan ifadeler dikkate alındığında neyin terör olduğu konusunda henüz bir netlik ve görüş birliği sağlanamamıştır. Bunun en önemli nedeni de terör nitelemesinin hukuksal bir değerlendirmeden çok siyasal bir değerlendirme konusu olmasıdır. Ancak devletler terör tanımı yapmak yerine, terör eylemlerinin bir listesini sıralamayı uygun görmektedirler. Böylece siyasi suçun ne olduğu, siyasal suçun neleri kapsamadığı üzerinden belirlenmektedir. Günümüzde terör, narko-terör, bio-terör olarak da adlandırılan yeni görünümler kazanmıştır. Teröristler kara para aklama, insan ve organ ticareti, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı gibi suçlara da bulaşmış, bir yandan faaliyetleri için kaynak sağlamaya bir yandan da diğer suç örgütleriyle işbirliğine giderek varlıklarını sürdürmeye çalışmaktadırlar. Yakın tarihte yaşanan gelişmelerin de etkisiyle, demokratik devlet düzenlerine, özgür toplumsal hayatlara, temel hak ve hürriyetlere yönelik şiddet eylemleri hoş karşılanmamakta ve desteklenmemektedir. Bu tür eylemler siyasal amaçlarla işlenmiş olsa bile fail, terörist olarak adlandırılmaktadır. Artık terörün insan hakları ihlali olduğu, sistematik terörist saldırıların insanlığa karşı suçun bir türü olduğu fikri savunulmaktadır. Baskıcı, antidemokratik rejimleri ortadan kaldırarak demokratik ve insan haklarına dayalı siyasal rejimler kurmayı amaçlayan eylemler ise sivillere yönelik sistematik şiddete başvurulmadıkça hoşgörü ile karşılanmakta, genel olarak bu eylemler siyasal suç olarak değerlendirilmektedir. Bir örgütün ya da bir mücadelenin tümü değil, ayrı ayrı her eylem siyasal ve hukuksal bir değerlendirilmeye tabi tutulmaktadır. Sivilleri hedef alan, kitleleri yıldırmayı hedefleyen, uluslararası insan hakları kurallarını ihlal eden eylemler siyasal saiklerle işlenmiş olsa bile kınanmaktadır. Siyasal suç nasıl bir dönem baskıcı krallıkları devirmeye çalışan cumhuriyetçileri desteklemek için kullanıldıysa bugün de ancak dünya sisteminden kendisini dışlamış baskıcı siyasal rejimlere karşı işlenen siyasal amaçlı eylemler destek görmektedir. Ancak, bugün insan hakları standardı ve insan hayatına, barışa ve güvenliğe verilen değer geçmiştekine oranla çok önemli olduğu için siyasal suçluların eylemlerinin de insani değerleri hedef alması halinde terörist olarak nitelenmelerinin önü açılmıştır. Failler bizzat kullanmasalar da açıkça şiddet çağrısı, nefret söylemi,

nefret suçları, ırkçılık ve savaş propagandası gibi eylemler siyasal suç olarak kabul edilmemektedir.

Anahtar Kelimeler: Siyasal suç, terörizm, ceza hukuku.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Uluslararası Ceza Yargısı Kuruluş ve Varlık Amaçlarına Ulaşmış Mıdır?

Murat ÖNOK
Koç Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

1990'lı yıllardan itibaren uluslararası ceza yargısı alanında çok sayıda organ kurulmuştur. Bunları üç grupta ele almak mümkündür:

1) 1993'te Eski Yugoslavya için, 1994'te Ruanda için ve 2002'de Sierra Leone için kurulan *ad hoc* uluslararası ceza mahkemeleri,

2) 1 Temmuz 2002 tarihinde yürürlüğe giren, 1998 tarihli Roma Statüsü ile kurulan daimî nitelikteki Uluslararası Ceza Divanı,

3) Dünyanın dört bir yanında kurulan, ulusal ve uluslararası unsurları bünyesinde barındıran, çok sayıda yarı-uluslararası veya "uluslararasılaşmış" (veya "karma" ya da melez") ceza mahkemeleri (veya cezai yargı organları).

Sunumumda öncelikle bu organların kuruluş gerekçelerini, lehte ve aleyhte argümanlarıyla birlikte izah edeceğim. Bu çerçevede, olası alternatifleri de, yine artı ve eksi yönleriyle, ele alacağım.

Ardından, her bir grup açısından, ilgili organın ya da organların performansını, başarıları ve başarısızlıkları ışığında değerlendireceğim.

Son olarak, özellikle Uluslararası Ceza Divanı'nın yaşadığı sıkıntılar ışığında, uluslararası ceza yargısının geleceğini ve başarı potansiyelini tartışacağım. Bu bağlamda, bir yandan gerçekçi düşünerek söz konusu mekanizmalardan aşırı bir beklenti içine girmemek gerektiğini, diğer yandan da uluslararası ceza yargısının uluslararası

hukuk ve uluslararası ilişkiler açısından ifa edebileceği faydalı bir fonksiyonu olduğuna dair kanaatimi gerekçeli olarak izah edeceğim.

Anahtar Kelimeler: Ceza mahkemeleri, uluslararası ceza yargısı, uluslararası hukuk.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Terörizmin Finansmanıyla Mücadele Yönünden Türk Mevzuatının Değerlendirilmesi

Hasan SINAR
Altınbaş Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Terörizmin, küreselleşme süreciyle birlikte, yerel veya ulusal bir sorun olmaktan ziyade giderek artan bir uluslararası tehdit haline dönüşmesi, terörizmle uluslararası ölçekte mücadele zorunluluğunu dünyanın gündemine taşımıştır. Terörizmle mücadelenin önemli bir boyutunu terörizmin finansal kaynaklarının kurutulması ve bu kapsamda terör örgütlerinin finans kaynaklarının tespit edilmesi, izlenmesi ve dondurulması süreçleri oluşturmaktadır. Bu alanda devletler arasında uluslararası işbirliğinin ve harmonizasyonun sağlanabilmesi ve böylece terörizmin finansmanıyla etkin bir mücadele yürütülebilmesi amacıyla ulus-üstü ölçekte yoğun bir düzenleme faaliyetinin hayata geçirildiği görülmektedir. Bu kapsamda özellikle 1999 tarihli Birleşmiş Milletler Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Sözleşmesi konuyla ilgili temel metin olarak ön plana çıkmaktadır. Benzer şekilde, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararları (özellikle 1267 ve 1373 sayılı kararlar) ve Birleşmiş Milletler Mali Eylem Görev Gücü-(FATF')nün tavsiye kararları ile de terörizmin finansmanın önlenmesine yönelik tedbirlerin altının çizildiği tespit edilebilir. Bunun yanı sıra, bölgesel düzeyde Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) tarafından da terörizmin finansmanının önlenmesine yönelik adımlar atıldığı görülmektedir. Türkiye, bu alandaki temel metin olan Birleşmiş Milletler Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Sözleşmesi'ni 27.09.2001 tarih ve 4738 sayılı Kanun ile onaylayarak, bu Sözleşmeye taraf olan ülkeler arasına katılmıştır.

Bu gelişmeyle paralel olarak, yasa düzeyinde de, 07.02.2013 tarih ve 6415 sayılı Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Hakkında Kanun (TFÖHK) yürürlüğe konulmuştur.

Bildiride, esas itibarıyla bu Kanunla ile düzenlenmiş olan aşağıdaki 3 temel hususa yoğunlaşmayı ve bu hususları eleştirel bir yaklaşımla tartışmaya açmayı amaçlıyorum:

1) TFÖHK'un 2. Bölümünde (Madde 3-4) düzenlenen "terörizmin finansmanı suçu" nun maddi ceza hukuku yönünde değerlendirilmesi;

2) TFÖHK'un 3. Bölümünden düzenlenen "Malvarlığının dondurulması tedbirinin" konuya ilişkin ulusal üstü normlar çerçevesinde irdelenmesi;

3) ve yine malvarlığının dondurulması tedbirinin uygulanmasına ilişkin usul hükümlerinin, ceza muhakemesi hukuku kuralları ve özellikle koruma tedbirleri hukuku yönünden değerlendirilmesi.

Anahtar Kelimeler: Terörizm, terörizmle mücadele, ulus-üstü girişimler.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Kozmopolitan Sosyoloji ve *Uluslararası'sız* Uluslararası İlişkiler

Hüsrev TABAK
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

"Uluslararası"nın hem sosyal hem de analitik bir gerçeklik, dâhil edici ve dışarıda bırakıcı bir ayrım hattı olarak varlığı, "ulusal durum"un düşünce kurgusunun hem sosyal aktörün hem de sosyal bilimcinin düşünce şekli üzerindeki, kendini sürekli yeniden kuran hâkimiyetinin bir sonucudur. Sosyal aktör açısından, beşerî dünyanın çoğul "ulusal"lar ile tekil "uluslararası"ndan müteşekkil bir yapı olarak inşası ve bu minvalde "içeri"ye ve "dışarı"ya ilişkin yasal, sosyal ve siyasal ikilikler çerçevesinde düşünülmesi, anlaşılması ve yönetilmesi, beşerin sosyal dünya üzerindeki "ulusal" merkezli kurucu etkilerine denk gelmektedir. Beşerî dünyanın örgütlenmesinin akademik olarak "ulusal" ve "uluslararası" ikiliğinde çalışılması ve "uluslararası"nın içeriyi ve dışarıyı birbirinden ayıran analitik bir *ölçek* olarak ele alınması zımnen yapılıyor olsa da, sosyal bilimlere içkin metodolojik ulusçuluğun bir yansımasıdır. Ve tam da bu sebeple sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinde uluslararası -sosyal aktörün sosyal dünyayı somutlaştırma uğraşlarına katkı sağlar ve akademisyenlerin sosyal dünyayı anlama uğraşlarını baltalar şekilde- sosyal, kültürel, yasal ve beşerî bir gerçeklik olarak sosyal bilimciler eliyle sürekli olarak yeniden teyit edilmektedir.

Ulrich Beck'in özellikle 1990'ların sonları ve 2000'ler boyunca metodolojik ulusçuluğu hedef alır ve onun içkinliğini ifşa eder nitelikli çalışmaları, sosyal bilimleri ve sosyal kuramı bu ulusal/uluslararası ikiliği düşüncesinden uzaklaştırma ve beşerin yaşadığı ve artık ulusal olmayan (ya da hiç ulusal olmamış) o gerçekliği anlama uğraşlarının bir parçasıdır. Adına "kozmopolitan sosyoloji" dediği ve küreselleşme

(yerelin küreselleşmesi) ile birlikte insanlığın yaşadığı tecrübenin ulusal/uluslararası ayrımını da çözer şekilde zorunlu olarak değiştiğini (kozmopolitanlaştığını) savunduğu çalışmalarında Beck, sosyal bilimcilerin bu *tecrübeyi* anlayabilmeleri için epistemolojik anlamda *ulusal durum* yerine *kozmopolitan durum*, metodolojik ulusçuluk yerine de metodolojik kozmopolitanizm ön kabulleriyle araştırma yapmalarını salık vermektedir. Sosyal bilimlerin geneli için bu kozmopolitan epistemolojik dönüşümün anlamı, *ulusal* ile *uluslararası*nın nerede bittiğinin ve başladığının bilinebilir ve belirlenebilir oluşuna ilişkin kabullerin ve bununla ilgili olarak da toplumsal ilişkilerin ve kategorilerin ulus-devlet sınırlarıyla sınırlı ya da onlarca belirlenmiş ulusal/uluslararası süreçler, gerçeklikler ve analiz birimleri olarak çalışılmalarının terkidir.

Kozmopolitan dönüşümün, bu noktada, ulusal durum ve metodolojik ulusçuluk ön kabullerinin kendilerine en saf haliyle yer buldukları ve bir sosyal bilim disiplini olarak varlığını bu indirgemeci ön kabullere borçlu "uluslararası" ilişkiler disiplini için de ciddi sonuçları vardır. Beck'in kozmopolitan sosyolojisi, adına "uluslararası" denilen *ölçeği* ve gerçeklikleri kategorik olarak reddetmekte ve uluslararasının merkezi ön kabullerine ve analitik araçlarına topyekûn bir meydan okumayı temsil etmektedir (yani "*uluslararası"sız* bir uluslararası ilişkiler öngörmektedir). Yerine ise, küresel beşerî tecrübeyi -küreseli hem yerel hem küreselde bir tecrübe olarak gören, mekânsal/ulusal farklılıklardan kaynaklanan yerli olanla yabancı olan arasındaki ikiliği çözen ve insanları küresel bir yakınlık içerisine yaşıyor olarak tahayyül ettiren- zorunlu reel (*actually existing*) kozmopolitan gelişmelere odaklanarak çalışmayı önermektedir. Bu çalışma da tam da bu noktada ilgili kozmopolitan gelişmelerin ve anlayışın uluslararası ilişkiler için sonuçlarını -*uluslararası"sız* bir uluslararası ilişkilerin sınırlarını- ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu sorgu önemlidir, çünkü Ulrich Beck kozmopolitan sosyoloji kapsamında uluslararası ilişkilere yönelik göz ardı edilemez derecede önemli eleştiriler getirmekte, dahası onu yeniden ele almaya ilişkin alternatif paradigmatik bir zemin önermektedir.

Çalışmanın ön bulgularını temsil etmesi anlamında Beckçi kozmopolitan sosyolojinin uluslararası ilişkilere yönelik eleştirileri ve alternatif paradigmatik zemin önerileri şöylece özetlenebilir:

Ulrich Beck'e göre, uluslararası ilişkilere içkin metodolojik ulusçuluk ve ulusal durum düşüncesi, *(i)* ulus-devletlerin dünya politikasında ve uluslararası sistemde "düzen"in kurucu ilkesi olarak kabul edilmesi, *(ii)* meşruluğu uluslararası hukukça korunan ulusal/uluslararası ikiliğinin oluşması, *(iii)* ulusal'ın bittiği ve uluslararası'nın başladığı yere ilişkin meşru sosyal, siyasal ve yasal ölçüm kurallarının oluşması, dolayısıyla uluslararası'nın ulusal sınırların dışına hapsedilmesi ve *(iv)* insanlığın yaşadığı yegâne tecrübenin "ulusal" olarak inşa edilmesi ile sonuçlanmıştır. Bunu bütünler şekilde, yine Beckçi ele alışa göre, uluslararası ilişkilerde metodolojik ulusçuluğun içkinliği, *(i)* ulusal ve uluslararası ikiliği ile içeriye ve dışarıya ilişkin karşıtlık tahayyüllerinin epistemolojik olarak somutlaşması, *(ii)* "kendini içeride ulus-devletler olarak örgütleyen ve diğer ulus-devletler ile aralarına sınırlar çeken" insanlığın uluslara bölünmüşlüğünün (ayrılmışlığının) *doğallığı*nın teyidi, *(iii)* ulus-devletin yanı sıra uluslararası sistemin de verili, ulus-devletlerden müteşekkil ve doğal bir yapı olarak ele alınması, *(iv)* sosyal aktörlere devletlerini *ulusal* ortamlar ve otantik *uluslararası* gerçeklikler olarak inşa etmeleri ve sürdürmeleri için *bilimsel* bilginin sağlanması ve buna bağlı olarak *(v)* sosyal bilimci ile sosyal aktör arasındaki farkın sosyal aktör lehine ortadan kalkması ile sonuçlanmıştır.

Uluslararası ilişkileri ulusal zeminde çalışmaya yönelik bu eleştiriler hem geçerli hem de önemlidir. Ancak Beck, ilgili epistemolojik ve metodolojik yanlışın ötesine geçmeye yönelik de önerilerde bulunmuş ve uluslararası ilişkilerde ulusal durumun ve metodolojik ulusçuluğun ötesine geçmek için, kozmopolitan sosyoloji çerçevesinde, kozmopolitan durum ve kozmopolitan metodoloji ön kabullerinin kabulünün gerekli olduğunu savunmuştur. Uluslararası ilişkileri ilgilendirir şekilde Beck kozmopolitan durum kapsamında, *(i)* küresel sorumlulukların yeniden dağıtımına ve yine küresel empatilerin, dayanışmaların ve sorumlulukların oluşumu ve sonuçlarına odaklanmayı, *(ii)* sınır ötesi ve küresele ilişkin ulusal aldırışsızlığı yıkan, yerli ile yabancı olanı birbirine karıştıran, coğrafi uzaklıkları aşan ve iç/dış, ulusal/uluslararası, küresel/yerel ikiliklerini geçersiz kılan gelişmeler olarak küresel, ulus-ötesi ve yerel gündelik pratiklerin

kozmopolitanlaşmasını çalışmayı[1], *(iii)* ulus-ötesi aktörlerin *ulusal* ve *uluslararası* sorunların çözümünde ulus-devlet tekelini kırmalarını incelemeyi ve *(iv)* uluslararası ilişkilerin ötesine geçerek ulusal, ulus-ötesi ve küresel bağlamda çoklu ulus-ötesi bağlantıları ve küresel yerel politikayı *(global domestic politics)* çalışmayı önermiştir. Metodolojik kozmopolitanizm kapsamındaysa uluslararası ilişkilerin *(i)* sosyal aktör perspektifi yerine gözlemci/sosyal bilimci perspektifi ile yazılmasını, *(ii)* gerçek çalışma konusuyla insanlık/beşer *buluşmasını*, *(iii)* ikilik doğurucu analiz seviyelerinin ötesine geçilmesini, *(iv)* ilk modernizmin ya/ya ilkesini (*ya* ulusal *ya* uluslararası) ikinci modernizmin *hem/hem* ilkesiyle (*hem* ulusal *hem* uluslararası) değiştirmesini, *(v)* ulusal olanın ulus-ötesi nitelikli ve küresel politikanın parçası olarak yeniden keşfedilmesini, *(vi)* ulus-ötesi süreçleri ve yapıları, ulus-ötesinin yanı sıra yerel, ulusal ve küresel durumlar olarak çalışılmasını ve *(vii)* uluslararası sisteme, ulus-ötesi güç mücadelesinin yaşandığı ve ulus-ötesi katılımlı sistemik bir alan (küresel yerel politika) olarak davranılmasını önermiştir.

Bu kozmopolitan yeniden ele alış, uluslararası ilişkiler için alanda "uluslararası"nın varlığına duyulan epistemolojik ve ontolojik inanç ve ihtiyacı gereksiz ve geçersiz kılmaktadır. Ancak bu, çalışma alanının anlamını yitirmesini değil, "uluslararası ilişkiler -ötesi veya- sonrası" ihtimalini temsil etmektedir. Bunun zemini de, ulusal/uluslararası ikiliğinde var olan ve *uluslararası*nın *ulusal*ın dışına 'hapsedildiği' bir anlayışın günümüzde insanlığın yaşadığı tecrübeleri anlamak ve açıklamak konusunda yetersiz kalacağı inancıdır. Kozmopolitan yaklaşım, ulusal ve uluslararası ikiliğinin çözüldüğü, yerel ile küreselin birleştiği (yerelin küreselin, aynı şekilde küreselin de yerelin bir parçası olduğu) bir duruma işaret ederek, devletlerin, küresel ticaret ağlarının, ulus-ötesi sivil toplum hareketlerinin, ulusüstü örgütlerin, ulusal hükümetlerin ve ulusal toplulukların arasındaki yaygın kozmopolitanlaşmadan kaynaklanan ulus-ötesi karşılıklı bağımlılıkları analitik olarak görünür kılmakta ve kozmopolitan uluslararası ilişkiler

---

1 Bu ilk iki husus Uluslararası İlişkileri kozmopolitan durumda yazmanın, normatif kozmopolitan eğilimden ziyade, kasıtsız ve kontrolsüz oluşmuş reel olarak oluşan zorunlu kozmopolitanlaşmaya (*actually existing/enforced cosmopolitanization*) odaklanmayı gerekli kılmasının sonucudur.

için geleneksel analiz birimlerinin ötesinde alternatif yaklaşımlar önermektedir. Bu minvalde uluslararası ilişkilerin ötesi ya da onun kozmopolitan durumda aldığı şekil olarak sunulan Küresel Yerel Politika (*Global Domestic Politics*), *uluslararası sistemi* hem yerelde hem de küreselde katılınan, çoklu katılımlı ulus-ötesi karşılıklı bağımlılıklar alanı olarak yeniden tanımlamaktadır. Bu anlamda, kozmopolitan yaklaşım uluslararası ilişkilerin "uluslararası"nın yokluğunda da çalışılabileceği analitik bir zemin sunmaktadır.

Çalışmanın son halinde bu ön bulgular detaylandırılacak, özellikle Küresel Yerel Politika'nın uluslararası ilişkileri çalışmak için sunabileceği imkânlar ile küresel yönetişimin ve ulus-devletler sisteminin kozmopolitanlaşma kapsamında ulus-ötesi nitelikli olarak yeniden tanımlanmasının ulus-devlet açısından anlamı derinlemesine tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Küresel Yerel Politika, kozmopolitan sosyoloji, kozmopolitan durum, metodolojik ulusçuluk, uluslararası ilişkiler.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Ulus-Ötesi İnsan Hareketliliğinin Ulus-Devlet Egemenliği Üzerindeki Etkisi

A. Celil KAYA
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Programı

20. yüzyılın son çeyreğinde sosyal bilimlerdeki canlı tartışmalardan biri, ulus-devlet egemenliğinin aşınmaya başlayıp başlamadığıydı. Küreselleşmenin ulus-devlet egemenliğini sınırlandırdığı, ulus-ötesi yapıların gittikçe daha fazla güçlendiği görüşü yaygındı. Küreselleşme kavramı esas olarak ekonomik göndermelere sahip olmakla birlikte kitlesel göçlerin, bunların sonucunda oluşan diaspora topluluklarının ve diaspora kimliğinin toplum kimliğinde dönüşüme neden olacağı, adaptasyon ve entegrasyon sürecinin keskin sınırlara sahip olan yurttaşlık kimliğini esneteceği ve ulus-devletlerin egemenliğinin demokrasi ve çok kültürlülük lehine aşınacağı öne sürülüyordu.

Dünyanın müreffeh bir bölgesi olması nedeniyle küresel göç rotalarının en çok tercih edilen destinasyonlarından biri olan Avrupa hem bu göç hareketleri hem de Avrupa Birliği'nin (AB) ulus-ötesi niteliği dolayısıyla egemenlik aşınması ve demokratikleşme tartışmalarının odağında bulunuyor. Uluslararası ilişkiler literatürünün ciddi bir kesiminde AB'deki siyasal derinleşme sürecinin ulus-devlet egemenliğini sınırlandıracağı görüşü savunulurken 1990'larda hızla gelişen diaspora çalışmalarında da Avrupa'daki kültürel melezleşmenin demokratikleşmeye ve yeni bir yurttaş kimliğinin oluşmasına yol açacağı tezi kabul görüyordu. Ancak hem AB'nin ulus ötesi niteliğinin zayıflayıp uluslararası örgüt niteliğinin ön plana çıkması hem de göçmenlere ve diaspora topluluklarına yönelik entegrasyon ve çok-kültürcülük politikalarının beklenen sonucu vermemesi yukarıda belirttiğim tezlerin

güç kaybetmesine neden oldu. Ekonomik olarak daha gelişkin olan AB ülkelerinde, hem Birlik içindeki daha zayıf ülkelere hem de göçmenlere yönelik tepkiler artmaya başladı. Bu tepkilerin siyasal olarak da karşılık bulmasıyla söz konusu ülkelerde korumacı, göçmen karşıtı, dışlayıcı politikalar etkin hale geldi.

Bu çalışmada, ulus-ötesi insan hareketlerinin ulus-devlet egemenliği üzerindeki etkisi ele alınacaktır. Temel olarak üç bölümden oluşacak olan çalışmanın ilk bölümünde kitlesel göçler ve diaspora topluluklarının ev sahibi ülkelerde (*host country*) neden olduğu toplumsal ve siyasal dönüşümleri ele alacağım. İkinci bölümde, ev sahibi ülke sakinlerinin, ama özellikle de devletlerin bu dönüşüme verdiği tepkiler ve geliştirdikleri çözüm stratejilerini somut örneklerle açıklayacağım. Üçüncü ve son bölümde ise ulus-ötesi insan hareketliliklerinin ulus-devlet egemenliği üzerindeki sınırlandırma/tahkim etme ikiliğini tartışarak olgusal verilere dayanan bir sonuç çıkarmaya çalışacağım.

Anahtar Kelimeler: Ulus-ötesi hareketler, diaspora, ulus-devlet, egemenlik.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Küreselleşme Çağında Duvarlar

Menent SAVAŞ CAZALA
Galatasaray Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

9 Kasım 1989'da Berlin Duvarı'nın çökmesiyle sona eren Soğuk Savaş'ın ardından devlet merkezli klasik jeopolitik anlayış değişmiş ve insanların, malların, hizmetlerin, sermayenin ve hatta virüslerin bile hareketliliği temeline oturan bir anlayış ortaya çıkmıştır. 1990'lı yılların hemen başındaki bu dönem, sınırların olmadığı bir dünya düzeni olarak adlandırılsa da bu aslında yeni bir tartışma değildir. 1970'lerden itibaren ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeyle etkisiyle hız kazanan küreselleşme sürecinde, devletlerin fiziki sınırlarının anlamını yitirdiği ve hatta bu sınırların erozyona uğradığı tartışması yapılmıştır.

Soğuk Savaş döneminde on dokuz olan duvar sayısı, Soğuk Savaş'ın bitimiyle beraber artışa geçmiş ve 2018 Nisan ayına gelindiğinde yetmiş ila yetmiş beş arasında inşa edilmiş ya da inşa sözü verilmiş duvar sayısına ulaşılmıştır. Başka bir deyişle, sınırları olmayan bir dünya anlayışından on yıl sonra, her kıtada duvarlarla çevrili bir dünya gerçekliğine geçilmiştir. Yeryüzündeki iki yüz elli bin kilometre uzunluğundaki toplam sınırların yaklaşık %6 ila %18 arası duvarlardan meydana gelmektedir.[1] Günümüzde uzunluğu kırk bin kilometreye uzanan duvarların yaklaşık yirmi yedi bin kilometresi Soğuk Savaş döneminden sonra inşa edilmiştir.

Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra hâkim olan her devletin kırılgan olduğu düşüncesi, fiziki sınırların geçersizliğini bir kez daha

---

1 Elisabeth Vallet, *Borders, Fences and Walls: State of Insecurity?*, Routledge, 2016.

göstermiş ve özellikle asimetrik yapıda yeni tehditlerin gölgesi altında uluslararası güvenlik algılarını şekillendirmiştir.

Duvarların sayısının hiç görülmemiş düzeyde artmasından hareketle, bu bildiri önerisinde ele alınacak temel sorular şu şekilde düşünülmüştür: Sınırlar geçerliliklerini yitirirken ve modern insan giderek daha fazla birbirine bağlanırken duvar inşalarının hiç görülmemiş şekilde artması nasıl açıklanabilir? Devletler neden duvar örmek isterler? Bir yandan küreselleşme sürecinin kolaylaştırdığı malların, sermayenin, hizmetlerin ve kişilerin serbest dolaşımı önündeki engeller giderek azalırken diğer yandan özellikle Meksika sınırına duvar inşa etme konusunda akıl dışı teklifinde ısrar eden ABD Başkanı Trump gibi milliyetçi, popülist ve korumacı siyasi söylemler nasıl bir arada var olabilmektedir? Duvarların geleceği konusunda nasıl bir öngörüde bulunulabilir?

Soğuk Savaş döneminden sonra gelen duvar sayısındaki bu artışın açıklanmasına dair genel sava göre, 11 Eylül travmasına bağlı olarak, bu saldırıdan sonra tüm dünyada kimlik ve sınırlar anlamında yaşanan irkilme sonucunda duvar inşaları başlamıştır. Ne var ki bu sav kendi kendini çürütmektedir, çünkü Çin Seddi'nden Berlin Duvarı'na geçen süreçte tarih boyunca birçok duvar örneğine rastlanmaktadır. Küreselleşme süreci her zaman kendi karşıtını beslemiş ve tepkiler her zaman var olagelmiştir. Bu nedenle, 2000'li yıllardaki inşa sürecinin 11 Eylül kaynaklı olmadığı anlaşılmıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde artan duvar inşalarında yeni olan, Türkiye sınırına duvar ören Yunanistan örneğinin de gösterdiği üzere, bu sefer demokrasilerin de demokrasilere karşı duvar ördüğü gerçeğidir. Yukarıda belirtilen jeopolitik anlayışın değişmesi üzerine, devletler duvar inşa kararlarını ulusal güvenliklerini sağlamak ve egemenliklerini korumak amacıyla almaktadırlar. Bu bağlamda, duvar inşasına karar veren ve bunu ilan eden her devlet kendi içine kapanmaktadır. Duvarların somut inşası sonucu her devlet kendi kesin sınırlarını belirlerken, mevcut sınırlarının %90'ını duvarlarla çevrelemiş ve yakın gelecekte bu oranı %100'e tamamlayacak İsrail örneğinin gösterdiği üzere, bir anlamda kendini sınırlarının içine hapsetmekte ve olası güçler

dengesi değişiminden kaynaklanabilecek yeni toprak kazanımlarına da imkân tanımamaktadır.

Yapılma amaçları açısından incelendiğinde iki tip duvar karşımıza çıkmaktadır: öteki olandan korunmak için yapılmış olanlar ve Kıbrıs örneğinde görüldüğü gibi çatışan taraflar arasında kalıcı bir barış antlaşması sağlanana kadar uyuşmazlık çözümü için inşa edilmiş duvarlar. Her duvar inşası aslında komşu olması gereken bir toplumun ötekileştirilmesi anlamına da gelmektedir. Her inşanın bir "öteki"yi belirleyip, onu dışarıda bırakma amacı vardır. Bu şartlar altında duvarlar zorlayıcı ve baskılayıcı bir politikanın dışa vurumunu simgelemektedirler. Uyuşmazlık çözümü kapsamında inşa edilen duvarlar ise çatışmanın sonlandırılmasında etkili olsalar bile aslında anlaşmazlık halindeki taraflar açısından diyaloğu sonlandıran yapılar olmaları bakımından sorunun çözümü için yapıcı etkileri oldukça tartışmalıdır.[2]

Duvar inşa eden her devlet bir bakıma güvenliğinin kırılgan olduğunu kabul etmektedir ve örülen duvarların ne kadar etkili olduğu oldukça tartışmalıdır. Tüneller ve bir takım değişik yollarla duvarları aşmak isteyen bireyler mutlaka bir yolunu bulabilmektedir. Her duvarın aşılabileceği tespitinden hareketle devletler neden ısrarla duvar örmeye devam etmektedirler?

Kilometre başına iki ila altı milyon dolar inşa bedeli olan ve işe yararlılığı tartışmalı olan bu duvarların inşasında hükümetlerin bu kadar ısrarlı davranmalarının temelinde güvenliği sağlamak için her şeyi yaptıklarını halklara göstermek istemeleri bulunmaktadır. Hükümetler için duvarlar caydırıcı etkisinden daha büyük bir güvenli sınır algısı verebilmek için araçsallaştırılmaktadırlar. Ardı ardına gelen duvar inşaları sınırların somut olarak korunduğu izlenimini vermektedir ve genel olarak hükümetler iç politikada onay arayışı içinde bu yönteme başvurmaktadırlar. Diğer bir deyişle, bu kadar masraflı ve işe yararlılığı tartışmalı olan bu duvarları inşa etme yarışında hükümetler, dış politikayı iç politikaya kurban vermektedirler.

---

2 Dilimizde duvarlar üzerine yazılmış güncel eser olarak bknz. Deniz Ülke Arıboğan, *Duvar-Tarih Geri Dönüyor,* İnkılap Kitabevi, 2017.

Duvarlar hakkında bilimsel çalışma yaparken alanda karşılaşılan sorunlar arasında ilk olarak onları sayabilmek gelmektedir. Duvarların gerçekten var olup olmadıklarını belirlemek oldukça güçtür çünkü inşa edileceği ilan edilen birçok duvar projesi yapılmayabilmektedir. Duvarın varlığından emin olabilmenin tek yolu alana gidip kontrol etmektir ancak bu da her zaman kolay olmamaktadır. Duvarın yapısını tanımlayabilmek de ayrı bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır, çitler, dikenli teller de duvar kapsamında değerlendirilebilir mi sorusu gündeme gelmektedir. Uzunlukları, genişlikleri, yapıldıkları materyaller, kullanılan ekipmanlar, etrafının mayınlı bir alanla çevrilmiş olup olmaması, güvenliğinin askerler tarafından sağlanıp sağlanamaması gibi birçok farklı soru da yanıt beklemektedir. Aslında komşu olması gereken ancak duvar nedeniyle ötekileştirilmiş toplulukların şahitliği çok önemli olmakla birlikte saha çalışmasının zorluklarından biri de bu bireylerle ilk teması sağlayıp onların görüşlerini almanın zorluğu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bildiri önerisinin son ele alacağı konu olan duvarların geleceğine dair elimizde çok az bilgi bulunmakla beraber yine de oldukça ilginç tespitler yapmak mümkün gözükmektedir. Öncelikle, 2050'ye geldiğimizde bugün var olan duvarlardan bazıları yok olacaktır, çünkü bazı devletler bunların bakım maliyetlerini karşılamayacaklardır. İklim değişikliği yeni denklemler yaratacak ve bugün göç veren ülkeler yakın gelecekte göç alan ülkeler konumuna geçebileceklerdir. Kalkınma hızları bugün farklı olan iki devlet yarın eşitlenebilecek ve bugünün tehdidi yarın geçerli olmayabilecektir. Kuzey-Güney ayrımı devam ettiği sürece yeni duvarların inşa edileceğini söyleyebiliriz. Özellikle Güney ülkelerindeki insanların yaşam koşulları iyileştirilmedikçe göçmen krizleri yaşanmaya ve yeni duvarlar inşa edilmeye devam edecektir. Tüm bu değişikliklere karşın, duvarlar yıkılsa bile izlerinin kalacağını söylemek çok da yanlış gözükmemektedir; çünkü üzerinden yirmi dokuz yıl geçmiş olsa da bugün hala bireylere "Doğu Alman" denebiliyorsa, duvarlar fiziken çökse bile insanların zihinlerindeki duvar algısı canlı kalmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Duvar, küreselleşme, öteki, kuzey-güney, güvenlik.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Dönüşen Küresel Sistemin Yeni Oyuncuları Kentler: İnsani Güvenlik Bağlamında Bir Bakış

Yusuf Can GÖKMEN – Zeynep Selin BALCI
Ege Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Küreselleşmenin 21. yüzyıldaki bağlamı düşünüldüğünde küresel kentler, 1990 sonrasında uluslararası ilişkilerin güvenlik alanında gelişen ve beraberinde hareket alanını tanımlayan insani güvenlik alanı altında küresel yönetişim mekanizmalarını kullanarak bir aktör vasfı kazanabilir. Ancak tartışılması gereken, küresel kentlerin bu vasfı ile devletin karşısında özerk alanını arttırıp arttıramayacağı sorunsalıdır. Bu tartışmanın yapılabilmesi için de küreselleşme tartışmalarında küresel kentlerin ve insani güvenliğin nereye konumlandığının yanı sıra, küreselleşmenin kendisinin nasıl kavramsallaştığının da ortaya konması gerekmektedir.

Küreselleşmeyi, küresel karşılıklı bağımlılık, ekonomik ve politik entegrasyon mekanizmalarının, süreçlerinin ve aktivitelerinin gittikçe artacak şekilde hızlanması ve yoğunlaşması olarak tanımlamak mümkündür. Çok yönlü, karmaşık ve dinamik bir süreç ve kavram olan küreselleşme başka bir açıdan, sosyal, politik, ekonomik ve kültürel yaşamın "yersiz yurtsuzlaşması" olarak da tanımlanabilir.

Küreselleşme fikri, öncelikle dünyanın yekpare bir alan biçiminde düşünülmesi bilincinin yükselmesi üzerinden gelişir. Bu fikrin yansıması "küresel ekonomi" kavramsallaştırmasında karşılığını bulabileceği gibi McLuhan'ın "Küresel Köy" yaklaşımı üzerinden de ifade edilebilir. Küreselleşme ile insanlar küresel ısınma, uluslararası uyuşturucu ticareti ve terörizm gibi sınır aşan problemlerle, ancak daha güçlü ve demokratik ulusüstü bir yapı vasıtasıyla mücadele edilebileceğini görmüşlerdir. Küreselleşme sonucunda, egemen devletin bağımsız politik eylemsellik

kapasitesinin zayıfladığı ve bunun özellikle ekonomi politikaları bağlamında gözlemlenebileceği, böylelikle de küreselleşme ile birlikte uluslararası ilişkilerde var olan ekonomik ve politik yapılarda köklü dönüşümlerin yaşandığı da öne sürülen başka bir varsayımdır.

Günümüz küreselleşmesinin ne zaman başladığına dair küreselleşme anlatıları arasında farklılıklar olsa da, bu çalışmada küreselleşmenin sermaye birikim süreçlerine bağlı olarak farklı bağlam ve tarihselliklerde farklı veçhelerde belirdiği, toplumsal, kültürel, siyasal, ekonomik bir değişim süreci olduğu ve bugünün küreselleşmesini daha öncekilerden ayıranın bugünkünün yoğunluğu ve hızı olduğu perspektifi benimsenecek ve kentlerin küresel güvenlik sorunları bağlamında nasıl işlevsel kılındığı sorunsalı üzerinden bu soruya bir cevap verilmeye çalışılacaktır. Bu amaç doğrultusunda, insani güvenliğin ne olduğu ve küreselleşme tartışmasındaki yeri ile küresel kentlerin ne olduğu ve insani güvenlik ve küreselleşme ile ilişkisi incelenecektir.

Geleneksel ve devlet merkezli güvenlik anlayışının bir alternatifi ve Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra uluslararası ilişkilerde değişen güvenlik gündeminin, tehditlerinin ve nesnelerinin bir uzantısı olarak ortaya çıkan "İnsani Güvenlik" fikri, insanların hayati özgürlüklerinin aynı zamanda güvenliğin sağlanmasında uluslararası örgütler ve sivil toplum kuruluşları gibi aktörlerin de süreçte görev alması sağlanarak devleti bu alanda erk sahipliğinden uzaklaştırır. Bu bağlamda barış çalışmaları, Üçüncü Dünyacı güvenlik yaklaşımı ve eleştirel kuramlar kavramın arka planını anlamak için açıklayıcı bir düzlem sunmaktadır.

Barış araştırmacıları, güvenliğin ancak uzun vadeli, kalıcı ve istikrarlı bir barış ortamında sağlanabileceğini söylerken, üçüncü dünyacı güvenlik yaklaşımları üçüncü dünyanın güvenlik sorunlarının birinci dünya bakış açısıyla ele alınamayacağını savunur. Geleneksel güvenlik teorilerinin bilimsellik iddialarına ve epistemolojisine karşı çıkan eleştirel güvenlik okulu ise güvenlik alanının farklı sorunsallarla genişlediğini ortaya koyar ve kimlik, salgın hastalıklar, çevresel yıkım, göç, eşitsizlik, adalet gibi konuların küresel boyutta bir güvenlik objesi olarak uluslararası ilişkilerin temel aktörleri kabul edilen devletlerin gündemlerine eklenmesini amaçlar. Bu açıdan insanın kendisi küresel bir güvenlik tasarımının referans nesnesi olarak kabul edilir ve güvenlik,

insanın özgürleşmesi için bir araç olarak görülür. Dolayısı ile kavram açıklayıcı ve normatif bir niteliğe bürünür.

Hala emekleme aşamasında kabul edilen kavramın ilerleyebilmesinin yolu, ulusal çıkar kavramının evrensel normlar doğrultusunda yorumlanması ve bu doğrultuda gelişecek bir küresel sorumluluk bilinciyle güvenlik stratejilerinin devletlerden ziyade insanlar üzerinden şekillenmesi olarak görülmektedir. Kozmopolitan düşünde teknokratik ve çok parçalı bir kurumsal kurgunun yetersizliğinden yola çıkılarak ortaya konulan küresel sosyal kontrat fikri ile insani güvenlik ilişkisi birbirlerini tamamlayıcı olarak konumlanmıştır. Bu ilişkinin başlıca sebebi, küresel sosyal kontratın konu ettiği küresel başlıkların insani güvenlik gündemine eklenmesidir. İkinci sebebi ise küresel sosyal kontrat fikrinin, olası sorunsalları küresel bir sorumluluk bilinci güden bireyler üzerinden inşa etmesi ve bu sorunların çözümünü yine bu bilinçle hareket eden bireylerde görmesidir. Güvenliğin kozmopolitleşmesi fikriyatı da gündemini küresel ticaret, iklim değişikliği, küresel finans, küresel kamu sağlığı, nükleer yayılmacılığın önlenmesi, uluslararası değerler, küresel kamu malları, küresel eşitsizlik, yoksulluk ve kalkınma, koruma sorumluluğu, küresel adalet ve Uluslararası Ceza Mahkemesi gibi başlıklardan oluştururken uluslararası ilişkilerdeki insani güvenlik gündemine katkı sunma potansiyeli taşımaktadır. Karşılıklı bağımlılığın gittikçe arttığı bir dünyaya doğru ilerlerken geleneksel küresel yönetişim mekanizmalarının da yetersiz kaldığından söz eden kozmopolitan güvenlik fikri, küresel bir sosyal kontratın hem gerekli hem de yapılabilir olduğunu ileri sürer. Bu ortak vicdan arayışı ise sadece kurumlarla değil, büyük oranda sosyal pratikler ve normlarla da ilgilidir. Zorlayıcı bir yanı olmayan bu sosyal kontratın yeterli beka ve refahı tek başına yaratabilmesi için sosyal sermaye, güven, öngörülebilirlik ve normlarla desteklenmesi gerektiğinin dile getirildiği bu güvenlik yaklaşımında, diyalog ve müzakere yoluyla gelişen normların da dinamik, sürekli ve yeniden üretilebilen bir yapıda olması ayrıca önem arz etmektedir.

Bireylerin duyduğu ve sorumluluğunu taşıdığı evrensel aidiyet hissi üzerinden temellendirilen bu anlayış, aydınlatılmış kişisel çıkarların bir parçası olarak normativite ve küresel hak ve yükümlülük duygusu taşıyan bir birey öngörmesi açısından kozmopolit bir nitelik

sergilemektedir. Bunun yanı sıra kültürel antropolojik perspektiften küreselleşmenin bir süreç olarak kaçınılmaz olduğu ve beraberinde siyasi, toplumsal ve kültürel dönüşümleri getireceğini iddia eden dönüşümcü ekolün küreselleşme algısına paralel biçimde dünya yurttaşlığı ekolüne de yakın durmaktadır. Görülecektir ki, toprak ya da kan bağı aranmaksızın ancak resmi vatandaşlık ilişkilerini de kapsayacak şekilde kurulan ve paylaşılan bir mekân olarak dünyayı "ortak yurt" biçiminde algılayan bir birey kurgusu hem kozmopolitanizmin hem de insani güvenliğin değişen referans nesnesinin ve gündeminin bir uzantısı, varış noktası ve gereğidir. Bu bağlamda klozmopolitan çerçeve, sözü geçen kavramsallaştırmaların ihtiyaç duyduğu birey kurgusunu sunabilmektedir. Ancak belirtmek gerekir ki, bu kozmopolitan yurttaşlık, bir dünya hükümetinin varlığını imleyen dünya vatandaşlığı olarak değil, sınırları aşan bir ortak insanlık aidiyetine mensubiyet anlamında etik bir mahiyettedir.

Fikirlerin, malların, insanların, sermayenin ve iş gücünün yoğunlaştığı mekanlar olarak tanımlanan küresel kentler de, tüm yeryüzünü sahiplenen küresel bir bilince ve evrenselci bir bakış açısına sahip bireye ev sahipliği yapabilecek mekanlardır. Harvey'e göre zaman ve mekânın sıkıştığı yerler olan küresel kentlerde küresel ve yerel arasındaki geçişler, ilişkisellik ve bağlantılılık görünür biçimde vuku bulur. Küresel kentler kültürel ve sosyal kimliklerin yeni alanlarıdır ve sahip olduğu demografik zenginlik gereği "biz" ve "onlar"ın yerel ama daha çok küresel boyutta inşa edildiği yerlerdir. Dahası küresel kentler aynı zamanda yeni aktörlere eklemlenerek akışkanlık ve temsiliyet kazanan yeni kimliklere de ev sahipliği yapan yeni mekanların düzlemidir. Dolayısıyla küresel kentler küresel bilinç taşıyan birey inşasının analizinde bir düzey olarak oldukça işlevseldir.

Ekonomik, sosyal ve kültürel sermaye açısından devletinin hem kaynağı hem de işbirlikçisi olan küresel kentler, devletlerinin bıraktığı/tanımladığı/izin verdiği alanlarda devleti ile işbirlikçi bir rekabete girerek paradiplomasi faaliyetleri yürütür ve bu sayede uluslararası düzlemde görece özerk hareket etme alanı kazanır. İnsani güvenlik ise bu ilişkiselliğin bir boyutunu oluşturur. Kentlerin insani güvenlik alanında inisiyatif almaya başlamaları, tâbi oldukları devletlerin bu alanda faaliyetlerini yetersiz bulmalarından kaynaklı olarak yeni

toplumsal hareketlerin kent yönetiminin gündemlerini buraya da kaydırmalarını sağlamalarının yanında, devlet ile kent arasında yapılan ve işbölümünü içeren zımni bir sözleşmenin de sonucudur. Özellikle sınır aşan sorunların yerel otoritelerce daha etkin yönetilebileceği fikrine yol açan ön kabul, küresel kentlerin uluslararası alanda insani güvenlik meselelerinde devletlere göre çok daha işbirlikçi ve sorun çözücü davranış kalıpları sergileyebileceklerine dayanır. Bunun ilk nedeni belediye başkanları ile devlet başkanları arasındaki fark ile ortaya çıkar. Devlet başkanları, pozisyonları gereği, kendi devletinin çıkarlarını temsil eder ve ideolojik davranış kalıpları sergiler. İkinci neden ise belediye başkanlarının işlerinin gereği olarak daha sorun çözücü ve pragmatik kişiler olması ve devlet başkanları tarafından alınan kararların sonucu olarak dolaylı ya da doğrudan doğan etkinin aynaları olmasıdır.

1990 sonrasında, insani güvenlik ve kozmopolitanizm kavramları, küreselleşmenin sınır aşan, karşılıklı bağlılığa yol açan sonuçları düzleminde devletlerin siyasal belirleyicilik ve düzenleyicilik kapasitesinde düşüş yaşanmasıyla küresel yönetişim mekanizmalarında güç kazanan ve kozmopolitan düşünce sistemi çerçevesinde küresel yurttaşlık bilincini doğuran kentlerde birbirini tamamlayan ve besleyen bir anlam çerçevesi oluşturur. Bu ilişkisellik "C40", "*Peace For Mayors*" gibi küresel yönetişim mekanizmaları aracılığıyla kentleri insani güvenlik sektöründe ve uluslararası sistemde bir aktör haline getirmiştir. Bu savın irdeleneceği çalışmada, devletlerin artık küresel yönetişim rejiminde sadece aktörlerden biri olduğu iddiasından hareketle sınırların geçirgenliğinin artması ve devletin içsel egemenliğinin erozyona uğramasının etkisiyle insani güvenlik ve küresel kentlerin kesişim noktaları ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İnsani güvenlik, kozmopolitanizm, küresel kent, küreselleşme, küresel yönetişim.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Soğuk Savaş Döneminde Avrupa'da Federalizm Hareketi

Ersin EMBEL
Altınbaş Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Birinci Dünya Savaşı nedeniyle önemli ölçüde güç kaybeden Avrupa, yaklaşık 20 yıllık çalkantılı bir dönemin ardından gelen ve ilkinden çok daha yıkıcı ve travmatik etkiler yaratan İkinci Dünya Savaşı bittiğinde toplumsal, siyasal ve ekonomik açıdan çözüm bekleyen büyük sorunlarla karşı karşıya kalmıştı. Gerek iki savaş arası dönemde gerekse İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan acı deneyimler, savaş sonrasında kurulacak olan ve kalıcı bir barışı garantilemesi hedeflenen Avrupa düzeni konusunda kimi öneri ve girişimleri ortaya çıkardı. Bu girişimlerden birisi özellikle Nazi deneyimi nedeniyle mutlak devlet egemenliği anlayışını yadsıyan ve mevcut sorunları devletlerin tek başlarına çözmelerinin mümkün olmadığı inancından hareket eden federalistlerin kıtada bir "Avrupa Federasyonu" kurulması amacını taşıyan çalışmalarıdır. Bu dönem aynı zamanda bir "dünya devleti" ya da "dünya federasyonu" fikrinin de gayet popüler olduğu bir dönemdir.

Avrupa bütünleşmesi tarihinde federalist hareketin öncüsü sayılan Altiero Spinelli 1941 tarihli Ventotene Manifestosu'nda, Avrupa'nın sosyalizan temellerde bir federasyon olarak kurulması görüşünü dile getirdi. Bu görüş savaşın hemen bitimiyle birlikte birçok Avrupa ülkesinden taraftar topladı. 1946-1948 arasında Avrupa'nın farklı ülkelerinde faaliyet gösteren ve belirli ideolojik farklılıkları da bulunan çok sayıda derneğin düzenlediği kongreler aracılığıyla kıtada hatırı sayılır genişlikte bir kamuoyu oluşturuldu.

Avrupa'daki siyasal seçkinlerin de desteğiyle konunun hükümetlerin ve parlamentoların gündemine taşındığı bu dönemin

dönüm noktası 1948 Lahey Avrupa Kongresi oldu. Bu kongre, aldığı önemli kararlara karşın, bir siyasi program olarak federalist hareketin giderek marjinal ve "idealist" kabul edilerek zemin kaybetmeye başlamasında önemi bir aşamayı temsil etmektedir. Nitekim kongrede alınan kararlara dayanarak 1949'da kurulan Avrupa Konseyi, bir federasyon için iyi bir başlangıç olmanın çok uzağında, özellikle İngiliz ve Fransız diplomasisinin dengelerini gözeten, klasik bir devletlerarası örgüt biçimini alarak federalist çevreler bakımımdan bir hayal kırıklığı oldu. Bu hayal kırıklığı, 1950 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde devletleri yurttaşları karşısında kollayan, yumuşatılmış ve devletlerin iradesine bırakılmış bir koruma mekanizması öngörülmesiyle daha da artmış, nihayet Avrupa Savunma Topluluğu projesinin 1954'teki çöküşüyle birlikte federalist hareket ağır bir yara almıştır. Federal bir Avrupa yolundaki çalışmaların yeniden popülerlik kazanması ancak 1980'lerde söz konusu olacaktır.

Bu çalışmada, Avrupa'da federalist hareketin 1945 sonrasındaki ilk birkaç yıl içerisindeki yükselişi ve özellikle Soğuk Savaş gelişmelerine bağlı olarak gündemden düşüşü incelenecektir. Daha açık bir dille ifade etmek gerekirse, Soğuk Savaş'ta öne çıkan *realpolitik* hesaplar nedeniyle devletler nezdinde siyaseten destek kaybeden federalizmin öngördüğü bir Avrupa Federasyonu yerine Sovyetler Birliği karşındaki blok siyasetini yürütmeyi sağlamaya yarayan örgütler gerekli ve yeterli sayılmıştır. Bu örgütler, öncelikle, modern devletin doğasındaki egemenlik mefhumuna bir tehdit teşkil etmedikleri ve aksine Avrupa devletlerinin hayatta kalmasına ve güçlenmesine yaradıkları için -ve ölçüde- destek bulmuştur.[1] Soğuk Savaş'ın yol açtığı tehdit algısı ise devletleri hem bütünleşme girişimlerine yönelten hem de bu girişimlerin sınırlarını belirleyen başlıca etken olarak, kıta siyasetinde devrimci bir dönüşüm anlamına gelebilecek federatif bir yapılanmayı adeta imkânsız kılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Federalizm, Avrupa siyaseti, Soğuk Savaş.

---

1 Bu görüş için bkz. Alan Milward, *The European Rescue of the Nation-state*.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Devletler Dünyasında Orta Ölçekli Bir Güç Olarak Avrupa Birliği

Taylan Özgür KAYA
Necmettin Erbakan Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Orta ölçekli güç (*Middle Power*) kavramının tanımlanmasına yönelik farklı yaklaşımlardan biri olan davranışsal modelin geliştirilmesi yönünde en önemli adımı atan Andrew F. Cooper, Richard A. Higgott ve Kim Richard Nossal, 1993 yılında yayımladıkları "*Relocating Middle Powers: Australia and Canada in a Changing World Order*" başlıklı kitaplarıyla atmıştır. Orta ölçekli güçlerin sahip oldukları davranış özelliklerini ortaya koymuşlar ve dış politikada bu davranış özelliklerini gösteren aktörlerin orta ölçekli güç olarak tanımlanabileceklerini vurgulamışlardır. Cooper, Higgott ve Nossal, orta ölçekli güçlerin davranış özelliklerini şu şekilde ifade etmişlerdir: (1) Normatif dış politikalarının temeli olarak "hayırlı uluslararası vatandaşlık" *(good international citizenship*) politikası izlerler; (2) küresel sorunların çözümü için çok-taraflı anlaşmalar peşinde koşarlar; (3) küresel meselelerdeki istikrarsızlığı hafifletmek için kriz yönetimi inisiyatifini üstlenirler (Cooper, Higgott ve Nossal, 1993). Orta ölçekli güçler bu amaçları gerçekleştirmek için, (1) diplomatik kaynaklarını belirli rejimlere odaklamak niyetiyle "niş bir diplomasi" benimserler, (2) maddi kaynaklar konusundaki sınırlılıklarını gidermek için entelektüel ve girişimci liderlik rolü oynarlar, (3) hemfikir oldukları diğer devletlerle koalisyon inşa ederler (Cooper, Higgott ve Nossal, 1993). Bu davranışsal model, yani orta ölçekli güçlerin uluslararası alanda sergiledikleri davranışlar esas alınarak tanımlanabileceği argümanı, devlet-dışı aktörlerin de bu çerçevede değerlendirilebilmesine olanak sağlamaktadır. Bu açıdan hükümetlerarası ve ulusüstü öğeleri bünyesinde barındıran ve çok boyutlu bir dış politika geliştirmiş, şahsına münhasır bir uluslararası aktör olan Avrupa Birliği'nin de (AB) bu ölçütler açısından bir orta

ölçekli güç özelliği gösterip göstermediğini değerlendirebilmek mümkündür. Bu bildirinin amacı, Cooper, Higgott ve Nossal tarafından ortaya konan davranışsal model çerçevesinde AB'nin orta ölçekli bir güç olarak tanımlanıp tanımlanamayacağı sorusuna cevap aramaktır.

AB'nin gerek resmi dokümanlarında gerekse resmi temsilcilerinin söylemlerinde sıklıkla vurgulanan Birliğin dünyayı daha iyi bir yer haline getirmeye yönelik bir sorumluluğa sahip olduğu söylemi, orta ölçekli güçlerin temel özelliklerinden biri olan hayırlı uluslararası vatandaşlık özelliği ile uyum göstermektedir. Özellikle, "Hayır için Bir Güç" (*force for good*) olarak küresel ortak hayır için çalışması gerektiği, yani dünyayı sadece kendi vatandaşları için değil herkes için daha iyi bir yer haline getirme sorumluluğuna yapılan vurgu, Birliğin hayırlı uluslararası vatandaşlığı merkeze alan bir dış politika söylemi geliştirdiğini göstermektedir.

Başta 2003 tarihli Avrupa Güvenlik Stratejisi ve 2016 tarihli Küresel Strateji dokümanları olmak üzere birçok belgede ve resmî temsilcilerinin açıklamalarında altı çizildiği üzere, hukuk kurallarına dayanan etkin çok-taraflı küresel bir sistemin kurulmasının Birliğin temel çıkarı ve dış politika gayesi olduğu vurgusu, orta ölçekli güçlerin ikinci ayırt edici özelliği olan çok-taraflılığa verilen önem ile uyum göstermektedir. Birlik, etkin çok taraflılığa dayanan hukuk temelli küresel sistemi kendi güvenlik ve refahının güvencesi olarak tanımlarken, başta Birleşmiş Milletler (BM) olmak üzere çok-taraflı örgütlerin ve çok-taraflı rejimlerin daha etkin bir şekilde çalışması konusunda bir taahhüt altına girmiştir. AB'nin çok-taraflılığa yaptığı vurgu, BM başta olmak üzere çok-taraflı uluslararası kurumların etkin çalışmasına destek olmanın yanında küresel sorunların çözümünde Birlik ile hemfikir olan devletler, uluslararası, bölgesel ve küresel örgütlerle yakın işbirliği ve ortaklıklar oluşturulmasını da ifade etmektedir.

Birliğin, özellikle Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası kapsamında geliştirmiş olduğu sivil ve askeri kriz yönetimi kapasitesi ve bu çerçevede Balkanlar, Afrika, Kafkaslar, Orta Doğu gibi dünyanın değişik bölgelerindeki istikrarsızlıkları hafifletmek amacıyla bugüne kadar yürütmüş olduğu sivil ve askeri kriz yönetimi operasyonları, orta ölçekli güçlerin üçüncü tanımlayıcı özelliği olan uluslararası istikrarsızlıkları hafifletmek için kriz yönetimine verdikleri önem ile uyum göstermektedir.

Birliğin, askeri ve stratejik konulara göre daha avantajlı olduğu ekonomik, ticari, insani ve çevre ile ilgili konulara verdiği önem ise orta ölçekli güçlerin dış politikalarını takip ederken maddi ve diplomatik anlamda sınırlılıklarını göz önüne alarak uluslararası etkilerini arttırmalarına olanak sağlayacak alanlara odaklanarak niş bir diplomasi takip etmeleri ile uyum göstermektedir. Birlik, kurulduğu dönemden bu yana askeri ve savunma gibi konuları NATO çerçevesinde ele alarak sınırlı kaynaklarını ekonomik bütünleşmeye yönlendirmiştir. Uluslararası alanda da çok taraflı bir ticari sistem kurulması, küresel anlamda yoksullukla mücadeleye yönelik kalkınma yardımı politikaları geliştirilmesi, küresel iklim değişikliği ile mücadele, insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve iyi yönetişim gibi Birliğin kurucu değerlerinin küresel anlamda yaygınlaştırılması gibi alanlara odaklanan bir niş diplomasi benimsemiştir.

Cooper, Higgott ve Nossal tarafından ortaya konan bu davranışsal modelin son özelliği olan orta ölçekli güçlerin çok taraflı ortamlarda müzakereler sonucu ulaşılacak sonuçları şekillendirmek amacıyla politika yapımı konusunda yaratıcı fikirler geliştirerek gösterdiği entelektüel liderlik ve girişimci liderlik rollerini üstlenmelerine örnek olarak, AB'nin küresel iklim değişikliği ile mücadele konusunda yürütülen çok taraflı müzakerelerde göstermiş olduğu liderliği gösterebiliriz. AB, iklim değişikliği ile mücadele konusunda sera gazlarının salınımının azaltmasına yönelik olarak çok-taraflı bir çerçevede herkes için bağlayıcı, hukuka dayanan, adil ve evrensel bir iklim antlaşması imzalanabilmesi için aktif bir çaba göstermiştir. AB, özellikle 2015 yılında imzalanan Paris İklim Antlaşması'na giden süreçte gerek entelektüel gerekse girişimci liderliği başarılı bir şekilde uygulamıştır.

Sonuç olarak, bu bildiri, AB'nin, dış politika amaçları, ilkeleri ve davranışları göz önüne alındığında Cooper, Higgott ve Nossal tarafından ortaya konan davranışsal model ışığında orta ölçekli bir güç olarak tanımlanabileceğini ileri sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, orta ölçekli güç, davranışsal model, çok taraflılık, hayırlı uluslararası vatandaşlık.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Avrupa Birliği'nden Ulus-Devlete Geri Dönüş Mü?

A. Aslı BİLGİN
Çukurova Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Avrupa Birliği (Birlik/AB) her ne kadar kuruluşu itibariyle bir uluslararası örgüt görüntüsünde olsa da, bugüne kadarki uluslararası örgütlerden tamamen farklıdır. Uluslararası örgütlere ilişkin ayrımlardan bir tanesi ulus-üstü ve geleneksel örgüt ayrımıdır. Bu ayrım örgüt kararlarının sınıflandırılması ve hukuksal etkisi temelinde yapılmaktadır[1]. Geleneksel uluslararası örgüt yapısından farklı olarak, Avrupa Birliği'nin ulus-devletlerdeki gibi yasama, yürütme ve yargı erklerine benzer yetkilere sahip organları ve bunların bağlayıcı karar alma yetkileri bulunmaktadır. Bunun yanı sıra alınan kararlar üye devletlerde doğrudan hukuksal etki doğurmakta ve üye devletlerin iç hukuk kuralları ile çatışmaları halinde öncelikle uygulanmaları gerekmektedir. Ulus-üstülük olarak nitelendirilen bu durum uyarınca, Konsey ve Avrupa Parlamentosu yasama yetkisine benzer yetkileri haizken, Komisyon ulus-devletlerdeki yürütme erki, Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD) ise yargı merci gibi görev yapmaktadır. Dolayısıyla, Avrupa Birliği'nin ulusal ve uluslararası hukuktan farklı, kendine özgü bir hukuk sistemine ve ulus-üstü bir kurumsal yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır.[2] Bu farklılık üç temel noktadan kaynaklanmaktadır.[3] Uluslararası hukuk kapsamında geçerli olacak kurallar devletler ve kısmen uluslararası örgütlerce belirlenirken, Birlik'te kurucu antlaşmaların yanı sıra Birlik organları kural koyma

---

1 Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, Turhan Kitabevi, 2012, s. 131-132.
2 Sanem Baykal ve İlke Göçmen, *Avrupa Birliği Kurumsal Hukuku*, Seçkin Yayınları, 2016, s. 167.
3 Pazarcı, s. 11.

yetkisini haizdir. İkinci farklılık, var olan hukuk sisteminin kişi yönünden kapsamından kaynaklanmaktadır. Bireyler uluslararası hukukun sınırlı olarak kapsamına dahil olabilirken AB hukuk sistemi bireyleri de doğrudan muhatap almaktadır. Uluslararası hukuk sisteminde zorunlu yargı mekanizması bulunmazken, Birliğin üye devletler veya kendi organlarınca ABAD kararlarının uygulanmasını sağlaması ise bir diğer farklılıktır.

Uluslararası örgütlerden farklı olan AB, bayrağı, marşı ve tüm üye devletlerde geçerli olmasa da kendine ait parası olmasına rağmen ulus-devletten de farklıdır.[4] Ulus-devletlerde mevcut üç temel özellik olan egemenlik, ülke ve insan topluluğu, AB'de farklı şekilde ve dolaylı olarak kendini göstermektedir. Bugün itibariyle 28 üye devletten oluşan Birlik[5], kendisini oluşturan ulus-devletlerden farklı olarak herhangi bir kurucu anayasaya sahip olmayıp, anayasal niteliği haiz olsa da uluslararası antlaşmalardan oluşmaktadır. Her ne kadar konu üzerinde halen görüşmeler devam etse de, kendine ait askeri bir gücü ve işler bir ortak dış politikasının varlığından söz etmek, tartışmalı olmakla birlikte, pek mümkün görünmemektedir.

2004 yılında başarısızlıkla sonuçlanan Avrupa Birliği Anayasası girişimi üye devletler arasında da Birliğin mevcut yapısının geleceği hakkında fikir birliği sağlanamadığını ortaya koymuştur. Hatta Anayasa'da yer verilen düzenlemeleri büyük oranda muhafaza edip, özellikle ulus-devleti çağrıştıran bayrak, marş gibi unsurların yanı sıra temel haklar şartı metninin[6] çıkarılması sonucu kabul edilen Lizbon Antlaşması, üye devletlerin bir kısmının ulaşılmak istenen entegrasyon düzeyinden rahatsız olduklarının da göstergesi olarak yorumlanmıştır[7]. Örneğin Almanya ulus-üstü yetkilerin kapsamının arttırılmasını

---

4 https://carleton.ca/ces/eulearning/introduction/what-is-the-eu/extension-of-blind-men-elephants-and-international-integration-2/

5 Brexit süreci henüz tamamlanmadığı için üye sayısı 28 olarak belirtilmiştir.

6 Avrupa Anayasası'ndan farklı olarak, Lizbon Antlaşması'nda Temel Haklar Şartı'na atıf usulüyle bağlayıcılık kazandırılmıştır.

7 Paul Craig ve Grainne de Burca, *EU Law, Text, Cases and Materials,* Oxford University Press, 2011, s. 24; Sanem Baykal, "Reform Anlaşması ve Getirdikleri: Kurumsal Yapı Çerçevesinde Genel Bir Değerlendirme", Ankara, *Avrupa Çalışmaları Dergisi,* C. 7, S. 1, 2007, s. 45-67.

savunurken, İngiltere hükümetlerarasıcılık özelliğinin muhafaza edilmesi gerektiğini savunmuştur.

Bugün itibariyle yukarıda ele alınan özellikleri nedeniyle tam olarak ne bir ulus-devlet ne de uluslararası örgüt olarak nitelendirilen Birlik, ulus-üstü ve hükümetlerarası özellikleri bir arada taşıması nedeniyle karma bir yapı olarak kabul edilebilir.

Ekonomik bütünleşme amacıyla yola çıkılan Birlik'te bugün gelinen noktada bu amacın çok daha ötesine geçildiği, Anayasa girişimi başarısızlıkla sonuçlansa da Lizbon Antlaşması'nın Anayasa'da yer verilen hükümlerin büyük çoğunluğunu muhafaza etmesi nedeniyle siyasal bütünleşme hedefinden tamamen vazgeçildiğini söylemek yerinde olmayacaktır.[8] Ancak, özellikle 2008 yılından itibaren başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere tüm dünyada yaşanan ekonomik kriz, Euro Krizi adı altında Birliği de etkisi altına almıştır. Bunun yanı sıra, 2010 yılında Tunus ile başlayıp hızla diğer Arap ülkelerine yayılan Arap Baharı karşısında üye devletlerin farklı stratejiler ve çıkarlar nedeniyle ortak bir politika oluşturamaması, gerek Birlik içinde özellikle ekonomisi güçlü üyelere gerekse de üçüncü ülkelerden Birliğe gelen göçmen sayısında yaşanan artış Birliğin geleceği tartışmalarını yine gündeme taşımıştır.[9] 2014 yılında yapılan Avrupa Parlamentosu seçimlerinde Avrupa genelinde entegrasyon karşıtı aşırı sağ partilerin yükselişe geçmesi ve bu durumun ulusal seçimlerde de etkisini göstermesi ve son olarak Brexit referandumunun olumlu sonuçlanması, Birliğin geleceği sorunsalının ciddiyetini ortaya koymuştur.

Bu çalışmada "farklılıklar içinde birlik" sloganı temelinde oluşturulan ve bugüne kadar benzeri görülmemiş bir entegrasyon aşamasına gelen AB'nin, yaşanılan tüm bu gelişmeler ışığında cazibesini

---

8 Jan Wouters, Luc Verhey ve Philipp Kiiver, *European Constitutionalism beyond Lisbon*, Intersentia Publishers, 2009, s. 1-13.

9 Peter A. Hall, "The Euro Crisis and the Future of European Integration: *In The Search for Europe: Contrasting Approaches*. Madrid: BBVA; 2016. pp. 46-67; Erik Jones, Daniel Kelemen ve Sophie Meunier, "Failing Forward, The Euro Crisis and the Incomplete Nature of the European Integration", *Comparative Political Studies*, C. 49, S. 7, 2016, s. 1010-1034.

yitirmeye mi başladığı ve ulus-devlet yapısının tekrar mı güçlendiği sorularına yanıt aranacaktır. Ekonomik kriz, göç, terör, aşırı sağ partilerin yükselişi ve Brexit konularının nedenleri ve bu konuların Birliğin geleceğini ne yönde etkileyebileceği olası senaryolar kapsamında ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, ulus-devlet, ulus-üstü yapı, hükümetlerarasıcılık, entegrasyon.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Sermayenin Uluslararasılaşması Çerçevesinde AB'nin Euro Krizi Sonrasında Geçirdiği Teknokratik Otoriter Dönüşüm

Erdem TEKÇİ
Ankara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler Programı

Bu çalışma, Avrupa Birliği ve üyesi olan ulus-devletlerin Euro krizi sonrasında geçirmiş olduğu yapısal ve hukuki dönüşümleri, "sermayenin uluslararasılaşması" ve teknokratik otoriterizm kavramlarıyla açıklamaya çalışmaktadır. 2008 yılında etkileri küresel düzeyde hissedilmeye başlanan ekonomik krizin Avrupa Birliği'ne yansımaları, Euro alanında ve mali sistemde gerçekleşen ve kendine has özellikler taşıyan bir krizle gözlemlenmiştir.

Bu krizin ortaya çıkarmış olduğu sonuçlar, içerisinde çok ciddi tartışmalar barındırmaktadır. Bu tartışmaların temelde uzlaşmış oldukları nokta, Avrupa siyasal sisteminde -çalışmanın bağlamına uygun bir şekilde- meydana gelen ve kurumsallaşma eğilimi göstermekte olan otoriter dönüşümdür. Bu dönüşümü ifade etmek üzere Agamben'in *istisna hâli* olarak kavramsallaştırdığı kuramsal hattın referansıyla öne sürülmüş olan olağanüstü hal rejimi (Boukalas, 2016, s.33), tartışılmakta olan iddialardan biridir. Bu yaklaşıma göre, Avrupa Birliği ve genel anlamda ulus-devletler, hukukun kapsamını değiştirerek ve ona yeniden bir biçim vererek toplumsal hayatı ve sivil toplumun iç ve dış ilişkilerini yoğun bir şekilde etkilemektedir. Öte yandan, Balibar'ın (2018) deyimiyle, Avrupa'da gerçekleşen kriz sonrası uygulamalar, nihayetinde Avrupa halklarında bir memnuniyetsizlik yaratmaktadır ve Balibar, bu durumu açıklamak üzere, bazı düşünürlerin post-demokrasi ya da "demokrasiden uzaklaşma" olarak ileri sürdüğü kavramları desteklemektedir .

Fakat bu çalışma, bu iki yaklaşımın Avrupa'daki dönüşümü açıklamak için yetersiz olduğunu -Poulantzas'ın teorileri çerçevesinde- iddia etmektedir. Bu bağlamda, bugün Avrupa'da mevcut olan durumu açıklamak için olağanüstü hâl tanımı yapmak yerine kapitalizmin geçirmiş olduğu krizler ile dönüşen ve otoriterleşen devlet aygıtlarına ya da kurumsal ve uzmanlaşmış aygıtlara odaklanmak gerekmektedir. Çünkü, bugün için bir olağanüstü hâl söylemi geliştirmek, çalışmaları mevcut an ile sınırlamakta, Avrupa'nın geleceği üzerine söz söylemeyi engellemekte ve gerçekleşen dönüşümün etkilerini gözlemlemek konusunda bizi sadece toplumsal izdüşümleri analiz etmeye itmektedir. Bu durumda, krizin değerlendirilmesi yapılırken, "egemen ve sivil toplum" arasındaki ilişkileri dikkate almaktan ziyade, karşıt sınıflar arasındaki ilişkiye odaklanmak ve sermaye-sermaye arasındaki ilişkiyi de analiz etmek gerekmektedir. Zira, kriz, toplum açısından ciddi bir sorun ifade etmekteyken, sermaye için yeni fırsatlar, hukuki dönüşümler ve yapısal reformlar sunmaktadır. Yani Euro krizi, sermaye lehine fırsatlar teşkil etmektedir.

Ayrıca, ortaya çıkan toplumsal memnuniyetsizliklerin temeline inebilmek için "demokratik temsiliyet" kavramı biraz daha açılmalıdır ve her şeyden önce "temsiliyet" kelimesini daha detaylı bir şekilde tartışmak gerekmektedir. Dolayısıyla, günümüzde Avrupa tartışılırken en çok gündeme gelen konu olan popülizmin yayılmasının temel faktörü olarak yaşanan krizi göstermek nispi olarak doğru olsa da yetersizdir. Çünkü, her şeyden önce krizin küreselleşmesinin temel sebebi uluslararasılaşan sermayedir ve ortak para birliğinin dengesiz bir kurumsal zeminde vuku bulmasıdır. Öte yandan, krizin üstesinden gelebilmek üzere üretilen çözümün zemini, iddia edildiği gibi güçlendirilen Avrupa Parlamentosu ve ulusal parlamentolar değil yürütme erkidir. Öyle ki, günümüzde meydana gelen en önemli gelişme, güçler ayrılığı ilkesinin yürütme lehine bozulması ve yürütmenin yasamanın yerine geçmeye başlamasıdır. Karşı karşıya olduğumuz durum, uluslararasılaşan sermayenin girdiği krizin yine uluslararasılaşan sermaye lehine çözülmesi üzerine gerekli olan dönüşümlerin gerçekleştirilmeye çalışılmasıdır. Bu sebeple -sınıf mücadelelerinin siyasi gündemde geri kalmasının hem bir nedeni hem de bir sonucu olarak- üretim süreçlerinde ortaya çıkan çelişkiler doğrultusunda oluşan sınıfsal talepler kendisini kolektif bir irade ile değil, ancak bireysel

adımlarla temsil edebilmektedir. Çünkü emek kanadından gelişen kolektif taleplerin devlet düzeyinde dönüşen devlet dinamikleriyle karşılık bulabilmesi mümkün olamamakta, böylece sermaye, taleplerinin Avrupa toplumlarına dayatılması imkânı bulmaktadır.

Son olarak, AB düzeyinde güçlendirilen yürütme organlarının ve uzmanlaşmış ekonomik aygıtların (Avrupa Merkez Bankası vb.) kriz için hazırlamış oldukları reçetelerin sunduğu çözüm yollarının uygulanmasını gerekli kılan görece bağımsız hukuk sistemlerine ve sınırları içerisinde iç burjuvazinin egemen fraksiyon olduğu bir organik sınıfsal bileşimi içeren görece özerk ulus-devletlere gereksinim duymaktadır. Dolayısıyla, bu görece özerk devletler, krizin bilançosunu toplumlarına ödeten teknik ve sınıf ilişkilerini yeniden üreten hukuki düzenlemeleri uygulamaktadır. Bu sebeple, Avrupa Birliği ve üye devletler gitgide teknokratik bir anlayışla otoriterleşen bir rejim kurmaktadır. Yine bu sebeple, ulus-devletler ortadan kalkmamakta, ancak yeni bir düzen içerisinde dönüşüm geçirmektedir. Yine de karar alma sürecinde azalan gücüyle mevcut bulunan parlamenter sistemin yanında, karar alma süreçlerine toplumların doğrudan müdahale edememesi çok daha ciddi bir problemdir. Kriz reçetelerinin uygulamaya geçirilmesiyle ortaya çıkan toplumsal muhalefetin yasal düzenlemeler ve devlet aracılığıyla sönümlendirildiği ortam, hem merkezden gelişen hem de bir alternatif olarak sunulan popülist söylemleri beslemektedir. Dolayısıyla problem, genel anlamıyla, güç kaybeden liberal demokrasi ve parlamenter sistemden öte uygulanan otoriter politikaların bir sonucu olarak azalan toplumsal ifade gücü ve itiraz kanallarıdır. Bu sebeple, temsiliyet krizi kendisini meşruiyet krizine evriltmektedir. Yani, AB ve üye devletler, yasaları ve politikaları uygularken güçlü bir toplum denetimiyle karşılaşamamakta, bu sebeple de bunları meşru bir toplumsal zemine oturtamamaktadır. Sonuç olarak, bu çalışma Avrupa Birliği'nin ve Avrupa siyasetinin bugününü analiz, geleceğini tahayyül ederken meşruiyet krizi ve teknokratik otoriterizm kavramlarına odaklanacaktır.

Bu amaçla çalışmada, Euro krizi sonrası Avrupa'daki devlet dönüşümü sınıf mücadeleleri ve sınıf ilişkileri açısından incelenecektir. Böylece, Avrupa'daki temsiliyet krizi yurttaş temsiliyeti kalıbının içerisinde değil, sermayenin taleplerini önceleyerek yapısal ya da konjonktürel dönüşümünü gerçekleştiren devlet ile toplum arasındaki

ilişki meşruiyet krizi kavramıyla tartışılacaktır. Bu yöntemle, devletin biçim belirlenimli yapısı açıklanmaya çalışılacaktır. Öte yandan, sınıf talepleri konusu, Poulantzas'ın kavramsallaştırdığı biçimde, Avrupa'da uluslararasılaşan sermayenin konumu ve bu sermayenin uzamsal bir anlam taşıyan ve egemen sınıf olan iç burjuvaziyle ilişkileri doğrultusunda ele alınacaktır. Bu bağlamda, bu iki sınıf tarafından geliştirilen taleplerin yönlendirmesiyle devletin geçirdiği dönüşüm ve devletin uzmanlaşmış ekonomik aygıtlar ile kurduğu işbirliği sonucunda ortaya çıkan teknokratik otoriterleşme eğilimlerinin toplumsal temsiliyete etkileri de eleştirel bir perspektifte ifade edilecektir. Sonuç olarak bu çalışma, Avrupa sisteminin geçirdiği dönüşümün yeni bir devlet modelinin nüvesini içinde barındırdığı argümanını sunmaya çalışacaktır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, sermayenin uluslararasılaşması, devletin dönüşümü, teknokratik otoriterizm, meşruiyet krizi.

Kaynakça:

Akçay, Ü. (2013). Sermayenin Uluslararasılaşması ve Devletin Dönüşümü: Teknokratik Otoriterizmin Yükselişi. *Praksis, 30-31,* 11-39.

Balcı, A. Ç. (2015). Globalization and the Nation State: A Poulantzian Approach. *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi, 5 (2),* 83-105.

Balibar, E. (2010, Haziran 05). *Avrupa Ölü Bir Siyasi Projedir*. (U. Özmakas, Editör) Birikim Dergisi: http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/326/avrupa-olu-bir-siyasi-projedir#.WskP_i5ubIV

Balibar, E. (2017, Aralık 21). *Étienne Balibar: "Avrupa'yı tekrar kökten kurmalıyız"*. (H. Bayrı, Editör) Erişim Tarihi: 21 Mart 2018, Medyascope.tv: http://medyascope.tv/2017/12/21/etienne-balibar-avrupayi-tekrar-kokten-kurmaliyiz/

Balibar, E. (2018, Ocak 18). Toplum ve Siyaset (34) Étienne Balibar ile Avrupa'nın yeniden inşası.

Boukalas, C. (2016). Olağanüstülük Yok: Otoriter Devletçilik. Agamben, Poulantzas ve İç Güvenlik. *Praksis,* 41-66.

Buckel, S., & Wissel, J. (2010). State Project Europe: The Transformation of the European Border Regime and the Production of Bare Life. *International Political Sociology, 4*, 33-49.

Clift, B. (2009). National or European Social Models? Contesting European Welfare Futures. In A. Gamble, & D. Lane, *The European Union and World Politics: Consensus and Division* (pp. 195-216). London: Palgrave Macmillan.

Harvey, D. (2004). *Yeni Emperyalizm.* İstanbul: Everest.

Harvey, D. (2014). Yeni Emperyalizm ve Mülksüzleşme Yoluyla Birikim. (E. M. Dinçer, Ed.) *Praksis Dergisi: Uluslararası İlişkilerde Hegemonya Mücadelesi(11)*, 23-48.

Hirsch, J., & Wissel, J. (Güz 2011). The Transformation of Contemporary Capitalism and the Concept of a Transnational Capitalist Class: A Critical Review in Neo-Poulantzian Perspective. *Studies in Political Economy, 88*, 7-33.

Kannankulam, J. (2015) Competing Hegemony Projects in the Current Eurozone Crisis: a Historical Materialist Policy Analysis on Political Struggles.

Kiely, R. (2010). *Rethinking Imperialism.* London: Palgrave Macmillan.

Mandel, E. (1967). International Capitalism and "Supranationality". *Socialist Register*.

Mandel, E. (1974). *Avrupa Amerika'ya Karşı (Emperyalizmin Çelişkileri).* Köz Yayınları.

Murray, R. (1971, Mayıs-Haziran). Internationalization of Capital and the Nation State. *New Left Review, I*(67).

Mutlu, İ. (2016). Devleti ve Toplumu Anlamak: Gramsci ve Poulantzas. *Kampfplatz, 10 (4),*

Oberndorfer, L. (2014). A New Economic Governance through Secondary Legislation? Analysis and Constitutional Assessment: From New Constitutionalism, via Authoritarian Constitutionalism to Progressive Constitutionalism. In N. Bruun, K. Lörcher, & I. Schömann, *The Economic and Financial Crisis and Collective Labour Law in Europe* (pp. 25-47). Hart-Publishing.

Oğuz, Ş. (Ekim 2006). Sermayenin Uluslararasılaşması Sürecinde Mekansal Farklılaşmalar ve Devletin Dönüşümü. D. Yılmaz, F. Akyüz, & F. Ercan (Ed.), *Kapitalizmi Anlamak* (K. R. Yılmaz, T. Tören, & Ü. Akçay, Çeviri, pp. 147-212). Ankara: Dipnot Yayınları.

Ougaard, M. (February 2013). *Neo-Poulantzian Perspectives in IR and the Current Crisis.* Working Paper No. 78, Copenhagen Business School, Business and Politics, Copenhagen.

Öztürk, Ö. (2006). Emperyalizm Kuramları ve Sermayenin Uluslararasılaşması. *Praksis*, 271-310.

Poulantzas, N. (2006). *Devlet, İktidar, Sosyalizm.* Ankara: Epos.

Poulantzas, N. (2013). *Poulantzas Kitabı.* (J. Martin, Ed., A. Sarı, & S. Güzelsarı, Çev.) Ankara: Dipnot Yayınları.

Poulantzas, N. (2014). *Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar.* (Ş. Ünsaldı, Çev.) Epos Yayınları.

Poulantzas, N., Miliband, R., & Laclau, E. (1990). *Kapitalist Devlet Sorunu.* İstanbul: İletişim.

Ryner, M. (2015). Europe's Ordoliberal Iron Cage: Critical Political Economy, the Euro Area Crisis and its Management. *Journal of European Public Policy*, Routledge.

Sandbeck, S., & Schneider, E. (2014). From the Sovereign Debt Crisis to Authoritarian Statism: Contradiction of the European State Project. *New Political Economy, 19*(6), 847-871.

Sotiris, P. (6-8 October 2015). Althusser and Poulantzas: Hegemony and the State. *Seminario (2) egemonia dopo Gramsci una reconsiderazione, Urbino.*

Tsoukalas, K. (2001). Küreselleşme ve İcra Komitesi: Çağdaş Kapitalist Devlet Üzerine Düşünceler. *Mürekkep*, 84-97.

Venizelos, E. (February 2016). *State Transformation and the European Integration Project: Lessons from the Financial Crisis and the Greek Paradigm.* Brussels: CEPS.

Zabcı, F. (2017). Aşırı Sağ Popülizm: Kılık Değiştirmiş Faşizm mi? (G. Y. Özdemir, Ed.) *Monthly Review Türkiye, 2*, 27-43.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Helenistik Dönemde Polisler Arası Uyuşmazlıkların Çözümünde Bir Sistem: Ksenoi Dikastai (Yabancı Yargıçlar)

Türkan Banu GÜLER
Ankara Üniversitesi
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Tarih Bölümü

Makedonya Kralı II. Philippos'un oğlu III. Aleksandros, bir Helen birliği sağlamak ve Perslerin hegemonyasında olan Grekleri özgürlüğüne kavuşturmak amacıyla çıktığı seferde Hindistan'a kadar gitmiş, geçtiği bölgelerdeki Pers hakimiyetine son vermiştir. III. Aleksandros'un bu başarılarıyla Greklerde yeni bir dönemin başladığı görülmektedir. Greklere özgürlük sloganıyla sefere çıkan III. Aleksandros, MÖ. 324 yılında yapılmakta olan olimpiyat oyunlarında sürgün edilen tüm vatandaşların *polislerine* döneceklerini ve buna engel olan *polislere* ise temsilcisi tarafından gerekenlerin yapılacağını bildirmiştir. Grek *polislerinin* özerk olarak aldıkları kararların aksine III. Aleksandros'un hepsi için aynısının uygulanacağını açıklaması, yerel ve geleneklerine göre karar veren Grek *polislerini* tedirgin etmiştir. Korinthos Birliği'nde (MÖ. 337) alınan kararlara ters düşen bu uygulama sonucunda özellikle ana kıta Yunanistan'da yeni federal birlikler kurulmuş, kurulan yeni birlikler birbirleriyle nüfuz ve önem için yarışmışlar, köklü bir geçmişe sahip olan Grek *polisleri* de bu yarışa dahil olmuşlardır.

Diğer yandan Küçük Asya'daki Grekler uzun süredir yabancı bir politik unsurun kontrolü altındadırlar. Pers kralı Kyros'un MÖ. 499'da Küçük Asya'ya çıktığı seferin ardından *satraplık* adı verilen Perslerin idari bölgelerine bölünmesiyle buradaki Grek *polisleri* vergilerini verdikleri ve Perslere karşı herhangi bir ayaklanma girişimde olmadıkları sürece özerk olmuşlardır. Bu *polisler*, III. Aleksandros'un özerkliklerini kabul etmesiyle bir sorun yaşamayacaklarını düşünmüşlerdir. Yani

Küçük Asya'daki Grek *polisleri*, ancak bağımsızlıklarına saygı göstermesi ve Grek kültürünün bir koruyucusu olması durumunda bir dış güce karşı çıkmayacaklardır.

Ana kıta ve Küçük Asya'daki Grekler arasındaki bu politik yaklaşım farkına rağmen hepsinin özgür olma fikri, diğer devletlerle diplomatik ilişkilerini etkilemiştir. Bu bağlamda gerektiğinde zor kullanarak uyuşmazlıkları çözmüşlerdir. Fakat, baskın konumda olan Makedonlarla iletişime geçmek ve bu iletişimi sürdürmek zorunda kalmışlardır. Bu yüzden Grekler, Makedonlarla olan ilişkilerini kendi aralarında kullandıkları güç gösterileri yerine diplomatik yöntemlerle ve görüşmelerle yürütmüşlerdir. Böylelikle bireysel diplomasi *polisler* için önemli hale gelmeye başlamıştır. Yönetici güçle kurulan diplomatik ilişki yardım ya da ayrıcalık anlamına geldiğinden *polisler,* daha önceki uygulamaların aksine, yakındaki komşularından görecekleri yardım yerine krallık gücüne sahip *polislerle* iyi ilişkiler kurmuşlardır.

Grek politik yapısı içinde önemli bir yere sahip olan birlikler, küçük devletlerin büyümesine katkı sağlamış, ortak bir askeri güç oluşturmuş ve ekonomik hakları garanti altına almıştır. Özellikle arkaik ve klasik dönemdeki bu birlik yapılanmalarına üye olan *polisler* arasındaki sorunlar, yine birliğe üye *polisler*den oluşturulan bir heyetin arabuluculuğuyla çözülmüştür. Daha çok yerleşimle ilgili olan sorunlarda ve özellikle birlik içindeki küçük devletlerin başvurduğu bu arabuluculuk uygulaması güçlü devletlerin ekonomik baskıları ya da askeri güçle elde edecekleri başarılarını politik bir zemine dayandırarak sınırlamıştır.

Grek devlet yapısının normlarından adalet ve demokratik unsurların etkisinde birleşen bir uygulama olan ve *polisler* arası uyuşmazlıkların çözümünde arabuluculuğun daha sistemli bir hali olan yabancı yargıçlık ise Helenistik dönemin hiyerarşik yapısı içinde gelişmiştir. Arz yönlü bir politik gelenek ve otorite olan kapsayıcı gücün altında gelişen bu sistem, aynı hegemonyayı paylaşan ya da birlik gibi bir yapının üyesi olan *polisler* arasındaki sorunlarda hatta *polisler*in kendi içlerindeki sorunlarda bile kullanılmıştır.

III. Aleksandros'un ölümünden sonra toprakların yönetimi için paylaşıma giden *Diadokhlar*'ın (Aleksandros'un ardılları) ise yabancı yargıçlığı kullanarak prestijlerini arttırdıkları düşünülmektedir. Monarkhlar, kentlerin yargıçlık yapmasına izin vererek Greklerin özgürlük ve otonomi sloganının takipçisi olarak görülmüşlerdir. Küçük Asya'daki Teos ve Lebedos arasındaki sorunda I. Antigonos'un yazdığı mektupta düşüncesinin sadece tavsiye olarak algılanmasını istemesi bunu kanıtlamaktadır. Bu onların iç hukukuna müdahale değil, kendi aralarındaki sorunlarda özerk olduklarının göstergesidir. Ancak *dekret*lerden (karar yazıtları) edindiğimiz bilgilere göre bazı istisnai durumlarla karşılaşılmış, Helenistik krallar arabulucu olmuş, hatta bazı durumlarda yargıç atamalarını yapmıştır. Bu da yabancı yargıçlık gibi bağımsız ve tarafsız karar verme temelli olan bir uygulamada *polisler*in neden krallık gücüne ihtiyaç duyduğu sorusunu doğurmuştur.

Yabancı yargıçlıkla ilgili belgelerin çoğu yargıçların onurlandırma *dekret*lerinden oluşmaktadır. Bu onurlandırma kararları büyük oranda dava konusunun sebeplerini değil de daha çok *polis*lerin başka bir *polis*ten yargıç istediğini gösterir kararları ve sorunun nasıl sonuçlandığı hakkında bilgiler içermektedir. Ayrıca birkaç yazıtta yargılamanın yürütmesiyle ilgili bilgiler de bulunmaktadır. Epigrafik belgelerden elde edinilen bilgiler daha çok uzlaştırma *(*σύλλυσις-*sullusis)* ve yargılama *(*χρῖσις-*khrisis)* arasındaki farkı, edebi kaynaklar ise konunun ayrıntılarını ortaya koymaktadır ve tarihçiler tarafından kaydedilen üçüncü bir tarafın müdahalelerinin gerçek karakterini göstermektedir. Bu bağlamda bakıldığında, uyuşmazlıkların içeriklerinin ve nasıl sonuca varıldığının konu bütünlüğü açısından incelenebilmesi için epigrafik belgelerle edebi kaynakların bir bütün olarak incelenmesi gerekmektedir.

Helenistik dönemde Küçük Asya'da yabancı yargıçların onurlandırıldığı ya da onların kararlarını içeren Karia bölgesinde 47, Ionia bölgesinde 62, Lydia ve Troas bölgesinde ise 7 olmak üzere toplamda 116 yazıt tespit edilmiştir. Bu 116 yazıtın kronolojisinin ve bölgesel dağılımının saptanması sonucunda Helenistik dönem yabancı yargıçlığı için muhtemel iki sonuca varılmaktadır: Birincisi, *polis*ler arasında arabuluculuğun uygulanmasının hiyerarşi ile doğrudan ilgili olduğudur. Buna göre siyasi otoritenin varlığı, Helenistik krallıklar gibi, arabuluculuğu mümkün kılmaktadır. Çünkü *polisler* varlıklarını devam

ettirmek için barışı teşvik etmek ve otoritenin güçlerinden yarar sağlamak zorundadırlar. Aynı şey federasyonlar ve birlikler için de geçerlidir. Diğer metotlar yerine arabuluculuğun seçilmesinin ikinci nedeni ise hükmedilenler içindeki baskın ideolojiyle açıklanabilmektedir. Yukarıda da değindiğimiz gibi Grek *polis*lerinin geleneksel ideolojisi demokratik ve özerk unsurlar taşıyan bir yönetim anlayışıdır. Bu kapsamda da Helenistik dönem diplomasisi, özerk fakat krallık gücüne sahip *polis*lerle adil ve demokratik bir şekilde kurulan ilişkiler çerçevesinde gelişmiştir.

Bu çalışmada, *dekret*lerden ve bölgesel, zamansal bağlayıcılığı olan diğer dokümanların birleştirilmesiyle elde edilen bilgiler ışığında Hellenistik dönem devletleri arasındaki ilişkiler yabancı yargıçlık özelinde işlenerek dönemin diplomatik ilişkilerine farklı bir bakış açısı getirilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Helenistik dönem, polisler-arası diplomasi, yabancı yargıçlık, arabuluculuk, uzlaştırma.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Değişen Dünya Düzeninde Devletsiz Hukuk Sistemleri

Didem KAYALI
TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

En genel hâliyle, ülkeler arasında iletişim, ulaşım ve ticaret ağlarının yaygınlaşması vasıtasıyla devletler, toplumlar, insanlar, kültürler ve ekonomiler arasındaki karşılıklı etkileşimin artması olarak ifade edilebilecek küreselleşme olgusu, ekonomi, siyaset ve yönetim ile kültür gibi alanlarda yarattığı etkiler çerçevesinde sıklıkla değerlendirilmekle birlikte, küreselleşmenin hukuk alanında da değişimi tetiklediği şüphesizdir. Söz konusu değişimin esasen iki boyutta kendini gösterdiği kabul edilmektedir.

İlk boyutta küreselleşme, uluslararası hukuk alanında bir değişim yaratmış ve önceleri sadece egemen devletlerin tekelinde olan insan hakları, çevre, ekonomi ve ceza hukuku gibi alanlar uluslararası hukukun kapsamına dâhil olmuş; ayrıca uluslararası ticaretin, ticaret ortaklıklarının ve yatırımların artması bu alanların uluslararası hukuk araçlarıyla düzenlenmesi ihtiyacını doğurmuş ve devletler yanında devlet-dışı aktörler de bu araçların tarafı hâline gelmiştir.

İkinci boyutta ise özel hukuk kapsamına giren bazı alanlarda egemen devletlerin müdahalesi dışında farklı hukuk sistemleri gelişmeye başlamıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında sınır-ötesi ekonomik ve ticari faaliyetlerin hızla artması neticesinde ulusal hukuk sistemleri, bu tür ilişkilerin değişen ihtiyaçlarına cevap vermekte yetersiz kalmış ve bu boşluk tacirlerin kendi yarattıkları kurallar (*lex mercatoria*) ile doldurulmaya başlanmıştır. Günümüzde devletler dışında yaratılan bu tür kuralların düzenledikleri alanların internet (*lex digitalis*) ve spor (*lex sportiva*) gibi konular itibarıyla çeşitlendiği de gözlenmektedir.

Uluslararası hukukun kapsamının hem konu hem de aktörler bağlamında genişlediği konusunda bugün bir fikir ayrılığı bulunmamaktadır. İkinci boyutta yaşanan değişim neticesinde ulusal hukuklar ile uluslararası hukuk dışında gelişen hukuk kuralları ise genellikle "ulus-ötesi hukuk" (*transnational law*) olarak adlandırılmakla birlikte, bu konuda bir kavram birliği bulunmadığı gibi, asıl kaynakları ile kullanıcıları devletler ile antlaşma ya da sözleşmelerle kurulan uluslararası örgütler olmayan söz konusu kuralların hukuk olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceği, dolayısıyla devletsiz bir hukuk sisteminin mümkün olup olamayacağı da doktrinde tartışmalıdır. Bu bildiri, söz konusu tartışmalara *lex mercatoria* örneği üzerinden bir nebze ışık tutmayı amaçlamaktadır.

En sade şekilde "uluslararası toplumun hukuku" olarak ifade edilen uluslararası hukukun kapsamı, uluslararası toplumdan ne anlaşılması gerektiğine göre değişiklik göstermektedir. Uluslararası toplumun yalnızca egemen devletlerden oluştuğu fikrine dayanan geleneksel görüş çerçevesinde uluslararası hukuk, devletler arasındaki ilişkileri düzenleyen kurallar bütünü olarak tanımlanmıştır. Ancak özellikle II. Dünya Savaşından sonra gelişen çağdaş uluslararası hukuk anlayışında devletler yanında uluslararası örgütler ile gerçek kişiler de uluslararası hukukun süjesi hâline gelmiş, uluslararası hukukun ilgilendiği konular da çeşitlenmiştir.

Diğer taraftan, küreselleşmenin de etkisiyle ulusal hukuklara ait olmayan ve ne kadar geniş tanımlanırsa tanımlansın uluslararası hukukun kapsamına da girmeyen yeni ilişki türlerini ifade etmede kullanılacak bir terim ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyacı karşılamak iddiasında olan "ulus-ötesi hukuk" kavramı, ilk defa 1933 yılında İsviçreli hukuk profesörü *Max Gutzwiller* tarafından kullanılmış, sonrasında da literatürde kullanılmaya devam edilmiş olmakla birlikte, kavramın ne anlama geldiğini ilk defa somut bir şekilde açıklayan 1956 yılında *Philip Jessup* olmuştur.

Jessup, ulus-ötesi hukuku, devletler, devlet kurumları, bireyler, şirketler ve diğer gruplar arasında cereyan eden ve ulusal sınırları aşan her türlü ilişkiyi düzenleyen hukuk olarak tanımlamış, bu tür ilişki ya da işlemleri konu aldığı sürece hem ulusal hem de uluslararası hukuku bu

kapsamda değerlendirmiştir. Doktrinde *Jessup*'ın bu tanımını esas alanlar olduğu gibi, ulus-ötesi hukukun, ulusal hukuklar ile uluslararası hukuktan farklı olduğunu ileri sürenler de bulunmaktadır. Zira ulus-ötesi hukukun asıl kaynağı ile kullanıcıları devletler ile antlaşma ya da sözleşmelerle kurulan uluslararası örgütler yerine ulus-ötesi ilişkiler yürüten özel gerçek ya da tüzel kişilerdir. Ayrıca, ulus-ötesi hukuk kavramına ilişkin ikinci görüşü ifade etmek üzere "küresel hukuk" (*global law*) teriminin de doktrinde kullanıldığı görülmektedir.

Kavramının tanım ve kapsamına ilişkin tam bir fikir birliği bulunmamakla birlikte, doktrinde ulus-ötesi hukuku, ulusal hukuklar ile uluslararası hukuktan farklı bir şekilde değerlendirme eğilimi ağır basmaktadır. Zira aksi takdirde söz konusu kavram, egemen devletlerin ulusal yetkilerinin genişlemesinden ya da uluslararası hukuk araçlarıyla ama yine devletlerin yetkileri dâhilinde hukuk yaratılmasından başka bir anlam ifade etmeyecek, dolayısıyla ulusal ve uluslararası hukuk kavramları yanında ulus-ötesi hukuk kavramının gerekliliği konusunda tereddüt hasıl olacaktır.

Küreselleşmeyle birlikte yaşanan gelişmeler, devletlerin sadece diğer devletlerle ve uluslararası örgütlerle değil, sivil toplum kuruluşları gibi devlet-dışı örgütlerle, farklı insan topluluklarıyla ve çok-uluslu şirketler gibi güçlü özel oyuncularla çevrelendiğini göstermektedir. Küresel dünya düzeninde tüm bu aktörler, geleneksel olarak devlete hasredilmiş bazı alanlarda rol almakta olup hukuk yapmak da bu alanlardan biridir. Küresel hukukî çoğulculuk (*global legal pluralism*) teorisinde ifadesini bulan bu görüş, devletler yanında devlet-dışı topluluklar tarafından yaratılan farklı hukuk düzenlerinin varlığını kabul etmektedir. Ulus-ötesi hukukun devletler dışında gelişen, ulusal hukuklar ile uluslararası hukuktan farklı bir alan olduğunu savunanlar da hukukî çoğulculuk teorisine dayanmaktadır.

Bu çerçevede, konuyla ilgili yapılan çalışmaların bir tarafta "hukuk"un, diğer tarafta da "toplum"un doğasına ilişkin tartışmalar içerdiği ve bu bağlamda hukukun kaynaklarının, özel hukuk-kamu hukuku ayrımının ve hukuk-devlet ilişkilerinin yeniden ele alındığı görülmektedir. Gerek hukukî çoğulculuk teorisyenlerinin gerekse ulus-ötesi hukuk savunucularının birçok konuda farklı yaklaşımları bulunsa

da benzer görüş sergiledikleri en önemli nokta hukukun sadece egemen devletlerin resmî organlarınca ilan edilen düzenlemelerden ibaret olmadığıdır. Bu kabulün belki de en doğal sonucu ise hukukun ülkesel sınırlarla değil, sektörler ya da konular bazında ayrışmasıdır. Zira ulusal hukuklar ya da uluslararası hukukun klasik araçları ile getirilmiş düzenlemeler, başta ekonomi ve ticaret olmak üzere, teknoloji, spor ve inşaat gibi alanlarda küresel boyutta faaliyet gösteren "ulus-ötesi toplumlar"ın ihtiyaçlarına cevap verememiş ve bu alanlara özgü hukuk kurallarının devletlerin dahli olmaksızın gelişmesi bir anlamda kaçınılmaz olmuştur.

Ulus-ötesi ya da küresel hukuk kavramının en olgun örneği olarak gösterilen *lex mercatoria*'nın tarihsel kökeni antik Mısır'a kadar uzanmakla birlikte, modern *lex mercatoria* teorisinin temelinde orta çağ tacir hukukunun bulunduğu genel olarak kabul edilmektedir. Orta çağ tacirleri tarafından geliştirilen uygulamalarla oluşmaya başlayan ve zamanla tüm Avrupa'ya yayılan *lex mercatoria*, ticaretin Avrupa'nın her yerinde aynı kurallarla yapılması esasına dayanmaktadır. Ancak söz konusu kurallar, devletlerin modernleşme sürecine girmesiyle birlikte 17. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar ulusal hukuk sistemlerine kanunlar ve mahkeme kararları vasıtasıyla dâhil edilmiş ve uluslararası ticarete yönelik kural ve uygulamalar bu şekilde ulusal politika ve menfaatlere tâbi hâle gelmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra milletlerarası ticaret, bilim ve teknoloji alanlarında yaşanan hızlı gelişim ise *lex mercatoria*'nın adeta yeniden doğuşuna zemin hazırlamıştır. Zira ulaşım ve iletişim alanlarında yeni yöntemlerin keşfi sayesinde birbirlerinden coğrafî olarak uzak ülkeler arasındaki ticaret kolaylaşmış ve çok sayıda yeni pazar oluşmuştur. Bu şekilde değişik hukuk sistemleriyle karşılaşan tacir toplumu, ulusal hukukların sınırlamalarına ve farklı uygulamalarına tâbi olmak istememiş ve modern ya da yeni *lex mercatoria* ticarî teamül kurallarının, yeknesak uygulamaların, genel şartların, standart sözleşmelerin kullanımının yaygınlaşmasıyla gelişmeye başlamış, bu gelişim uluslararası kuruluşların uyumlaştırma çalışmaları ve *lex mercatoria*'ya dayanılarak verilen hakem kararlarıyla da desteklenmiştir.

Günümüzde, hukuk kuralı koyma konusundaki yetkinin sadece devlete ait olduğu doğrultusundaki klasik anlayışın etkisinin zayıfladığı görülmektedir. Bununla birlikte devletlerin, kendilerinin müdahale alanı dışında gelişen ve uygulanan kuralların bağımsız bir hukuk sistemi oluşturduğunu kabul etme noktasındaki dirençleri büyük oranda devam etmektedir. *Lex mercatoria*'nın hukukî niteliği konusundaki tartışmalar da bu eksende sürmektedir. Ancak, nasıl ki hukuk yapmak artık devletin tekelinde addedilmiyorsa hukuk yapma teknikleri de devletin klasik yöntemleriyle sınırlanmamalıdır. Bu kapsamda *lex mercatoria*, sınır-ötesi ticaretle uğraşanlar tarafından yaygın bir şekilde kullanılan, sektörün ihtiyaçları doğrultusunda sürekli gelişen, deniz ticareti (*lex maritima*), inşaat (*lex constructionis*), petrol ve doğalgaz (*lex petrolia*) gibi alanlar bazında özelleşerek gittikçe sofistike hâle gelen, tahkim yoluyla da denetimi sağlanan ve varlığı pekiştirilen bağımsız bir hukuk sistemi olarak kabul edilmelidir. Konunun doktrinde de tartışmalı olduğu dikkate alındığında, devletlerin bu noktadaki direncinin kolaylıkla kırılmasını beklememek gerekir. Ancak, doktrindeki görüşler ve devletlerin tutumu ne olursa olsun, ulus-ötesi hukukun devletlerin egemenlik alanı dışında geliştiği ve uygulandığı da bir gerçektir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, *lex mercatoria*, ulus-ötesi hukuk, küresel hukuk.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Milletlerarası Nitelikli Uyuşmazlıkların Çözümünde Devlet Yargısı Dışı Bir Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Tahkim

Hande ÜNSAL
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Modern devletin en önemli görevlerinden biri, toplumsal barışı sağlamak olarak nitelendirilmektedir. Bu görevi yerine getirmek maksadıyla devlet, toplumdaki uyuşmazlık ve çatışmaları tek elden çözüme kavuşturacak organ ve kuralları üretmek zorundadır. Uyuşmazlık çözümünde "yargı", devletin faydalandığı temel yöntem olarak ortaya çıkmıştır. Buna karşın, uyuşmazlık çözümünde devlet yargısı dışında kalan uyuşmazlık çözüm mekanizmalarına da tarih boyunca başvurulduğu görülmektedir. Devlet yargısı dışında kalan uyuşmazlık çözüm yöntemleri, arabuluculuk, uzlaşma, müzakere ve tahkim gibi farklı yöntemlerden oluşan geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. Bununla birlikte, seyri bakımından devlet yargılamasını andıran tahkim yöntemi, özellikle son yüzyılda "bağlayıcılık" özelliği nedeni ile ön plana çıkmıştır.

Genel bir anlatımla tahkim, taraflar arası uyuşmazlığın yine taraflarca belirlenecek hakemler tarafından çözüme kavuşturulmasını ifade etmektedir. Geleneksel olarak tahkim yöntemi ile uyuşmazlığa kavuşturulabilecek uyuşmazlıkların "tarafların üzerinde özgürce sulh olabileceği uyuşmazlıklar" olduğu kabul edilmektedir. Bu anlamda irade özerkliğinin sınırlarının aynı zamanda tahkime başvurunun sınırlarını da oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Tahkimin tarihçesi antik dönemlere dayanmakla birlikte, zaman zarfında, tahkimin devlet otoritesiyle bağdaşmadığı görüşü yaygın bir hâl almıştır. Bir uyuşmazlığın çözümünde hangi mülahazalardan hareket

edileceği ve uyuşmazlığın akıbetinde son noktanın kimin tarafından koyulacağı, devlet yargısı ve tahkim arasındaki çatışmanın ana eksenini oluşturmuştur. Ne var ki, neo-liberal politikaların yaygınlık kazanmasına koşut olarak uyuşmazlık çözümünde tahkim yöntemi daha fazla rağbet görmeye başlamıştır. Böylelikle tahkim bir yandan daha sık başvurulan bir yöntem haline gelirken, diğer yandan geleneksel olarak tahkimle çözülmesi kabul görmeyen kimi uyuşmazlıkların çözümünde, örneğin yabancı yatırımcı ile idare arasındaki imtiyaz sözleşmelerinden kaynaklı uyuşmazlıkların çözümünde de başvurulan bir yönteme dönüşmüştür.

Tahkime konu uyuşmazlıkların kapsamını genişleten ve bu yönteme başvurunun artışını tetikleyen temel sebep sermayenin sınırlar arası akışının ivme kazanmasıdır. Girişimciler, özellikle hukukî kurallarına ve yargı düzenine aşina olmadıkları bölgelerde gösterdikleri faaliyetlerden doğan uyuşmazlıkların devlet mahkemelerinden bağımsız uyuşmazlık mercilerince çözüme kavuşturulmasını tercih etmektedir. Bu yönüyle tahkim, devletin yargı erkini oluşturan mahkemelerin ve millî hukukun bertaraf edilmesinde önemli bir vasıta halini almıştır. Öte yandan, devletler de ülkelerine yabancı sermaye akışını arttırmaya yönelik politikalar doğrultusunda tahkim uygulamalarını kabul, hatta teşvik eden düzenlemeler benimsemekte, böylelikle uyuşmazlık çözümünün peyderpey kendi yetki alanlarının dışına taşınmasına rıza göstermektedirler.

Yine de, tahkimin devletlerin otoritesinden tümüyle bağımsız bir şekilde var olduğunu söylemek mümkün değildir. Her şeyden önce, uyuşmazlık çözümünde tahkim yönteminin uygulanması halen devletlerin bu yöntemi kabulü halinde mümkündür. Diğer yandan tahkim yöntemi kapsamında alınan kararların tanınması, tenfizi veya iptali çoğu zaman devlet mahkemeleri eliyle gerçekleştirilmektedir. Buna karşın, özellikle uluslararası alanda faaliyet gösteren finans ve tahkim kurumlarının devlet müdahalesini asgarî düzeye indirme konusundaki çalışmalarının sürdüğü görülmektedir. Nitekim tahkim yöntemi altında çözüme kavuşturulan uyuşmazlıkların bir kısmı, sadece ulusal ekonomileri değil, küresel ekonomiyi dahi etkileyebilecek miktarda yüksek meblağlara ilişkindir.

Bu çalışma, devlet yargısı dışında bir uyuşmazlık çözüm yöntemi oluşturan tahkim yöntemine ilişindir. Çalışma kapsamında tahkim yöntemi, devlet yargısıyla ilişkisi ve devlet yargısı karşısındaki konumu itibariyle incelenecek, bu bağlamda devletin dönüşümünün devletin yargı erki üstündeki etkisi de irdelenecektir. Çalışmanın niteliği gereği, inceleme konusu milletlerarası ticarî tahkim ve yatırım tahkimi ile sınırlandırılmış olup devletlerarası tahkim inceleme kapsamı dışında bırakılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Devlet yargısı, tahkim, uyuşmazlıklar.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Vatandaşlık Kazanma ve Devlete Bağlılık

Barış TEKSOY
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Uluslararası hukukun klasik devlet tanımının üç unsurundan birisinin, insan topluluğu diğer ifadeyle millet ya da ulus olduğu kabul edilir. Devletin insan topluluğu unsurunu oluşturan gerçek kişiler, vatandaş statüsü ile tanımlanırlar. Vatandaşlık, kişiyi vatandaşlık bağıyla bağlı olduğu devlet açısından, vatandaş olmayandan ayıran bir hukuksal statü içerisine sokar. Bu hukuksal statüye sahip olanlar, vatandaşlık bağıyla bağlı oldukları devletin hukuk düzeninde, yalnızca bu bağa sahip olanlara tanınmış haklara ve yükümlülüklere sahip olurlar. Bu haliyle vatandaşlık kavramının, felsefi kullanımlar bir kenara bırakılırsa, günümüzde devlet ile doğrudan doğruya ilişkili bir kavram olduğu yadsınamaz. Gerçek kişi ile devlet arasında var olan bu vatandaşlık bağının iki yönünün olduğu, birincisinin hukuksal bağ diğerinin de siyasî bağ biçiminde ifade edildiği genel kabul gören bir görüştür. Pozitif hukukun kuralları ile belirlenmiş hukuksal bağdan bağımsız olarak izah edilmeye çalışılan siyasî bağ, belirli bir devlete aidiyet ya da devlete bağlılık gibi ifade biçimlerinin de oluşumunda etkili olmuştur.

Vatandaşlık bağının içeriğinde yer aldığı varsayılan devlete bağlılık kavramı, vatandaşlığın kazanılmasında olduğu kadar korunabilmesinde de önemli olan bir kavramdır. Günümüzde yürürlükte olan ulusal hukuk vatandaşlık düzenlemelerinin neredeyse tamamında ve konuyla ilgili uluslararası hukukun yazılı kaynaklarında, devlet ile vatandaş arasındaki bu bağlılık ilişkinin fiilen zayıflaması ya da yok olması veyahut bu ilişkiye aykırı davranışlarda bulunulması, vatandaşlığın korunamamasına yol açan makul gerekçe olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda bir örnek olarak “vatana bağlılıkla

bağdaşmayan eylemler" olarak ifade edilen eylemlerde bulunmak, vatandaşlığın kaybı nedeni olarak görülür. Bu bahiste değinilebilecek bir başka husus, yaygın kullanılan ifade biçimiyle çifte vatandaşlık yani birden çok devletin vatandaşlığına sahip olmaktır. 19. yüzyıldan başlayarak ve 20. yüzyılda hızlanıp yaygınlaşarak gelişen bir mesele olan çifte vatandaşlık, önceleri devlete bağlılık açısından sorgulanmıştır. Başka bir devlet vatandaşlığını kazanmak önceki vatandaşlığın kayıp nedeni olarak görülmüş ve aleyhinde tavır alınmış bir olgu iken, zaman içerisinde bunun özellikle göç veren ya da küresel ticaretten pay alan devletler bakımından rahatsız edici bir konu olmaktan çıktığı görülmüştür. Bununla birlikte, çifte vatandaşlığın günümüzde yükselen milliyetçilik, içe kapanma ve koruyucu politika eğilimleriyle beraber, yeniden eleştirildiğine ve istenmeyen bir duruma dönüştüğüne şahit olmaktayız.

Güncel olarak devlete bağlılık kriterinin ya da beklentisinin en çok sorgulandığı olgular, daha ziyade vatandaşlığın sonradan kazanılmasının kolaylaştırılması ya da teşvik edilmesine ilişkin düzenlemelerin yaygınlaşması ile oluşmaktadırlar. Çoğunlukla yabancı sermaye ya da yabancı iş gücü çekme gibi iktisadî beklentilerle getirildiği görülen bu kolaylaştırmalar, bu haliyle çok yeni olmamakla beraber, bu tür düzenlemelerin yaygınlaşması dikkat çekicidir. Basın yoluyla sürekli işlenen bu tür kolay vatandaşlık kazanma hallerinin yaygınlaşması akımından Türk vatandaşlık hukuku da payını almıştır. Türk vatandaşlık hukukunda ilk yasal düzenlemelerden beri var olan istisnaî yoldan vatandaşlığa alınma hallerine, 2016 ve 2017 yıllarında önce kanun sonra yönetmelik değişikleri yoluyla doğrudan doğruya parasal değer belirlenerek eklemeler yapılmıştır. Bildiri kapsamında, vatandaşlık tanımı ve içeriği üzerinden bir genel sorgulamanın ardından, özellikle Türk hukukundan ve bazı yabancı ülke hukuklarından alınan örneklerde, sonradan vatandaşlık kazanma hallerinin kolaylaştırılması eğilimi ele alınacaktır. Pozitif hukuk kurallarında yaygınlaşan bu değişikliklerin, vatandaşlık hukuku alanında devletin fonksiyonunu ve devlete bağlılık kavramına ilişkin yaklaşımları nasıl ve neden sorgulanır hale getirdiği, lehte ve aleyhte olgularla beraber sergilenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Vatandaşlık hukuku, çifte vatandaşlık.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Sovyetler Birliği'nde Din Karşıtı Mücadele ve Komsomol

Burcu ÖZDEMİR
Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü

Sovyetler Birliği, tarihte yeni bir devlet tipinin ilk örneğini teşkil etmesi nedeniyle önemli bir yere sahipti. Bu devlet, yeni ve daha adil bir düzen arayışının sonucunda kuruldu. Sloganı, yüzyıllardır süre gelen toplumsal eşitsizliğe, "ezilen" sınıf adına son vermekti. Bu ise toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda kökten bir değişimi gerektiriyordu. Bu amaçla, 1917 Ekim Devrimi'nin hemen ardından, sosyalist bir toplum düzeninin kurulması için adımlar atıldı. Böylece ekonomide, sosyal ve siyasi yapıda büyük bir dönüşüm süreci başladı. Bu kritik süreçte Sovyet yöneticilerinin en sık başvurduğu yöntem, propaganda oldu. Propaganda hemen her devlet için büyük bir öneme sahipse de söz konusu Sovyet ülkesi olduğunda propagandanın devletin can damarı olduğunu söylemek abartı olmayacaktır. Bunun nedeni, kökleşmiş bir yapıya meydan okuyarak yepyeni bir düzen kurulmak istenmesiydi. Sovyetler Birliği'nde bütün bu süreci organize eden başlıca kurum, Ajitasyon ve Propaganda Birimi (*Agit-prop*)'idi. Gazeteler, dergiler gibi yayın organlarının ve başta eğitim kurumları olmak üzere her türlü devlet kurumunun propaganda amacıyla kullanılması yeni bir durum değildi. Ancak Sovyetler Birliği'nde propaganda araçları bunlarla sınırlı kalmadı. Burada neredeyse her kesim için ayrı bir propaganda birimi kuruldu. Örneğin çocuklar arasında propaganda amacıyla *Pioner* teşkilatı, gençler arasındaki propaganda için *Komsomol* teşkilatı, kadınlara yönelik propaganda için *Jenotdel* gibi kurumlar teşkil edildi. Komsomol teşkilatının gençler arasındaki vazifeleri çok çeşitli olmakla birlikte, bu çalışmada sadece dinle mücadele sürecindeki rolü incelenecektir.

Dinle mücadele, Sovyet yönetimi tarafından sınıf savaşının önemli bir parçası ve sosyalist bir toplum düzenin kurulabilmesinin ön koşulu olarak tanımlandı. Bu nedenle, devrimin ilk yıllarından itibaren yoğun bir din karşıtı propaganda yürütüldü. Din, emekçilerin başlıca düşmanı olarak tanımlandı. Rahiplere ve keşişlere yönelik baskılar arttırıldı. Kiliselere ait araziler kamulaştırıldı. Dinî eğitimin yasaklanması, her türlü dinî yayının durdurulması bu sürecin diğer adımlarıydı. Daha sonraki dönemde bunlara din karşıtı bayramlar, seminerler ve film gösterimleri gibi metotlar da eklendi.

Sovyetler Birliği'nde din karşıtı mücadele, zaman zaman yaşanan duraksamalara rağmen, 1917 Ekim Devrim'den itibaren her dönemde devam etti. Özellikle İç Savaş yılları (1918-19) dine karşı mücadelenin en yoğun olduğu dönemlerden biriydi. Bu dönemde Bolşevik Parti'nin din karşıtı politikalarının hedefinde tek tek inançlı kişiler değil, ülkedeki din adamları ve dinî kurumlar vardı. Ocak 1918'de Patrik Tikhon'un Bolşevikleri aforoz ettiğini açıklaması, bu politikalara karşı bir tepki niteliğindeydi. 1927 yılından itibaren dinle mücadeleye kısa bir ara verildi. Bunun nedeni, 1927 yılında uygulamaya konulan Birinci 5 Yıllık Plan'ın gerçekleştirilebilmesi için iç gerginliklerin yatıştırılmasına ihtiyaç duyulmasıydı. Bu amaçla Ortodoks kilisesi ile geçici bir barış yapıldı; fakat barış dönemi kısa sürdü. Sovyet yönetimi, 1928 yılında Hristiyan geleneğinin önemli bir parçası olan yeni yıl kutlamalarını ve yeni yıl ağacı (ёлка/yölka) geleneğini yasakladı. 24 Eylül 1929 tarihinde ise Paskalya, Maslenitsa (Bahar Bayramı), Noel gibi bayramların kutlanmasını engellemek amacıyla "İş ve Tatil Günleri" başlıklı bir karar aldı. Kararda dinî bayramlarda her zaman olduğu gibi çalışmaya devam edileceği, böylelikle dinî bayramların artık tatil olmayacağı ifade edildi.

Sovyetler Birliği'nde din karşıtı propaganda 1930'lu yıllar boyunca da yoğunluğunu arttırarak devam etti. Bu dönemde çok sayıda din adamı tutuklandı ya da idam edildi. Yetkililerin halka karşı güç kullanmaya başlamasıyla birlikte, ortam daha da gerildi. Nitekim bu dönemde din karşıtı propagandacıların öldürüldüğüne dair raporlar merkeze ulaşmaya başladı. Din karşıtı propagandanın hafiflediği nadir dönemlerden biri, İkinci Dünya Savaşı yıllarıydı. Sovyet yönetiminin bu dönemde dinden, savaş ortamında düşmana karşı bir birlikteliğin sağlanması amacıyla istifade ettiği anlaşılmaktadır. Ancak İkinci Dünya Savaşı yıllarında dine

yönelik siyasette meydana gelen bu yumuşama, hâlihazırdaki sıkıntılı şartlara yönelik geçici bir tedbir mahiyetindeydi ve tehlike ortadan kalktığında, din karşıtı mücadele eski yoğunluğuyla yeniden başladı.

Sovyetler Birliği'nde dinle mücadele sürecini yürüten kurum, 1925 yılında teşkil edilen Militan Ateistler Birliği'ydi. Militan Ateistler Birliği'nin vazifesi, din karşıtı propagandadan kiliselerin kapatılmasına ve dini cemaatlerin tasfiyesine kadar çeşitlilik arz ediyordu. Bununla birlikte, dinle mücadelede Komsomol teşkilatı da önemli bir rol oynadı.

14-28 yaş aralığındaki gençlerden meydana gelen Komsomol, 29 Ekim 1918 tarihinde kuruldu. Ancak bu teşkilata her isteyen katılamazdı, çünkü Komsomol'a katılmak ciddi bir meseleydi. Bu süreç, Komünist Parti üyeliğine dek giden bir süreçti. Teşkilata katılmak isteyenler, kendilerinin yeterince gelişmiş politik ve devrimci bir bilince sahip olduklarını kanıtlamak zorundaydı. Komsomol'un başlıca görevleri, gençlerin Marksist-Leninist idealler doğrultusunda eğitilmesine yardım etmek, gençler arasında toplumsal olaylara karşı sınıfsal bir yaklaşımın benimsenmesini sağlamak ve onları proleter enternasyonalizmin prensiplerine bağlı yetiştirmekti. Nitekim Komünist Parti'nin 1919'daki 8. kongresinde alınan "Gençler Arasındaki Çalışmalar" başlıklı kararda Komsomol, gençlerin komünist eğitimi üzerine çalışmalar yürüten, proleter gençliği komünizmin inşasına dâhil eden ve onları, Sovyet ülkesinin müdafaası için organize eden bir teşkilat olarak tanımlanmıştı. Komsomol, doğrudan Komünist Parti'nin yönetimi altındaydı. Komünist Parti, toplumsal, politik, kültürel her türlü alanda gençlik politikalarının uygulanmasını Komsomol aracılığıyla sağladı. Nitekim Komünist Parti, diğer tüm çalışmalarında olduğu gibi, dinle mücadele kapsamında gerçekleştirdiği çalışmalarda da Komsomol'dan istifade etti.

Komsomol'un dine karşı yürüttüğü mücadele, geleneksel kültürün bir parçası olan her türlü unsuru içine alıyordu. Komsomol'un din karşıtı propaganda metotlarından en dikkat çekici olanı, dinî bayram günlerinde gerçekleştirilen Komsomol festivalleriydi. Komsomol festivallerinin amacı kutsal şeylere tapınmak değildi, tam tersine bunlar dini değerlerin alaya alındığı etkinliklerdi. Komsomol'un görevi, bu festivaller aracılığıyla, yeni nesle hiçbir kutsallığın bulunmadığını göstermekti. Festivallerde Komsomol üyeleri ev ev dolaşarak din karşıtı içeriğe sahip

şarkılar söylüyor, din karşıtı film gösterimleri ve devrim temalı piyesler organize ediyordu. Örneğin, 1923 yılında Novgorod'ta devrimci şarkılar, meşaleler ile farklı dinlerden aziz ve rahipleri resmeden posterler eşliğinde kitlesel bir gösteri organize edilmişti. Aynı sene Tver'de düzenlenen "Komsomol Noeli"nde ise 3.000 kadar seyircinin gözleri önünde 1200 ikon yakılmıştı. Ancak kaynaklarda verilen bilgilerden ve Komünist Parti ve Komsomol'un aldığı kararlardan anlaşıldığına göre, bu festivaller halk arasında gerginliğe ve şikayetlere neden olmuştu. Bu durum Sovyet yetkililerini harekete geçirdi. 1923 yılı Nisan ayındaki 12. kongrede bazı Parti üyeleri, dinî inançlarla alay edilmesini eleştirdi ve inançlı kesimin duygularının incitilmemesine özen gösterilmesi gerektiği ifade edildi. Bu karara uygun olarak, Militan Ateistler Birliği daha kesin talimatlar yayınladı. Komsomol üyeleri de festivallerde dinle bilimsel yoldan mücadeleye ağırlık verdiler. Bilhassa köylerde, daha önce yaşanan olumsuz gelişmeler nedeniyle, propagandacılar daha dikkatli davranmak zorunda kaldılar.

1930'lu yıllardan itibaren Komsomol teşkilatının dinle mücadelesinin eski tempoda devam etmediği anlaşılmaktadır. Bu durum, hem bu konu üzerinde gerçekleştirilen çalışmaların 1920'li yıllar üzerinde yoğunlaşmasından, hem de arşiv belgelerinde yer alan bilgilerden anlaşılmaktadır. Bu çalışmada, devrimin ilk yıllarından başlayarak Sovyetler Birliği'ndeki dinle mücadele süreci ana hatları ile ele alınmakta ve ayrıca Komsomol'un bu mücadeledeki rolü, arşiv belgelerinden de istifade yoluyla açıklanmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Komsomol, komünizm, ateizm, din, Sovyetler Birliği.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Afganistan'da Devlet İnşası ve Dinin Rolü

Aslı Emine ÇOMU
Çukurova Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

1747 yılında Peştun kabile liderlerinin desteğiyle Ahmet Şah Dürrani ilk Afgan devletinin temellerini atmıştır. Yüzyıllar boyunca farklı devletler ve milletler tarafından kontrol edilen günümüz Afganistan topraklarında bu tarihten itibaren zorlu bir devlet inşası süreci başlamıştır. Ülkenin etnik olarak heterojen yapısı, kabile özerkliği, tarihsel süreç içerisinde yerleşmiş feodal yapısı ve şehir ekonomisinin çöküşüyle yükselişe geçen tarım ekonomisi, merkezi devlet otoritesinin kurulmasını oldukça zorlaştırmıştır. Bunların yanında dış güçlerin baskısı ve din adamlarının devlet otoritesinden bağımsız hareket etmesi de devlet inşasını olumsuz yönde etkilemiştir.

Afgan topraklarının önemi Hindistan'a yakınlığıyla oldukça bağlantılıdır. Devletlere zenginlik kaynağı olarak görülen Hindistan akınları Afganistan'ı kilit bir noktaya taşımıştır. Tarihte Afgan toprakları üzerinde hâkimiyet süren Gazneliler ve sonrasında Selçuklular Afgan halkını silahlandırmış ve Hindistan politikasını devam ettirmişlerdir. Selçuklular döneminde uygulanan ikta sistemi de Afganistan'da hâkim olan feodal yapıyı güçlendirmiştir. Hindistan'ın önemi, 19. yüzyılda "Büyük Oyun" olarak adlandırılan Orta Asya'da İngiliz-Rus çekişmesine neden olmuş, bu durum da Afganistan'ı kuruluşundan sonraki yıllarda iki imparatorluk arasındaki güç savaşının ortasına itmiştir. Rusların Orta Asya'da ilerleyişine karşı Hindistan'ın kontrolünü ellerinde tutma çabası İngilizlerin Afgan politikasını etkilemiş ve iki İngiliz-Afgan savaşı bu politikaların sonucu olarak ortaya çıkmıştır. İngilizlerle olan savaşlar bir yandan vatanseverliği pekiştirip ulusal birliği olumlu şekilde etkilerken

yabancı düşmanlığının ve tecrit politikasının da yerleşmesine neden olmuştur.

Afganistan'ın nüfusu etnik açıdan oldukça çeşitlilik göstermektedir. Bu heterojen yapı ülkenin ulusal birliğinin kurulmasının önündeki en zorlu engellerden biridir. Hâkim unsur olan Peştunlar farklı kabilelere mensup olup nüfusun yüzde 50-55'ini oluşturmaktadır. Peştun kabileleri, kendi içlerinde klanlara ve alt klanlara ayrılmaktadır. En büyük ve en önemli Peştun kabilesi, ülkenin kurucu hanedanın da dâhil olduğu Abdali ya da sonradan bilinen adıyla Dürrani'dir. Bu gruptan sonra en kalabalık Peştun kabilesi Gilzaylardır. Tacikler ise ikinci büyük etnik grubu oluşturur. Farsça konuşan Tacikler yoğun olarak ülkenin kuzeyinde yaşarlar ve ticaretle uğraşırlar. Ülkenin üçüncü büyük grubunu ise Hazaralar oluşturmaktadır. Şii olan Hazaralar, dini birliğin önünde bir engel olarak görülmüş ve uzun yıllar Afgan yönetimi tarafından uygulanan sert politikaların hedefi olmuşlardır. Özbekler, Türkmenler ve Kızılbaşlar da nüfusu oluşturan diğer etnik gruplardır. Etnik açıdan bu kadar farklılığın olması tarihsel süreç içerisinde Afgan topraklarını kontrol eden devletlerin farklı grupları öne çıkarmasına yol açmış ve etnik gruplar arasında hiyerarşik bir yapının yerleşmesine neden olmuştur.

Bu kadar farklı etnik grubun birleştiği ortak nokta ise İslam inancıdır. 7. yüzyıldan itibaren İslam'ı kabul eden Afgan nüfusunun yüzde 99'u Müslüman iken Sünni oranı yüzde 90 olarak verilmektedir.[1] İslam'ın yayılışı etnik ayrımın ötesinde bir durum getirmiş ve Peştunlar için de kabilenin önüne geçen bir kimlik yaratmıştır. İslam, kardeşlik duygusunu yayarak daha büyük bir grubun üyeliğini sağlamıştır. Fakat her ne kadar İslam inancı baskın da olsa ülke kurulduktan sonra birliğin önündeki en büyük engel Peştun örf ve adetlerine dayalı kurallar bütünü olan Peştun validir. Birçok noktada Şeriat kurallarıyla çatışan Peştun vali ülkede genel geçer bir yargı sisteminin oturmasında ve devletin yaptırım gücünün yerleşmesinde önemli bir engel teşkil etmektedir. Daha etnik milliyetçi ve dar kapsamlı Peştun vali, Afgan devletinin merkezi otoritesi kurulurken büyük sıkıntılar çıkarmış ve kabileler sahip oldukları

1 Vartan Gregorian, *The Emergence of Modern Afghanistan Politics of Reform and Modernization* (Stanford: Stanford University Press, 1969), 38.

özerkliği kaybetmemek için uzun süre mücadele etmiştir. Bunun yanında, İslam'ın yaymaya çalıştığı birlik inancı ülke topraklarında Şii ve Sünni çatışmalarına engel olamamış ve 19. yüzyılda özellikle Hazara ve Özbek kabileleri arasında ciddi çatışmalar yaşanmıştır.

Afganistan'ın devlet inşası sürecinde karşılaştığı bir diğer sorun da din adamlarının devlet otoritesinden bağımsız hareket etmeleridir. Halkın eğitimini tekellerinde bulunduran din adamları devletten maaş almayıp köylerde kendileri için ayrılan toprakları işleyerek ya da kabilenin ileri gelenlerinin verdiği yardımlarla geçimlerini sağlamaktaydılar. Din adamlarının köy halkı ve kabileler üzerinde bir ağırlığı vardı. Gerektiğinde kabileler arası çatışmalarda arabuluculuk yapacak kudrette olan bu din adamları, bazı zamanlarda da kabileleri devlet otoritesine karşı ayaklanmaları konusunda kışkırtabiliyorlardı. Devlet inşası sürecinde din adamlarının devlet kontrolü altına alınması elzem olan bir durum haline gelmiştir.

Bu sunumda Afgan devletinin kuruluşundan Abdurrahman Han'ın yönetiminin sona erdiği 1901 yılına kadar olan dönem incelenecektir. Abdurrahman Han'ın yönetimi sunumda önemli bir yer teşkil etmektedir. Onun uyguladığı politikalar sonucunda ilk defa merkezi otorite sağlanmıştır. Abdurrahman Han'ın ülkenin başına geçmeden önce bizzat yaşadığı ve gözlemlediği siyasi sıkıntılar da uyguladığı politikalar üzerinde etkili olmuştur. Bu zorlu görevin gerçekleştiği 150 yıllık dönem içerisinde yukarıda bahsedilen engellere karşı Afgan yöneticilerin Ahmet Şah'tan itibaren nasıl yöntemlere başvurduğu ve dinin bu süreç içerisinde ne kadar etkin olduğu incelenecek ana temayı oluşturmaktadır.

Ele alınan süre içerisinde Afgan yöneticilerin söylemleri incelenerek uyguladıkları politikalarda dine ne kadar başvurdukları yansıtılmaya çalışılacaktır. Dinin aynı zamanda dış güçlerle olan mücadelede ne kadar fayda sağladığı da incelenecek konular arasındadır. Tarihsel süreç içerisinde din ve devlet ilişkisi ve İslam'ın birleştirici rolünün ne kadar etkili olduğu üzerinde durulacak diğer konulardır.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, İslam, devlet inşası, din ve devlet ilişkisi, kabile topluluğu.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Şii Siyaset Teorisi ile İran'da İktisadi Yapı İlişkisi

Atay AKDEVELİOĞLU
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu sunuşun temel varsayımı, Şii (Câferi) siyaset teorisinde 20. yüzyılın ikinci yarısında net biçimde görülmeye başlayan dönüşümün nedeninin teolojik tartışmalar olmadığı, İran'ın iktisadi yapısında kökten bir dönüşüm talep eden Çarşı'nın çıkarları olduğudur. Bu temel varsayım iki alt varsayım içermektedir: İlk varsayım, Çarşı'nın İran'da mevcut rejimin kurucu sınıfı olduğu ve ülkenin iktisadi yapısının Çarşı'yı merkeze alarak şekillendirildiğidir. İkinci varsayım ise 1980'lerde İran'ın iktisadi yapısında görülen köklü değişimin, 1960'larda Şii siyaset teorisinde görülen köklü değişim sayesinde gerçekleştirilebildiğidir.

İslam'da itikâdî ayrılığın ve bu ayrılık sonucu Şii mezhebinin ne zaman ortaya çıktığı tartışmalı olsa da, en geç 9. yüzyılda 12. İmam Mehdi'nin 'büyük gizlilik' dönemine girmesinin ardından Şii mezhebinden bahsetmek uygun olur. 9. yüzyıl aynı zamanda Şia'nın takiyye dönemine girmesinin de başlangıcıdır. Takiyye ile kast edilen, Şia'nın mevcut iktidarın gayrimeşru olduğunu düşünmesine rağmen pasif bir tutum izleyerek iktidara itaat etmesi pratiğidir.

Oysa, orijinal Şii siyaset teorisine göre, yeryüzündeki biricik meşru iktidar İmam Mehdi'ye (kendisi günümüzde 1.000 yaşının çok üzerindedir) aittir. Mehdi'nin gizleniyor olması bu meşruiyet algısını değiştirmez. Dolayısıyla, Şia'nın yapması gereken, mevcut gaspçı iktidarlara karşı ayaklanmak olmalıdır. Nitekim, gerek Emevi gerekse Abbasi iktidarlarına karşı 9. yüzyıla kadar Şii direnişleri zaman zaman görülmüştür. Şüphesiz bu direnişlerin en bilineni Kerbela Olayı'dır.

874 yılında Mehdi'nin gizlenmesinin ardından Şia'nın takiyye dönemine girmesinin temel gerekçesi, başarılı olacak bir ayaklanma sonrasında devletin liderliğini devralmak için Mehdi'nin ortaya çıkıp çıkmayacağının bilinmiyor olmasıdır. İmamların takdirinin nedenine insan aklının tam olarak cevap bulması mümkün olmadığından, Mehdi'nin neden gizlendiği de tam olarak bilinememektedir. Bu nedenle Şia, Mehdi'nin ortaya çıkarak isyan bayrağını açmasını beklemeye başlamıştır. Dolayısıyla, takiyye dönemine girmiştir. Bu bekleyiş 1.000 yıldan uzun sürmüştür.

En bilineni Büyük Ayetullah Humeyni olan bir grup din adamı veya düşünür, Şii siyaset teorisinin uygulamasına dair 1960'larda devrimci bir fikir geliştirmişlerdir. Velayet-i Fakih teorisi diyebileceğimiz bu yaklaşıma göre, yüzlerce yıldır Şia'nın takiyye yapması hatadır ve bu hataya hemen son verilerek gayrimeşru iktidarlara karşı derhal ayaklanılmalıdır. Mehdi de ortaya çıkmak için muhtemelen bu kalkışmayı beklemektedir. İsyan başarılı olduğunda ve iktidar ele geçirildiğinde hâlâ Mehdi ortaya çıkmazsa, Şii ulema içinde en saygın fakih devletin liderliğini üstlenecektir. En saygın fakihin bir Mercî-i Taklid olması doğaldır. Bu yeni iktidar, Mehdi'nin meşru iktidarını gasp etmiş olmayacaktır. Mehdi gizlendiği yerden ortaya çıktığı anda da iktidarı kendisine devredecektir.

Bu yeni yaklaşım, özellikle İran'da kitleleri hareketlendirmiştir. Devrimci Şiilik bu doktriner dönüşüm sayesinde Orta Doğu'da ortaya çıkmış görünmektedir. Muhammed Rıza Şah'ın mutlak iktidarını devirmek için kitlesel gösteriler 1960'larda başlamış ve nihayetinde 1979'da başarıya ulaşmıştır. Umulanın aksine Mehdi gizliliğini bozmayınca, yeni rejimin *sui generis* nitelikteki devlet başkanlığına ömür boyu kaydıyla Humeyni sahip olmuştur. Yeni rejimin tüm unsurlarının olduğu gibi, iktisadi yapısının da belirlenmesinde Humeyni'nin büyük etkisi olmuştur.

Pehlevi rejimi, Batı Avrupa'nın son beş yüzyıllık burjuva dönüşümünü model alarak, İran'ı (Pehlevi mutlak monarşisinin devamı kaydıyla) modern bir ulus-devlete dönüştürmeyi hedeflemişti. Bu hedef doğrultusundaki çabalar, Musaddık devrildikten sonra Muhammed Rıza Şah döneminde 1960'larda ABD'nin desteği ve teşvikiyle ivmelenmiştir. İran'da başat iktisadi sınıf olan Çarşı'nın hâkim konumunu indirgeyerek,

yerine büyük burjuvaziyi koymak isteyen Muhammed Rıza Şah, bir yandan yerli büyük burjuvaziyi inşa etmeye çalışırken, diğer yandan da Çarşı'yı zayıflatacak iktisadi ve siyasi önlemler almaya başlamıştır. Çarşı'nın nakliyat için tercih ettiği belli bir model *pick-up* araçların Tahran'a girişine sınırlama getirmek gibi mikro hedefli kararlardan, kambiyo ve vergi politikaları gibi makro stratejik kararlara varıncaya kadar her yolu kullanan rejim, Çarşı'ya fiilen savaş açmıştır.

Muhammed Rıza Şah sadece yerli büyük burjuvaziyi desteklemekle kalmamış, yabancı burjuvazinin İran pazarına daha rahat girmesine de izin vermiştir. Çarşı için kısa vadede asıl sorun bu olmuştur. Yerli büyük burjuvazi henüz embriyo halinde olduğundan, Çarşı'ya tek başına verdiği zarar sınırlı kalmış ama yabancı burjuvazi ile işbirliği yaparak Çarşı'ya ciddi rakip olmuş ve hatta bazı sektörlerde Çarşı'yı neredeyse ortadan kaldırmaya başlamıştır.

Rejimin bu saldırısında "sonuca ulaşana kadar" durmama kararlılığı olduğunu gören Çarşı, tek çözümün rejimin sona erdirilmesi olduğuna hükmetmiştir. Çarşı, Pehlevi rejimi devrildikten sonra kendi çıkarlarını merkeze alan ve sadece yerli değil, yabancı büyük burjuvazinin de rekabetinden kendisini koruyacak yeni bir rejim istemiştir.

Pehlevi rejiminin tek hedefi Çarşı değildir: Büyük toprak sahipleri, Şii ulema, sosyalist örgütlenmeler, sendikal bilince sahip işçiler, Musaddıkçı olarak bilinen demokrat örgütlenmeler de mümkün olduğunca tasfiye edilmesi veya etkisizleştirilmesi gereken gruplar olarak rejim tarafından kodlanmıştır. Dolayısıyla, "düşmanımın düşmanı dostumdur" düşüncesiyle, bu gruplar Çarşı ile doğal müttefik haline gelmişler ve Pehlevi rejimine karşı mücadeleye katılmışlardır.

Çarşı ile Pehlevi rejimi arasındaki çatışma yaklaşık iki on yıl sürmüştür. Nihayetinde, 1979'da kazanan Çarşı ve müttefikleri olmuştur. Sonuçta, Pehlevi rejimiyle birlikte, İranlı büyük burjuvazi de ülkeden çıkarılmıştır. Büyük burjuvazinin rolünü devlet üstlenmiş, Çarşı'yı merkeze alan ve devletin Çarşı'yı desteklediği yeni bir iktisadi yapıya geçilmiştir. Bu yapıda, lümpen kent varoşlarının rantiye devlet tarafından doğrudan ve dolaylı transferlerle desteklenmesi de önemli bir özellik olmuştur.

Yukarıda anlatıldığı üzere, 1960'larda ortaya çıkan Şii siyaset teorisinin devrimci yorumu, 1979 devrimine ve 1980'lerin Çarşı merkezli iktisadi yapılanması esas olan İran İslam Cumhuriyeti'ne yol açtı. Kronolojik gözle bakıldığında, teolojiden iktisada uzanan ilişkiler zinciri böyle görülse de, Şii siyaset teorisinin doktriner dönüşümü aslında sonuçtur. Asıl kronolojik zincir şu şekildedir: (1) Pehlevi rejimi ülkede başat iktisadi sınıfın Çarşı yerine büyük burjuvazi olmasını istedi. (2) Çarşı, Pehlevi rejimi ile uzlaşamayacağını anlayınca, rejimi yıkmak için kitlesel destek aradı ve bunun için de kentlerin varoşlarındaki lümpen kitleyi mobilize edebilecek olan Şii ulemadan bu gücünü kullanmasını talep etti. (3) Şii ulema, yaklaşık 1.000 yıl boyunca "düşünemediği" yorumu, 1960'larda, tam da Çarşı'nın Pehlevi rejimini devirmeye ihtiyacı varken "düşündü". (4) Lümpen kitle, Şii ulemanın teolojik tartışmalarından o kadar etkilendi ki, hayatını feda etme pahasına sokaklara çıktı. (5) Monarşi yerine kurulan İslamî Cumhuriyet, Peygamber dönemi Medine devletine referans verilemeyecek biçimde büyük burjuvaziyi tasfiye etti ve Çarşı-lümpen ikilisinin çıkarlarına uygun yeni bir iktisadi yapılanmaya yöneldi.

Yukarıdaki zincirde açıklanmaya muhtaç olan iki bağlantı vardır: Şii ulemanın Çarşı'nın isteğiyle ve lümpen kitlenin de ulemanın isteğiyle harekete geçmesi.

Şii ulema tarihsel olarak bürokrasinin parçası olmamıştır. Diğer bir deyişle, Şii ulemanın devletten edindiği düzenli geliri yoktur. Oysa, müçtehitlik tam zamanlı yapılması gereken bir meslektir. Bu nedenle, Şii ulemanın geçimini "havza"sı sağlar. Havza, taklitçilerin tamamını ifade eder. Şii inanışına göre, sıradan insanlar Allah'ın emirlerini layıkıyla anlayamazlar. Bu nedenle, her inan bir müçtehide danışmak, onu taklit etmek mecburiyetindedir. Böylece ortaya müçtehitin havzası ortaya çıkar. Taklitçiler, gelirlerinden belli bir miktarını müçtehitlerine bağışlamakla mükelleftir. Havza içinde Çarşı üyelerinin geliri görece yüksek olduğundan, bağışın büyük kısmını sayıca az olan Çarşı üyeleri yapar.

Müçtehidin havzasından elde ettiği para genellikle ihtiyacının çok üzerindedir. Bu nedenle, ihtiyaç fazlası parayı müçtehit, düşük gelirli takipçilerine bağışlar ki bunlar kenlerdeki lümpen kesimdir. Böylece Şii ulema, gönüllük esasına göre işleyen bir zenginden fakire para

transferinin Robin Hood'u işlevi görür. Bu mekanizma nedeniyle Şii ulema Çarşı'nın taleplerine karşı hassastır. Aynı şekilde, düzenli geliri olmayan lümpen kitlenin de kendi müçtehidinin taleplerine karşı dinsel inançtan ayrı olarak iktisadi nedenlerle hassasiyeti bulunmaktadır. Dolayısıyla ortaya, Çarşı-Şii ulema-lümpen kitle hiyerarşisi çıkar. Bu hiyerarşi de yukarıda değinilen iki bağlantının esasıdır.

Şii ulemanın Çarşı ile birlikte hareket ederek ve lümpen kitleyi kullanacak biçimde devrime yol açacak teolojik dönüşümü yaparken, kendisi de Pehlevi rejiminin hedefinde olduğundan, kendi mesleki çıkarını koruduğu da akıldan çıkartılmamalıdır.

Bu anlatım göstermektedir ki, İran'da iktisadi yapıdaki köklü dalgalanmalar, Şii siyaset teorisinin bin yıllık öğretisinin kökten değişmesine neden olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Şii siyaset teorisi, Çarşı, Şii ulema, İran İslam devrimi.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Karşılaştırmalı Anayasa Hukukunda Azınlık Hakları

Ezgi Fulya AKKUŞ
Afyon Kocatepe Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Uluslararası ilişkiler teorilerinde devlet egemenliği ile siyasi ve etnik açıdan kimlikler arasında bir uyum olduğu önerilse de, pratikte kimlikler arasında uyum ile egemen devlet kavramları birbirinden uzaktır. Bu bağlamda azınlıklar, kimlikleriyle devletin egemenlik alanı içinde yerleşik olan ve siyasal, dini, dilsel vb. konularda devletin ölçütlerine uymayan siyasal yabancılardır. Kavramsal olarak azınlık tanımı açıklıktan uzaktır. Akademisyenlerden uluslararası örgütlere kadar herkes kendine göre bir azınlık tanımı öngörmüş ve fakat ortak kabul gören bir tanıma ulaşılamamıştır. Genel olarak karşı çıkılmayan azınlık tanımı ise, Capotorti'nin azınlık tanımının bir türevi niteliğindedir. Bu çerçevede azınlık kavramı, bir devletin nüfusu içinde sayıca azınlıkta kalan, yönetici konumlarda olmayan, tarihsel olarak söz konusu devletin topraklarının belirli bir bölümünde yerleşik olan, devletin uyrukları kabul edilen bireyleri nüfusun geri kalan kesiminden farklı etnik, dini, dilsel veya kültürel özelliklere sahip ve kendi kültürlerini, geleneklerini, dil ve dinlerini korumaya yönelik gizli veya açık dayanışma duygusu sergileyen bir toplumsal grubu ifade eder.

Devletler azınlık grupların hak talepleriyle karşılaştığı ilk aşamada azınlıklara haklar tanımaktan yana olmamışlar, tanıdıklarında ise bunu bireysel haklar aşamasında tutmaya çalışmışlardır. Azınlıkların ve azınlık haklarının uluslararası boyutta bir öneme kavuşmasıyla ve ikili anlaşmaların da etkisiyle azınlıklar için kolektif haklar düzenlemeleri yapılmıştır. Bir yandan azınlıkların grup olarak örgütlenmesi istenmemiş bir yandan da devlet kontrolünde azınlık grupları sağlanmaya çalışılmıştır. Osmanlı devletinde *millet sistemi,* devletin azınlık

gruplarını ve faaliyetlerini denetimde tutup olası istikrarsızlıkları önleme çabasına örnek verilebilir.

Uluslararası çerçevede azınlıkları koruma çabaları uluslararası ilişkiler üzerine çalışanlar için ilgi çekici bir konudur. Zira bu çalışmalar, uluslararası ilişkiler kuramlarının egemen devletler ve devlet içindeki siyasi, kültürel vb. kompozisyon arasındaki ilişkileri çözümleme yöntemindeki yetersizlikleri de ortaya koyar. Birinci Dünya Savaşı sonrasında yenik sayılan devletler üzerinde önemli baskı aracı olarak kullanılan ve anlaşma metinlerine de eklenen azınlık haklarının, insan ve grup haklarını korumak için gündeme getirildiğini söylemek güçtür. İnsan haklarını korumak için geliştirilen söylemler daha çok 1945 yılı sonrasına aittir. Dünyada sosyal ve ekonomik haklar söyleminin ve bu hakların bağlayıcı metinlerde de düzenlenişinin arttığı İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, azınlık haklarının iç hukukta ve özellikle anayasalarda düzenlenmesi yaygınlaşmıştır. 1980'ler ve sonrasına gelindiğinde bu çabanın uluslararası alanda da anlaşmalarla geliştirilmesi eğilimi göze çarpar. Fakat tüm bu gelişmelerin temelinde egemen devlet çıkarlarının mı, yoksa insan ve grup haklarını koruma kaygısının mı ön planda olduğu tartışmalıdır.

Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 27. maddesi hazırlanmadan önce azınlık haklarının nasıl tanınması gerektiği yönünde tartışmalar yapılmıştır. Bir grup düşünür, azınlıklara ayrıca haklar verilmesine gerek olamadığını, ayrımcılık yasağı ve genel insan haklarının bu anlamda yeterli odluğunu savunurken bir diğer grup ise, azınlıkların doğrudan korunabilmesi için genel bir azınlık düzenlemesinin yapılması gerektiğini savunmuştur. Yine, 27. maddenin devlete pozitif bir yükümlülük mü yoksa negatif bir yükümlülük mü yüklediği konusu da tartışılmıştır. Devletler anayasalarında, 27. madde bağlamında azınlık haklarına saygı gösterdiklerini belirtip sonrasında olumlu bir eylemde bulunmayarak hükümlerin etkinliğini ortadan kaldırmaya yönelmiştir. Devletlerin, 27. maddenin kendilerine pozitif yükümlülük mü yoksa negatif yükümlülük mü yüklediği noktasındaki yorumları değişmektedir. İnsan Hakları Komitesi üyesi devletlerin 27. madde bağlamındaki raporlarından hareketle Komite, devletlerin bu maddeyi pozitif yükümlülük olarak yorumlayıp uygulamasının hakların korunması için daha etkin olduğu sonucuna varmıştır. Devletin

özgürlüklere dokunmayarak negatif yüküm altında olup pasif kalmasından çok bugün hedeflenen ve çözüm olarak görülen, azınlık haklarının pozitif statü hakları içinde değerlendirilmesidir. Esasen azınlıklara pozitif haklar tanınmasıyla amaçlanan çoğunlukla fiili eşitliğin sağlanabilmesidir.

Uluslararası çerçevede kabullenilen ve korunan insan haklarını ve bunun uzantısı olarak ulusal azınlık haklarını istikrarlı olarak koruyan sistemler, uzun vadede (ulusal bazda) siyasal çatışmalardan ve sorunlardan sonra ayakta kalmıştır. Ulusal seviyede tanınan azınlık koruması uluslararası korumadan daha etkin görünmektedir. Ulusal hukuk, niteliği itibariyle daha kolay icra edilebilir. Bu bağlamda kimi devletler özel kanunla azınlık korumasını sağlamakta, kimileri ise anayasalarında düzenleme yoluna gitmektedir. Ulusal hukuk içinde azınlık haklarının anayasa ile düzenlenmesi, hem insan haklarının temel korunma dayanağı olması açısından hem de birbiriyle çelişik kanunlar olabileceği halde anayasaya aykırı kanun olamayacağından dolayı, daha güvencelidir.

Bir devletin iç hukukunda işleyişinin, düzeninin, vatandaşlarına tanıdığı hakların ve bu hakların sınırlarının gösterildiği çerçeve ve üstün belge anayasadır. Anayasalarda azınlık haklarının düzenlenmesinin etkinliği sorunu hukuki ve sosyolojik olarak tartışılabilirse de, toplumsal çatışmayı azaltabilecek ve azınlık mensubu vatandaşa devlet karşısında üstün hukuki dayanak sağlayacak bir enstrüman olması dolayısıyla önemlidir.

Fransa, Hollanda, İrlanda gibi ülkeler anayasalarında azınlıklara ya da azınlık haklarına ilişkin düzenlemeler yapmamıştır. İngiltere'nin ise yazılı anayasası yoktur ve fakat devlet, azınlıklara yönelik hakları koruyucu bir tavır sergilemektedir. Devletlerin anayasalarında ya da üstün belgelerinde azınlık grupları ve haklarını tanıması, kuşkusuz vatandaşlar için bir güvencedir. Fakat bu tanımanın etkin uygulanabilmesi, demokrasi kültürü ile yakından ilişkilidir. Nitekim anayasalarında azınlıklara çok geniş haklar tanıdığını gördüğümüz devletler, getirdikleri önemli sınırlamalarla anayasal hükmün uygulanmasını zorlaştırabilmektedirler. Ya da anayasalarında azınlıklara genel ve yüzeysel denilebilecek şekilde yer veren devletlerin

uygulamada etkin bir şekilde ve tam anlamıyla bu koruma yükümünü yerine getirdikleri de karşılaşılan durumlardandır.

Devletler anayasalarında azınlık haklarını düzenlemekle topraklarında barındırdıkları kimi azınlıkların haklarını genişletmiş olurken kimilerine ise daha özgürlükçü bir ortam yaratıyor olabilirler. Anayasalarında azınlık grupları sayan ve tahdidi olarak belirtilen bu gruba yine tahdidi olarak sayılan hakları tanıdığını belirten devletler, aslında mevcut ya da muhtemel diğer azınlıkları hesaba katmaktan kaçınmaktadırlar. Tüm azınlık gruplarına sayılan hakların tanınmış olduğunu düşündüren ve sadece ülkesindeki azınlık gruplara sayılan hakları tanıdığını belirten anayasalarda da kanunla sınırlama getirme hakkının daima saklı tutulduğunu görüyoruz. Böylece ilk bakışta daha güvenceli görünen bu düzenleme, hakların yürütmenin insafına bırakılmasına neden olmaktadır.

Türkiye'de azınlıklara anayasada yer verilmese de (ancak dönemin Milletler Cemiyeti'nin yerini alan Birleşmiş Milletler tarafından alınacak kararla değiştirilip kaldırılabilecek) *Lozan Barış Antlaşması* Türk politikasında önemli bir yere sahiptir. Antlaşmada sayılan hakların yerleşik gayrimüslim azınlıklar dışındaki azınlık gruplara uygulanmadığı ve hatta gayrimüslim gruplara da tanınan hakların tam anlamıyla uygulanmayıp, devletin bu alandaki yükümlülüklerini eksiksiz yerine getirmediği görülmektedir. Devlet Antlaşma'nın 44. maddesinin verdiği açıklıktan sonuna kadar faydalanmaktadır.

Türkiye ve benzer durumda olan ülkelerde azınlıklara anayasal koruma getirilmesi önemli bir adım olacak ve devletin yükümlülüklerini yerine getirip getirmediği de yargısal olarak denetlenebilecektir. Azınlık hakları açısından yürütmenin politikaları ve insan hakları bağlamında yargısal tutum arasında denge kurulabilmesi için azınlıkların sınırlamalar devletin menfaatine göre asgari düzeyde tutularak düzenlenmelidir. Azınlıklar ulus-devletin bütünlüğü açısından bir tehdit olarak algılanıyorsa da, ideal anayasal düzenleme ile azınlıkların farklılıklarını koruyarak uyumu sağlanabilecektir. Bunun için en etkili yol, karşılaştırmalı anayasa hukuku verilerinden faydalanarak, dünyada azınlıkları düzenleyen ve hak korumayı hedefleyen anayasalardaki ortak

ölçütleri baz almaktır. Çalışmamızın literatüre katkısı ve önerisi bu ölçütlerin belirlenmesi noktasında olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ulus-devlet, azınlıklar, azınlık hakları, anayasal azınlık hakları, anayasal koruma.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Terörizmde Duygulanımlar

Boran Ali MERCAN
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

Batı Avrupa ve Anglo-Amerikan dünyası son yıllarda sansasyonel ekstremist İslami şiddet eylemleriyle sarsılmaktadır. Kamusal alanda güven duygusunu yitime uğratan bu tip eylemlerin arkasında üç temel arzu olduğu tartışılmaktadır: Heyecan arzusu, nihai anlam arzusu ve zafer arzusu. Bu çalışma kapsamında terörizm boş bir gösteren (*empty signifier*) olmasına karşın genelde uzlaşı sağlandığı üzere siyasal hedefleri izlemenin taktik-yöntemsel bir aracı olduğu kadar aynı zamanda bireysel drama ve radikal duygulanımların motive ettiği bir uzamın da parçasıdır. Kendi ülkelerinde meydana gelen kitlesel şiddet ve yıkımlara karşı diaspora koşullarında şiddet-yönelimli harekete geçme motivasyonu ciddi bir sorunsal olarak karşımızda durmaktadır. Bu bağlamda söz konusu tartışma daha geniş ölçekli bir saha araştırması için ön-kuramsal çalışma niteliğindedir. Terörist eylemin meşru kanallar dolayımıyla dile getirilemeyecek temel varoluşsal arzulara bir çıkış sağlayabilme olasılığı potansiyel şiddetin asli kaynağı olduğu savlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arzu, şiddet, ekstremizm, terörizm, motivasyon.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Uluslararası İnsancıl Hukukun Yaratımı ve Uygulamasına Silahlı Devlet-Dışı Aktörlerin Dâhil Olma Durumu: 'Deed of Commitment' Örneği

Gonca ÜNAL
Hitit Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Silahlı çatışma esnasında ve çatışmadan sonraki süreçte uluslararası insancıl hukuk normlarının işler hale getirilmesi hem çatışmanın tarafları hem de çatışmanın doğrudan veya dolaylı mağdurları için şüphesiz oldukça önem arz etmektedir. Ancak uluslararası insancıl hukuk bağlamında düzenlenen uluslararası antlaşmalar geleneksel olarak devletleri muhatap almakta, devletler nezdinde birtakım haklar ve sorumluluklar doğurmaktadır. Daha çok uluslararası antlaşmaların doğasından kaynaklanan bu durum, günümüz silahlı çatışmalarının büyük oranda devletler arasında gerçekleşmediği ve silahlı çatışmaların artık devlet-dışı aktörlerin aktif olduğu alanlar olduğu gerçeğini de ıskalamamıza yol açmaktadır.

Uluslararası antlaşmalar hukuku teorisi, devletler eliyle geliştirilmiş bazı kadim dinamikler barındırmaktadır ve her ne kadar çeşitli uluslararası örgütlerin veya *de facto* rejimlerin uluslararası antlaşmaların oluşumuna ve bir hukuk haline gelmesine dahli bir süredir mümkün olsa da, hangi yapıların uluslararası antlaşmalara dahil olabileceğinin yine ancak devletlerin taraf olabildiği antlaşmalarca belirlenmesi belki de bir totoloji oluşturmaktadır. Kaldı ki, bahse konu olan uluslararası örgütler yine tikel bir biçimde devlet temsilcilerinden müteşekkil yapılardır ve aynı şekilde *de facto* rejimler bir anlamda devlet olma niteliği tartışılabilir pozisyondaki devlet-dışı aktörlerdir. Yani uluslararası antlaşmalar hukuku, konvansiyonel devlet-merkezli yaklaşımından, bir nevi de konfor alanından, çok da dışarıya çıkabilmiş

sayılmamaktadır. Bu noktada devlet-dışı aktörlerin, uluslararası antlaşmalara taraf olması tartışmasındaki temel çatışma, ilgili aktörlerin silahlı örgütler veya ulusal kurtuluş hareketleri gibi bir silahlı çatışmaya taraf olabilecek aktörler olması durumunda yatmaktadır.

Silahlı çatışmalar, uluslararası nitelik göstersin veya göstermesin, en az iki taraf ihtiva etmektedir ve uzun süredir içerisinde silahlı bir devlet-dışı aktörün bulunmadığı herhangi bir silahlı çatışma yoktur diyebiliriz. Ancak, silahlı çatışmaların nasıl yürütüleceğini düzenleyen uluslararası insancıl hukuk antlaşmaları, bu nevi aktörleri doğrudan muhatap almamaktadır. Bir devletin taraf olduğu uluslararası antlaşmanın, o devletin her bir vatandaşı nezdinde de aynı zamanda çeşitli sorumluluklar doğurduğunu ifade eden ya da yetki yönünden değerlendirildiğinde herhangi bir devletin ülkesi olmayan bir toprak parçası bulunmadığından, silahlı çatışmaların ve taraflarının doğal olarak, silahlı çatışmanın gerçekleştiği toprakların ülkesinin hukukuna tâbi olduğu şeklinde değerlendirmeler bulunmaktadır. O halde silahlı devlet-dışı aktör üyelerinin teker teker, bir şekilde, uluslararası insancıl hukuk kuralları ile bağlı olması meselesinin neden bu kadar tartışmalı olduğunu da bu değerlendirmeler ışığında incelememiz gerekmektedir.

Esasında vatandaşlık bağıyla veya uluslararası teamül hukuku kuralları dolayısıyla doğacak olan uluslararası insancıl hukuk sorumluluğu ya da söz konusu sorumlulukların endirekt bir biçimde doğması ile sonuçlanan diğer teoriler, devlet-dışı aktörlerin perspektifinden değerlendirildiğinde, bir silahlı örgütün neden isyancısı olduğu devletin hukuku ile bağlı olduğunu açıklamakta güçlük çekmekteyiz. Silahlı devlet-dışı aktörler kural olarak uluslararası insancıl hukuk antlaşmalarına, daha doğrusu geniş bir biçimde uluslararası antlaşmalara taraf olamazlar ve bu durum silahlı devlet-dışı aktörlerin uluslararası insancıl hukuk normlarından haberdar olsalar bile, aidiyet hissinin eksikliği sebebiyle, uluslararası insancıl hukuk normlarına riayet etme konusunda gönülsüz olmaları ile sonuçlanmaktadır. Uluslararası insancıl hukuk kurallarının tatmin edici bir biçimde uygulanmıyor olmasının tek sebebi bu değildir; lakin silahlı devlet-dışı aktörlerdeki aidiyet eksikliği önemli sebeplerden biridir.

Silahlı devlet-dışı aktörlerin bir biçimde uluslararası hukuk normlarının yaratımına ve uygulamasına iştirakinin tahmin edildiği kadar akıldışı bir söylem olmadığını ispatlayan bir örnek vardır: *"*Anti-Personel Mayınların, Kullanımının, Depolanmasının, Üretiminin ve Devredilmesinin Yasaklanması ve Bunların İmhası ile İlgili Sözleşme (Ottowa Sözleşmesi)*"* bünyesindeki sorumlulukların silahlı devlet-dışı aktörlere karşı da ileri sürülebilir olması için Cenevre Çağrısı tarafından gerçekleştirilen *"Deed of Commitment"*. Yasaklanan bir çatışma materyali olan anti-personel kara mayınlarının en çok da silahlı devlet-dışı aktörler tarafından kullanılıyor olması, bir noktadan sonra ilgili sözleşmeye paralel bir içerik gösteren ve silahlı devlet-dışı aktörlerin katılımına açık olan ikinci bir sözleşme benzeri düzenlenmenin yapılmasına sebep olmuş ve nihayetinde süreç ulaşılan 60 silahlı aktörün 35'inin bağlanma vaadini gösteren bir imza atması ile sonuçlanmıştır. Basit olarak değerlendirilebilecek bir imza seremonisinin dahi dikkat çekici sonuçlar doğurabileceğini, uluslararası antlaşmalar hukukunun sosyal realiteyi yakalayacak bir biçimde adaptasyonunun olasılık dâhilinde bulunduğunu ve devletlerin sancılı bir kâbusu olarak değerlendirdiğimiz çatışma içerisinde olduğu silahlı aktörün hukuksal statüsünün değişeceği korkusunun abartılmış bir korku olduğunu ifade etmemiz gerekmektedir.

Yine devletlerin hukukuna ait olan bir enstrümanla yani uluslararası antlaşmalara benzeyen oluşumlar marifeti ile devletlerin dışındaki organizmaları anlamaya çalışmak gibi bir gayemiz olsa da, ortada aşikâr bir uyumsuzluğun bulunduğunu söylememiz oldukça zordur. Zira bahse konu silahlı devlet-dışı aktörlerin bir kısmı geleneksel uluslararası hukuk sistemi ile mücadele ediyor olsa da büyük bir kısmı, yine devletler eli ile kurulmuş bu uluslararası düzenin içerisinde yer almak için çatışmaktadırlar. Bu açıdan, Cenevre Çağrısı'nın mevzu bahis deneyimi silahlı devlet-dışı aktörlerle geçilen bağlantının önemli bir gelişme olduğuna işaret ederken, tek taraflı deklarasyonlardan ziyade sembolik bir imzalama seremonisi içermesi, silahlı devlet-dışı aktörleri uluslararası insancıl hukuk kuralları ile bağlama ve bu aktörlere karşı uluslararası sorumlulukların ileri sürülmesi açısından bir ivme kat ettirmiştir. Bir silahlı devlet- dışı aktörün bildiğimiz anlamda uluslararası antlaşma yapma sürecine iştiraki ihtimali şu an çok gerçekçi görünmese

de mevcut şartlarda ilgili aktörlerin görüşleri analiz edilebilir ve antlaşmanın hazırlanması sürecinde hesaba katılabilir niteliktedir. Uluslararası insancıl hukuk kurallarının mevcut haliyle silahlı devlet-dışı aktörlerin taraf olduğu silahlı çatışmaların mağdurlarını korumakta ve sorumlularını cezalandırmakta yetersiz olduğunu düşünen herkes söz konusu hukuk alanını ilgilendiren düzenlemelerde silahlı devlet-dışı aktörlerle yapılacak bir iş birliğinin gerekli olduğunu kabul edecektir.

Çalışmamız bağlamında uluslararası hukukun kaynaklarını düşündüğümüzde, her uluslararası antlaşmanın taraflarınca uygulanacağı ümidi ile hazırlandığını söylememiz mümkündür. Ya da her uluslararası teamül hukuku kuralının temelinde herkesin bu kurala riayet edeceği inancı yatmaktadır. Lakin uluslararası hukukun bazı alt sistemlerince geliştirilen yaptırım mekanizmalarına rağmen uluslararası hukuk, tahakküm ilişkilerinin doğmadığı, bizatihi katılımcılarının kendilerini sınırladığı ve mevzu bahis sınırlamaların sonsuza kadar layıkıyla uygulanacağının garantisini kimsenin veremeyeceği bir hukuk sistemi olarak betimlenmektedir. O halde çalışmamız neticesinde, uluslararası insancıl hukuk bünyesinde silahlı devlet-dışı aktörlerin de muhatap alındığı hukuk metinleri düzenlenmesinde hiçbir beis bulunmadığı sonucuna ulaşılacaktır. Zira Ottowa Sözleşmesi ve *Deed of Commitment* örneği bize, en iyi ihtimalle belirli sebepler dolayısıyla devlet-dışı aktörlerin ilgili uluslararası hukuk düzenlemesine riayet edeceğini ve en kötü ihtimalle de her şeyin mevcut durumda nasılsa öyle olmaya devam edeceğini göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Silahlı devlet-dışı aktör, uluslararası insancıl hukuk, Cenevre Çağrısı, Ottowa Sözleşmesi.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Otonom Silahların Kullanımının Uluslararası Hukuk Açısından İncelenmesi ve Uluslararası İlişkilere Olası Etkileri

Semih AYSAL
Ankara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler Programı

Teknolojik gelişmelerin, insan yaşamının tüm boyutları üzerinde doğrudan etkisi olduğu kadar devletler düzeni ve küresel siyasal ilişkilere de etki etmesi kaçınılmazdır. Herhangi bir teknolojik gelişme ve yeniliğin uluslararası düzen ve küresel ilişkiler üzerinde yapısal değişiklikler meydana getirebilme kabiliyeti ise söz konusu gelişmenin uluslararası rekabet, iş birliği ya da mevcut güç dengeleri üzerinde anlamlı bir değişikliğe yol açabilecek yeterlilikte olup olmaması ile doğru orantılıdır. 21. yüzyılın ilk çeyreğinde hızlanan Yapay Zekâ (YZ) teknolojileri, sistem üzerinde bahsi geçen anlamlı bir değişiklik yapabilme kabiliyeti çerçevesinde uluslararası ilişkiler üzerine yapılacak akademik çalışmalara konu olabilecektir. YZ teknolojilerinin kullanım alanları tıp, mühendislik, otomotiv üretim sistemleri alanlarında kendilerini göstermekle birlikte, çalışmanın konusunu oluşturan ulusal ve uluslararası güvenlik alanlarında da varlığını hissettirmektedir. YZ kullanılarak üretilen güvenlik araçları, insan müdahalesi olup olmamasına göre ikiye ayrılmakta, insan müdahalesi olmadan hedefe kilitlenebilenler Otonom Silah Sistemleri (OSS) kapsamında değerlendirilmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri'nin 2015 yılında, *"Third Offset"* ismini verdiği güvenlik programını tanıtması bu çerçevede önemli gelişmelerden biridir. Bu program, YZ alanında otonominin ve askeri robotiğin rolünün artacağı düşüncesine yol açmıştır. Bu düşünce, eski Savunma Bakanı Yardımcısı Robert Work tarafından "*Third Offset* basittir. Onun merkezinde YZ ve otonomi yeni bir insan-makine işbirliği

çağına yol açacaktır" sözleriyle özetlenmiştir.[1] Diğer yandan Öldürücü Robotları Durdurma Kampanyası liderliğinde bir grubun girişimleri sonucunda, ''…üzerinde anlamlı bir insan kontrolü olmayan silahların tamamen yasaklanması…'' talebiyle konu BM gündemine taşınmış ve Cenevre'de BM Konvansiyonel Silahlar Konferansı düzenlenmiştir.[2] Bu gelişmeler ile birlikte YZ ve özellikle OSS uluslararası ilişkilerin çalışma alanlarından biri olarak ele alınıp izlenecek öneme kavuşmuştur.

Otonom silah üretim ve kullanımının meşruiyeti, ulus-devletler tarafından ulusal sınırlar içinde kullanılabilirliği, bu durumun yeni bir silahlanma yarışı olarak adlandırılıp adlandırılamayacağı ve belki de en önemlisi OSS'nin uluslararası mevcut güç dengelerinde değişiklik yapabilme kapasitesi konunun araştırmaya değer sorunsalları olarak öne çıkmaktadır.

Otonom Silah Sistemleri üzerinde henüz uluslararası kuruluşlar ve akademik çevrelerce kabul görmüş bir tanım bulunmamakla birlikte, bu konudaki kapsam ve tanım tartışmaları, hedef belirleme ve harekete geçme anında insan etkisinin bulunup bulunmamasına odaklanmaktadır. OSS üretim ve kullanımına yönelik tepkiler, insandan bağımsız olarak hedef belirleyen silahların yol açabileceği kazalar ve bu sistemlerin geliştirilebileceği üst sınır hakkındaki belirsizlik endişeleri temeline dayanmaktadır. Diğer yandan, savaş alanlarından insanların uzaklaştırılması fikri ile savaşın en acı gerçeği olarak kabul edilen ölüm ve yaralanmaların ortadan kalkacağı umudu bu sistemlerin gelişimini desteklemek için ileri sürülmektedir.

Uluslararası hukuk bağlamında konu ele alındığında, doğrudan söz konusu sistemlerin üretim, yayılma veya kullanımına yönelik, engelleme ya da yaptırım içeren bir düzenleme bulunmamaktadır. Fakat BM Antlaşması m. 2/4 hükümlerince "…kuvvet kullanmak ya da kuvvet kullanma tehdidinde bulunmak…" yasağı göz önünde bulundurularak, bu silahların uluslararası barış ve güvenliği bozacak ya da tehdit edecek

---

1 NathanLeys,''Autonomous Weapon Systems and International Crises'', *Strategic Studies Quarterly*, C. 12, N. 1, İlkbahar 2018, s. 48.

2 "'Katil Robotların Yasaklanması Tartışması' BM'ye taşındı," http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41983460 (29.04.2018).

nitelikte bir saldırının aracı olarak kullanılacak silahlara istisna oluşturmadığı açıkça söylenebilir. Diğer bir deyişle, BM Antlaşması'nın zikredilen hükmü, silah türü bakımından bir sınırlama getirmemekte, doğrudan kuvvet kullanmayı yasaklamaktadır. Dolayısıyla OSS, bu bağlamda, saldırı amacıyla kullanılamaz. Konuya ulus-devlet egemenliği yönünden bakıldığında ise ulusal güvenliği sağlamak amacıyla kullanılmasına engel oluşturacak bir düzenleme şu anda bulunmamaktadır Bu çalışmada, özellikle Türkiye gibi terör ve terörizmle sürekli karşı karşıya kalan ülkeler başta olmak üzere, OSS'nin geliştirilmesi ve savunma amacıyla kullanılması gerektiği savunulmaktadır. Ancak bu noktada, insan hakları üzerine yapılmış antlaşmaların terörizmle mücadelede ortaya çıkardığı ''engeller'' göz önünde bulundurularak yeni bir uluslararası hukuk normuna ihtiyaç olduğu da altı çizilmesi gereken bir husustur.

Bu çalışmada vurgulanmak istenen temel nokta, otonom silahlara yönelik olarak uluslararası hukukta bir düzenleme yapılabilmesinin, ancak uluslararası sistemin istikrarı aleyhine gelişmeler olması halinde mümkün olacağıdır. Bu gelişmeler, OSS'nin BM ilkeleriyle bağdaşmayacak şekilde kullanılması, terörist gruplar tarafından elde edilmesi ya da otonom sistemlerin belirleyici özelliği olan hedef belirleme ve karar alma sürecindeki bağımsızlığa dayalı kazaların meydana gelmesi olarak sıralanabilir. Çalışmada OSS üzerine yapılabilecek düzenlemeler için, Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması sürecindeki reel-politik düzlem ile analojiler kurarak önerilerde bulunulacaktır. Çünkü her ne kadar içinde bulunduğumuz süreçte gerçek dışı ya da gerçeklikten uzak gibi görünse de kendi başına hedef belirleme ve harekete geçme yeteneğine sahip silahların oluşturabileceği yıkımın, nükleer silahların yıkım gücünden daha az olmayacağı yönünde görüşler savunulmakta, bazı çevreler tarafından OSS için barut ve nükleer silahlardan sonra Savaşta Üçüncü Devrim[3] ifadesi kullanılmaktadır. 2015 yılından beri geliştirilmesi hızlandırılan OSS üzerinde Çin, Fransa, İsrail, Birleşik Krallık, Rusya,

---

3 Mattha Busby, "Killer Robots: pressure builds for ban as governments meet," *The Guardian*, https://www.theguardian.com/technology/2018/apr/09/killer-robots-pressure-builds-for-ban-as-governments-meet (30.04.2018)

Güney Kore ve ABD dâhil on iki devletin[4] araştırma ve geliştirme çalışmaları yaptığı düşünüldüğünde, OSS'nin yasaklanması gerçeklik zemininden uzak görünmektedir. Kullanım alanları, hedef belirleme kriterlerinin kodlanması ve denetim mekanizmaları içeren uluslararası bir uzlaşı ile bu üretim ve yayılma sürecinin yönetilebileceği ancak engellenmesinin mümkün olmayacağı düşünülmektedir.[5] Çünkü uluslararası sistem içinde etkin konumda olan ülkeler mevcut konumlarını korumak için, diğer ülkeler ise etkin konuma yükselebilmek için bu silahlanma yarışında varlık gösterme eğiliminde olacaktır.

Çalışmada OSS'nin güvenlik stratejilerinde meydana getirdiği değişiklikler ele alınacak, üretim ve kullanım sürecini düzenleyen uluslararası hukuk kurallarının gerekliliği vurgulanarak düzenleme için önerilerde bulunulacak, düzenlemenin yapılmaması ya da zamanında ve etkin bir şekilde yapılamaması halinde uluslararası sistem için statükonun bozulma olasılığı değerlendirilecek ve ulus-devletlerin gerek silahlanma yarışında geri kalmamak gerek ülke sınırları içerisindeki terörle mücadelede kullanılmak üzere bu teknolojiyi geliştirmeleri önerilecektir.

Anahtar Kelimeler: Otonom silah sistemleri, silahlanma yarışı, uluslararası hukuk, güvenlik, egemenlik.

---

4 Busby, *a.g.e.*

5 Edward M. Geist, "It's already too late to stop the AI arms race-We must manage it instead", *Bulletin of the Atomic Scientists*, C. 72, N. 5, s. 320.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Brexit Bağlamında Avrupa Birliği'nin Üye Olan ve Üyelikten Ayrılan Ülkelerin Egemenliklerini Dönüştürücü Etkisi

Sanem BAYKAL
Ankara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Avrupa Birliği'ne üyelik, bir ülkenin siyasi ve hukuki sisteminde, egemenlik kavramına yaklaşımı da dâhil olmak üzere köklü bir değişim ve dönüşüm sürecini beraberinde getirmekte, hatta bu dönüşüm sürecinin üyelikten önce belli bir noktaya erişimi hedeflenmektedir. Bu hedefe ulaşmanın aracı olarak da Avrupa Birliği, aday ülkeyi koşulluluk kavramı içinde dönüştürecek bir katılım/genişleme stratejisi uygulamaktadır. Bu stratejinin süresi ve sonuca ulaşması ise hem aday ülkenin göstereceği performansa, hem de Birliğin bu ülkeyi üye yapma iradesini inandırıcı biçimde ortaya koymasına bağlı olarak değişmektedir. Bu strateji çerçevesinde aday ülke hem mevzuatını, hem de bu mevzuatı idari ve yargısal anlamda uygulayacak yapı ve mekanizmalarını dönüştürmek, Avrupa Birliği ilke ve kurallarını gerektiği gibi uygulayacak kapasiteye kavuşturmak durumundadır.

Avrupa Birliği'ne üye olan bir ülke, ortak çıkar alanlarında devletlerarası iş birliğine yönelik işleyiş gösteren bir uluslararası yapıya değil, egemenlik devri ve paylaşımı üzerine şekillenen, ortak çıkarların yanı sıra ortak değerler ve bu çerçevede bu çıkar ve değerler etrafında devletler ve onların vatandaşları arasında "gittikçe yakınlaşan bir birlik" kurma idealini gerçekleştirmeye yönelik bir deneme ve bu denemeye yönelik yapı olarak tanımlanabilir. Bu perspektiften bakıldığında Avrupa Birliği'ne üye olan bir devletin egemenlik kavramını tanımlaması, kapsamını ve içeriğini belirlemesi, sınırlaması ve uygulaması bakımından siyasi ve hukuki sisteminde önemli bir dönüşüm geçirmesi kaçınılmazdır.

Özellikle Birlik düzeyinde karar almada ülkesel veto yetkisinin prensip olarak terki, yasama, yürütme ve yargı erklerinin büyük oranda ulus-üstü kurumlar tarafından icrası ve devlet temsilcilerinin aleyhinde oy kullandıkları bir Birlik tasarrufunun bile ulusal hukukta geçerli olarak uygulanması zorunluluğu ile ulusal hukukla çatışan Birlik tasarruflarına da bu uygulanma önceliğinin tanınması gereği ve yine bu çerçevede ulusal mahkemelerin Birlik hukukunun etkili biçimde uygulanmasındaki rolleri, Birliğe üye bir devletin hukuki sisteminde egemenlik kavramı bağlamında nasıl kapsamlı ve derin değişiklikler meydana geldiğinin göstergesi konumundadır. Avrupa Birliğine üye olmuş bir ülkede yürürlükte bulunan mevzuatın çok önemli bir bölümü Avrupa Birliği düzeyinde karara bağlanan kurallardan oluşmaktadır ve bu kurallar devletin tek taraflı, sonraki bir tasarrufu ile değiştirilemez ya da ortadan kaldırılamaz.

Üyelikle birlikte hukuk sisteminin yanı sıra siyasi sistem bağlamında da üye devletin egemenlik kavramı ile ilişkisinde bir dönüşüm meydana gelmekte, egemenlik diğer Avrupa Birliği üyesi devletlerle eşit oranda paylaşılan, çok katmanlı bir yönetişim modeli içinde ulus-altı ve ulus-üstü farklı yönetim katmanları tarafından esnetilen ve durumun şartlarına uyarlanan bir kavram görünümünü almaktadır. Bunun yanı sıra bir üye ülkedeki erkler ayrılığı sistemi, politika oluşturma ve uygulama pratikleri, karar alma süreçlerine katılım, şeffaflık, hesap verebilirlik gibi pek çok kavram açısından Avrupa Birliği üyeliğinin gereklerine uyum kaçınılmaz bir dönüşümü beraberinde getirmektedir.

Peki, katılım aşamasında ve katılımın ardından bu derece kapsamlı bir dönüşüm gerektiren Avrupa Birliği üyeliği, üyelikten çıkma ya da ayrılma durumunda ayrılan üye ülkeyi hukuki ve siyasi sistemi ve de özellikle egemenlik kavramına yaklaşımı açısından ne gibi değişim ve dönüşümlere zorlamaktadır? Avrupa Birliği üyeliği bakımından zorunlu olduğu üzere Avrupa Birliği hukuk sisteminde geçerli kurallar bütünü olarak ifade edilebilecek Birlik müktesebatını iç hukuka geçirme ve uygulama bağlamında iç hukuk sisteminde yasama, yürütme ve yargı makamlarının işleyişleri ve pratikleri, bütünleşme deneyiminin tersine çevrilmesinden nasıl etkilenecektir? Bu konuda ortaya çıkabilecek mevzuat ve uygulamadaki sorunlar, özellikle de idari ve yargısal

işleyişteki dönüşüm nasıl, hangi yöntem ve araçlarla en sancısız biçimde gerçekleştirilebilecektir? Bu dönüşümün zamana yayılması ya da diğer bir ifade ile bir geçiş süreci gerektirmesi kaçınılmaz olarak mı görülmelidir? Eğer böyle ise, söz konusu geçiş dönemi nasıl ve hangi esaslar temelinde düzenlenmelidir?

Özellikle egemenlik paylaşımı pratiğine on yıllar süren üyelik deneyimi boyunca uyum göstermiş bir ülkenin egemenliğini yeniden tüm unsurları ile devralması nasıl gerçekleşecektir? Peki, AB üyeliğinden ayrılan bir ülkenin egemenliğini yeniden devralması pratikte hangi koşul ve kurallara, hangi süreçlere bağlıdır ve tüm unsurlarıyla ne ölçüde mümkündür? Özellikle, üyelik ilişkisinin tamamlanmasının ardından Birlik'ten ayrılan bir ülke ile Birlik arasındaki ilişki herhangi bir üçüncü ülke düzeyine indirilebilir mi ve bu tarz bir yaklaşım hem ayrılan ülke hem de Birlik bakımından arzu edilir nitelikte midir? Eğer bu sorunun cevabı olumsuzsa, bu bağlamda, Birlik'ten ayrılacak ülkenin Birlikle kuracağı yeni ilişki modelinin amacının, içeriğinin ve esaslarının belirlenmesinde ayrılan ülkenin egemenliği, üyelik deneyimini hiç yaşamamış bir ülke gibi ve o ölçüde yeniden tesis edilebilir mi?

Bu ve bunun gibi sorulara Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden ayrılması sürecini ifade eden Brexit olgusu ve örneği üzerinden yanıt vermeye çalışmak ve belki de bu yönde ilerlerken yeni sorulara kapı aralamak Avrupa Birliği üyeliğinin başlamasının, devamının ve sona ermesinin egemenlik kavramı üzerindeki etkisini araştırmaya yönelik bu çalışmanın ana amacını oluşturacaktır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, AB üyeliği, AB'den ayrılma, egemenlik devri, *Brexit*.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Brexit Sürecinde AB'de Farklılaştırılmış Entegrasyon ve Egemenliğin Dönüşümü

Çiğdem NAS
Yıldız Teknik Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

26 Haziran 2016'da yapılan referandum sonucunda AB'den ayrılma sürecini başlatan İngiltere, AB tarihinde ilk defa ortaya çıkan bir duruma yol açmıştır: Lizbon Antlaşması'nın 50. Maddesine göre bir Üye Devletin AB üyeliğinden çıkması. Bu süreç ayrılan ülke ile AB arasında ayrılma/çekilme anlaşması denilen bir anlaşmanın müzakere edilmesini ve yürürlüğe girmesini izlemektedir. Bugüne kadarki süreç, üyelikten ayrılmanın oldukça zorlu bir süreç olduğunu ortaya koymuştur. İngiltere örneğinde 29 Mart 2019 itibariyle bu ülkenin AB üyeliğini terk etmesi ve bunu yaklaşık 21 aylık bir geçiş sürecinin izlemesi beklenmektedir.

İngiltere'nin AB'den çıkma kararı, AB entegrasyonunun geleceğine yönelik bir endişeye de yol açmıştır. İngiltere gibi diğer bazı üye devletlerin de bu örneği izlemesi, İngiltere'nin ayrılması sonrası entegrasyonun güç kaybetmesi ve var olan Üye Devletler arasındaki dengelerin bozulması gibi bazı risklerden söz edilmektedir. Brexit sonrasında AB'nin nasıl bir yapıya doğru evrileceği konusu, AB'nin reforme edilmesine yönelik yeni bir tartışmayı da gündeme getirmiştir. Avrupa Komisyonu 1 Mart 2017 tarihinde Avrupa'nın Geleceğine dair bir Beyaz Kitap yayımlamıştır[1]. Buna göre AB reformuna yön verecek beş senaryodan söz edilmektedir:

---

1 WHITE PAPER ON THE FUTURE OF EUROPE: Reflections and scenarios for the EU27 by 2025, Brussels, 1.3.2017 COM(2017) 2025 final, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2017:2025:FIN

1- AB'nin pozitif reform gündemi doğrultusunda bugün olduğu şekliyle devam etmesi.

2- Tek Pazar seçeneği yani AB'nin Tek Pazar hedefi çerçevesinde entegrasyonu yoğunlaştırması ve daha ileriye giden entegrasyon alanlarını tedricen bırakması.

3- Daha ileri entegrasyonu gerçekleştirmek isteyen istekli Üye Devletlerin belirli alanlarda ileri entegrasyona gitmeleri.

4- Belirli politika alanlarını seçerek, bu alanlarda entegrasyonu yoğunlaştırmak yani sınırlı alanlarda daha derin entegrasyona gitmek.

5- Tüm politika alanlarında entegrasyonu ilerletmek.

Son seçenek daha federal bir AB yapısını gündeme getirse de, bugün Fransa'dan İtalya'ya, Macaristan'dan Polonya'ya kadar çeşitli AB ülkelerinde açığa çıkan popülizm, milliyetçiliğin tekrar yükselişe geçmesi ve AB şüpheciliğinin artması bu seçeneğin yakın vadede gerçekleştirilmesini zora sokmaktadır. Birinci ve ikinci seçeneklerin de gerçekleşme olasılığı düşüktür. AB'nin bugünkü haliyle devam etmesi, karşı karşıya olduğu meydan okumaların boyutları dikkate alınırsa mümkün gözükmemektedir. İkinci seçenekte öne sürülen Tek Pazar ile sınırlı bir entegrasyon da Avrupa entegrasyonunun temel felsefesini oluşturan yeni işlevselci yaklaşımın da ortaya koyduğu gibi mutlaka entegrasyonun ilerlemesi ve yan alanlara yayılması sonucunu doğuracaktır.

Dolayısıyla, Komisyon tarafından önerilen bu beş senaryodan en muhtemel olanları üçüncü ve dördüncü seçeneklerdir. Bu seçenekler de AB içinde Maastricht Antlaşması'ndan bu yana, özellikle Avro alanı, Schengen bölgesi ve Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'na bazı Üye Devletlerin katılmamayı tercih etmesi (*opt-out*) olarak kendini gösteren farklılaştırılmış entegrasyon modeline yakındır. İngiltere, Danimarka ve İsveç Avro alanına katılmamış, İngiltere ve Polonya AB Temel Haklar Şartı'na çekince koymuş, İngiltere ve İrlanda Adalet, Özgürlük ve güvenlik alanına katılmamıştır. İngiltere gibi bazı Üye Devletlerin bazı politikalara katılmama yönünde iradesini kullanmasının dışında, özellikle 2004, 2007 ve son olarak 2013 yılında AB üyesi olan ülkelerin de kriterleri karşılayana kadar geçen süre içinde, üye olsalar dahi bu politika alanlarına katılmaları bir sürece bağlanmıştır. Örneğin,

Komisyon Başkanı Jean-Claude Juncker'in 2017 Birliğin Durumu konuşmasında önerdiği Bulgaristan ve Romanya'nın Schengen'e dâhil olması teklifi henüz hayata geçirilmemiştir.

Farklılaştırılmış entegrasyon veya çok vitesli Avrupa gibi terimlerle tanımlanan bu entegrasyon yöntemi, daimî bir farklılaştırma anlamına gelmemektedir. Monnet Yöntemi'nde de öngörüldüğü gibi esas hedef nihai olarak, tüm Üye Devletlerin AB'nin ana politikalara katılmasının sağlanmasıdır. Aksi takdirde, AB içinde Üye Devletleri birbirinden ayıran yeni fay hatları ve yeni duvarların ortaya çıkması riski ortaya çıkabilir ki bu durum entegrasyonun temelini oluşturan uyum ve dayanışma normlarını zayıflatacak ve birlik ruhunu zedeleyecektir.

Komisyon tarafından ortaya atılan bu beş senaryoya ek olarak Başkan Jean-Claude Juncker Eylül 2017'de yaptığı Birliğin Durumu konuşmasında altıncı senaryo olarak adlandırdığı bir diğer senaryodan söz etmiştir[2]. Buna göre AB özgürlük, eşitlik ve hukukun üstünlüğü değerlerine dayalı daha birleşik, daha güçlü ve daha demokratik bir Birlik hedefini ortaya koymuştur. Özgür ve eşit bir Birlikte ikinci sınıf vatandaşlar, ikinci sınıf işçiler, ikinci sınıf tüketiciler olamaz diyen Juncker, bu senaryoda ortak değerlere vurgu yapmaktadır.

Roma Antlaşması'ndan bugüne AB entegrasyonu "*Ever closer Union*" yani giderek yakınlaşan bir Birlik ideali etrafında şekillenmiştir. Nihai hedef kasti olarak muğlak bırakılmış ve bu şekilde Federal Avrupa fikrine karşı büyük antipati beseleyen çevreler ve devletlerin de bu sürece katılabilmesi sağlanmıştır. Yapıcı belirsizlik olarak da adlandırılan bu yaklaşım ile AB entegrasyonunu pragmatik ve işlevsel bir rotada ilerletmek mümkün olabilmiştir.

Giderek yakınlaşan Birliğe ulaşma çabası olan AB'nin uluslar-üstü yapısı, Üye Devletlerin politika yapma yetkilerini gönüllü olarak, Anlaşmalar uyarınca AB kurumlarına aktarması ile ortaya çıkmıştır. Yetki devri olarak adlandırılan bu süreç ile ortak karar alma prosedürleri,

---

2 European Commission – Speech, PRESIDENT JEAN-CLAUDE JUNCKER'S State of the Union Address 2017, Brussels, 13 September 2017, http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-17-3165_en.htm

ortak bir kurumsal yapı ve ortak bir hukuk düzeni meydana gelmiştir. Bu yetki devri ulusal egemenliğin sınırlanması ve uluslar üstü bir kurum çerçevesinde toplu olarak kullanılması sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla, egemenlik kaybı olarak adlandırılabilecek bu süreç, başka bir açıdan egemenliğin ortak olarak kullanılması ve bu şekilde bir devletin tek başına yararlanabileceği egemenlik alanı ve düzeyinden daha derin ve kapsamlı bir egemenlik alanına kavuşulması anlamına gelebilir.

Farklılaştırılmış entegrasyon ise belirli sayıda Üye Devletin daha yoğun bir entegrasyonu aralarında gerçekleştirdikleri ve Üye Devletlerin tek bir homojen entegrasyon modeline uymadıkları bir yöntem olarak egemenlik devri konusunda farklı gelişmelere yol açmaktadır. Göç ve dış politika gibi alanlarda Üye Devletlerin hassasiyetle münhasır egemenlik alanlarını koruma istekleri ve yetki devrine sınırlama getirmeleri, AB'nin hükümetlerarası yönünü daha fazla öne çıkararak, Birlik içindeki uluslar-üstü ve hükümetlerarasıcı yaklaşımlar arasındaki gerilimi de artırabilir. Öte yandan, AB'nin varlığı bugün egemenlik anlayışını geri getirilemez yönlerde değiştirmiştir. Bu tebliğde, AB'de farklılaştırılmış entegrasyon ve egemenlik kavramı arasındaki ilişki, Brexit sürecinin entegrasyonun yapısı üzerindeki etkileri bağlamında ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Brexit, Avrupa entegrasyonu, egemenlik devri, farklılaştırılmış entegrasyon, AB'nin geleceği.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Post-Truth Çağında Avrupa Birliği ve Egemenlik Kavramı: Brexit Örneği Üzerinden Bir Analiz

Hatice YAZGAN
Çankırı Karatekin Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Birleşik Krallık'ta 23 Haziran 2016 tarihinde gerçekleşen "tarihi" *Brexit* referandumu sonrasında yüzde 52 oranında AB'den ayrılma yönünde verilen karara yönelik analizlerin bir kısmı referandum sonucunu küreselleşme karşıtlığına bağlamış, kimi analizler sınıf, yaş, eğitim odaklı çıkarımlar yapmıştır. Referandum sonucunu milliyetçi eğilimlere ve göçmenlere yönelik tepkilere bağlayan görüşler de vardır. Analizlerin odak noktasında Avrupa şüpheciliği yer almaktadır ve bu bağlamda "egemenlik" konusu, referandum öncesi AB'den ayrılma taraftarlarının söylemlerinde sıkça kullanılmıştır. Buna göre, AB'den ayrılma taraftarları, bu kararın sınırlarının denetiminin sağlanması da dâhil olmak üzere, Birleşik Krallık'ın ulusal egemenlik yetkilerini tekrar kazanmasını sağlayacağını vurgulamışlardır.

Bu çalışmada, Brexit referandumunda "egemenlik" konusu incelenecek, AB'den ayrılma taraftarlarının kullandığı AB'nin Birleşik Krallık egemenliğini kısıtladığı yönündeki söylemleri analiz edilecek, genel anlamda AB'nin devlet egemenliğine nasıl etki ettiği, spesifik olarak ise, Birleşik Krallık-AB ilişkilerinde egemenlik paylaşımı ve Birleşik Krallık'ın çeşitli politika alanlarındaki istisnai hakları ve uygulamalarının incelenmesi neticesinde, Brexit referandumunda "egemenlik" konusunun referandum süreci ve sonucu üzerindeki etkisi tartışılacaktır.

Çalışmanın temel iddiası, referandum sonucunu egemenlik kavramı bakımından belirleyen faktörün AB'den ayrılma taraftarlarının,

Birliğin Birleşik Krallık'ın egemenliğini kısıtladığı yönündeki görüşlerinin, *post truth* olarak adlandırılan dönemde zamanın ruhuna uygun bir şekilde doğruluğu tartışmalı iddialarla yoğun medya propagandası ve popülist bir eğilimle yansıtmaları olduğudur. Bir başka deyişle tarihi, kültürel ve siyasal nedenlerle üyeliğinin en başından beri Avrupa şüpheciliğinin en yoğun olduğu ülke olan Birleşik Krallık'ta egemenlik yönünden AB konusu her zaman tartışmalı olmuş, ancak AB'den ayrılma yönündeki bir kararın alınması aşamasına mevcut konjonktürde gelinmesi, ayrılma taraftarlarının kullandığı dil ve (başta sosyal medya olmak üzere) araçlar vasıtasıyla mümkün olabilmiştir. Ulus-üstü niteliklere haiz AB'nin, klasik anlamda egemenlik kavramını değiştirdiği açıktır. Ancak Birleşik Krallık, AB'nin egemenlik yetkilerinin devrini öngören ve giderek derinleşen yapısı içinde ekonomik kazanımlara ağırlık vererek ve (başta ekonomik ve parasal birlik ve Schengen sistemi olmak üzere) çeşitli kilit politikaların dışında kalarak, referanduma giden süreçte egemenliğinin göreli olarak daha az kısıtlanması yönünde önemli ölçüde taviz elde etmiştir. Ayrılma taraftarlarının referandum sonrasında AB ile kurulacak ilişki ve farklı ülkelerle ilişkilerinin düzenlenmesinde egemenliğin korunmasına yönelik radikal bir öneri getirememeleri ve müzakerelerin gidişatına bakıldığında AB'nin sağladığı imtiyazlardan faydalanmaya devam etme yönündeki talepleri, AB'nin Birleşik Krallık'ın egemenliğine verdiği zarar konusundaki söylemlerinin doğruluğunu sorgulatmaktadır. Bunun yanında, referandum sonrası karara yönelik tepkiler artmakta, tekrar referandum yapılması için çok sayıda dilekçe toplanmakta ve hâlen Birleşik Krallık'ın büyük şehirlerinde yürüyüşler düzenlenmektedir. Referandum sürecinde ise doğruluğu tartışmalı popülist söylemler medya aracılığı ile yoğun şekilde kullanılmıştır. AB bütçesine haftada 350 milyon sterlin verildiği ve AB'den çıkılırsa sağlanacak tasarruf ile Birleşik Krallık'ın Ulusal Sağlık Sisteminin finanse edilebileceğine yönelik söylemlerin doğru olmadığı ayrılma taraftarlarınca da kabul edilmiştir. Benzer bir şekilde, üyeliği sürecinde AB'nin genişleme politikasını ve Türkiye'nin AB üyeliğini en fazla destekleyen Birleşik Krallık'ta, genişleme ve Türkiye aleyhine söylemler kamuoyunda sıklıkla dile getirilmiştir.

Çalışmada, Brexit referandumunda ayrılma taraftarlarının başta Birleşik Krallık'ın AB kurumlarınca yapılan yasalarla yönetildiği ve

ulusal parlamentoların tamamen dışarıda kaldığı yönünde egemenlik kavramına yönelik ifadeleri, post-yapısalcı perspektiften söylem analizi ile tartışılacaktır. Dil ve söylem yoluyla gerçekliğin kurgulandığını ya da inşa edildiğini savunan ve egemenlik kavramına eleştirel bir yaklaşım geliştiren post-yapısalcılık, konunun incelenmesi için uygun bir kuramsal altyapı sağlamaktadır. Bu çerçevede referandum sürecinde AB'den ayrılma görüşünün başlıca temsilcisi olan Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi *(United Kingdom Independence Party (UKIP)* programı, basın açıklamaları, referandum sırasında ve sonrasındaki sosyal medya iletileri, basında egemenlik yönünden kapsama alınabilecek haberler incelenecektir.

Birleşik Krallık 1973 yılında üyelik sürecinin başlamasından günümüze, ulusal egemenliği konusundaki çekinceleri nedeniyle başta tek para ve Schengen uygulamaları olmak üzere kimi politikalarından muaf tutulmuştur. Bir başka deyişle, Birleşik Krallık AB üyeliği sürecinde hâlihazırda egemenlik yetkileri konusunda hassas davranmış ve bazı tavizler elde etmiştir. Brexit referandumuna giden süreçte de, dönemin Başbakanı David Cameron'un üyelik şartlarını yeniden müzakere etmek üzere AB ile görüşmelerde Birleşik Krallık lehine bazı tavizler elde ettiği ancak bu durumun referandumun sonucunu değiştirmediği görülmektedir. Başbakan Cameron, Ocak 2013'te yaptığı Bloomberg konuşmasında AB'de reform ihtiyacının da altını çizerek, Birleşik Krallık'ın AB üyeliği şartlarını yeniden müzakere etme talebini ve referandumun gerçekleştirileceğini yinelemiştir. Cameron'un referanduma giden süreci başlatmasının temel sebeplerinden biri, zaten Avrupa şüpheciliğinin en başından beri yoğun olduğu Birleşik Krallık'ta Muhafazakâr Parti'nin artan UKIP oylarına karşı aldığı bir önlemdir. Parti Programında da belirtilen AB referandumu konusu, 2015 yılında gerçekleştirilen seçimler sonrasında en önemli gündem maddesi haline gelmiştir. Aynı yıl gerçekleştirdiği *Chatham House* konuşmasında Cameron, AB'de reform ihtiyacını tekrarlamış ve Birleşik Krallık'ın AB ile üyelik şartlarını müzakere etmek için öne süreceği şartları Konsey'e gönderdiği mektupta açıklamıştır. Sözkonusu mektupta, "*ever closer union"* kavramı ile ifade edilen politikalardan muaf olma, ulusal parlamentoların AB sürecinde etkinliklerinin artması ve Birlik içinde serbest dolaşım bakımından Birleşik Krallık ile ilgili yeni düzenlemeler getirilmesi gibi konular da yer almaktadır. Konsey, Şubat 2016

tarihindeki zirvede söz konusu talepleri değerlendirerek, Birleşik Krallık'ın beklentilerini karşılayacak değerlendirmeler yapmış, bir başka deyişle AB ve Birleşik Krallık arasında uzlaşma zemini yaratacak kararlar alınmıştır.

Referandum sonrası süreçte, AB Antlaşması 50. Maddeye göre başlatılan ayrılma sürecinde, Birleşik Krallık ve AB arasında kurulacak ilişki üzerinde müzakereler başlamıştır. Mevcut durumda taraflar arasında kapsamlı bir serbest ticaret antlaşması imzalanması üzerinde durulmaktadır. Ancak pek çok konuda ne karar alınacağı yönünde belirsizlikler sürmektedir. Ayrılma taraftarlarının, referandum öncesinde AB'nin Birleşik Krallık'ın egemenliğini kısıtladığı ve AB'den ayrılarak küresel etkisini arttıracağı yönündeki söylemleri, Birleşik Krallık'ın AB ekonomik ve siyasi sisteminden çıkmak bakımından gösterdiği tereddütler nedeniyle tartışmaya açıktır. Üye olduktan iki yıl sonra, 1975 yılında da "Ortak Pazar da kalıp kalmama"ya karar vermek üzere bir referandum gerçekleştiren Birleşik Krallık'ta, AB'nin egemenliğini kısıtladığı yönündeki söylemler her zaman gündemde olmuştur. Ancak söz konusu söylemlerin popülist bir eğilimle yoğun bir şekilde ortaya konduğu bir konjonktürde, bir başka deyişle *post-truth* çağında gerçekleşmiş Brexit referandumu, günümüz uluslararası sisteminde, başta ABD olmak üzere farklı ülkelerde gerçekleşen olayların farklı bir örneğini oluşturmaktadır.

Bunun yanında, Brexit referandumunun AB ve üye devletler arasında başta egemenlik paylaşımı ve yetki devri olmak üzere farklı alanlardaki ilişkileri yeniden gözden geçirme konusunu tartışmaya açması beklenebilir. Nitekim referandum süreci ile birlikte farklılaştırılmış entegrasyon konuları AB gündeminde daha fazla yer almaya başlamış ve AB'de reform konuları başta AB'nin büyük devletlerinin inisiyatifi ile daha yoğun bir şekilde tartışılmaya başlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: AB, *Brexit*, egemenlik, *post truth*, post-yapısalcılık, *UKIP*.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Uluslararası Hukukta Ülke-Dışı (Extra-Territorial) Sığınma Kavramı

Gökçe TOPALOĞLU
Akdeniz Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Devletler kendi ülkeleri üzerinde tek egemen otoritedir. "*Territory*" kelimesi Türkçe'de ülke, kara parçası, toprak anlamına gelir ve devlet ülkesel yetkisi (*territorial jurisdiction*) kapsamında kendi ülkesi üzerinde yasama, yürütme ve yargı erkini tek başına kullanır.[1] Bu doğrultuda devletin kendi ülkesine girecek veya ülkesinde barınacak yabancılar konusunda takdir yetkisine sahip olduğu kabul edilmektedir. Devletlerin ülke-dışı yetkisinde ise (*extra-territorial jurisdiction)* devletin ülkesel yetkisinin belirli durumlarda ülke dışına taşması söz konusu olur.[2] Bu bağlamda sığınma talepleri, bir devletin ülkesel yetkisi altında bulunan topraklarında söz konusu olabileceği gibi, devletin ülkesinde bulunmayan bazı unsurlarında da söz konusu olabilir.

Klasik anlamda "sığınma" kavramı ile kastedilen, devletlerin münhasır yetki sahibi oldukları ülkeleri üzerinde gerçekleşen sığınmadır ve ülkesel sığınma (*territorial asylum*) olarak da adlandırılır. Ülke-dışı sığınma (*extra-territorial asylum*) kavramı ise, devletlerin ülkeleri dışında kalan belirli yerlerde kendilerine yönelen sığınma hareketleridir. Bu ayrımın anlaşılabilmesi açısından kavramların kısaca tanımlanması gerekmektedir. Çok-taraflı uluslararası hukuk belgelerinde sığınma kavramı tek başına tanımlanmış olmadığından, mülteci ve sığınmacı

---

1 Çelik, Edip F., *Milletlerarası Hukuk İkinci Kitap*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1987, s. 9.

2 Pazarcı, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk Dersleri 2. Kitap*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2014, s. 55.

kavramlarından yola çıkılması uygun olacaktır. 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme uyarınca, "ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişi" mültecidir. Sığınmacı ise, mülteci statüsünü henüz kazanmamış ancak üzerinde bulunduğu yabancı devlet ülkesinde belirli bir geçici korumadan yararlanan kimsedir. Sığınmacı, sığınma talebiyle devlet topraklarına giriş yapar ve statüsü belirlenene veya başka bir ülkeye gönderilene kadar bulunduğu bölgede barınma imkânına sahip olur.[3]

Genel anlamda "sığınma" veya "ülkesel sığınma" kavramları ile, yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı bir devletin ülkesine bir yabancının sığınma talebiyle giriş yapması anlaşılmaktadır. Ülke-dışı sığınmada ise sığınma talebi, devletin ülkesi dışında bulunan diplomasi temsilciliklerine, konsolosluk binalarına, savaş gemilerine veya uçaklarına yapılmaktadır.[4] Bu kapsamda verilebilecek en somut ve en sık karşılaşılan örnek, diplomasi temsilciliklerine ve konsolosluk binalarına yapılan ve ülke-dışı sığınmanın özel bir görünümünü oluşturan diplomatik sığınmadır.[5] Ülke-dışı sığınma çoğu zaman diplomatik sığınma bağlamında değerlendirilse de kapsamı bununla sınırlı değildir.

Ülke-dışı sığınma kavramı bağlamında incelenmesi gereken temel husus devlet egemenliğidir. Devletler kendi hâkimiyetleri altında bulunan topraklardaki bireylere sığınma hakkı tanımakta serbesttir. Ancak devletler kendi ülkeleri dışında bulunan topraklarda kendi uyrukluğunda bulunmayan bireylere sığınma hakkı bahşedebilir mi? Zira

---

3 Özcan, Mehmet, *Avrupa Birliği Sığınma Hukuku: Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı*, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Ankara, 2005, s. 23

4 Günümüzde uluslararası hukukta kabul gören husus, ticaret gemilerine sığınma talebinde bulunulamayacağı yönündedir.

5 Topal, Ahmet Hamdi, "Uluslararası Hukuk Açısından Diplomatik Sığınma ve Assange Olayı", *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2014, s. 53.

uluslararası hukukun temel prensiplerinden biri olan devletlerin egemen eşitliği ilkesi uyarınca devletlerin hukuki statüleri birbirine eşittir. Ülke-dışı sığınma ve egemenlik tartışması, diplomasi temsilciliklerine yapılan sığınmalar, konsolosluk binalarına yapılan sığınmalar ve devlete ait savaş gemi ve uçaklarına yapılan sığınmalar bakımından gündeme gelmektedir.

Diplomasi temsilciliklerine yapılan sığınmalarda sığınmacının sığındığı temsilciliğin ait olduğu devletin topraklarında olduğu kabul edilir.[6] Esasen burada ilgili toprak parçası üzerindeki egemenlik halen temsilciliğin üzerinde bulunduğu devlete aittir, sadece diplomatik temsilciliklere uluslararası örf-adet hukuku kuralları ve ikili yahut çok-taraflı antlaşmalar çerçevesinde birtakım dokunulmazlık ve bağışıklıklar tanınmaktadır. Bununla birlikte, uluslararası hukukta ülke-dışı yetki kavramı kabul gördükçe, diplomatik sığınmanın uygulanması da gelişmiştir.[7] Ancak ülke-dışı yetkinin de uluslararası hukukta genel kabul gören bir prensip olduğu söylenemez.

Diplomatik sığınma kapsamında Uluslararası Adalet Divanı'nın vermiş olduğu *Colombia v. Peru* kararı önem arz etmektedir. İlgili kararda Divan, diplomatik sığınmanın devletin egemenlik alanına bir müdahale olduğunu belirterek bir hukuki temelinin bulunması gerektiğini savunmuştur. Dolayısıyla eğer bir yasal zemini bulunmuyorsa, sığınmacı ülkesinde bulunduğu devlet otoritelerine teslim edilmelidir. Bununla birlikte egemen devletin sığınmacının barındığı diplomatik temsilciliğe veya konsolosluk binasına zorla girmesi de uluslararası hukuka aykırı olacaktır.[8]

Ülke-dışı sığınma konsolosluk binalarında da gerçekleşebilir. Konsolosluk binalarına yapılan sığınma ile diplomatik temsilciliklere

---

6 Morgenstern, Felice, "Extra-Territorial Asylum", *The British Year Book of International Law*, 25 Year of Issue, 1948, s. 237.

7 Morgenstern, s. 237.

8 Jennings, Sir Robert ve Watts, Sir Arthur, *Oppenheim's International Law Ninth Edition Volume 1 Peace Parts 2 to 4*, Longman, England, 1996, s. 1083; Ayrıca bkz. Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi madde 22/1: "Misyon binaları dokunulmazdır. Kabul eden Devlet yetkilileri misyon şefinin rızası olmadıkça bu binalara giremezler."

yapılan sığınmalar özü itibariyle önemli bir fark arz etmez. Diplomatik temsilciliklere veya konsolosluklara sığınma, uluslararası hukukta kabul görmüş ve genel olarak düzenlenmiş bir husus değildir.[9] Her iki durumda da sığınma, temsilcilik veya konsolosluğun yer aldığı ülke üzerinde gerçekleştiğinden, devlet egemenliğine bir müdahalenin bulunduğu tartışmasızdır. Bu müdahalenin meşru bir sebebi bulunması gerekmektedir. Buradan hareketle adi suçluların hiçbir koşulda böyle bir sığınma hakkından faydalanamayacağı kabul edilmektedir. Siyasi suçlu olarak görülen kişiler ise pek çok kez diplomatik sığınmadan faydalanmıştır. Diplomatik sığınmanın en önemli örneklerinden bir tanesi Avustralya vatandaşı Julian Assange'ın A.B.D.'nin gizli belgelerini ifşa etmesinin ardından Londra'daki Ekvador Büyükelçiliği'ne siyasi sığınma talep etmesi ve talebinin kabul edilmesidir. A.B.D., Assange'ın iadesini istese de Ekvador Hükümeti Assange'ı iade etmemiştir. Burada İngiltere'nin egemenlik alanına bir müdahalenin bulunduğu kuşkusuzdur. İngiliz Hükümeti bu hususu vurgulayarak gerekirse Ekvador Büyükelçiliğine müdahale edeceğini açıklamış bulunsa da[10], uluslararası hukuk bağlamında böyle bir müdahaleye imkân verecek hukuki gerekçe bulunmamaktadır.

Ceza soruşturması ve kovuşturmasından kaçan yahut kendi ülkelerinde zulüm göreceği inancında olan kişiler, diğer devletlerin savaş gemi ve uçaklarına da sığınabilmektedirler. Burada sığınılan savaş gemi veya uçağı, tabiiyetinde bulunduğu devletin toprakları dışında bulunmaktadır. Savaş gemi ve uçaklarının tabi olduğu devletin topraklarının bir parçası olup olmadığı, zaman zaman tartışılmış bir konudur. Günümüzde, savaş uçak ve gemilerinin başka bir devletin egemenlik alanında bulunması halinde özel bir hukuki rejimden yararlandığı kabul edilir.[11] Dolayısıyla burada da devletin egemenlik

---

9 Diplomatik sığınma hakkına ilişkin akdedilmiş bazı bölgesel sözleşmeler bulunmakla birlikte, bu hak evrensel bir sözleşme ile teminat altına alınmış değildir. Bölgesel sözleşmelere örnek olarak 1933 tarihli Siyasî Sığınmaya İlişkin Montevideo Sözleşmesi ve 1954 tarihli Karakas Diplomatik Sığınma Sözleşmesi verilebilir.

10 https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/wikileaks/9479711/QandA-Julian-Assange-Ecuadorean-embassy-dispute.html, (Erişim Tarihi: 10.04.2018)

11 Pazarcı, s. 285.

alanına bir müdahale söz konusudur, zira bu araçlar dokunulmazlıklardan faydalanırlar. Bu durumun diplomasi temsilciliklerine ve konsolosluklara yapılan sığınmadan en önemli farkı, ilgili savaş gemisi veya uçağının sığınmacı ile birlikte ülkesinde bulunduğu devletten uzaklaşabilecek olmasıdır. Diğer devletler bu araçlara müdahalede bulunamazlar, ancak içerisinde bulunan sığınmacının veya sığınmacıların teslimi istenebilir.

Uluslararası hukuk anlamında ülke-dışı sığınma, hukuki temeli oluşturulabilmiş ve dolayısıyla genel kapsamlı uluslararası belgelerde kendisine yer bulabilmiş bir kavram değildir. Bununla birlikte ülke-dışı sığınmalar, siyasi suçluların başvurduğu bir kaçış imkânı olması sebebiyle sıkça gündeme gelmektedir. Bir yanda bu tür sığınmaların kişilerin haksız cezalandırmalardan ve zulümden korunması gibi üstün değerlerin muhafazası bakımından insanın temel bir hakkı olduğu görüşleri ileri sürülürken, diğer yanda devletlerin münhasır egemenlik alanlarına müdahalenin meşrulaştırılamayacağı savı yer almaktadır. Uluslararası hukukta baş aktörün devletler olduğu göz önünde bulundurulursa, bir örf adet hukuku kuralının oluşması veya çok taraflı bir uluslararası antlaşma ile bu hakkın teminat altına alınması, ancak devletlerin birlikte teşebbüsü ile mümkün olabilir.

Anahtar Kelimeler: Ülke-dışı sığınma, egemenlik, diplomatik sığınma, ülke-dışı yetki, ülkesel sığınma.

Kaynakça:

Çelik, Edip F., *Milletlerarası Hukuk İkinci Kitap*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1987.

Jennings, Sir Robert / WATTS, Sir Arthur, *Oppenheim's International Law Ninth Edition Volume 1 Peace Parts 2 to 4*, Longman, England, 1996.

Morgenstern, Felice, "Extra-Territorial Asylum", *The British Year Book of International Law*, 25 Year of Issue, 1948, s. 236-261.

Özcan, Mehmet, *Avrupa Birliği Sığınma Hukuku: Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı*, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Ankara, 2005.

Pazarcı, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk Dersleri 2. Kitap*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2014.

Topal, Ahmet Hamdi, "Uluslararası Hukuk Açısından Diplomatik Sığınma ve Assange Olayı", *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2014, s. 49-74.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Uluslararası Hukukta Bir Boşluk: İklim Değişikliği Göçmenleri

Ülkü HALATÇI ULUSOY
Ankara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Uluslararası hukukun güncel sorunlarından ve insanların sığınak aramalarında önde gelen nedenlerden biri olan iklim değişikliği, esas olarak insan faaliyetleri neticesinde ortaya çıkmaktadır. Doğrudan ya da dolaylı insan etkinliklerinin atmosfer bileşimini bozması "iklim değişikliği" olarak tanımlanmaktadır. Disiplinler arası bir çalışma konusu olan iklim değişikliği, çevre politikalarının yanı sıra sağlık, ekonomi, insan hakları ve askeri operasyonlar ile de yakın ilişki içindedir. "Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli" (IPPC) tarafından da ifade edildiği gibi, iklim değişikliği bir "insan hakkı" sorunudur. Sular altında kalmak üzere olan çok sayıda ada devleti vatandaşının, başta yaşam ve güvenlik hakları olmak üzere, gıda, su gibi en temel hakları tehdit altındadır.

İklim değişikliği nedeniyle yıllık ortalama 21,5 milyon kişi fırtına, kasırga, sel ve aşırı kuraklık gibi nedenlerle göç etmek zorunda kalmaktadır. İnsanlar, iklim değişikliğine göç yoluyla adapte olabilmektedirler. Dünya Bankası Grubu, 19 Mart 2018'de iklim değişikliklerinin göç üzerindeki etkileri ile ilgili çok önemli bir rapor hazırlamıştır. "Dip Dalgası-İç İklim Göçüne Hazırlık" başlıklı Rapor'a göre, 2050 yılına kadar en az 140 milyon kişinin yer değişikliği yapmak zorunda kalacağı ve bunun sonucunda insani krizlerin ortaya çıkabileceği belirtilmiştir. Sınır aşarak başka bir ülkeye girmek suretiyle yer değiştirmek zorunda olan kişilerin uluslararası hukukta henüz tanımlanmış bir statüleri bulunmamaktadır. Ortaya çıkan bu boşluk, farklı yöntemler ile doldurulmaya çalışılsa da uluslararası topluluğun bu konuda tanımı yapılmış ve güvenceye kavuşturulmuş bir statüye olan ihtiyacı açıktır. Konunun uzmanları, öncelikle iklim göçmenleri

kavramına yönelik farkındalığın artırılması gerektiğine vurgu yapmaktadırlar.

Konuya ilişkin çalışmalara bakıldığında, iklim değişikliği sonucu yer değiştiren kişiler için "iklim mültecileri" ya da "çevre mültecileri" terimlerinin kullanıldığı görülmektedir, yine bu çalışmalarda da açıkça belirtildiği gibi, her ne kadar anılan terimler kullanılsa da uluslararası hukukta bu kişiler, mevcut düzenleme ve kurallara göre "mülteci" tanımına girmemektedirler. "1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsü'ne İlişkin Cenevre Sözleşmesi"nde yer alan tanım, iklim mültecilerini kapsamamaktadır. Sözleşme, mültecinin, ırkı, dini, tabiiyeti, muayyen bir içtimai gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulme uğrayacağından haklı olarak korkmasını şart koşmaktadır. Bir başka ifade ile, fırtına, deprem ve sel gibi iklim değişikliklerinin sebep olduğu felaketlerden zarar gören kişiler, bu kapsamda değerlendirilmemektedir. Sözleşme kapsamında siyasi nedenlerle zorla yerlerinden edilen kişilere belirli şartları sağlamaları halinde bu statü verilmektedir. Mülteci kavramını, devletler her zaman dar yorumlama eğiliminde olmuşlardır. O nedenle de çevresel faktörlere bağlı olarak yer değiştirmek zorunda kalanlar tamamlayıcı ve geçici koruma statülerine başvurmak durumunda kalmaktadırlar. Uluslararası hukuktaki bu boşluk nedeniyle, kendi ülkeleri içinde iklim değişikliği nedeniyle yerinden olmuş kişiler için kabul edilen "1998 tarihli Ülke İçinde Yerinden Olma Konusunda Yol Gösterici İlkeler"in ülke dışına çıkmak zorunda olan kişilere de uygulanabileceğine dair görüşler mevcuttur. Anılan nedenlerle ortaya çıkan kavram belirsizliği nedeniyle, bu çalışmada daha kapsayıcı nitelikte olan "iklim değişikliği göçmenleri" kavramı tercih edilmiştir.

İklim değişikliği üç nedenle zorunlu göçe yol açmaktadır:

1. Deniz seviyesinin yükselmesine bağlı ortaya çıkan göç,
2. Kasırga, fırtına, deprem, volkanik patlama gibi hızlı gelişen doğal afetlere bağlı ortaya çıkan göç,
3. Kuraklık, çölleşme ve tarım alanlarının yok olmasına bağlı olarak ortaya çıkan göç.

Söz konusu doğal afetler neticesinde insanlar zorunlu ya da gönüllü olarak kendilerine yeni bir yaşam kurabilmek için aynı ülke

içinde bir yere ya da başka bir ülkeye giderek yer değiştirmektedirler. Yer değişikliği, sürekli olabileceği gibi duruma göre geçici de olabilmektedir.

Görüldüğü üzere pek çok farklı nedenle ve farklı şekillerde ortaya çıkan iklim değişikliği göçmenleri için evrensel düzeyde ortak bir tanım yapılması pek de kolay görünmemektedir. Evrensel ve ortak bir tanımın bulunmayışı, uluslararası hukuk açısından bu kişilerin korunmasında bir engel teşkil etmektedir. Kiribati, Tuvalu ve Bangladeş örnekleri, iklim değişikliğine bağlı göç eden kişilerin yaşadığı zorlukları açık bir şekilde gözler önüne sermiştir. İklim değişikliği nedeniyle en çok mağdur olan bu ülkelerin, küresel karbon emisyonu konusunda en masum ülkeler olmaları da bir ironidir. Örneğin, 17 Ağustos 2000 tarihinde Yeni Zelanda Mülteci Statüsü Belirleme İtiraz Mercii, ekonomik ve çevresel faktörlere bağlı olarak başvuru yapan Tuvalu vatandaşlarına mülteci statüsü verilemeyeceğini karara bağlamıştır.

Uluslararası hukukta, mevcut mülteci tanımının yeniden tanımlanması gerekliliği, Suriye'deki kitlesel göç dalgası ile çok yoğun bir tartışma konusu haline gelmiştir. İklim değişikliğine bağlı göç dalgalanmalarına bağlı yer değiştirenlerin durumu da 2015 yılının sonunda düzenlenen ve yaklaşık 200 ülkeden çok sayıda katılımcı ile gerçekleşen "Paris İklim Değişikliği Zirvesi"'nde farkındalık kazanmıştır. Zirve neticesinde ortaya çıkan "Paris Antlaşması" da iklim değişikliği ile mücadele konusunda ortaya çıkan önemli bir metindir. Tarihte ilk kez sera gazı salınımını kısıtlamak ve küresel ısınmanın etkilerini bertaraf etmek amacıyla uluslararası bir mutabakat sağlanmıştır.

1990'lı yıllara kadar çevre sorunu olarak kabul edilen iklim değişikliğinin göç üzerindeki etkisi, 1990 sonrası "Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli" ile ilk kez gündeme getirilmiştir. İklim değişikliği konusunu ilk düzenleyen uluslararası antlaşma ise, 9 Mayıs 1992'de kabul edilip 21 Mart 1994'te yürürlüğe giren "Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Konvansiyonu"dur. İklim değişikliği konusunda taraf devletler arasında işbirliği yapılmasını hedefleyen Konvansiyon'a ek 1997 tarihli Kyoto Protokolü ise, devletlere sera gazını azaltma yükümlülüğü getirmekte olup 2005 yılında yürürlüğe

girebilmiştir. Ancak bu düzenlemelerde, iklim mültecilerine yönelik koruma mekanizmaları bulunmamaktadır.

Öte yandan aynı zamanda bir insan hakları sorunu olan iklim değişikliğine bağlı yer değişiklikleri, insan haklarını koruma mekanizmaları kapsamında da ele alınmalıdır. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi de küresel ısınma ve iklim değişikliklerine bağlı doğal afetlere maruz kalanların insan haklarını koruma konusunu gündemine almış ve bu soruna ilişkin çözümün bir parçası olması gerektiğini ifade etmiştir. Benzer şekilde Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi ve Uluslararası Göç Örgütü'nün konuya ilişkin çalışmaları önem kazanmaktadır. Sonuç olarak, iklim değişikliğine bağlı yer değiştiren kişilere ilişkin uluslararası hukukta var olan normatif boşluğun doldurulması için uluslararası topluluğun tüm uluslararası hukuk araçlarını kullanarak harekete geçmesi gerekmektedir. Zira bu nedenle ortaya çıkan sorun, uluslararası topluluğun ortak sorunudur ve iklim adaletinin sağlanabilmesi için tüm paydaşların çözümde rol alması gerekmektedir. Bu çalışmada, örnekler üzerinden iklim değişikliği göçmenlerinin karşılaştıkları hukuki zorluklar ve bu kişileri korumaya yönelik hukuki çözüm önerileri üzerinde durulması planlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İklim değişikliği, iklim değişikliği göçmenleri, Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi, Paris Antlaşması, insan hakları.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Korumadan Krize, Sorumluluk Paylaşımından Sorumluluk Aktarımına: Uluslararası Mülteci Hukukunun Değiş(k)en Yüzlerinin Çatışması

Neva Övünç ÖZTÜRK
Ankara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Mültecilik, niteliği itibarıyla iki farklı bakış açısıyla irdelenmeye müsaittir. İlk görünümü itibarıyla mültecilik, bir insan hakları meselesidir ve bireyi odağına alan insan hakları kuramı ile organik bir bağlantıya sahiptir. Zira mülteci koruması ile amaçlanan, hakları ihlal edilen yahut ihlal riski olan bireyin korunmasını sağlamaktır. Bu bakış açısı, mültecilik halinin kendisini bir sorun ya da kriz olarak görmek yerine, bu hali soruna getirilen çözümlerden biri olarak ele almaya meyillidir.

İkinci bakış açısı ise, insan topluluklarını vatandaşlık bağı ile devletlere paylaştıran, bireyi de bu eksende bir devlet himayesinde olduğu sürece tanıyan klasik uluslararası hukuk anlayışında, mülteciliğin vatansız benzeri niteliği ile bu düzene meydan okuyan görünümü olarak şekillenmektedir. Bu görünümde mülteciliğin kendisi de düzeni bozan bir "sorun"dur ve asıl amaç düzenin bu sorundan arındırılarak yeniden etkin işleyişinin sağlanmasıdır. Mültecilik hali bir 'kriz' durumu yaratma potansiyeline sahiptir. Bu sebeple mültecinin devletlerin arasında belirginleşmeye başlayan varlığı, silikleştirilmeli ve bir devletin himayesine teslim edilmelidir.

Sunuşta, aktarılan bu iki bakış açısının uluslararası mülteci hukuku üzerindeki etkileri üzerinde durulacaktır. Buradan yola çıkılarak, uluslararası toplumun özellikle Suriye'deki iç savaş nedeniyle mültecilik haline giren bireylere yaklaşımında ve uluslararası hukuk araçlarını

kullanımındaki eğilimleri irdelenecektir. Bu çerçevede özellikle, uluslararası koruma sorumluluğunun paylaşılması, güvenli üçüncü ülke uygulamaları ve geçici koruma kavramları belirtilen bakış açıları ekseninde ele alınarak değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Mültecilik, insan hakları, uluslararası hukuk, vatandaşlık, Suriye krizi.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Jean Baudrillard'nın Simülasyon Teorisi Çerçevesinde Devlet ve Sistemin Meşruiyeti

Mustafa Serhat KAŞIKARA
Hacettepe Üniversitesi – Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Hukuku Ortak Doktora Programı

Bu çalışmada, birçok kez tartışılan, günümüzde hâlen tartışma konusu olan ve bu tartışmayı tetikleyen "Simülasyon Teorisi"ni incelemeye çalışacağız. Çalışma kapsamında, söz konusu teorinin hukukî bağlama yansıması veya bu bağlama nasıl yansıtılabileceği irdelenecek ve bunun da devlet veya sistemin meşruiyeti çerçevesinde ne anlam ifade edeceğinin üzerinde durulacaktır.

Simülasyon teorisinin, zaman içinde pek çok kişi tarafından farkında olunmadan benzer şekillerde ifade edilmeye çalışıldığı söylenebilir. Yakın tarih açısından 20. yüzyıla gelindiğinde ise bu teorinin söylevi, Jean Baudrillard tarafından toplum dinamiklerinin incelenmesi yoluyla tekrar yorumlanmış ve ayrıntılı olarak sistematize edilmiştir.

Konumuz bağlamında popüler kültürde bir kült hâline gelen, yapımcılığını ve yönetmenliğini Wachowski Kardeşlerin üstlendiği "Matrix" serisine doğal olarak değinilmiştir. Konumuz bağlamında gerçekleştirilmek istenen amaç, "Matrix" temasının işlendiği bu film serilerini sinemasal açıdan yorumlamaktan öte, bu filmlerde ortaya atılması sayesinde kitlelere mal olan simülasyon metaforundan yararlanarak bugün içinde bulunduğumuz sosyal ve politik koşulları mevcut siyasal dinamikler ve aktörler etrafında açıklamaya çalışmaktır. Böylece dünya genelinde ve içinde bulunduğumuz coğrafyada özellikle 1980'lerden sonra gerçekleşen radikal toplumsal dönüşümleri farklı bir bakış açısıyla değerlendirmeyi ve bu dönüşümler sonrasında bildiğimiz

anlamdaki "muhalefet" kavramının içeriğini nasıl kaybederek biçimsel bir maskeye dönüştüğünü irdelemeyi ummaktayız.

İşbu noktada Matrix filmini biraz anımsamak, konunun anlaşılması babında işimize yarayacaktır. İnsanoğlu olarak 22. yüzyılda yaşamaktayız. Bu yüzyılda "gerçeklik" olarak tâbir edilen şey yok edilmiş ve yapay zekânın insanlık aleyhine zor bir hayat sürdürdüğü görülmektedir. Türlü türlü hücrelere kapatılmış insanoğlu önüne sunulan bir nevi *Disneyland'leştirilmiş gerçeklik* yanılsamasına karşılık hem bir anne hem de bir makine olan Matrix'in ona güç veren bir bataryası hâline gelivermiştir. "Neo" adındaki bir isyancının (robotlara göre) yahut önderin (insanlara göre) sürüklediği bir grup direnişçi, insanlığı bu "yalan" ve esasında simülasyon olan dünyadan *uyandırma* işini üstlenmektedir. Peki, günümüzden bu ilginç dünyayı nasıl yorumlayacağız? Bu dünya, eğer kapitalizmin gelebileceği son nokta değil ise sadece analık hakkını kötüye kullanan teknik bir bilgisayar programından ibarettir diyebilir miyiz? Ya da daha da ileri gidersek sadece siyah gözlüklü biri *-ki bu kişi filmde "Neo" isimli kurtarıcıdır-* bizi kurtarabilir mi? Filmin konusu kısaca bu şekildedir. Bu konu üzerine film sürecinde sorulan derin manalı sosyolojik ve felsefi bazlı çeşitli sorularla filmin ana teması işlenmeye çalışılıyor. Bu noktada, "cevaplardan" çok "sorular" ön plana çıkartılarak izleyiciler üzerinde gerçekleşmesi istenen sorgulama sürecinin başlaması amaçlanıyor.

Burada, "Matrix filmiyle simülasyon teorisi nasıl açıklanır, nasıl bağdaşır, birbirlerine benzer yanları var mıdır?" gibi sorular akla geliyor. Buradaki açıklanabilirlik ile birlikte ortak olan yan, Matrix'in de bir çeşit simülasyon (yani bir bilgisayar programı) olmasından kaynaklanmaktadır. Ortak nokta, işte tam da buradan neşet etmektedir.

Simülasyon teorilerine göre devlet veya sistemin bizatihi kendisi, siyasal yapının yeni bir tanımı olarak bir *sayısal varlık* şeklinde tezahür etmekte ya da ettirilmektedir. Matrix üçlemesinin ilk filminde, Matrix'in koruyucu ajanı olan *Ajan Smith*'in şu ifadesi dikkate değerdir. Onun dediği üzere, "insanlık lehine" olarak tasarlanan ilk Matrix programı, yaşamdaki şiddet, savaş, mutsuzluk gibi olguları ortadan kaldırarak mutlak bir düzen içinde mutluluk getiren, dahası bunu programlayan, böylece insanoğlunu mutluluğa ulaştıran bir temayla makineler

tarafından inşa edilen bir simülasyondur. Burada önemli olan insanoğlunun *mutluluk* ve *iyilik* kanısıyla tüm yönetim yetkilerini ve egemenliğini, makinelere (robotlara) doğrudan vermiş veya devretmiş olmasıdır. Bu yönüyle simülasyon teorisi burada, insanlar için makineler aracılığıyla gerçekleştirilen bir *sistem* ya da bir *düzen* hâlini almıştır. Simülasyon teorisi ayrıca ve aynı zamanda, insanlar tarafından makinelere doğrudan verilen veya devredilen bir iktidar, bir yönetim yetkisidir. Dolayısıyla, meşruluğunu yine insanların bizatihi kendilerinden almış *meşru bir sistem*dir. Çünkü bu sistem (Matrix), insanların onayını almıştır. Doğal olarak da meşrudur. Bunun sonucunda, meşruluğu sağlanmış olan ve egemenin bir simülasyon programı olduğu bir durum ortaya çıkmıştır. Yani *artık makineler, insanlar için değil, aksine insanlar makineler için çalışmaktadırlar*. Bu da Matrix filminde, insanoğlunun Matrix karşısında bir pil durumuna düştüğü şeklindeki acı bir tavırla vurgulanmaktadır. Yani, *artık özgür iradesiyle düşünen bir insanoğlu değil, yalnızca enerji korunumu yapan, sistemin devamlılığını sağlayan ve artık sanallaştırılarak bir araç hâlini alan bir insanoğlu vardır*. Ta ki insanoğlunun bunu bir şekilde fark etmesine ve makinelerle insanoğlu arasında büyük bir savaş ve buna dair bir isyan hareketi başlayana kadar.

Buraya kadar anlatılanlar, hem gerçeklik algısı ve onun tanımı açısından hem de gerçekte (realitede) hiç de iç açıcı görünmemektedir. Bu içler acısı durumdan biraz sıyrılmak ve işin hukuki esasına girebilmek adına, konumuz olan simülasyon teorisini incelemeden önce, hukuksal anlamda incelenen diğer bazı oluşum modelleri (oluşum teorileri) ile meşruiyet kavramlarını da birlikte incelemek yararlı olacaktır.

Devletin gerçekte nasıl ortaya çıktığına ilişkin çeşitli teoriler ortaya atılmıştır. Bu teoriler, bir devletin hangi süreçlerden geçerek oluştuğunu ya da hangi sosyolojik nedenselliklere göre oluştuğunu açıklamaya çalışırlar. Bu çabalardan birkaçına örnek olarak *Patriarkal Teori*, *Patrimonyal Teori*, *Güç Teorisi* ve *Tarihsel Sözleşme Teorileri*ni verebiliriz. Bunun yanı sıra, devletin oluşumunu tarihsel güçlükler ve ödevlerle açıklamaya çalışan teoriler de bulunmaktadır.

Devletin gerçekte nasıl ortaya çıktığına ilişkin bahsi geçen teorilerin yanı sıra, hukuki anlamda "sistemin gerekleri" bağlamında "egemenlik" ve "meşruiyet" kavramları da konunun anlaşılması için gereklidir. "Egemenlik" ve "meşruiyet" üzerine düşündüğümüzde ise, her iki kavramın da modern devlet ve sistem teorileri anlayışına ilişkin tüm problemlerde belirleyici rol oynadığı aşikârdır. Genel bir ayrım yapmak gerekirse "egemenlik" kavramı, devlet iktidarının kendini kabul ettirmesine, "meşruiyet" kavramı ise bunun haklılığına ilişkin olgulara değinmektedir. Her iki kavram da esasen birbirleriyle sıkı sıkıya bağlıdır ve bir bakıma, aynı sorunun *dışsal* ile *içsel* boyutunu veya *biçimsel* ile *maddî* boyutunu sergilemektedir.

Egemenlik, esasında meşruluğa dayanmaktadır. Çünkü devlet iktidarının kendini kabul ettirmesi, ancak bütünüyle meşru olarak kabul edilmesine -*en azından devlet iktidarını kullanan tüm alt birimlerce meşru olarak kabul edilmesine*- bağlı olmaktadır. Devlet iktidarının meşruiyet temeli sarsıldığında, aktif ve pasif direnişler baş gösterebilmekte, hukukun reddi, sabotajlar ve nihayetinde de sonu bir tarafın diğer tarafı tümden yok ettiği ya da tümden esir aldığı ve hâkimiyetine tâbi tuttuğu iç savaşlar ve terör eylemleri meydana gelebilmektedir.

Devletin egemenliği meşruluğuna bağlıdır ve bu meşruluk devletin egemenliğini temellendirir denebilir. Bu bakımdan, meşruiyet sorunu, egemenlik sorununun içsel (maddî) boyutu olarak tezahür etmektedir. Dışsal olarak bir iktidar veya güç olgusu şeklinde ortaya çıkan egemenlik hususu, içsel perspektiften bakıldığında, ahlâkî, psikolojik, antropolojik, ekonomik ve tarihsel sorunlar kompleksi şeklinde belirebilir. Bunun ise meşruiyet olgusunu önemli ölçüde zorlaştırdığı görülmektedir. Bu nedenlerle, "meşruiyet sorunu" denildiğinde egemenlik koşullarına ilişkin bir sorunun kastedildiği anlaşılmaktadır.

Devlet veya sistemin işlevselliğinin temel koşulu olarak kararlarının bağlayıcılık niteliği vurgulanmaktadır. Peki, bu bağlayıcılık neye dayanmaktadır? Hangi koşullara ve durumlara bağlıdır? Bir vatandaş olarak nasıl oluyor da yasalara, mahkeme kararlarına, idarî işlemlere vb. itaat etme refleksini gösterebilmekteyiz?

Böylesi basit görünen ama cevaplanması bir o kadar zor olan bu gibi sorulara, günümüzün uluslararası sistemindeki "devlet" kavramı açısından yaşanan değişim ve dönüşümle birlikte uluslararası ilişkiler disiplinindeki "devlet tartışmaları" bağlamında -zor da olsa- bazı yanıtlar bulmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Simülasyon teorisi, Jean Baudrillard, devlet kuramları, oluşum modelleri, egemenlik, meşruiyet, ekonomi-politik.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Aydınlanma Paradigması ve Modern Devlet Üzerine Bir Tartışma

Yusuf Mehmet AKAY – Metin ÖZKARAL
Karabük Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü – Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Çağdaş devlet sistemlerindeki dönüşüm devam etmektedir. Bu dönüşüm devletler arasındaki ilişkilere de yansımaktadır. Öte yandan ticaret, hukuk, kültür, coğrafya ve gelenek gibi devlet-dışı (f)aktörler de sistemin temel bileşenleri olarak değişmekte ve dönüşmektedir. Bu karşılıklı ve karmaşık ilişkiler ağına dönük kuramsal tartışmalar süregelmektedir. Bu çalışma, tüm bu tartışmaların kökenine ilişkin bir felsefi sorular ve olası yanıtlar demeti içermektedir. "Aydınlanma düşüncesi modern devlet sistemini nasıl etkiledi ve bugün hâkim paradigma konumunda mı?" sorusu temel çıkış noktası olarak ele alınmaktadır.

Aydınlanma felsefesine giden yolda birçok düşünürün katkısını görmek mümkündür. Tüm dünyada yaşamış bu düşünürler bilgi, varlık, yaşam, estetik, ahlak, dünya ve evren hakkında hemen her dönemde birçok düşünce ortaya atmıştır. Bu düşünceler zamanla Aydınlanma felsefesini oluşturan altyapıyı meydana getirmiştir. İnsanı, doğayı ve evreni anlama hakkında düşünme eylemlerinin günümüzden yaklaşık 2600 yıl önce başladığı kabul edilmektedir. Başlangıç dönemi için önemli sayılan düşünürler arasında Aydın Milet'te Thales, İzmir Efes'te Heraklit, İtalya Elea'da Xenon ve para karşılığı bilgi satan/felsefe öğreten gezgin felsefeciler olan Sofistler gösterilebilir. Bu düşünürlerin ardından, milattan önce 4. yüzyılda Sokrates, Platon ve Aristoteles'in ortaya çıktığı ifade edilebilir.

1783 yılında, *Berlinische Monatsschrift* gazetesi "Aydınlanma Nedir?" sorusuna verilen en iyi yanıtı ödüllendireceğini açıklamıştır.

Bunun üzerine Kant altı sayfalık bir yazı yazarak başvuru yapmıştır. Kant yazısında Böhme, Kopernik, Galileo, Pascal, Newton gibi birçok düşünürün ortaya koyduğu ilkeler çerçevesinde yorumlar geliştirmiştir. Aynı yazıda, Aydınlanma'yı, insanın "aklını kullanmaya cesaret etmesi" olarak tanımlamıştır. Kant "Aydınlanma Nedir" adlı kitapçığında: "Aydınlanma, insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir ergin olmama durumundan kurtulmasıdır. Bu ergin olmayış durumu ise, insanın kendi aklını bir başkasının kılavuzluğuna başvurmaksızın kullanamayışıdır. İşte bu ergin olmayışa insan kendi suçu ile düşmüştür; bunun nedenini de aklın kendisinde değil, fakat aklını başkasının kılavuzluğu ve yardımı olmaksızın kullanmak kararlılığını ve yürekliliğini gösteremeyen insanda aramalıdır. Aklını kendin kullanmak cesaretini göster! (*Sapare Aude*)! Bu söz şimdi Aydınlanmanın parolası olmaktadır."[1] ifadelerini kullanmıştır. Akıl ve Aydınlanma'yı birbirinin kaçınılmaz varlık koşulu olarak görmüştür. Aydınlanma, insanın kendisini ve yaşamın düzenlenmesini yeniden gündeme alan hem düşüncenin hem de toplumsal yaşamın köklü değişimlere uğrayacağı bir sürecin fikirsel/felsefi başlatıcısıdır.

Aydınlanma birçok düşünür, düşünce akımı ve kaynaktan beslenmiştir. Rönesans ve özellikle de 17. yüzyıl felsefesinin ortaya koyduğu ilkeler, Aydınlanma felsefesinin fikirsel kaynağını oluşturmaktadır. Rönesans'tan itibaren düşünce Kilise etkisinden kurtulmaya başlamıştır. Bununla birlikte, bilgi ve yaşam hakkında akla ve deneyime dayanan düşünce biçimi başlamıştır. 17. yüzyılda bu gelişmeler sistemleştirilip temel ilkelere dönüştürülmeye başlanmıştır. Bilginin ve yaşamın merkezine aklı (us) koyan düşünce biçimi olan rasyonalizmin belirginleştiği bu yüzyılda Aydınlanma felsefesinin düşünsel temeli ortaya çıkmıştır.

Abel Jeanniere'in modernliği belirleyen dört devrim analizi[2] çerçevesinde Aydınlanma, bilimsel, kültürel, siyasal ve endüstriyel gelişmelerin bir birikimi olarak geniş bir anlamda ifade edilebilir. Bu

---

1 Immanuel Kant, "What is Enlightenment", Hans Reiss (ed.), *Kant's Political Writings*, Cambridge: Cambridge University Press, 1970, s. 54-55.

2 Abel Jeanniere, "Modernite Nedir?". Nilgün Tutal (çev.), Mehmet Küçük (ed.) *Modernite versus Postmodernite*, Ankara: Vadi Yayınları, 2000, s. 99-100.

gelişmelerin her biri, bir diğeriyle simbiyotik bir ilişki halindedir. Birbirlerini destekleyen ve geliştiren yapıları vardır. Tarihsel süreç içerisinde birbirleriyle paralel ve ilişkili bir biçimde Aydınlanma düşüncesini oluşumuna katkı sağlamışlardır.

Aydınlanma hakkında çeşitli tanımlar vardır. Bu tanımlarda belli konularda mutabakat, belli konularda farklılıklar vardır. Üzerinde mutabık olunan düşünce aklın insan hayatındaki önemine vurgu yapmaktır. Farklılıklarsa bunun nasıl hayata geçirileceği üzerine yapılan tartışmalar hakkındadır. Aydınlanma çağı veya Aydınlanma yüzyılı, Cevizci'nin felsefe sözlüğünde *"*Avrupa'da 17. yüzyılın ikinci yarısıyla 19. yüzyılın ilk çeyreğini kapsayan ve önde gelen birtakım filozofların aklı, insan yaşamındaki mutlak yönetici ve yol gösterici yapma ve bireyin bilincini, bilginin ışığıyla aydınlatma yönündeki çabalarıyla seçkinleşen kültürel dönem, bilimsel keşif ve felsefi eleştiri çağı, felsefi ve toplumsal hareket*"*[3] olarak tanımlanmaktadır oldukça genel bir ifade ile. Türk Dil Kurumuna göre ise ilk olarak "İnsanın geleneksel görüşler, yetkeler, bağlılıklar, tasarım ve önyargılardan kendini usuyla kurtarıp yalnızca usuna dayanarak yaşamı kavramaya ve düzenlemeye çalışması" ile "17. yüzyıldan beri Batı düşüncesinde ağır basan, kilisenin doğaüstü gerçeklik anlayışı ile savaşarak insan ve dünya konusunda usun özerkliğini temel alan akım" tanımına ulaşmaktayız. Genel bir tanım yapmak gerekirse, Aydınlanma bir düşünme geleneğidir. 18. yüzyılın başlarından itibaren bu şekilde adlandırılmıştır. Avrupa'nın tanrısal ve ilahi kökenli bilgi anlayışından ve bu bilgiye dayalı gerçeklik anlayışından bir kopmadır. Tanrısal bilginin yerine insan aklını, düşüncesini, rasyonel bireyi merkezine koyan bir anlayışı benimser.

Aydınlanma düşünürleri önerdikleri reform hareketlerinin yetersiz ve bunları uygulayacak despot kralların tehlikeli ve mutlak güçte olabileceklerini anlamış ve despot kralların yine akıl kullanılarak, nasıl sınırlandırabileceği üzerine düşünmüşlerdir. Bu bağlamda söz konusu düşünürler arasında bu dönem boyunca iktidarın kökenini rasyonalize etme, devletin unsurlarını belirleyip bunları kurumlar arasında dağıtma ve devletin ne yapıp ne yapamayacağına ilişkin anayasal tartışmalar sürüp gitmiştir. Görüldüğü üzere Aydınlanma paradigması modern

3 Ahmet Cevizci, *Felsefe Tarihine Giriş*, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2002, s. 111.

liberal hukuk devletinin özünde önemli bir belirleyici unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. 21. yüzyıldaki devletlerin dünyasına ilişkin yapılan tartışmalarda Aydınlanma öncesi koşulların izlerinin hala güçlü olduğu fikrinin üzerinde düşünülmesi önemli gözükmektedir. Buna göre, devletin ve siyasi-bürokratik merkezi oligarşinin sivil toplum, yerelleşme, serbest piyasa ve ifade özgürlüğü gibi kavramlar karşısında gün geçtikçe güçlendiği, en azından güçlü kalmak istediği açıkça gözükmektedir. Dolayısıyla, insanlık tarihi için kısa sayılabilecek birkaç yüzyılda devletin dönüşümüne yönelik keskin ifadeler kullanılmasının yanlış ve yersiz olduğu açıktır. Bu bağlamda tüm ideolojik yaklaşımların devlete dair analiz ve çıkarımlarını daha çoğulcu bir paradigmayla yeniden yorumlaması bilimsel ve felsefi tartışmaların tutarlılığı açısından önemlidir. Bu bakış açısı siyaset, kamu yönetimi ve uluslararası ilişkiler alanlarındaki işlevsel, örgütsel ve hukuksal paradigma yerine tarihsel ve sosyolojik paradigmanın da güçlenmesi adına yararlı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Aydınlanma, devlet, kamu yönetimi, siyaset, devlet felsefesi.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

'Egemenlik', 'Sınırlar' ve 'Devlet'in Topolojisi: Janus'un İki Yüzü

Bülent ŞENER
Karadeniz Teknik Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Uluslararası sistem içinde devletler, kısmen kendilerini inşa ederler ve bir ölçüde rekabetin ve büyük ölçüde şiddetli anarşik ortamın ürünüdürler. Devlet ve uluslararası sistemin karşılıklı olarak inşa edilmesi düşüncesini kavramanın en kolay yolu, devleti, topraksal (sınır) - siyasi (egemenlik) - toplumsal (ulus) bağlantı noktasında geniş anlamda düşünmekten geçmektedir. Bu noktada, uluslararası sistemde her bir (yeni) devlet, tarihin olaylar kargaşası içine girdiğinde bunu olağanüstü izolasyon içinde yapmamış, aksine, beraber yeni bir devlet sistemi oluşturdukları az sayıda benzer siyasi varlıkla birlikte ortaya çıkmıştır.

Bu tür, bir arada ve sınırdaş devletlerden oluşmuş bir dünyanın varlığı ne anlama gelmektedir? İlk olarak, her devletin bir "iç" ve bir de "dış" açısından tanımlandığı bir topoloji meydana getirmektedir. Bu nedenle de devletin temel doğası, "içeriye bakmak" ve "dışarıya bakmak" olarak adlandırabileceğimiz iki ilişkiden meydana gelmektedir. İlki, devletin toplumla ilişkisiyle ülke içinde meydana gelen sosyal, siyasal ve ekonomi faaliyetlerle ilgilidir. İkincisi ise, devletin bir parçası olduğu devletlerarası sistemle olan ilişkisiyle ilgilidir. Politik analizlerin çoğunda bu iki ilişki ayrı ayrı ele alınmaktadır. (Devlet-sivil toplum ilişkisi siyaset biliminin konusu olarak kabul edilirken, devlet-devlet ilişkisi ve devlet-uluslararası sistem ilişkisi ise uluslararası ilişkiler disiplinin konusu olarak kabul edilmektedir.) Bu, politikayı iç ve dış politika olarak ayrı gören genel görüşü (realist yaklaşım) yansıtmaktadır. Fakat, iki alanda da eş zamanlı olarak işleyen hem içeriye hem de dışarıya bakan aynı devlettir.

Tarihsel süreçte, iç ve dış ilişkilerle ilgilenmek için gerekli olan devlet mekanizmaları aynı anda gelişmemiştir. İç politika kurumları dış politika kurumlarından üç yüz yıl kadar önce ortaya çıkmıştır. Özellikle 17. yüzyıldan itibaren Avrupa'da başta Fransa olmak üzere diğer devletler iç ilişkilerin yanı sıra dış ilişkilerle de ilgilenecek kurumları içeren bir devlet mekanizması geliştirmeye başlamışlardır. Zira, ortaçağdan farklı olarak, artık bir devletlerarası sistem ortaya çıkmıştı ve tüm devletler bu sistemde ülkesel birimler olarak varlıklarını sürdürebilmek için hem içe hem de dışa bakarak rekabet etmek zorundaydı. Bunun anlamı, egemenlik ve toprağa dayanan yeni bir dünya politikası demekti.

Modern devletlerarası sistemin hukuki temelini hazırlayan şey, egemenlik ve ülke (toprak) unsurlarının bir araya getirilmesi olmuştur. Gerçekten de sistemik açıdan bakıldığında, devletler topraksal olarak tanımlanan sosyo-politik varlıklar olarak görülmek mecburiyetindedir. Uluslararası sistem içindeki etkileşimin temel amaçlarının tümü olmasa da çoğu açısından devleti oluşturan şey, "ülke-hükümet-toplum"un bağlantı noktasıdır. BM Şartı'nda da yer verildiği üzere, siyasi-topraksal devlet görüşü artık devletlerin birbirleriyle ilişkilerini yöneten evrensel bir normdur. Bu norm bir süreç olarak, 1494 sonrasında ortaya çıkmış ve 1648 Vestfalya Barış Antlaşması'yla tamamlanmıştır. Modern uluslararası hukuku tanımlayan ilk antlaşma olarak da yorumlanan Vestfalya Barış Antlaşması'yla her devlet kendi ülkesinde egemen kabul edilmiştir. Bu ise bir devletin içişlerine karışılmasının uluslararası hukukun ihlali olacağı anlamına gelmektedir. Bunun sonucu, 300'den fazla egemen birime ayrılmış bir Avrupa'nın resmi olarak tanınması olmuştur ki, modern devletlerarası sistemin ülkesel temeli, yani ilk dünya siyasi haritası da buradan kaynaklanmaktadır.

Bu çerçevede devletin püf noktası, bir toprağın kontrol edilmesi sırasında kullanılan fiziksel baskı ve şiddettir. Zira, fiziksel baskı ve şiddet olmadan bir toprak üzerinde herhangi bir iddiada bulunmak anlamsızdır. Bu bağlamda, kurucu bir şiddet ve şiddet araçlarıyla aralıksız oluşum (Weberyan ifadeyle "meşru şiddet kullanma tekeli") devletin ayırt edici özelliği olmaya devam etmektedir. Son tahlilde, devlet ile toprak arasındaki ilişkinin pratik sonucu, dünya yüzeyinin – modern devletin toprağa dayalı emellerine göre– yeni bir biçimde

nakşedilmesidir. Entelektüel sonuç ise, mekânın devletçi politik tahayyülde mutlak bir önceliği üstlenmesidir. Böylece, siyasi bedenin "hayali yeri" devletin doğasına dair bir ipucu olarak politik bir anlam kazanmaktadır. Egemenlik, mekân ve siyasetin bu bileşimi olmazsa devlet kendi anlamını da kaybedecektir. Bu anlamda devletçi politik tahayyülün kaçınılmaz olarak toprağa dayalı bir tahayyül olduğunu söylemek mümkündür. Toprak ve devlet iktidarı bu nedenle karşılıklı olarak kurucudur ki bu, devletin organik bir beden olarak anlaşılmasına ya da tahayyül edilmesine de yardımcı olan bir olgudur.

Bu çalışmada, uluslararası sistemde modern "devlet" (ulus-devlet) olgusunun ortaya çıkışı ve devletin "iç" ve "dış" topolojisinin ayrımlaşmasında/belirginleşmesinde "egemenlik" ve "toprak/sınır" olgularıyla olan ilişkisi analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ulus-devlet, egemenlik, toprak, sınır, uluslararası sistem.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Uluslararası Hiyerarşik Yapıda Devlet Egemenliği Yorumları: Başarısız Devletler Söylemi

Altan AKTAŞ
Çankırı Karatekin Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu çalışmanın temel iddiası, 1990'ların başında Amerika Birleşik Devletleri merkezli olarak ortaya çıkan "başarısız devletler" (*failed states*) söyleminin hem uluslararası hiyerarşik yapıya ilişkin algılamanın bir ürünü olduğu hem de bu hiyerarşik yapıyı yeniden inşa etmek için kullanıldığı yönündedir. Avrupa tarihinin özgün koşulları içinde oluşan modern ulus-devlet ve egemenlik anlayışına dayanılarak üretilen söylem, daha en başından bu normatif varsayımlarıyla Batılı devletlerin üstünlüğü algısını yansıtmaktadır. Devlet başarısızlığının tanımından nedenlerine, sonuçlarından çözüm yollarına kadar neredeyse bütün iddialarında uluslararası hiyerarşi algısının görülebileceği başarısız devletler söylemi, uluslararası egemenliğe ilişkin geleneksel kabulleri de sorgulatan nitelikte öneriler ve uygulamalar üretmektedir.

Özellikle Soğuk Savaş döneminde Afrika devletlerinin devletlik (*statehood*) ve egemenlik açısından sorgulandığı "yarı-devlet" ("*quasi-state*") iddialarından ilham alan başarısız devletler konusu, ilk olarak akademide tartışılmaya başlamıştır. Siyaset yapıcıların ve uluslararası kuruluşların konuya ilgisi ise büyük ölçüde 11 Eylül saldırılarının ardından yükselmiştir. ABD başta olmak üzere Batılı devletler ve Avrupa Birliği tarafından benimsenerek çeşitli resmi belge ve açıklamalarda dile getirilen devlet başarısızlığı iddiaları, 11 Eylül miladıyla birlikte özellikle uluslararası güvenlik sorunları bağlamında yorumlanmaktadır. Ayrıca NATO, IMF, OECD ve Dünya Bankası gibi birçok uluslararası güvenlik, kalkınma ve uzmanlık kuruluşu tarafından da siyaset planlama sürecini şekillendiren önemli bir faktör olarak

değerlendirilmektedir. Günümüzde neredeyse bütün devletlerin değerlendirmeye alınarak başarı düzeylerine göre sıralandıkları indeksler, devletler ve uluslararası örgütlerin yanı sıra düşünce kuruluşlarının da başarısız devletler söylemini benimsediklerini ve söylemin evrensel kabulü yönünde çabaladıklarını göstermektedir.

Farklı konumlardaki birçok aktör tarafından farklı saiklerle kullanılan başarısız devletler söyleminin konuya yönelik bütünlüklü ve tutarlı bir yaklaşım geliştirdiğini iddia etmek zordur. Nitekim söyleme eleştirel yaklaşan çalışmalarda da vurgulandığı üzere, devlet başarısızlığı durumlarını nitelemek için önerilen kavramlardan başarısız devlet türlerine, devlet başarısızlığının nedenlerinden sonuçlarına ve çözüm yollarına dek birçok hususta uzlaşma sağlanamadığı görülmektedir. Bununla birlikte, devlet başarısızlığına yönelik bu iddiaları, "başarısız devletler söylemi" nitelendirmesiyle tanımlamaya olanak sağlayacak şekilde birçok ortak algılama ve tutumdan bahsetmek mümkündür. Bu ortaklıklar içinde ön plana çıkan ve başarısız olarak nitelendirilen devletlerin uluslararası konumunu etkileme potansiyeli bakımından en önemli nokta, söylemde Batılı devletleri devletlik ve egemenlik bakımından üstün konumda tutan algılamadır. Bu algılama açık bir şekilde uluslararası alandaki hiyerarşiye atıf yapmakta, üstelik bu hiyerarşiyi de esasen egemenlik olgusu üzerinden yansıtmaktadır. Söylem bu niteliğiyle, devletlerin sadece kapasiteleri açısından değil, egemenliklerinin niteliği bakımından da birbirlerine üstün olabileceklerini ima etmektedir.

Gerek akademik gerek siyasi alanda kullanıldığı hâliyle başarısız devletler söylemi, devlet egemenliği konusundaki geleneksel görüşü sorgulayan, egemenliğin güncel sorunlara ve çağın gereklerine göre yeniden yorumlanmasını öneren bir anlayışın çıktısı niteliğindedir. Buna göre başarısız devletler, her ne kadar hukuki egemenliğe sahip ve uluslararası alanda bağımsız aktörler olarak kabul edilseler de normatif anlamda bir devletin sahip olması gereken ampirik niteliklerden, yani siyasi kapasite anlamında egemenlikten büyük ölçüde yoksundurlar. Özellikle Weberyan kurumsalcı devlet tanımına dayalı olarak değerlendirildiklerinde, toprakları üzerinde meşru güç kullanma tekelini ellerinde bulunduramayan bu devletlerin fiili egemenliklerinden bahsetmek mümkün değildir. Zira bu devletlerin birçoğunda bir kurum

olarak devlete atfedilmesi gereken meşruiyetin silahlı örgütler, çeteler, kabileler gibi devlet dışı gruplara yöneltildiği, başta güvenlik olmak üzere devletin sağlaması gereken temel kamusal hizmetlerin bu tür gruplarca yerine getirildiği görülmektedir. Hatta ülkelerinin tamamında kontrole sahip olamayan bu devletler, sınırlarını da kontrol edemedikleri için uluslararası faaliyet gösteren yasa dışı gruplar -bilhassa terör örgütleri- açısından cazip üsler olarak belirmektedirler. Dolayısıyla başarısız devletler, henüz bağımsızlıklarını kazandıkları andan itibaren devlet olmanın beraberinde getirdiği sorumlulukları yerine getiremeyen, günümüze dek varlıklarını devam ettirebilmiş olmalarını da büyük ölçüde devlet egemenliğine ilişkin geleneksel uluslararası normatif çerçeveye borçlu olan hukuki yapılar olarak değerlendirilmektedir.

Devlet egemenliği bakımından başarısız olarak nitelendirilen devletleri, Batılı devletlere göre daha alt bir konuma yerleştiren söylem, sadece siyasi kapasite anlamındaki iç egemenliği değil, hukuki bir statü olarak uluslararası egemenliği de sorunsallaştırmaktadır. Özellikle akademik literatürde, uluslararası egemenliğin söz konusu devletler bağlamında sorgulandığı ve egemenliğin kısa süreli devri ya da yeni vesayet rejimlerinin tesisi şeklindeki hukuki düzenlemelere dönük önerilerin dile getirildiği görülmektedir. Ancak hâkim akademik ve siyasi söylem, bu görüşü radikal bularak egemenliğin siyasi yönüne odaklanmakta, başarısız devletlerin uluslararası egemenliklerini tam anlamıyla ortadan kaldırmak yerine -egemen devletlerin inşası amacıyla- geçici ve kısmi olarak ihlâl edilmesine sıcak bakmaktadır. Bu doğrultuda, esasen devletlerin iç işlerine karışmama ilkesinin ihlâlini meşrulaştırmaya çalıştığı görülen söylem, bunu, devlet başarısızlığının ortaya çıkardığı sorunlar ve uluslararası güvenliğe yönelik tehditler vurgusu üzerinden yapmaktadır. Böylece, özünde siyasi bir mesele olan egemenlik, güvenlikleştirilmeyi olağanüstü bir uygulama olan iç işlerine müdahaleyi olağan ve meşru bir hâle getirilmeye çalışılmaktadır.

Başarısız devletler söylemi, egemenlik üzerinden kurmayı denediği yeni hiyerarşi algısının yanı sıra, devletlerin birbirlerine üstünlüklerini kapasitelerine bağlayan geleneksel hiyerarşi algısını da oldukça yoğun şekilde taşımaktadır. Bu anlamda yine Batılı devletlerin üstünlüğü vurgusu, devlet başarısızlığı sorununa yönelik neredeyse bütün varsayımlarda görülebilmektedir. Devlet başarısızlığının nedenleri büyük

ölçüde söz konusu devletlerin yetersiz ve kötü yönetimlerine bağlanmakta, ortaya çıkardığı sonuçlar bilhassa Batılı devletlerin güvenlik ve çıkarlarını tehdit ettiği ölçüde uluslararası güvenlik ve istikrar bağlamında yorumlanmakta, çözümünün ise esasen Batılı devletler öncülüğünde uluslararası toplumun yardımları ve devlet inşası çabalarında yattığı iddia edilmektedir. Başarısız devletlerin özellikle yoğun şiddetten mustarip oldukları, kapasite ve/veya irade eksikliğini deneyimledikleri ve kendi başlarına bırakılmaları durumunda bu olumsuz durumdan kurtulamayacakları iddialarıyla, güçlü ve üstün olanın müdahalesinin gerekliliği savı pekiştirilmektedir.

Kısacası başarısız devletler söylemi, Soğuk Savaş'ın bitişiyle sosyalist devlet anlayışının alternatif olma gücünü yitirdiği, Batılı liberal demokratik devletin nihai örgütlenme biçimi olarak ilan edildiği yeni dünya düzeninde, mevcut yapıyı sağlamlaştırmak için üretilen bir araç olarak işlev görmektedir. Egemenliğe yönelik geleneksel anlayışa ciddi meydan okumalar barındırması bakımından da uluslararası alanın anarşik olmaktan ziyade hiyerarşik bir yapı tarafından düzenlendiği iddialarını içeren "Vestfalyan mit" ve "post-Vestfalyan dönem" tartışmalarını çağrıştırmaktadır. Askeri müdahalelerden devlet inşası girişimlerine, yardımların şarta bağlanmasından konuyla ilgili kurumların oluşturulmasına dek farklı uygulamalarla politik karşılığını da bulan söylem, büyük güç politikalarının gündemin ön sıralarında yer aldığı son yıllarda eskisi kadar öncelikli bir konum işgal etmese de hâlâ önemli uluslararası güvenlik sorunlarıyla bağlantılı bir şekilde kullanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Egemenlik, Vestfalyan Düzen, uluslararası hiyerarşi, başarısız devletler, güvenlikleştirme.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Stalin Döneminde Sovyet Dış Politikası İdeolojiden Saptı mı?

Umut BEKCAN
Pamukkale Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

7 Kasım 1917'de Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin Bolşevik kanadı Mart ayından beri ülkeyi yöneten Geçici Hükümeti devirdi ve Rusya'da sosyalizmin iktidarını kurdu (Ekim/Bolşevik/Sovyet Devrimi). Kapitalist sistemin zayıf halkasında gerçekleşen devrimin Rusya'yla sınırlı kalmayacağı düşünülüyordu. I. Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkan, Avrupa'da en güçlü ve örgütlü işçi sınıfına sahip Almanya'da bir devrim ihtimali çok yüksekti. Alman işçi sınıfının zaferi tüm Avrupa'da işçi sınıfının iktidarına giden yolu açabilirdi. Hatta Mart 1919'da Moskova'da kurulan Komünist Enternasyonal'in (Komintern) resmi dili Almanca'ydı ve Lenin, örgütün asıl merkezinin devrimden sonra Almanya olacağını söylüyordu.[1] Amaç ve beklenen, enternasyonal bir devrimdi ama olmadı. Birkaç yıl Avrupa'da "komünizm hayaleti" dolaştı, yaşlı kıta devrim dalgasıyla sarsıldı ama burjuva hükümetler iktidarlarını korumayı başardı. Avrupa proletaryasının desteğini alamayan Sovyet Devrimi için zor günler başlıyordu. Barış antlaşmasının ağır koşullarına rağmen I. Dünya Savaşı'ndan çekilmeyi başarmıştı ama ülke ekonomisi çökmüş bir vaziyetteydi. Üstelik dışarıdan emperyalist devletlerin müdahalesini de içeren bir iç savaş başlamıştı. Bu şartlarda genç Sovyet devletinin/Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'nin (30 Aralık 1922'den itibaren Sovyetler Birliği) ayakta kalması doğal olarak bir başka zorlu mücadeleyi gerektiriyordu.

---

1 Eric Hobsbawm, *Kısa 20. Yüzyıl Aşırılıklar Çağı*, Yavuz Aloğan (çev.), İstanbul, Everest Yayınları, 2011, s. 506.

Sovyetler Birliği'nin (SSCB/Sovyetler) ideolojisi devrimin lideri Vladimir Lenin'in Marksizm temelinde ortaya koyduğu ilkelerdi. Marksizm-Leninizm adı verilen bu ideoloji, her türlü sömürüye karşı çıkıyor, işçi sınıfının iktidarında eşitlikçi bir düzen kurmayı amaçlıyordu. Lenin'e göre burjuva sınıfının ideolojisi ve işçi sınıfının sosyalist ideolojisi toplumsal sınıfların dünya görüşlerini oluşturuyordu. Bunun ortası yoktu. Ona göre sınıf karşıtlıkları temelinde parçalanmış bir toplumda sınıf dışı ya da sınıf üstü bir ideoloji olamazdı ve sosyalist ideolojinin her türlü küçümsenmesi, ondan her türlü uzaklaşma burjuva ideolojisinin güçlendirilmesi anlamına geliyordu.[2] Sosyalist ideolojinin içeriğini Marksizm-Leninizm ile dolduruyordu ve bunun proleter sınıfın mücadelesinin ideolojisi olduğunu söylüyordu. Bununla anlatmak istediği, sosyalizmin proleter bilincin kendiliğinden ifadesi olduğu değildi. Tam tersine, kapitalist ilişkiler temelinde, temel bir güç olarak sosyalizmin proletaryanın kendiliğinden gelişen sınıf mücadelesi içinde ideologlar tarafından gündeme getirildiğini, ideolojinin, bilimsel tarihsel materyalizm kuramı ile özdeş hale geldiğini[3] sosyalizmin bilimsel kuramı olduğunu vurguluyordu.[4] Bu bağlamda, Marksizm-Leninizm

---

2 Vladimir Lenin, *Ne Yapmalı?*, Arif Berberoğlu (çev.), İstanbul, Evrensel Basım Yayın, 2011, s. 60.

3 Terry Eagleton, *İdeoloji*, Muttalip Özcan (çev.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1996, s. 134; Lenin, *op. cit.*, s. 59.

4 Bu noktada şunu belirtmek gerekir ki, Marx ideoloji kavramına Lenin gibi olumlu bir anlam yüklememişti. Marx'a göre her düşünce toplumsal olarak belirlenmekteydi ama ideoloji kendi belirleyicilerini yadsıyacak biçimde belirlenmiş düşünceydi. Eagleton, *op. cit.*, s. 133; Karl Marx & Friedrich Engels, *Alman İdeolojisi*, Çev: T. Ok & O. Geridönmez, 2.Basım, İstanbul, Evrensel Basım Yayın, 2013, s. 212, 394, 406-407. Marx; hukuki, siyasi, dini, artistik ya da felsefi biçimleri toplumsal bilinç biçimleri olarak tanımlıyor, "ideolojik şekiller" olarak adlandırıyor ve toplumun iktisadi temeli üzerinde yükselen üstyapıda konumlandırıyordu. Karl Marx, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, Çev: Sevim Belli, Ankara, Sol Yayınları, 1979, s. 26. Atılgan'a göre Marx, ideoloji kavramını gençlik ve olgunluk dönemindeki eserlerinde farklı ve çelişkili biçimlerde değil, tutarlı bir iç bütünlük taşıyacak şekilde geliştirmişti. Gökhan Atılgan, "Marx'ta İdeoloji: Kapitalizmin Devrimci Bir Eleştirisinin Olanağı", *Praksis*, Sayı 4, 2001, s. 32. Açıkçası Marx'ın ideoloji kavramına Lenin'den farklı ve olumsuz bir anlam vermesinin bu çalışma açısından bir önemi yoktur. Zira Leninist fikirler Rusya'da devrimin ve Sovyet devletinin ideolojisini oluşturduğuna göre Lenin'in görüşü doğal olarak Sovyetler Birliği dış politikası ve bu çalışmanın konusu için esastır. Zaten belirtildiği üzere

proletaryanın uluslararası zaferine giden yolda, işçi sınıfının devrim mücadelesinde ve tabii ki Sovyetler Birliği'nin iç ve bu çalışmanın konusunu ilgilendiren dış politika faaliyetlerinde temel rehber haline geliyordu.

Devrim Rusya topraklarında gerçekleşmişti. Bunun ideolojik/teorik temeli şuydu: Kapitalizm hızla gelişiyordu ama eşitsiz gelişiyordu, dolayısıyla eşitsizlik de hızla artıyordu. Kapitalist sistemde kaçınılmaz olarak işletmeler ve sanayiler gibi ülkeler de eşitsiz ve kesintili bir şekilde gelişiyordu.[5] Bu durumun Rusya ile ilgili olan kısmını Lenin "Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi" adlı çalışmasında henüz 1899'da ortaya koymuştu.[6] Kapitalist gelişmenin Batı Avrupa ülkelerine kıyasla geri seviyede olduğu Rusya'da sosyalist devrimin pekala mümkün olduğunu düşünüyordu. Kapitalist zincirin zayıf halkası Rusya, dünya devriminin başlangıç noktası olabilirdi.[7] Böylelikle Marx'tan farklı olarak sosyalist devrimin gelişmiş bir burjuva sınıfına sahip sanayileşmiş kapitalist devletlerde mümkün olacağı görüşünü revize ederek marksizme önemli bir katkı yapmış oluyordu.[8] Nisan 1917'de ise, Rusya'nın devrimci bir süreçten geçtiğini, işçi sınıfının gelişmemiş sınıf bilinci ve örgütlenme zayıflığından dolayı burjuvazinin iktidarı ele geçirdiğini, parlamenter bir cumhuriyet kurma çabasının gerici bir yaklaşım olduğunu, Şubat Devrimi sonrası kurulan Geçici Hükümet'in

---

Marksizm-Leninizm ideolojisi, Marksizmin Lenin'in fikirleriyle güncellenmesidir/geliştirilmesidir.

5 Vladimir Lenin, "Imperializm, Kak Vysshaya Stadiya Kapitalizma", *Polnoye Sobraniye Soçineniy*, Tom 27, Moskva, Izdatelskoy Politiçeskoy Literaturı, 1969, s. 359.

6 Vladimir Lenin, *Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi*, Çev: Seyhan Erdoğdu, Ankara, Sol Yayınları, 1975, s. 512, 516.

7 Vladimir Lenin, "Yest Li Put K Cpravedlivomy Miry?", *Polnoye Sobraniye Soçineniy*, Tom 32, Moskva, Izdatelskoy Politiçeskoy Literaturı, 1969, s. 304.

8 Marx, Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı'nın Önsöz'ünde şöyle diyordu: "Gelişmelerinin belli bir aşamasında toplumun maddi üretici güçleri, o zamana kadar içinde hareket ettikleri mevcut üretim ilişkilerine ya da bunların hukuki ifadesinden başka bir şey olmayan mülkiyet ilişkilerine ters düşerler… İçerebildiği bütün üretici güçler gelişmeden önce bir toplumsal oluşum asla yok olmaz; yeni ve daha yüksek üretim ilişkileri, bu ilişkilerin maddi varlık koşulları, eski toplumun bağrında çiçek açmadan asla gelip yerlerini alamazlar." Marx, *op. cit.*, s. 25-26.

desteklenmemesini ve iktidarın Sovyetlere verilmesi gerektiğini söyledi.[9] Nisan Tezleri olarak bilinen fikirleri ve amaçlarıyla devrimci bir irade ortaya koyan Lenin ve Bolşevikler iktidara talip olmuştu. Yaklaşık yedi ay sonra da amaçlarına ulaştılar.

Marksist-Leninist ideoloji enternasyonalistti, dünya devriminden sonra bir "dış politika ortamı" beklenmiyordu ya da tercih edilmiyordu. Öyle ki, 9 Kasım 1917'de Dışişleri Halk Komiserliği görevini üstlenen Lev Trotskiy, proletaryanın uluslararası dayanışmasına güveniyor, gizli belgeler ile dünya halklarına yönelik birkaç devrimci bildiriyi yayınladıktan sonra "dükkanı kapatmayı" planlıyordu.[10] Ama devrim tek ülkeyle sınırlanınca Bolşevikler reel politikayla karşı karşıya kaldılar. Dış politika ortamı bir başka deyişle sosyalist olmayan burjuva devletlerinin hâkim olduğu dünya önlerinde duruyordu.

İşte bu çalışma, Sovyet devletinin/Sovyet işçi sınıfının çıkarının (ki buna realist teoriden ödünç alma pahasına "ulusal çıkar" diyebiliriz) enternasyonalist bakışa üstün gelip gelmediği sorusu/konusu üzerine odaklandı. Böylelikle, uluslararası işçi sınıfının çıkarının Sovyet devletinin ulusal çıkarına feda edilip edilmediğini ortaya koymak amaçlandı. Bu bağlamda Sovyet dış politikasının kritik aşamaları/hamleleri olarak nitelendirilebilecek gelişmelerle ilgili şu sorulara cevap arandı:

- Tek ülkede sosyalizm Marksist-Leninist ideolojiye aykırı mı?
- Komintern'in faşizme karşı birleşik cephe kurulması çağrısı/politikası aslında Sovyet dış politika çıkarı mı?
- Nazi-Sovyet Paktı uluslararası işçi sınıfına bir ihanet mi?

---

9 Vladimir Lenin, "Doklad na Sobranii Bolşevikov", *Polnoye Sobraniye Soçineniy*, Tom 31, Moskva, İzdatelskoy Politiçeskoy Literaturı, 1969, s. 106-108.

10 Edward.Hallett Carr, *Bolşevik Devrimi*, Cilt 3, Tuncay Birkan (çev.), İstanbul, Metis Yayınları, 2004, s. 23, 25; Helene Carrere D'encausse, *Lenin*, Ali Cevat Akkoyunlu (çev.), İstanbul, Doğan Kitap, 2002, s. 301.

- Doğu Avrupa sosyalist devletleri Sovyet güvenlik politikasının bir ürünü mü?

Söz konusu soruları ilgilendiren Sovyet politikaları, dünya devrimi perspektifine ve mücadelesine katkı sağlamaları ya da bu anlayıştan uzaklaşmaları temelinde değerlendirildi, konu tarihsel süreç içerisinde incelendi.

Sovyetler Birliği için iç politikada Lenin'in belirttiği burjuva sınıfının ideolojisi-işçi sınıfının sosyalist ideolojisi ayrımı temelinde proleter sınıfın mücadelesinin ideolojisini (Marksizm-Leninizm) hayata geçirmek görece kolaydı ama bunu dış politikada referans almak son derece zordu. Zira, iç politikaya doğal olarak hâkim bir Sovyetler Birliği'nin karşısında dış politikada çok sayıda ve üstelik Sovyetler'e rakip/düşman devlet vardı. Böyle bir dış politik ortamda ve yukarıda belirtilen soruların cevabını oluşturan veriler ışığında şunu rahatlıkla söylemek mümkündür: Stalin döneminde Sovyetler Birliği'nin çıkarları uluslararası işçi sınıfının çıkarlarından yani dünya devriminden üstün tutulmuştur. Bu dönemde uluslararası politik ortamdaki gelişmeler (nesnellik) böyle bir politikanın uygulanmasına neden olmuştur ya da bunun uygulanmasını kolaylaştırmıştır. Bu noktada hem bir mecburiyetten hem de bir tercihten söz edebiliriz.

Peki bu durum, Marksist-Leninist ideolojiden sapıldığı manasına gelir mi?

Bir kere, eşitsiz gelişme yasası Ekim Devrimi'nin temelidir, tek ülkede sosyalizm de aynı yasa çerçevesinde öngörülmesi gereken bir şeydir. İkincisi, tek ülkede sosyalizm döneminde Sovyetler Birliği Komünist Partisi ile diğer ülke komünist partileri arasında bir başka deyişle Sovyet işçileriyle diğer ülke işçilerinin arasında amaç ve mücadele açısından bir farklılık olması doğaldır. Bir taraf sosyalizmin inşasına girişip kazanımlarını koruma derdindeyken diğer taraflar devrim arayışı/mücadelesi içindeydiler. Sovyet devleti bu partilerin bulunduğu ülkelerin hükümetleriyle siyasi, ekonomik ilişkilere sahipti/sahip olmak durumundaydı. Diplomasi alanında da burjuva hükümetleri muhatap alıp dönemin uluslararası sorunlarına (faşizm ve II. Dünya Savaşı sonrası yeni düzenin kurulması) çözüm bulma gayretindeydi. Üçüncüsü, dünya

devrimi SSCB'nin tekelinde ya da kontrolünde değildir. Devrim en başta her ülkenin işçi sınıfının inisiyatifindedir. Her şeyden önce söz konusu ülkede şartların olgunlaşmasına ve işçi sınıfının iradesine ihtiyaç duyar, Sovyet desteğine ya da müdahalesine değil. 1923'te sönümlenen Alman devriminden sonra Avrupa genelinde ciddi bir devrimci dalgadan söz etmek güçtür. 1930'ların ortalarında Fransa'da ve İspanya'da ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra yine Fransa ve İtalya'da yükselen işçi hareketlerinin başarısız olmasından evvela söz konusu ülkelerin işçi sınıfları sorumludur. Yeterince destek olmadığı ya da hareketi frenlediği gerekçesiyle başarısızlıktan SSCB'yi sorumlu tutmak pek de makul değildir.[11] Örneğin, 1949 Çin Devrimi SSCB desteği olmadan başarıya ulaşmıştır. Her kalkışma ya da devrimci dalga devrimle sonuçlanmayabilir ya da devrim gerçekleşse de ayakta kalamayabilir. 1917'den sonraki birkaç yıl içerisinde Avrupa'da bunun örnekleri görülmüştür. SSCB bu noktada/kritik noktalarda konjonktürel durumun tahlilini yapıp bir tercihte bulunmuş ve sosyalist kazanımları açısından risk almayı uygun görmemiştir. Bununla birlikte, II. Dünya Savaşı sonrası Doğu Avrupa'da kurulan sosyalist devletler, SSCB'nin dünya devrimini gerçekleştirme güdüsünden ziyade işgale uğramış ve yaklaşık 27 milyon insanını kaybetmiş bir ülkenin güvenlik kaygısının bir ürünüdür. Dördüncüsü, Marksist-Leninist ideoloji somut durumun somut tahlili ilkesine dayanır. Lenin Nisan 1917'de, marksizmin sınıfların karşılıklı ilişkisinin ve her tarihsel anın somut özelliklerinin tam ve objektif olarak tahlilini istediğini söylemişti.[12] Ona göre ezbere öğrenilmiş formüllerin yerine yeni, canlı gerçekliğin özelliklerini tahlil etmek,[13] yaşamın tüm karmaşıklığını yaklaşık olarak içeren dünün

---

11 Bu noktada şunu belirtmekte fayda var. Temmuz 1917'de yarım milyon silahlı asker, denizci ve işçi Petrograd sokaklarına döküldü. Yığınlar, kendilerini hazırlamış olan partiden önderlik istiyorlardı ama Lenin'in liderliğinde toplanan Bolşevikler, ayaklanmayı önleme kararı aldılar. Zira hala Moskova ve Petrograd Sovyetlerinde çoğunluğa sahip olmadıklarını, köylülerin Sosyalist-Devrimcilerle Menşeviklerin etkisi altında olduklarını biliyorlardı. Jack T. Murphy, *Stalin,* Celal Üster (çev.), Ankara, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1996, s. 125. Bu olay, Lenin'in ve yığınları ayaklanmadan vazgeçirmekle görevlendirilen Stalin'in devrim için harekete geçme konusundaki titizliğini göstermesi açısından son derece önemlidir.

12 Vladimir Lenin, "Otsenka Momenta", *Polnoye Sobraniye Soçineniy, op. cit.*, Tom 31, s. 132.

13 *Ibid.*, s. 133.

teorilerine sarılmamak gerekiyordu. Lenin, Goethe'nin Faust adlı eserinden alıntı yaparak şöyle diyordu: "Bütün teoriler, dostum gridir, yaşamın altın ağacı ise yeşil."[14]

Bu bağlamda Stalin dönemi Sovyet dış politikasını somut durumun teorisini ortaya koyan bir bakış açısıyla değerlendirmek hiç de akla uzak bir yaklaşım değildir. Stalin dönemi, emperyalist devletler tarafından kuşatılan SSCB'de sosyalizmin inşa edildiği dönemdir. Bu süreçte içerde gerçekleştirilen büyük dönüşüm dışarda daha az riskli bir politikayı zorunlu hale getirmiştir. Bu politika SSCB'nin sanayileşmesine ve kalkınmasına zemin hazırlamış, elde edilen birikim neticesinde/sayesinde faşizm 1945'te yenilgiye uğratılmış ve sonrasında SSCB dünyanın en güçlü iki devletinden biri olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sovyetler Birliği, Marksizm, Stalin, tek ülkede sosyalizm/dünya devrimi, faşizm

14 *Ibid.*, s. 134.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

A Russian Quest for Identity: A Constructivist Narrative

Nasuh SOFUOĞLU
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

"A bear doesn't ask permission from anybody". These words of President Putin of Russia sum up the current identity of Russia. Russia has assumed many identities from time to time. She had passed multiple critical junctures which compelled her to swap one of her identities with another one to protect her national interests. The Munich Security Conference speech of President Putin in 2007 is the latest one of these critical junctures. The paper argues that this alteration happened due to not internal and external reasons simultaneously. The internal reasons are the characteristics of Russian people and their history. The external reasons are Russia's relations with the remainder of the actors in the world and the political state of affairs on an international basis. In order to explore these issues, the paper first delineates a constructivist theoretical framework. Then, it scrutinises the dramatic shift in the world order. Thirdly, the paper analyses the resurgence of Russia in the international system. The conclusion this paper reaches is that the internally defined characteristics of Russia have compelled her to react to the external events and actors in a certain way. This is why the Russian Federation pursues revisionist-looking policies on an international basis.

Social constructivism is deemed convenient as the locus of paper's theoretical framework due to the dramatic shift in Russia's foreign policy starting with the landmark speech of Vladimir Putin, the incumbent president of Russia, at Munich Security Conference in 2007. The speech of Putin is an epitome of a state's substitution of one of her identities for another one.

President Putin's speech at Munich Security Conference in 2007 embodies the dramatic shift in Russia's foreign policy, a shift from European identity to sovereign and Eurasian identity more precisely. It is that moment the Kremlin had realised that Europe, fraught with small liberal and democratic states, is not capable to absorb a giant like the Russian Federation. It is that moment the Russian bear has emerged from hibernation. The deep historical-cultural roots of Russians urge them to pursue sovereignty-centred, expansionist if necessary, policies. This is why President Putin has such drastically high approval ratings. This paper posits that, by relying on the assumptions of conventional constructivism, the dominant identity of Russia is a Eurasian one. It has certain similarities with old identities assumed by the Tsarist and Soviet Russia, however, it is dramatically divergent from them as well. The contemporary Russian identity has historical-cultural roots, yet the socially constructed Russian identity is not only a product of internal dynamics of Russia. It is also constructed by the contemporary international system and the correlation between other actors and Russia. The endogenous dynamics of Russia are the internal foundation of the contemporary identity of Russia while the exogenous foundation of Russia's identity is her relations with the other actors, especially with the "Other", namely the US. This is why, after the dissolution of the Soviet Union, the Russian Federation has strived for being an integral part of European identity, and this, again, is why she has pursued a great power identity immediately after she was disgraced by the European states' refusal.

The paper clarifies the underlying reasons for the shift in Russia's foreign policy in compliance with constructivist assumptions. The paper argues that the alteration of identity is Russia's response to the changing international political conjuncture. It reveals why the Kremlin has chosen a sovereignty-related Eurasian identity over a liberal and European one.

There are other factors which should be scrutinised. Yet, they are outside of the scope of the paper. The older identities of Russian states, from the Tsarist Russia to the Soviet Russia, should be analysed in order to make an in-depth analysis of a number of identities assumed by Moscow. This is imperative to fully comprehend the historical-cultural roots of the last pick of an identity of Moscow. Still, this paper fills a

relatively important gap in the literature by explaining the cognitive elements of the latest challenge posed by Russia to the unilateral international system and the hegemony of the US.

The research paper fills a gap in the literature by explaining the intersubjective aspect of the latest shift in Russia's foreign policy. The paper attempts to define the correlation between an actor's choice of identity and her foreign policy measures. The paper argues that the identity preference of Moscow has led the Kremlin to a certain path in the international system. A number of academic articles and scholarly works have been analysed, and constructivism is made use of in order to shed a light on the paper's main argument. The paper posits that Russia has swapped her primary identity, European and liberal one, with another one of her identities, which is Eurasian and sovereign one. This is the reason for the latest shift in Russia's foreign policy.

Keywords: Russia, constructivism, foreign policy, identity, security.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Avrasya Ekonomik Birliği: İktisadi Bütünleşme mi Siyasi Öncelik mi?

Volkan ÖZDEMİR
Enerji Piyasaları ve Politikaları Enstitüsü

Avrasya Ekonomik Birliği (AEB), 29 Mayıs 2014'te Rusya Federasyonu, Belarus ve Kazakistan arasında imzalanan ve 1 Ocak 2015 tarihi itibariyle yürürlüğe giren anlaşma ile kurulmuştur. Her ne kadar öncesinde Avrasya Ekonomik Topluluğu gibi oluşumlar bulunsa da, kurumsal temelleri 2010 yılında ilgili ülkeler arasında kurulan Gümrük Birliği'ne dayanan AEB bünyesine daha sonrasında Ermenistan ve Kırgızistan da katılmış ve böylelikle söz konusu örgüte resmen üye olan devlet sayısı beşe çıkmıştır.

Bu çalışmada AEB'nin kuruluş amacının ve ana yöneliminin ne olduğu tartışılmaktadır. Bu tartışma ister istemez Soğuk Savaş sonrası oluşan yeni dünya düzeninde devletlerin değişimi ve dönüşümü tartışmalarıyla birlikte yürümektedir. Avrupa Birliği'nin (AB) tarihsel gelişim sürecinde işlevsel yaklaşımlarla ele alındığında önce ticari, daha sonra siyasi bir birlik yolunda ilerlemesi gerçeği bunun AEB için ne kadar belirleyici olduğu sorusunu da beraberinde getirmektedir. Bilindiği üzere AB adı da dahil olmak üzere birlik hüviyetini ancak 1990'ların başında alabilmiş, buna karşın ortak güvenlik, enerji ve dış politika konularında hâlâ yaşadığı sorunlar nedeniyle tam bir siyasi birlik yapısına tam olarak kavuşamamıştır. Öte yandan, Soğuk Savaş sonrası oluşan ve tek kutuplu sistemle işleyen yeni dünya düzeninin sarsılmaya başladığı son yıllarda ancak resmi kimliğine kavuşan AEB'nin ise kuruluş amacında ve gelişiminde iktisadi bütünleşmenin mi yoksa siyasi önceliklerin mi daha belirgin bir rol oynadığı sorusu tartışılmaya değerdir.

AB veya AEB türü örgütlerin uluslar-üstü ya da uluslararası bir formatta şekillenme süreci devletin dönüşümü kavramını da beraberinde getirmektedir. Farklı ulus-devletlerin üyelikleriyle bir nevi uluslararası platform olarak faaliyet gösteren geleneksel uluslararası örgütlerin yanında, devletlerin kendi egemenlik yetkilerini bir üst kurula devrettiği uluslar-üstü kurumlar da bulunmaktadır. Bağlayıcı kurallar içeren ve üye devletler için bir nevi şemsiye işlevi gören bu kurumlarda daha çok ortak iktisadi düzenlemeler bulunmaktadır. Buna göre üye ülkeler arasında ortak pazar kurulması, ticari faaliyetlerin aynılaştırılması ve buna yönelik ilgili düzenlemelerle temel amaç ekonomik bütünleşmeyi sağlamak ve bunun getireceği iktisadi faydaya odaklanmaktır. AB bu konuda klasik bir örnektir. Ortak pazar yine ortak hukuki düzenlemelerle şekillendirilmiş ve geniş yetkili Komisyon tarafından ulaşımdan enerjiye, rekabetten bankacılık-finansa kadar farklı alanlarda regüle edilmeye çalışılmıştır. Her ne kadar ortak politikaların karar alım ve uygulama süreçlerinde farklılıklar baş gösterse de nihai kararlar tüm üye ülkeler için bağlayıcıdır.

Öbür taraftan AEB sözkonusu olduğunda, hemen öncesinde taraf ülkeler arasında kurulan Gümrük Birliği ön plana çıkmaktadır. Rusya Federasyonu, Belarus ve Kazakistan arasında sadece malların serbest dolaşımını öngören Gümrük Birliği'nden farklı olarak AEB ile malların yanında hizmetler, sermaye ve işgücünün serbest dolaşımı da sağlanmıştır. Böylece üye ülkeler arasında ortak bir iktisadi faaliyet alanının sağlandığı ve bu yolla ekonomik bütünleşmenin amaçlandığı ileri sürülebilir. Ancak üye devletlerin AEB'den önce de ticaretlerini yoğunlukla Birliğin ana gücü konumunda olan Rusya Federasyonu ile yaptığı ve zaten Sovyetlerden beri ulaşım, enerji, altyapı gibi alanlarda Rusya ile entegre oldukları göz önünde bulundurulduğunda fiiliyatta "yeni" bir durumun vuku bulmadığı sadece resmi olarak "eski" durumun güncellendiğini söylemek abartı olmayacaktır.

Her uluslararası veya uluslar-üstü örgütte olduğu gibi AEB'nin yapısı incelendiğinde de bu kurumun uluslararası ekonomi politik sistemdeki güç dengelerinden bağımsız olmadığı açıktır. Bu nedenle, Sovyetlerin dağılması sonrası geniş Avrasya coğrafyasında oluşan güvenlik açığını zamanla toparlanan Rusya'nın doldurduğunu ve bölgesel hegemonyasını kaybetmemek için yeni bir açılımla AEB'yi

kurumsallaştırmak istediğini iddia etmek abartılı olmayacaktır. Zamanlama olarak bakıldığında da uluslararası sistemde yaşanan ana değişim olarak tek kutuplu dünya düzeninin bitmekte olduğu bir dönemde AEB'nin ortaya çıkması şaşırtıcı değildir.

Bununla birlikte Rusya'nın AEB ile korumacı bir anlayışla diğer Avrasya ülkeleriyle birlik yoluna gittiği gözlemlenmektedir. Kendisinden iktisadi olarak katbekat güçlü olan ve büyük ticari vizyona sahip AB ile Modern İpek Yolu kavramı çerçevesinde 'Tek Kuşak Tek Yol' projesine ağırlık veren Çin, Moskova açısından kendi arka bahçesi gördüğü ülkeleri iktisaden kaptırabileceği birer dev olarak belirmektedir. Bu sebeple, Rusya kendi jeopolitik vizyonu çerçevesinde kendisine yakın gördüğü ülkeleri işlevsel/iktisadi fikirler ortaya atarak ama daha çok siyasi önceliklerle AEB bünyesinde tutmaya çalışmaktadır. AEB'nin Rusya dışı ülkelere ekonomik faydadan çok bu ülkelerin Rusya dışı güç merkezlerine kaymasını engellemek için kurgulanan bir araç olarak tanımlanması doğaldır. Küreselleşmenin gerilemekte olduğu bir dönemde dünya sistemindeki yeni koşulları dikkate alarak ve geçmiş Sovyet tecrübesinin olumsuz yanlarını törpüleyerek Rusya, AEB marifetiyle etki alanını korumak ve bölgesel bir iktisadi-siyasi blok olarak dünya siyasetinde çok kutuplu merkezlerden biri olma düşüncesini hayata geçirmek istemektedir.

Ekonomi politik bakış açısıyla geçmişin bittiği ama geleceğin henüz belirmediği uluslararası sistemdeki geçiş sürecinde yeni paradigma oluşana kadar Rusya'nın AEB'yi ön planda tutmaya devam edeceği ve örgüt bünyesinde hem genişleme hem de derinleşmeye ağırlık vereceği beklenmektedir. AEB'nin Şangay İşbirliği Örgütü ile yaptığı ticari protokoller de ileride bu örgütün evrimi konusunda fikir verecektir. Bu anlamda henüz muğlak olsa da Geniş Avrasya Ortaklığı konsepti ile AEB, Rus dış politikasında temel belirleyici konuma yükselmektedir. Bu durumu Timothy Colton da ifade etmiş ve Rusya için son yıllarda en önemli uluslararası örgütün Sovyet sonrası entegrasyonu sağlamlaştıran AEB olacağını belirtmiştir[1].

---

1 Timothy J. Colton (2016), *Russia: What Everyone Needs to Know*, Oxford: Oxford University Press

Sonuç olarak, bu çalışmada AEB'nin iktisadi bütünleşme söylemleri ağır bassa da aslında siyasi öncelikler amacıyla işleyen ve uluslararası sistemdeki yeni gelişmelerle paralel olarak kurumsallaşan bir örgüt olduğu iddia edilmektedir. Güç odağının Rusya Federasyonu olduğu bu örgüt, şu haliyle Moskova'nın çok kutuplu dünya ekonomi politik vizyonundan bağımsız olarak değerlendirilmemelidir.

Anahtar Kelimeler: Avrasya Ekonomik Birliği, iktisadi entegrasyon, ekonomi politik, uluslararası örgütler, Rusya Federasyonu.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Rusya, Suriye ve Batı Üçlemesinde Etkin Faktör Olarak Devlet

Merve AYTAÇ
Süleyman Demirel Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Şüphesiz ki Orta Doğu, etnik kimlik, devlet yapıları ve kültürel varlıklar açısından dünya üzerinde en çeşitli bölgelerden birisidir. Bu bağlamda yapısal farklılaşmaların ve anlaşmazlıkların yaşandığı bir bölge olarak Orta Doğu, müdahalelere ve çatışmalara en çok ev sahipliği yapan bölge durumundadır. Bölge dışı aktörlerin Orta Doğu siyasetine müdahil olması ve bu aktörlerin dış politikada Orta Doğu'ya yer vermeleri de bölgenin önemine işaret etmektedir. Bu açıdan bakıldığında, burada sağlanacak hâkimiyet ve edinilecek müttefikler sayesinde devletler dünya siyasetinde söz sahibi olacakları algısına sahiptir. Bu nedenle tarih boyunca olduğu gibi bugün de Orta Doğu'nun, Rusya ve Amerika başta olmak üzere güç dengesinde yer almak isteyen devletlerin "oyun sahası" haline gelmesi bu algının doğal bir sonucudur.

Orta Doğu önemini tarihin her döneminde korumuş ve yakın gelecekte de istikrarın bu topraklara uğraması mümkün olmamıştır. Bilindiği üzere 2010 yılında Tunus'ta başlayan hareketler kısa süre içerisinde Mısır, Ürdün, Libya, Bahreyn, Cezayir, Yemen, Suriye gibi Arap ülkelerine yayılmış ve özellikle Mısır, Tunus, Libya ve Suriye gibi devletlerde reformlara, hükümet değişiklilerine ya da iç savaşa sebep olmuştur. Reform isteği ile başlayan bu hareketlerde birçok insan canını kaybetmiş ya da canlarını koruyabilmek için evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Ancak Suriye'de sekiz yıldır devam eden savaş yine dikkatlerin bölge üzerinde yoğunlaşmasına ve olası dış müdahalelere yol açmaktadır. Bölge ve bölge dışı aktörlerin sürece dâhil olması ile Orta Doğu daha da istikrarsızlaşmaktadır.

Suriye'de krizin başladığı ilk yıllarda demokrasi isteyen ve rejim değişikliği talep eden bu hareket zamanla artan mülteci sayısı ve yeni eklenen devlet-dışı aktörlerle bölgesel bir sorun olmaktan çıkıp uluslararası bir kriz haline gelmiştir. Şüphesiz ki bu noktada, tarihsel bağlamda Orta Doğu ülkeleri ile çoğu zaman iyi ilişkiler içerisinde olan ve bölgenin siyasi yapısının şekillenmesinde etkili olan ABD savaş sonrası Suriye'nin yapılandırılmasında da söz hakkı elde etmek istemektedir. Öte yandan bölge dışı aktör olan Rusya'nın da savaşın gidişatını belirleyici bir faktör olarak Suriye'de varlık göstermesi krize farklı bir boyut kazandırmıştır.

Rusya tarih boyunca kendine özgü olan Batı karşıtı yapısı ile bölgeyle büyük benzerlikler taşımaktadır ve çarlık döneminden başlayarak İkinci Dünya Savaşı sonrası şekillenen iki kutuplu sistemde önemli bir yer edinmiştir. Rusya gibi dünyanın önemli enerji ihracatçısı bir devletin neden kendi coğrafyasından farklı bir bölgede varlık göstermek istediği sorusu öncelikli olarak sorulmalıdır. Bu bağlamda, Arap Baharı ile başlayan bu süreç boyunca Rus dış siyasetinde zaman zaman belirli kırılma noktaları oluşmaktadır. Bu kırılma noktaları ise Suriye'nin geleceğinde önemli yer etmektedir.

Öncelikle Suriye'deki krizin ortaya çıkması ile birlikte Rus Dışişleri Bakanı Lavrov Birleşmiş Milletler kapsamında olsa dahi Esad yönetimine karşı uygulanacak ambargo, kınama gibi yaptırımların rejim değişikliğinde etkili olmaya yorumlanacağına ve Libya'daki gibi bir durumun bir kez daha Suriye'de yaşanmasına Rusya'nın izin vermeyeceğini vurgulamıştır.

2007'de yeni dünya düzeninin çok kutuplu olduğunu ve Suriye'de tek kutuplu düzendeki gibi sadece Batı'nın istediği gibi bir sonucun olamayacağını belirten Putin bu tavrını Suriye krizinde uygulamaya koymuştur. Bu bağlamda yine Lavrov Afganistan ve Irak'ta demokratikleştirme adına yapılan müdahalelerden de anlaşılacağı üzere rejim aleyhtarı taleplerin bu ülkelerin iç dinamiklerine dayanan talepler olmadığını ve Arap Baharı denilen olgunun Amerika'nın demokratikleştirme projesi kapsamında olduğunu belirtmiştir.

Diğer ülkeler ile kıyaslandığında Rusya Orta Doğu petrollerine ihtiyaç duyan bir ülke değildir. Aksine bölgede yaşanan istikrarsızlık petrol fiyatlarında yükselişe sebep olmakta ve bu da enerji temelli Rus ekonomisi için bir artı oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Rusya'nın Orta Doğu varlığı daha çok siyasi çerçevede şekillenmektedir. İlk ayaklanmaların Yemen, Tunus ve Mısır gibi Batı yanlısı ülkelerde meydana gelmesi mevcut statükoyu değiştirmeyeceği için Rusya'da herhangi bir rahatsızlığa neden olmamıştır. Hatta Rusya buradaki gelişmelerin sonucunda düşük ihtimalle de olsa Batı karşıtı bir rejimin kurulabileceği beklentisinde olmuştur. Fakat Libya bu politika için bir dönüm noktası oluşmuştur.

Kaddafi bilindiği üzere Amerika ile yakın ilişki içinde olmamaya ve Batı karşıtı çizgide ilerlemeye çalışmaktaydı. Tamamen bir Rus yanlısı politika izlemese bile Kaddafi'nin Batı karşıtı politikalar izliyor olması Rusya için İran ve Suriye dışında ittifak halinde olabileceği bir ülke olması açısından önem taşımaktaydı. Bu nedenle Libya gibi bir ülkede bu ayaklanmalar sonucu Batı değerleri ile bütünleşik demokratik bir yönetimin özellikle Batı tarafından gerçekleştirilen bir müdahaleyle değiştirilmesi, Rusya'da gelecekte aynı yöntemle diğer ülkelerde hatta Rusya'da bile böyle bir değişimin mümkün olabileceği endişesini uyandırmıştır

Birleşmiş Milletler ve uluslararası tüm platformlarda Rusya'nın Esad yönetimine karşı yapılacak kınama ya da yaptırıma karşı çıkması, sadece BAAS rejimini korumak değil aynı zamanda devletin egemenlik ilkesini ve müdahaleyi yasaklayan 2(7) maddeye göre de kendini güvende hissetmek istemesi olarak da yorumlanabilir. Çünkü Rusya tarafında oluşan algı bu taleplerin iç taleplerden ziyade Amerika'nın çıkar sahasını bu yolla genişletmesi şeklindedir ki, Rusya'ya göre eski Sovyet alanında meydana gelen Renkli Devrimler de bu sürecin parçasıdır. Rusya'da Putin'in seçildiği 2012 yılındaki gösteri ve halk hareketleri bu şüpheleri artırmış ve Arap Baharı ile arasında bağlantı olabileceği fikri Rus kaynaklarında dile getirilmiştir.

Rusya ile yakın ilişkileri olan BAAS Partisi rejiminde yaşanacak bir gelişme bölgedeki Rus üslerine zarar verebileceği gibi Akdeniz politikalarına da engel teşkil edebilecek bir yapıda olabilir. Çünkü Doğu

Akdeniz'deki petrol ve doğalgaz kaynaklarını göz önüne aldığımızda, 80 yıllık doğal gaz ve 30 yıllık petrol rezervi kalan Rusya için bu bölgede varlığını devam ettirmek de ayrı bir önem taşımaktadır. Bu noktada ise Batı'nın Esad yönetimine karşı aldığı tavır ve rejim karşıtı olan muhalifleri tanıması Suriye'de Batı etkisindeki rejim değişikliği olasılığını artırmış ve bu da Rusya'nın bölge siyasetine aktif olarak dâhil olmasına neden olmuştur.

Öte yandan Suriye'deki grupların, özellikle DEAŞ'ın bölgede hâkimiyet sağlaması Rusya'nın Suriye'de olabilmesi için gerekli sebebi de vermiş gibi görünmektedir. Üslerdeki askerî varlığını artıran Rusya bölgede devam eden çatışmanın gidişatını değiştirmiş ve rejime mutlak bir üstünlük sağlamıştır.

Bugün Suriye savaşının yedinci yılında bölge dışı aktörler Suriye'nin geleceğini belirleyici dinamiklerden birisi olmuştur. Aslında en başta olayların bireyin devletin üzerinde olduğu liberal değerlere atıf yaparak ortaya çıkmasına rağmen, Suriye'deki gelişmeler bireyin ötesinde devletin hâlâ varlığını koruduğunu göstermektedir. Bu da akıllara bireyin mi devlet için yoksa devletin mi birey için olduğu paradigmasını getirmektedir.

Çalışma Rusya'nın Orta Doğu'da neden var olmak istediği sorunsalına yanıt ararken aynı zamanda tüm devlet-dışı aktörlere karşı devletlerin varlıklarını koruduklarını ve dünya siyasetinde devletlerin kurum ve kuruluşların ötesinde asıl karar vericiler olduklarını Suriye krizi üzerinden irdelemektedir. Bu çerçevede Suriye ve Rusya arasındaki ilişki tarihsel çerçevede ele alınacak ve bugün Batı, Suriye ve Rusya arasındaki dinamikler tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Suriye, Rusya, devlet, güç dengesi, Orta Doğu.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Liberal Demokraside Gerilimler: İspanya'da Toplumsal ve Siyasi Taleplerin Dönüşümü

Nurdan Selay BEDİR
ODTÜ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Avrupa Çalışmaları

Tarihte olduğu gibi 21. yüzyılda da insanlar, hayatlarında bir şeylerin yanlış gittiğini ve değişmesi/değiştirilmesi gerektiğini göstermek için farklı şekillerde ve farklı platformlarda seslerini duyurmaya çalışmışlardır. Son dönemde, Küresel Adalet Hareketinden (*Global Justice Movement,* 1999) kemer sıkma politikaları karşıtı hareketlere ya da Arap Bahar'ından İşgal Et Hareketlerine kadar bölgeden bölgeye yayılan toplumsal hareketlerin arttığı görülmektedir. 2008 küresel ekonomik krizinin ardından ise söz konusu bu hareketler Avrupa'da daha belirgin bir hal almıştır. Küresel krizin yarattığı ekonomik problemleri aşmak için hem ulusal hükümetler hem de Avrupa Birliği kriz yönetimi politikalarına başvurmuş ve birçok örnekte krizin faturası emeğiyle çalışan insanlara kesilmiştir. Bu da özellikle Güney Avrupa'da yeni hareketlilik/eylemlilik biçimlerinin doğmasına yol açmış ve toplumsal örgütler, vatandaş platformları ve siyasi partiler gibi farklı biçimlerde yeni toplumsal ve siyasal güçler ortaya çıkmıştır.

İzlanda'daki Tencere Tava Devrimi (2009), Yunanistan'daki Öfkeli Vatandaşlar Hareketi (2010), Portekiz'deki *Geração à Rasca* (Çaresiz Kuşak) (2011), ve İspanya'daki *los Indignados* (15M) hareketi[1] (2011) Avrupa'da yaşanan çok taraflı ve çok düzeyli verilen

1 *Los Indignados* (Öfkeliler) Hareketi, İspanya yerel seçimlerinin arifesinde 15 Mayıs 2011 tarihinde başlamıştır ve bu tarihe referansla 15M (İspanyolca *15 Mayo)* olarak adlandırılmaktadır.

mücadelelerin bazı örnekleridir. Söz konusu hareketlerden 2011 yılında İspanya'da ortaya çıkan *los Indignados* hareketi, ülkede yapılan yerel ve bölgesel seçimlerin hemen öncesinde ortaya çıkmıştır. Avrupa Birliği, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Avrupa Merkez Bankası'ndan mütevellit Troyka'nın kontrolü altında İspanya'ya uygulanan ağır neoliberal tasarruf önlemlerine karşı ortaya çıkan *los Indignados* (Öfkeliler) hareketi, kendine özgü pratikleri olan bir tepki hareketi biçimini almıştır. Sorun odaklı bir eylemlilik stratejisi belirleyen *los Indignados* hareketi, (evlerden) tahliyeler, işsizlik oranları, yolsuzluk, güvencesiz çalışma koşulları, *de facto* iki partili sistem ve genel olarak sıradan halkın yaşam kalitesi ve şartları gibi sorunlara yönelik gösteriler düzenlemiştir. Kemer sıkma karşıtı hareketler içerisinde kendine özgü özelliklere sahip olan *los Indignados* hareketi, karşısında savaştığı ve uğruna mücadele ettiği değerler bakımından İspanya'da da Avrupa'da da geniş yankı uyandırmıştır. Bunun yanında, İspanya'da uyandırdığı öfke, Avrupalı çağdaşlarından farklı olarak, yeni bir siyasi partinin, *Podemos*'un, oluşumunun da yolunu açmıştır. Bu hareketin özgünlüğünü oluşturan bir diğer niteliği ise sahip olduğu popülist karakterdir. Bu nedenle, bu çalışma yalnızca ana akım siyasete giren bir toplumsal harekete değil aynı zamanda popülist bir harekete ve bir partiye de odaklanmaktadır. Çalışmanın araştırma sorusu ise İspanya örneğinde mevcut anaakım siyaset içerisinde bir partinin popülist bir toplumsal hareketten nasıl türediğidir ve bu toplumsal hareket ve siyasi parti arasındaki organik ilişkiler temelinde ortaya çıkan gerilimlerin neler olduğudur.

Podemos'un benzersizliğini göstermek açısından, bu parti, Avrupa'nın diğer Avrupa fikrine şüpheyle bakan, popülist, kemer sıkma politikaları karşıtı partileri olarak tanımlanan siyasi partileri ile benzer bir zeminde değerlendirilebilir. *Podemos*, genellikle Yunanistan'dan Syriza, Birleşik Krallık'dan UKIP (Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi), İtalya'dan Beş Yıldız Hareketi ve Fransa'dan Ulusal Cephesi ile karşılaştırılmaktadır. Ancak, *Podemos*'un bu örneklerden farklı olduğu görülmektedir. Syriza, UKIP ve Ulusal Cephe köklü partilerdir ve *Podemos* örneğinde olduğu gibi herhangi bir toplumsal kalkışmanın ardından kurulmamışlardır. *Podemos* ve Beş Yıldız Hareketi'nin farklılaştıkları noktaları ise ortaya çıkış biçimleri ve siyaset yapma usulleri üzerinden incelenebilir. 2009 yılında kurulan Beş Yıldız

Hareketi partisinin İtalya'daki kemer sıkma politikaları karşıtı hareketler ile bir organik ilişkiye sahip olduğu söylenemez. Bu parti, kemer sıkma politikaları karşıtı hareketlerde olduğu gibi düzen karşıtı bir bakış açısına sahiptir ancak popülist karakteri çok daha ön plandadır. Kemer sıkma politikaları karşıtı hareketler ile parti arasında organik bir ilişkinin olmamasının bir diğer nedeni ise partiye yerleşik/kurulu siyasi aktörlerin hâkim olmasıdır. Beş Yıldız Hareketi'nin aksine, İspanya'nın kemer sıkma politikaları karşıtı hareketi olan *los Indignados* ile *Podemos* arasında organik bir ilişkinin olduğu söylenebilir.

1,2 milyondan fazla oy aldığı 2014 Avrupa Parlamentosu seçimi ile adından çokça söz ettiren *Podemos*'un Mayıs 2011'de ortaya çıkan *los Indignados* hareketinden doğduğu kabul edilmektedir. Partinin tasarruf politikalarına yönelik konumu ile Mayıs ve Aralık 2015 İspanya yerel ve genel seçimlerinde elde ettiği başarısı -seçimlerden üçüncü parti olarak çıkması ve *de facto* iki partili İspanyol siyasal sistemini dönüştürmesi- *Podemos*'u bu çalışmanın araştırma nesnesi haline getirmiştir.

Bu çalışmanın odağında olan *Podemos*'un siyaseti tanımlama ve kendisini bu siyaset içinde yerleştirme şekli de son derece özgündür. *Los Indignados* hareketi ile *Podemos* arasında olduğu kabul edilen organik ilişki ve hareketin partiye deyansıyan popülist karakteri bugüne kadar başka hiçbir ülkede gözlemlenemeyecek belirli gerilimlere yol açmaktadır. (İzlanda hariç olmak üzere ve Yunanistan dışında çünkü Syriza örneği herhangi bir toplumsal hareketten ileri gelmemiştir.) Bu çalışma, hareket ile parti arasında organik ilişkiden kaynaklı meydana gelen gerilimlere de odaklanmaktadır. Bu çerçevede, *Podemos* partisinin *los Indignados* hareketi ile karşılıklı ilişkisi ve gerilim alanları incelenmektedir. Bu gerilim alanları üç kategori altında ele alınabilir: (i) Hareketin ve partinin katılımcı demokrasiye yönelik isteklerinden ve pratiklerinden kaynaklananlar, (ii) *Podemos*'un düzen ve seçkin karşıtı anlayışı bağlamındaki siyasi duruşundan kaynaklananlar ve (iii) *Podemos*'un seçim başarısının yarattığı gerilimler.

Hareket ile parti arasındaki ilk çelişki, doğrudan/katılımcı demokrasiye ilişkin talepler üzerinden ortaya çıkmaktadır. Hareketin protestocuları farklı demokrasi vizyonları önermiş ve hatta kendi eylem

pratikleri boyunca bunları uygulamışlardır. Katılımcı demokrasiyi, komün benzeri saydam bir deneyim aracılığıyla sokaklarda, meydanlarda, parklarda uygulamış ve işgal ettikleri bu alanları/meydanları "yeniden" kamusal alanlara dönüştürmüşlerdir. Kolektif bir dayanışmaya ulaşmaya çalışmış ve herkes için kamu menfaatini gözetmişlerdir. Bu alternatif demokrasi vizyonu, daha örgütlenmesi sürerken *Podemos* tarafından benimsenmiştir. Ancak, burada bir çelişki/gerilim ortaya çıkmaktadır. Bir taraftan parlamentoda varlık göstermeye çalışırken, diğer taraftan yatay siyaset anlayışını benimsemek *Podemos*'un karşılaştığı en önemli zorlukların başında gelmektedir. Başka bir deyişle, bir yandan hareketin katılımcı demokrasi mantığını benimsemişken diğer yandan partinin ekonomi programı katılımcı anlayıştan uzak bir şekilde iki kişi tarafından hazırlanmıştır. Bu durum, hiyerarşiyi kabul etmeyip doğrudan demokrasi talep eden bir hareketin de bir partinin de iddiasına uymamaktadır ve bir gerilime işaret etmektedir.

İkinci gerilim alanı ise *Podemos*'un düzen ve seçkinler karşıtı anlayışı kapsamında siyasi duruşundan kaynaklanmaktadır. *Los Indignados* hareketi, en başından itibaren hareketin herhangi bir siyasi parti ya da sendika tarafından temsil edilmesini -yani siyasi kurumların hareketi sahiplenmesini- reddetmiştir. Eylemler sırasında da herhangi bir siyasi partinin, sendikanın ya da örgütün bayrağını, siyasi sembolünü ya da pankartını reddetmeleri *los Indignados* hareketinin mevcut temsili demokrasi karşıtı olduğunu ve temsilden daha fazlasını talep ettiklerini açıkça göstermektedir. Bir yandan *Podemos*'un bu öfkeyi ve toplumsal huzursuzluğu siyasi bir projeye dönüştürdüğü iddiaları bulunurken bir yandan da hareketin kendi içerisinde yeni bir partiyi destekleyenlerin yanı sıra bu duruma tepkili olanlar da bulunmaktaydı. Bu nedenle, partinin hareketten türediği iddiası hareketin kurumsallaştırıldığı eleştirileriyle karşılaştı. Hareket kendisini anti-siyaset olarak tanımlarken ve düzen ve elitler karşıtı bir konuma yerleştirirken demokrasiyi sağ-sol ayrımının üzerinde bir yere koymaktaydı. Bu durum yine, protestolar esnasında dillendirilen "*ni de izquierdas ni de derechas* (ne sağ ne sol)"

söylemlerinden de gözlemlenebilmektedir.[2] Hareketin benimsediği bu ne sağa ne de sola ait olma söylemi Podemos tarafından da kullanılmış ve partinin popülist karakterini yansıttığını ileri sürebileceğimiz oligarşiye karşı ortak akıl/sağduyu vurgusu yapılmıştır.

Ayrıca, hareketin sendikalarla kurduğu zayıf ilişki de anti-siyasi karakteri bakımından değerlendirilebilmektedir. Hareketin gerekçesi neoliberal dünya sisteminin sendikaların içlerine işlediğidir ve işçi-işveren ilişkilerinin kurumsallaştırılmış sisteminin bir parçası olduğudur. *Podemos* da sendikalar içerisindeki temsili demokrasi dâhil olmak üzere mevcut temsili siyasi sistem karşısında durmaktadır. *Podemos*'a göre temsiliyete dayanan kurumlar vatandaşları temsil etmede yetersiz kalmış, demokrasinin hem ulus-devletlerin hem de uluslararası örgütlerin finansal güçleri aracılığıyla yozlaştırılmasının aracı olmuşlardır. Hareketin ve partinin iddiaları ve talepleri bu noktalarda örtüşmektedir. Ancak, *Podemos*'un kuruluşundaki radikal ton zamanla yumuşamıştır. Şöyle ki AP seçimleri için manifestolarında kullandıkları herkes için "evrensel temel gelir" gibi vaatler daha sonra partinin ekonomi programından çıkarılmıştır. Bu da partinin giderek liberal demokratik sisteme daha fazla entegre olduğu iddialarını doğurmaktadır. Parti kurucularından bir isim (Monedero) de parti siyasetinin ve seçim kampanyasının toplumsal öfkenin yerini aldığı gerekçesiyle istifa etmiş ve partinin karşıtı olduğu şeye dönüştüğü ve öfkeli çevrelerle olan bağı kaybettiği tehlikesi konusunda uyarılarda bulunmuştur.

Özetle, hareketin kendine ait alternatif siyasetler üretme arzusunun karşısında *Podemos*'un başta gerçek demokrasi talebi olmak üzere hareketin taleplerini sahiplenme ve kurumsal siyasete dâhil etme girişimleri *los Indignados* hareketinin iradesi ile arasında bir paradoksa yol açmaktadır. Hâlihazırda karşı olunan bir sisteme dâhil edilmek, hareketin temsili demokrasiye yönelttiği eleştirilerle çelişir gözükmektedir. Ancak her ne olursa olsun, *los Indignados* hareketi, demokrasi konusundaki algıları değiştirerek ve günlük bireysel, toplumsal, siyasi ve ekonomik ihtiyaçlarla ve isteklerle alakalı kolektif

---

2 Bu durumun, Zapatero başbakanlığındaki İspanyol Sosyalist İşçi Partisi hükümeti döneminde uygulanan kemer sıkma politikaları nedeniyle "sol" kavramının anlam karışıklığından kaynaklandığını öne sürenler de bulunmaktadır.

iddialar ve talepler yaratarak *Podemos*'un varlığına giden yoldaki koşulları belirlemiştir. Protestocular ortak varlıkları dolayısıyla da toplumsal gücü yeniden üretmiştir ve *Podemos*'un İspanya siyasetindeki duruşu ve etkin bir şekilde ayakta kalma kabiliyeti, hareket tarafından güçlendirilen bu toplumsal güce fazlasıyla bağımlıdır. Sonuç olarak, siyasi elitler ve düzen karşıtı bir duruşu olduğunu ileri sürmesine rağmen *Podemos*'un eleştirdiklerine benzediği yönündeki eleştirilerin, partinin siyasal pozisyonu düzleminde hareket ile arasında ortaya çıkan gerilimlerden ikincisine işaret ettiği söylenebilir.

Gerilim alanı olarak nitelenebilecek üçüncü nokta ise *Podemos*'un en önemli özelliğinin seçim süreçlerine odaklanmak olduğu ve hareketi mevcut temsili sisteme eklemlemeye çalışmış olduğudur. Yapısal olarak kurumsallaşmış bir parti altında seçim süreçlerinde yer almak bu hareketin duruşunu yumuşatabilmektedir. Bunun sebebi, liberal demokratik toplumlarda çoğunluğun geçer akçe olmasından dolayı hareketlerin sayısal potansiyel uğruna kurumsallaştırılmasıdır. İspanya örneğinde de *Podemos*'un öfkeli çoğunluğu seçmen çoğunluğuna dönüştürme çabası olduğu iddia edilmektedir. Hareketin radikal demokratik ruhu "seçim savaşı makinesi" uğruna feda edilmekte, bu savaş hareketin taleplerini sönümlendirmektedir. Bu noktada, *Podemos*'un son seçimler için Ikea kataloğu şeklinde bir manifesto ile seçim kampanyası yürütmesi de mevcut ülke siyaseti ile finansal güçler arasındaki ilişkiyi eleştiriyor gibi görünmesine rağmen, ikinci gerilim alanı ile örtüşür biçimde, eleştirdiği ya da karşı olduğu formlarda kendini göstermesi açısından eleştirilmesine yol açmıştır. Bu da partinin seçim odaklılığının harekete ve taleplerine zarar verdiği ve bir çelişki doğurduğu şeklinde okunabilir. Bu noktada bazen bir savaşın düşmanın silahlarıyla kazanılabileceği, bu nedenle *Podemos*'un burada menfaatçi, pragmatist ve değersiz olduğunu kesin bir dille söylemenin makul olmadığının altını çizmekte fayda var. Buradan hareketle, "toplumlar değişir ve dönüşürse, devlet-toplum ilişkisi de beraberinde değişir ve dönüşür" söylemini hatırda tutarak, sıradan insanların politikaları doğrudan değiştiremeyeceği ama liberal sistemin seçmenleri olarak hükümetleri değiştirebileceği ileri sürülebilir. Ayrıca, bir hareketten bir partiye geçiş veya dönüşüm İspanya'da olduğu gibi dünyanın hiçbir yerinde o kadar kolay değildir. Dönüşüm sürecini şekillendiren bölgesel, ulusal ya da küresel koşullara bağlı çok çeşitli dinamikler bulunmaktadır

ve bunlar birbiri ile aynı veya benzer olmak durumunda değildir. Bu nedenle, hareketin bir oy potansiyeline dönüştürülmesinin *Podemos*'un sistemin dönüşümü için bir umut sembolü haline gelmesine sebep olduğu da iddia edilebilir.

Sonuç olarak, muhalif bir duruşa sahip olmasına rağmen mevcut ana akım siyaset içerisinde *Podemos*'un konumu düşünüldüğünde, partinin çağın hâkim siyaseti ile bütünleştiği veya ona eklemlendiği görülebilir/iddia edilebilir. Şöyle ki, en başta yeni teknoloji sayesinde yeni bir katılımcı demokrasi modeli anlayışı benimsenmiş gibi görünse de *Podemos*, farklı ve yeni bir demokrasi vizyonunu uygun bir şekilde işlevsel hale getirmeyi ya da sürdürülebilir kılmayı başaramamıştır. Dolayısıyla da liberal demokrasinin sınırları içerisinde kalmaya zorlanmıştır. Ama yine de *los Indignados* tarafından aralanan açık bir kapı bulunmaktadır. *Podemos* da bu açık kapıdan geçmiştir ve mücadeleyi sürdürmek için varını yoğunu ortaya koymaktadır. Kısacası, *Podemos*'un merkezinde olduğu gerilimlere ve kendisine yöneltilen eleştirilere rağmen *los Indignados* tarafından İspanya'da açılan yeni siyasi evrenin ana paydası olduğu ileri sürülebilmektedir. Böylelikle, *Podemos*'un Avrupa siyasetinin yanı sıra İspanya siyaseti içerisindeki varlığı ve tutumu gelecekteki mücadeleler için bir umut, bir potansiyel taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kriz, kemer sıkma karşıtı hareketler, siyasi partiler, demokrasi, temsil.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Hakikat Ötesi Dönemde Afrika'da Devletin Sorunsal Olgusu: Batı Sahra, Somaliland, Somali ve Libya Örnekleri

Ceren GÜRSELER ÖZBİLGİÇ
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Afrika'daki devlet olgusunu incelemede sömürgecilik ve sömürgeciliğin tasfiyesi dönemlerinin yanı sıra günümüzün siyasi ve hukuki tablosu da önemli veriler, göstergeler sunmaktadır. Öyle ki, 2010'lu yıllar Afrika'da devlet olgusunun sorunsal niteliğe sahip olduğunu gösteren çeşitli örnekleri barındırmaktadır. Bu çalışmada 2010'lu yılların inceleme dönemi olarak seçilmesinin bir diğer nedeni de hakikat ötesi (*post-truth*) söylemin uluslararası ilişkilerde giderek öne çıkmasıdır. Çalışmada incelenecek olan Sahravi Arap Demokratik Cumhuriyeti (SADC), Somaliland, Somali ve Libya örnekleri, uluslararası hukukun devlete dair en temel kurumları düşünülerek seçilmiştir. Self-determinasyon hakkının talep edilmesi, bağımsız devlet olarak tanınma, devletle ilişkilerin kurulması, devletlerin egemen eşitliği ilkesi ve devletlerin iç işlerine karışma yasağı başlıkları "hakikat ötesi konjonktürün" özellikle söylem üzerindeki etkisi kapsamında değerlendirilecektir.

Bu çalışmada kıtadan seçilen örnekler ve kıtayla ilintili örnekler, devlet olgusunun hem Afrika'nın bazı devletlerince hem de Afrika'nın dışından bazı devletlerce tartışmaya açıldığını, tartışıldığını diğer bir ifadeyle kıtada devletin sorunsal bir olguya sahip olduğunu göstermektedir. Örneğin, Afrika devletlerinin kendi aralarında devlet olmaya dair siyasi ve hukuki görüş bütünlüğü bulunmamaktadır.

Devletin sorunsal olgusuna Afrika içerisinden örnek olarak SADC ve Somaliland seçilmiştir. Bu iki örnek self-determinasyon hakkının

çalıştırılmasına ve bağımsızlık talebine kıtadan gelen tepkiler bağlamında devlet olgusunun sorunlu niteliğini işaret etmektedir. Kıtadaki bazı devletler SADC ile diplomatik ilişkilerini kesebilmekte/yeniden başlatabilmekte, SADC'yi devlet olarak tanıyabilmekte ya da tanımasını geri çekebilmektedir. Somaliland'in bağımsızlık talebi ise karşılık bulamamakta ve devlet olduğu iddiası kabul edilmemektedir.

Batı Sahra sorunu bölge üzerinde Fas ve SADC/Polisario Cephesi'nin (PC) birbirine tezat taleplerde bulunmasından kaynaklanmaktadır. PC, Sahravilerin yani SADC'nin bağımsızlığının sorunu çözeceğini savunurken, Fas ise kendi sınırları içinde Sahravilerin özerk yönetime sahip olmasını çözüm olarak önermektedir. SADC, kıtanın en önemli siyasi kurumu olan Afrika Birliği (AfB) üyesidir, diğer bir ifadeyle AfB tarafından devlet olarak tanınmaktadır. Öte yandan örgütün 55 üyesinden 24'ü SADC'yi tanımaktadır. Batı Sahra sorununa dair çizilen bu tablo, devlet olgusunda ve self-determinasyon hakkının kullanılmasında siyasi ve hukuki görüş birliğinin bulunmadığını, yeknesak bir tutumun sergilenmediğini göstermektedir. Başka bir ifadeyle, Afrika'nın birtakım devletlerinin kıtadaki bazı siyasi "entitilere" karşı tutumları, devlet olgusunun tartışmalı, problematik bir yapıya dönüşebileceğini ve devlet olarak "tanımamanın" bir yaptırım aracı olarak kullanılabileceğini göstermektedir. Afrika'nın bu farklı aktörleri arasındaki SADC'ye yönelik tutum farklılığının altında daha çok siyasi endişeler yatmaktadır. SADC'nin bağımsızlığının tanınmasının kıtadaki ayrılıkçı hareketleri ve bağımsızlık taleplerini tetiklemesinden ve aynı zamanda Fas ile ilişkileri bozmasından endişe edilmektedir.

Somali sınırları içerisinde bulunan Somaliland ise tek taraflı olarak ilan ettiği bağımsızlığını meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Bu doğrultuda istikrara sahip olduğu ve kendi kendine yetebildiğini kanıtlamak için Somali ile kıyaslamaya gitmesi önemlidir. Böylelikle, Somali gibi bir sorunlu yapı içerisinde Somaliland'in göreceli olarak refaha ve istikrara sahip olduğunun altı çizilerek devlet olarak tanınması hedeflenmektedir. Somaliland'de devlet başkanlığı seçimleri ve genel seçimler düzenlenmektedir. Kendi para birimi ve ordusu bulunmaktadır. Fakat sayılan bu unsurlar uygulanan uluslararası hukuka, doktrindeki ağırlıklı

görüşe ve geçerli olan teamüllere göre Somaliland'in bağımsızlığını kazanması ve bağımsız bir devlet olarak tanınması için "istenen" kriterleri karşılamaktan uzaktır.

Devletin sorunsal olgusuna Afrika dışından örnekler olarak Libya ve Somali ise *failed states* (başarısız devletler) söylemi kapsamında seçilmiştir. Batılı bazı devletlerce, bazı medya organlarınca veya bazı akademik çevrelerde söz konusu iki örneğin günümüzün başarısız devletleri olduğu öne sürülmektedir. Böylelikle kıtanın bu "eski" devletlerinin yetkinliği, egemenliği tartışmaya açılabilmektedir. "Başarısız devlet" nitelendirmesinin önerici gücünden hareketle özellikle söylemde devlet olgusunun sorunlu olduğu ve dolayısıyla dışarıdan askerî, siyasi ya da ekonomik müdahaleye ihtiyaç duyulduğu tezi meşrulaştırılmaya çalışılabilmektedir.

2010'lu yıllarda Somali'nin Eş-Şebab terör örgütü ile mücadelesi, Eş-Şebab'ın gerçekleştirdiği terör saldırıları, Somali ordusunun dış desteğe ihtiyaç duyması Somali'nin üzerinde başarısız devlet kavramının/nitelendirmesinin pekişmesine sebebiyet veren başlıca unsurlar arasında yer almaktadır. İstikrar tablosunu etkileyen siyasi, hukuki ve idari unsurların mevcudiyeti, Somali'nin çözüm için dış yardım talep etmesi ya da Somali'ye dışarıdan çözümün sunulması "başarısız devlet" olarak nitelendirilmesini kolaylaştırmaktadır. Örneğin, Somali ordusu terörizmle mücadelede etkin ve yetkin oluncaya kadar AfB'nin barış gücü olan AMISOM, ülkede askerleri bulanan ABD ve başkent Mogadişu'da askerî üssü bulunan Türkiye gibi aktörlerden "destek" almaya devam edecektir.

Uluslararası kesim farklı alanlarla da Somali ile işbirliği içerisinde olduğunu göstermektedir. Örneğin, dönem dönem İngiltere'de Somali'nin siyasi ve ekonomik sorunlarının çözümü için zirveler düzenlenerek çeşitli öneriler dile getirilmektedir. Buna ilaveten, Somaliland'in göreceli istikrara ve refaha sahip olması, ayrı bir devlet olarak tanınması talebi, yine Somali sınırları içerisinde yer alan ve yarı-özerk olan Puntland'in kendi kendini yönetebilmesi ama bağımsızlık talebinde bulunmaması, Somali'yi devletin sorunsal olgusunda örnek yapmaktadır.

Muammer Kaddafi sonrası Libya'da ise siyasi, ekonomik ve askerî düzlemdeki gelişmelerin bir sorun sarmalına dönüştüğünü söylemek mümkündür. Uluslararası ilişkilerin gündem konularından olan terörizmin Libya'da aktif olmasının yanında devlet yönetimindeki iki başlılık dış müdahaleye zemin hazırlamaktadır: Libya'da birden fazla hükümet ve parlamento mevcuttur. İstikrara dair bu karışıklık, Libya'nın geçmekte olduğu süreci nitelendirmede kavram kargaşasının yaşanmasında da kendini göstermektedir. Özellikle Batı ülkelerinden bazı akademik ve siyasi çevrelerle bazı medya organlarında Libya, *collapsed state, state in the making* ya da *failed state* gibi farklı kavramlarla ifade edilmektedir. Bu durum, 2010'lu yıllarda kıtadaki devlet olgusunun ve yukarıdaki nitelendirmelerin sorunsal niteliğine örnek teşkil etmektedir. Kaddafi sonrası Libya'nın başarısız ya da çökmüş devlet olarak nitelendirilmesi, önceki Libya'nın "haydut devlet" olarak nitelendirilmesini ve dolayısıyla 2011 yılında uluslararası kesimin yaptığı müdahaleyi ayrıca sorgulatmaktadır.

Günümüzde Libya'daki çift başlılık ülkenin dışına da yansıyabilmektedir. Siyasi rakiplerin Fransa'da bir araya gelmesi, Roma-Paris hattındaki rekabette düşük düzeyde anlaşmazlığa neden olmuştur. Terör dalgasının Avrupa'ya yayılma tehdidinin yanında sığınmacıların Sahra-altı Afrika'dan Avrupa'ya geçişlerinde Libya'nın merkez ülke olması Libya'da siyasi uzlaşmanın ve istikrarın bir an evvel sağlanması girişimlerine kısmen ışık tutmaktadır. Ayrıca Fransa'nın bahse konu süreçte öne çıkması NATO'nun 2011'de Libya'ya askerî müdahalesini yeniden akıllara getirmektedir. Söz konusu müdahaleyi başlatan Nicolas Sarkozy yönetimindeki Fransa olmuştur.

Libya'daki süreci dışarıdan etkileyen bir diğer unsur da Uluslararası Ceza Mahkemesi'dir (UCM). UCM, Kaddafi'nin oğlu Seyfülislam Kaddafi'nin de aralarında bulunduğu çeşitli isimlere savaş suçları ithamında bulunmaktadır. Böylelikle, "başarısız devlet" olmanın bir diğer etkisi UCM'nin sürece müdahil olmasında görülmektedir. Diğer yandan UCM'nin zaman ve konu açısından Libya'daki vakaları incelemede yetkili olup olmadığı sorgulanabilmektedir.

Hakikat ötesi dönem bağlamında ise söylemin uluslararası ilişkilerde giderek öne çıkarılmasından hareketle seçilen örnekler önemli

veriler sunabilmektedir. Özellikle ABD Devlet Başkanı Donald Trump'ın bazı söylemlerindeki hakikat ötesi nitelik ve kimi örneklerde doğrudan Afrika'nın hedef alması bu dönemin seçilmesinde önemlidir. Haiti'den ve Afrika ülkelerinden artık ABD'ye göçmen kabul edilmemesini isteyen Trump, bu görüşünü söz konusu ülkelere hakaret ederek dile getirmeyi tercih etmiştir. Trump'ın bu açıklama öncesinde de Afrikalıların ABD'ye gelişlerini sınırlayan karar alması gelecekte daha sert politikaların uygulanabileceğini ve bunların meşrulaştırabileceğini düşündürtmektedir.

Çalışmada *post-truth* kavramı ile nesnel, objektif verilerden ve olaylardan ziyade kişisel inançların, duyguların kamuoyunun oluşmasında daha etkili olması ifade edilmektedir. Doğru olandan ziyade alternatif olaylar, durumlar ilgili süreçte kullanılmaktadır. Hakikat ötesi dönemden geçildiği kabul edilirse bu dönemin niteliği gereği *failed state, state in the making* ya da *collapsed state* gibi nitelendirmeler Libya ve Somali'ye ya da Afrika'nın geri kalanına, Afrika diasporasına olası bir siyasi, ekonomik ya da askerî müdahalenin zeminini meşrulaştırabilir. Hâlihazırda başarısız devletin genel geçer kabul gören, uygulanan uluslararası hukuka yansıyan ya da öğretide tartışmasız olarak kabul edilen bir tanımı bulunmamaktadır. Bu nedenle henüz olgunlaşmamış bir kurum olduğu anlaşılmaktadır. Bu tabloya hakikat ötesi dönemin doğruyu ikinci plana atan özelliği eklenince başarısız devlet nitelendirmesinin yargılayıcı karakterinin daha büyük yankı bulması ve ilgili retoriğin kolaylıkla kabul edilmesi ihtimal dâhilindedir. Bu bağlamda, Somaliland ve Batı Sahra örnekleri ise farklı taleplerin meşruluk kazanması ve uluslararası kesimce desteklenmesi için dış kamuoyunu hedefleyen söylemin rolünü arttırabilir. Hakikat ötesi dönem, şimdilik Somaliland'e istediği uluslararası tanımayı ve Batı Sahra'da self-determinasyona dayanan çözümü getirmemektedir.

Sonuç olarak, devletin sorunsal olgusunun incelenmesinde Afrika çeşitli örnekler sunmaktadır. Afrika'da devlet olgusu hem kıta içerisinden hem de kıta dışından sorgulanmaktadır. Bu bağlamda SADC ve Somaliland örnekleri kıtanın içerisinde devlet olma olgusunun tartışmalı olduğunu, farklı görüşlerin bulunduğunu ve ilgili tutumların sonradan değişebileceğini göstermektedir. İçeride tartışmaların yaşanması, kıtanın bütününde siyasi ve hukuki görüş birliğinin olmaması

devlet olgusunun dışarıdan eleştiriye ve müdahaleye açık olduğu, kıtadaki tablonun dışarıdan müdahaleyi "çağırabildiği" şeklinde yorumlanabilir. Öncesinden de Somali ve Libya "başarısız devlet" olarak nitelendirilmekteydi. Fakat günümüzde hakikat ötesi bir dönemde olduğumuz doğru ise söylemin, özellikle başarısız devlet söyleminin kullanılmasının, bu söylemin yankı bulmasının ve müdahaleci politikaların uygulanmasının kolaylaşması mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Libya, Somali, Somaliland, Batı Sahra, hakikat ötesi.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Mısır'da Otoriter Rejimin Sürekliliği: Ordu-Sivil İlişkisi Üzerine Tarihsel Bir Değerlendirme

Özge ÖZKOÇ
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

2010 yılının sonundan itibaren Arap dünyasının büyük bir kısmını etkisi altına alan ve mevcut otoriter rejimlerin tasfiyesini hedefleyen kitlesel protestolar nedeniyle bölgede ortaya çıkan büyük dönüşüm henüz sona ermiş görünmemektedir. Ayrıca ayaklanmaların etkisini hissettirdiği Tunus, Mısır, Libya, Suriye, Bahreyn, Umman ve Yemen gibi Arap ülkelerinde ortaya çıkan siyasal ve ekonomik tablo da birbirinden farklı bir seyir izlemektedir. Örneğin, Tunus kendine has bir "demokrasiye geçiş süreci" deneyimlemeye başlarken, Suriye uluslararası ve bölgesel aktörlerin dahil olduğu bir vekalet savaşına sürüklenmiştir. Libya uluslararası müdahalenin ertesinde ortaya çıkan parçalı bir egemenlik siyasetine evrilirken, Yemen ve Bahreyn ise Körfez İşbirliği Konseyi tarafından gerçekleştirilen askeri müdahaleye maruz kalmışlardır. Mısır'da ise, 25 Ocak 2011'de başlayan ayaklanmaların ve kısa süreli Müslüman Kardeşler iktidarının ardından, siyasal alanın Cemal Abdül Nasır döneminden beri devam eden otoriter rejimin önemli müttefiklerinden biri olan ordu lehine şekillendiğini ve Mısır "devrimi" ertesinde yeni tür bir otoriter rejimin inşa edilmekte olduğunu söylemek mümkündür.

Ocak 2011'de başlayan ve Hüsnü Mübarek'in otuz yıllık iktidarının sona ermesine neden olan halk isyanının hemen ardından, Mısır'daki geçiş sürecinin en etkin öznelerinden biri Mısır ordusu oldu. 2012'de yapılacak parlamento ve devlet başkanlığı seçimlerine kadar da ülkedeki geçiş süreci ordu aracılığıyla yürütüldü. 2012'de ülkede gerçekleştirilen ilk demokratik seçimlerden zaferle çıkan Müslüman

Kardeşler, 3 Temmuz 2013'te Mısır ordusunun yönetime el koymasıyla iktidardan uzaklaştırıldı. Dolayısıyla, Mübarek sonrası süreçte Mısır ordusunun siyasal hayattaki etkinliğini arttırması, Müslüman Kardeşler adayı Muhammet Mursi'nin devlet başkanlığından ordu aracılığıyla 2013'te tasfiye edilmesi gibi gelişmeler, tarihin böylesine kritik bir anında Mısır'daki devrimci taleplerin bastırılmasıyla ve muhalefetin baskı altına alınmasıyla sonuçlandı. Ardından darbeyi gerçekleştiren Abdülfettah Sisi, 2014 ve 2018'de gerçekleştirilen ve katılımını oldukça düşük seyrettiği seçimlerle devlet başkanlığı koltuğuna oturdu. Bilindiği gibi, Mursi'nin devlet başkanlığı döneminde yaşanan kısa süreli kesinti hariç, Kavalalı Hanedanlığının tasfiye edildiği 1952 yılından itibaren devlet başkanlığı pozisyonu ordu içerisinden gelen isimler tarafından doldurulmuştur. Hür Subaylar darbesinden sonra yönetimi devralan General Necip, ardından 1954'te bir tasfiyeyle devlet başkanlığı koltuğuna oturan Cemal Abdül Nasır, 1970'te selefinin ölmesinin ardından iktidara gelen Enver Sedat, 1981 yılında Sedat'tan kalan koltuğu dolduran Hüsnü Mübarek ve 2013'te bir darbeyle yönetime el koyan Abdülfettah Sisi, Mısır ordusunun üst kademelerinde görev yapmış isimlerdir. Bu tarihsel hat, sadece sembolik düzeyde bir belirlenmeye değil, ordunun Mısır siyasal hayatındaki ağırlığına ilişkin de önemli bir ipucu vermektedir. İşte bu çalışma, ordunun otoriter rejimin 1950'lerdeki inşasından Mısır "devrimi"nden sonra rejimin konsolide edilmesine kadar olan süreçteki sosyo-ekonomik ve tarihsel rolüne odaklanmaktadır.

Aslında, genel olarak Arap dünyasında özel olarak da Mısır'da otoriter rejimlerin inşasında orduların rolüne ilişkin birçok çalışma kaleme alınmıştır (Abdel-Malek, 1968; Cook, 2007; Hashim, 2011). Nitekim, II. Dünya Savaşı'nın ardından Arap dünyasındaki bağımsızlık mücadelelerinin önemli bir kısmı ya da her bir Arap ülkesindeki monarşi karşıtlığı özel olarak ordular aracılığıyla yürütülmüştür. Fakat, bu çalışmanın sadece Mısır ordusunun siyasal ve ekonomik hayattaki rolüne odaklandığının yeniden altını çizmek gerekmektedir. Bu vurgu hem Arap dünyasındaki siyasal yapıları tanımlayacak tekleştirici bir kavramsal çerçevenin olmamasından kaynaklanmaktadır hem de Mısır ordusunun tarihsel olarak Arap dünyasında ortaya çıkan ve ilk modernleşme deneyimini yaşamış bir kurumsal yapı olduğu savından hareket etmektedir (Fahmy, 2010; Özkoç, 2015). Elbette ki, yeri geldiğinde diğer

Arap ülkelerindeki orduların yapısı ve niteliğiyle ilgili bir karşılaştırma yapılacak, fakat bu karşılaştırma çalışmanın ana eksenlerinden birini oluşturmayacaktır.

Bu çalışma Mısır ordusunun siyasal hayattaki hegemonyasını analiz etmek amacındadır. Asıl olarak Mısır ordusunun siyasal hayattaki ağırlığının ve her bir rejim konsolidasyonunda adeta vazgeçil(e)mez bir politik aktör olarak ortaya çıkmasının tarihsel kökenlerine odaklanılacaktır. Tarihsel bir hat üzerinden ilerleyecek böyle bir çalışma, herhangi bir siyasal ya da ekonomik krizde veyahut bir rejim değişikliği gündeme geldiğinde Mısır'daki iktidar yapısını ve siyasal alanı belirleyen en temel aktörlerden birinin neden her daim ordu olduğunu kapsamlı bir şekilde ele almak amacındadır.

Mısır ordusunun siyasal alandaki rolünü ve hatta "hegemonyası"nı analiz ederken, ilk olarak 19. yüzyılın ilk yarısında Mısır'da ortaya çıkan askeri modernleşmeye odaklanılacaktır. Modern devletin kökenlerini oluşturan söz konusu askeri modernleşmenin, 1953'te Cumhuriyet'e geçişle birlikte Mısır'a nasıl bir tarihsel miras bıraktığı ve bu mirasın da ülkedeki otoriter rejimin inşasına nasıl bir etkide bulunduğu ele alınacaktır. İkinci olarak, 1952'deki Mısır ordusu içerisindeki Hür Subaylar tarafından gerçekleştirilen darbenin ardından ortaya çıkan siyasal ve ekonomik yapıda ordunun nasıl bir rol üstlendiği ve yeri geldiğinde söz konusu varlığına ilişkin nasıl bir meşruiyet zemini yarattığı ele alınacaktır. 1952 Hür Subaylar darbesiyle birlikte monarşinin devrilmesi ve Cemal Abdül Nasır liderliğinde ortaya çıkan otoriter rejim tipi düşünüldüğünde, ordunun siyasal hayatı belirleyen en önemli aktörlerden biri olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin, 1952'de Hür Subaylar yönetime el koyarak ülkenin mevcut kurumlarında kapsamlı bir dönüşüm başlattı. Darbenin akabinde kurulan Devrimci Komuta Konseyi'nin iki ayaklı bir politika izlenmesine karar verildi: Muhalif unsurlar ortadan kaldırılacak ve gerçekleştirilecek reformlar ile rejime halk desteği sağlanacaktı (Cleveland, 2008: 339). Öngörülen üç yıllık geçiş sürecinde tüm yetkileri kendinde toplayan Devrimci Komuta Konseyi üyeleri kabinedeki sivillerin yerini alarak eski rejimin topyekûn tasfiyesine giriştiler (Özkoç, 2014: 29). Nasır liderliğinde oluşturulan kabinenin üçte biri asker kökenliydi (Springborg, 1987: 5). Dolayısıyla, darbenin hemen ardından Mısır ordusunun siyasal alandaki ağırlığı

muazzam ölçüde genişlemişti. Bu siyasal ağırlığın yanı sıra, Nasır toprak reformu ve millileştirmelerle ekonomiyi devlet eliyle kalkınma modeli etrafında şekillendirirken, orduya da ekonomik alanda faaliyet yürütmesini sağlayacak alan açıldı. Ordunun siyasal hayattaki ağrılığından daha önemlisi ekonomik alandaki varlığıydı. Nitekim, ordu ekonomik alandaki varlığını değişen ve dönüşen konjonktüre göre günümüze kadar devam ettirebildi. Elbette ki, ordu Enver Sedat ve Hüsnü Mübarek dönemlerinde göreceli olarak siyasal hayattaki "hegemonyası"nda bir kayma yaşamıştır. Fakat yine de ordu, ülkenin dönemsel olarak değişen ekonomik ve siyasal konjonktürüne angaje olmada ve kendine yeni bir rol biçmede "başarılı" olmuştur. Son olarak ise, 2000'lerin başından Mısır "devrimi"ne kadar olan süreç ve bu sürecin devamında Mısır ordusunu tekrar siyasal alanın merkezine oturtan gelişmeler mercek altına alınacaktır. Hüsnü Mübarek döneminde gelişmeye başlayan burjuvazi ile ordu ilişkisine değinilerek, Mübarek'in tasfiyesi gündeme geldiğinde Mısır ordusunun tasfiyeden yana bir pozisyon almasının nedenlerine odaklanılacaktır. Bunun devamında ise, 2013 Haziranı'nda Müslüman Kardeşler karşıtı kitlesel protestolar ortaya çıktığında orduyu yeniden siyasetin kalbine oturtan sosyo-ekonomik nedenlere değinilecek ve Mısır ordusunun siyasal hayatın temel belirleyenlerinden biri olmasına ilişkin kapsamlı bir bakış açısı geliştirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mısır, otoriterleşme, asker-sivil ilişkileri, ordu.

Kaynakça:

Abdel-Malek, Anouar (1968), *Egypt Military Society: The Army Regime, the Left, and the Social Change Under Nasser* (New York: Random House).

Cleveland, William L. (2008), *Modern Ortadoğu Tarihi* (Çev. Mehmet Harmancı) (İstanbul: Agora Kitaplığı).

Cook, Steven A. (2007), *Ruling But Not Governing: The Military and Political Development in Egypt, Algeria, and Turkey* (Baltimore: John Hopkins University Press).

Fahmy, Khaled (2010), *Paşa'nın Adamları: Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Ordu ve Modern Mısır* (Çev. Deniz Zarakolu) (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları).

Hashim, Ahmed S. (2011), "Egyptian Military, Part One: From the Ottomans Though Sadat," *Middle East Policy*, 18 (3): 63-78.

Özkoç, Özge (2014), " 'Mısır Devrimi'ni Anlamak," Yavuz Yılıdırım ve Yasin Atlıoğlu (der.), *Değişen Ortadoğu'da Değişmeyen Sorunlar: Irak İşgalinden Arap Baharına* (Bursa: Dora Yayınları).

Özkoç, Özge (2015), *Mısır'ın Uzun 19. Yüzyılı: Modernleşme, Merkezileşme ve Özerklik* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları).

Springborg, Robert (1987), "The President and the Field Marshal: Civil-Military Relations in Egypt Today," *MERIP Middle East Report*, 147: 4-11+14-16+42.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Osmanlı Modernleşmesinin Doğuşunda Diplomasinin ve Diplomatik İlişkilerin Rolü

Gökhan ERDEM
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Osmanlı Devleti'nin 17. yüzyılda başlayan "duraklaması"nın 1699 Karlofça Antlaşması sonrasında "gerileme"ye, 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması sonrasında ise "dağılmaya" evrildiği Osmanlı tarih yazıcılığında genel kabul gören olgulardan biridir. Fakat, paradoksal biçimde gerileme olgusu aynı zamanda ilerlemeyi de beraberinde getirmiştir. Çünkü Osmanlı/Türk modernleşmesi bu gerileme olgusu içinde filizlenmiş, gerilemeye bir çare olarak modernleşme süreci başlatılmıştır.

Aslında, Osmanlı ricali 17. yüzyıl başlarından itibaren Devlet-i Aliye'nin durakladığının farkına varmıştır. Bunun temel sebebi, bir fütuhat devleti olan Osmanlı İmparatorluğu'nun genişlemesinin hayli yavaşlaması ve savaş meydanlarındaki askeri üstünlüğünü kaybettiğinin çok açık bir biçimde ortaya çıkmasıydı. İmparatorluğun duraklaması olgusunun büyük oranda askeri bir bağlamda değerlendirilmesine dayanan bu tespit, çözümü çok uzun bir süre "kadim"e dönüşte gördü. Genelde "kadim'e, özelde ise "Devr-i Süleyman"a geri dönmek ise, gücün doruğu olarak görülen I. Süleyman dönemi kurumlarının diriltilmesi ve uygulamalarının "restore edilmesi" anlamına gelmekteydi. Nitekim, Sultan IV. Murat döneminde padişahın isteğiyle kaleme alınan ve bir nevi kurtuluş reçetesi olarak görülen Koçi Bey Risalesi'nde bu "restorasyoncu anlayış" çok açık bir biçimde görülmektedir.

Çözümü ve kurtuluşu "kadime dönüş"te gören bu anlayış doğal olarak başarılı olmamış, imparatorluğun ilk defa büyük toprak

kayıplarıyla karşı karşıya kalmasına neden olan 1699 Karlofça Antlaşması sonrasında yaşanan travma, "kadime dönüş" düşüncesinin yerini yavaş yavaş "ıslahat" düşüncesinin almasına sebebiyet vermiştir. Islahatın kaynağı ise resmen olmasa da fiilen Batı olacaktır. Lale Devri'nde daha geniş bir çerçevede farklı sosyal, siyasal ve idari alanlarda başlayan ıslahat hareketleri, geleneksel(ci) kesimlerin yoğun muhalefeti nedeniyle akim kalmış, 18. yüzyılın sonlarına kadar sadece büyük çoğunlukla askeri alanda, üstelik hayli sınırlı, tedrici ve geri dönüşler yaşanan bir ıslahat programı uygulanabilmiştir.

Islahat fikrinin ve uygulamalarının çok daha kapsamlı olması ve sadece askeri reformların ötesinde daha siyasal ve sosyal bir nitelik ve boyut kazanmaya başlaması için, 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nda alınan ağır yenilginin ve 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'nın imzalanmak zorunda kalmasının yarattığı büyük travmanın yaşanması gerekecektir. Bu çerçevede, III. Selim döneminde başlatılan ıslahat hareketi, artık "kadim"in terkine, "cedid"in yaratılmasının ilk defa çok açık bir biçimde ifade edilmesi fikrine dayanacaktır. III. Selim'in Nizam-ı Cedid'i, Osmanlı/Türk modernleşmesinde bir milat noktası olacak, bir kopuşu simgeleyecektir.

Nizam-ı Cedid projesi, geleneksel(ci) güçlerin devreye girmesiyle yarım kalsa da, Sultan II. Mahmut döneminde çok daha radikal ve toplumsal yapıyı etkileyecek bir biçimde uygulamaya sokulacaktır. 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın tasfiyesi ile başlayan süreç, aslında Osmanlı'nın geleneksel egemen gruplarının gerici muhalefetlerinin kırılması ve siyasal iktidarın reformist bir gruba geçmesini sağlamıştır. Sultan II. Mahmut döneminde başlatılan büyük reform hamlesi devleti patrimonyal bir devletten modern bir devlete dönüştürme sürecini başlatacak, gerek Osmanlı modernleşmesini yürütecek gerekse Türkiye Cumhuriyeti'ni kuracak olan modernist kadroların bu dönemde oluşturulan kurumlarda yetişmesine imkan sağlayacaktır.

İşte bu tebliğde, kökleri 18. yüzyıla dayanan söz konusu modernleşme sürecinde diplomasinin ve diplomatik ilişkilerin rolü ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu rol de, aşağıda belirtilen birkaç boyutta ele alınmıştır:

Birinci boyutta, 18. yüzyılda güç kazanan bir sınıf olarak Kalemiye'nin (sivil bürokrasinin) modernleşme sürecinin başlamasındaki etkisi üzerinde durulmuştur. Egemen sınıflar olarak yüzyıllarca imparatorluğu yöneten Seyfiye ve Ulema'nın karşısında gücünü ve etkinliğini artıran Kalemiye ve Kalemiye içinde filizlenen Hariciye bürokrasisi, Babıali'de ıslahat düşüncesinin doğmasında çok önemli rol oynadı. Sivil bürokrasi Osmanlı modernleşmesinin ideolojik önderliğini yaparak, Avrupa uygarlığının başlangıçta maddi öğelerinin, daha sonra ise manevi öğelerinin Osmanlı İmparatorluğu'na getirilmesinin en büyük savunucusu oldu. Ahmet Resmi Efendi, Ebu Bekir Ratip Efendi, Ahmet Azmi Efendi gibi Kalemiye mensupları 18. yüzyılın ortalarından beri, Osmanlı uygarlığının biricikliği ve mutlak üstünlüğü anlayışını ve söylemini sorgulayan düşüncelerini gerek sefaretnamelerinde gerek yazılı ve sözlü raporlarında gerekse diğer eserlerinde dile getirdiler. Sivil bürokrasi içinden çıkan bu görüşler zamanla Kalemiye'nin neredeyse tamamı tarafından benimsenir hale geldi. Bu bağlamda sivil bürokrasi ve özellikle hariciye kolu "kadimden cedide" geçişin fikri temellerini atacaklardır.

İkinci boyutta, sivil bürokrasinin diplomasiyi ve diplomatik ilişkileri "cedid"in ülkeye getirilmesi ve yerleştirilmesi için asli bir unsur olarak görmesi ve bunun etkileri üzerinde durulmuştur. Nizam-ı Cedit devriyle başlayan yeni dönem, "kadimden cedide geçişin" ilk aşaması olarak köklü, radikal ve çok boyutlu ıslahat düşüncesinin ülke gündemine geri döndürülemez bir biçimde yerleşmesine neden oldu. Bu gelişmede, hiç kuşkusuz söz konusu politikanın ve düşüncelerin en önemli savunucusu olan sivil bürokrasinin hayati bir rolü vardı. Sivil bürokrasi, ıslahatın teorik ve pratik kaynağı olan Batı'yla daha sıkı bağlar kurulması gerektiğini düşünmekteydi. Batı'nın tanınması ve Batı biliminin ve kurumlarının ülkeye getirilmesi için bu gerekliydi. Batı'yla bağların sıkılaştırılmasının ve yeni iletişim kanalları açılmasının en önemli yollarından biri de diplomatik bağların arttırılmasıydı. Bu çerçevede, diplomasi, Batı'yla Osmanlı İmparatorluğu arasında "yeni"nin aktığı bir kanal olacaktı. Osmanlı reform hareketlerinin başarı kazanabilmesi için söz konusu kanalın "sürekliliğinin" sağlanması gerekliydi. Bunun da doğal sonucu, Batı'yla diplomatik temasa süreklilik kazandırılmasıydı.

Üçüncü boyutta, Batı'yla ilişkilerin sıkılaştırılması gerektiğini düşünen sivil bürokrasinin, bu fikrin sadece savunucusu olmakla kalmayıp, aynı zamanda somutlaşmış halini almaya başlaması olgusu üzerinde durulmuştur. Sürecin ilerleyen aşamalarında sivil bürokrasi modernleşmenin sadece nesnesi değil, aynı zamanda öznesi haline gelecektir. 18. yüzyılın sonundan 19. yüzyılın sonuna uzanan süreçte, Kalemiye mensupları Osmanlı toplumu içinde Batılı hayat tarzını, tüketim kalıplarını, düşüncesini ilk benimseyen toplumsal kesim oldular. Özellikle 1793'te sürekli diplomasiye geçiş ve sonrasında özellikle 1821'de Tercüme Odası'nın kurulmasıyla oluşmaya başlayan Hariciye bürokrasisi Batılı hayat tarzının, Batı düşüncesinin yerleştiği ilk Osmanlı aydınlarını bünyesinde barındırmaya başlamıştır. Adeta, Yalçın Küçük'ün tabiriyle, "Türk aydını Tercüme Odası'nda doğmuştur." Aslında, daha öncesinde gerek İstanbul'da bulunan Batılı elçilerle yürütülen temaslar ve kurulan bağlar gerek Avrupa ülkelerine yapılan *ad hoc* nitelikli diplomatik seyahatler gerekse 18. yüzyıl boyunca Batı'dan ithal edilen tüketim malları ve ortaya çıkan tüketim kalıplarının sivil bürokrasi tarafından benimsenmesi gibi etkenler, Kalemiye'nin Batıcı yönünün ortaya çıkışında çok etkili olmuştu. Dolayısıyla, sivil bürokrasi Osmanlı toplumu içinde Batı'ya en yakın duran kesim olarak, Batı'yla bağların geliştirilmesine destek vermiştir. Sürekli diplomasiye geçişle, Batı'yla çok daha sıkı ve doğrudan bağlar kurulmaya başlanması, sivil bürokrasinin Batıcı niteliğinin daha da belirginleşmesini sağlayacaktır. Hem kurulan sürekli elçiliklerle hem de merkezde diplomasiyle uğraşan sivil bürokrasinin etkinliğinin artmasıyla Hariciye bürokrasisi sivil bürokrasi içindeki en Batıcı ve reformist kesim haline gelecektir. 19. yüzyılda, Osmanlı modernleşmesinin Mustafa Reşit Paşa, Ali Paşa ve Fuat Paşa gibi en önemli mimarlarının Hariciye Bürokrasisi içinden çıkması da şaşırtıcı olmayacaktır.

Dördüncü boyutta ise, Osmanlı Devleti'nin 18. yüzyılda belirmeye başlayan statükocu dış politikası ve bu çerçevede Babıali'nin devletin toprak bütünlüğünü korumak amacıyla barışı sürdürmek için yürüttüğü diplomatik faaliyetlerin -özellikle Avrupa ile ilişkilerin- modernleşmedeki etkisi ele alınmıştır. Öncelikle, Kalemiye'nin devlet yönetiminde edindiği güç ve etkinlik, sivil bürokratların, Osmanlı İmparatorluğu'nun başta Avrupalı devletler olmak üzere diğer ülkelerle ilişkilerinde barışçı yolları esas alması gerektiği yönünde uzun süredir

sürdürdüğü görüşlerini artık çok daha kolay biçimde uygulama fırsatı kazanmasını sağlamıştır. Sivil bürokratlara göre, Osmanlı İmparatorluğu'nun barışı ve statükoyu koruyabilmesinin temel yolu diplomasiyi çok daha etkili bir biçimde kullanabilmesidir. Diplomasinin etkili biçimde kullanılabilmesi, hem diğer devletlerle olan sorunların barışçı yollarla çözümünü sağlayacak hem de böylece Osmanlı İmparatorluğu ittifaklara girebilecekti. Bu sayede, toprak kayıplarını kendi gücüyle önleyemeyen Bab-ı Ali, güçlü Batılı devletlerle ittifaklar kurarak küçülmeyi durduracaktı. Bu bağlamda, diplomasiyi temel yöntem olarak benimseyen sivil bürokrasi, reformun devletin ana gündem maddesini oluşturduğu Nizam-ı Cedit devrinde, diplomasinin kurumsal ve yöntemsel boyutlarında yenilenmesini önerecektir. Sivil bürokrasi, bu düşüncesini reformist padişahlara, III. Selim'e ve II. Mahmut'a da benimsetecektir. Böylece, Osmanlı İmparatorluğu emperyalizm çağında hayatta kalacak ve içteki reform sürecini sürdürecek zamanı kazanabilecekti.

Beşinci boyutta ise, artan diplomatik temaslar ve devletin azalan gücüne paralel olarak Batılı diplomatların Osmanlı modernleşmesindeki etkileri ele alınmıştır. Özellikle 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Osmanlı Devleti'nin dış politikasının belirlenmesinde etkili olmaya başlayan İstanbul'daki Batılı diplomatik temsilcilikler, 19. yüzyıldan itibaren Osmanlı modernleşmesi için bir kaynak işlevi görmeye başladılar. Avrupa ülkelerinin sefaretleri, Batı bilgisinin ve teknolojisinin ülkeye getirilmesinde faydalanılan birer kaynak olarak görüldüler. Bir süre sonra söz konusu diplomatlar devletin iç politikalarının belirlenmesinde de önemli etkilerde bulunmaya başlayacaklardı. Kısa bir süre sonra söz konusu etki öyle bir hal alacaktı ki, 1839 Tanzimat Fermanı gibi Osmanlı modernleşmesinin en önemli kilometre taşlarından biri olan bir anayasal belge, dönemin ünlü İngiliz Büyükelçisi Canning'in katkısı ve yönlendirilmesiyle çıkarılacaktı.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, diplomasi, modernleşme, Osmanlı modernleşmesi, bürokrasi.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Osmanlı Modernleşmesinde Diplomatların Rolüne Yeni Bir Bakış: Canning ve Tanzimat

İrşat SARIALİOĞLU
Gazi Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Osmanlı Devleti'nin 18. yüzyıldan itibaren gerek bekasına yönelik kaygılarının gerekse uluslararası sistemde yer edinme çabasının etkisiyle giriştiği modernleşme sürecinde devlet erkini elinde tutanların bilinçli yönelişlerinin yanı sıra, dış politika ve diplomasinin de oldukça önemli bir rolü olmuştur. Gerçekleşen modernleşme hamlelerinde Batı'nın model olarak alınması, süreci sırtlayan kadronun Hariciye Nezareti'nden çıkmış olması ve toprak bütünlüğünü korumak için kurulan stratejik ortaklıklarda modernleşmenin bir ön şart olarak yer alması sürecin mühim ve tipik özelliklerindendir. Bundan dolayı, Osmanlı modernleşmesini dış ilişkiler bağlamında ele alan ve/veya modernleşme olgusunu incelerken dış politikayı da bir parametre olarak analiz süreçlerine dâhil eden çalışmalar literatürde sıklıkla yer almış ve 19.yüzyıl diplomasinin kendisine has özelliklerinin de etkisiyle dönemin önde gelen diplomatları her zaman dikkatleri fazlasıyla üzerlerine çekmişlerdir.

Bilindiği üzere 18. yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu modernleşme hamlelerini hızlandırmış ve bu hususta da Avrupa devletlerinden destek almaktan geri durmamıştır. Destek alınacak ülkeyi belirlerken uygulanan "dış politikada uyum" prensibi, 19. yüzyılın büyük bir bölümünde stratejik ortak olarak -18. yüzyıldaki Fransa'nın yerine- Hünkâr İskelesi'nden sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını koruma prensibini dış politikasının merkezine alan Britanya İmparatorluğu'nu öne çıkarmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun hayatta kalmak için modernleşmek mecburiyetinde

olduğuna inanan Britanya ile kurulan bu yakın ilişki ise kaçınılmaz olarak modernleşme hamlelerini diplomatik bağın merkezine çekmiştir. Hâl böyle olunca dönemin en fazla dikkat çeken diplomatı da Britanya İmparatorluğu'nun İstanbul Büyükelçisi Stratford Canning olmuştur. Bu tebliğde de Canning'in Osmanlı modernleşmesinin çok önemli bir kesitini oluşturan Tanzimat Dönemi'ndeki rolüne odaklanılmaya çalışılacaktır.

Tipik bir 19. yüzyıl Britanya diplomatı olan Stratford Canning, 1786-1880 yıllarını kapsayan ömrünün hayli uzun sayılabilecek bir evresini Osmanlı İmparatorluğu'nda geçirmiştir. Canning'in Osmanlı mesaisi sadece İstanbul'da geçirdiği uzun yıllarla değil, bu yılların imparatorluğun kritik süreçlerine denk gelmesiyle de önem kazanmaktadır. Napolyon Savaşları, Rusya ile imzalanan Bükreş Antlaşması (1812), Yunan bağımsızlığı, Mısır Meselesi, II. Mahmud dönemi ıslahatları, Tanzimat Dönemi ve Osmanlı İmparatorluğu'nun "modernleşme" politikası, Kırım Savaşı, Islahat Fermanı'nın oluşum süreci gibi 19. yüzyılın mühim gelişmelerine bizzat şahit olan Canning, dönemin dünya hegemonunun bir temsilcisi olarak bu süreçlerde bazı roller de üstlenmiştir. Fakat bu rol, 1888 tarihinde Stanley Lane Poole tarafından İngiliz kaynaklarına dayanılarak yazılan "The Life of The Right Honourable Stratford Canning" isimli biyografiden itibaren literatürde abartılma eğilimindedir. Canning'in, fermanın ilanını da içeren Tanzimat sürecindeki rolü de bu eğilimden nasibini almıştır.

Canning'in, 19.yüzyılın sonundan günümüze değin uzanan tarih yazımındaki "problemli" yeri, çalışmaya elçinin yetiştiği tarihsel ve toplumsal çerçeveyi çizerek başlamayı zaruri kılmaktadır. Bu açıdan ilk etapta elçinin dünyaya bakışını ve siyasi duruşunu belirleyen çerçeve olarak Britanya dış politikasının düşünsel arka planına, Canning'in de mensubu olduğu Britanya Dışişleri Bakanlığı'nın insan profiline ve Britanya dış politikasının temel yönelim ve stratejilerine değinilecektir. Bu çerçevede Osmanlı'nın, Hint yolunun güvenliği ve Rusya ile girişilen "Büyük Oyun"daki stratejik rolü ve bu rolü hakkıyla oynaması için modernleşmesi gerektiği inancı akla ilk gelen parametrelerdir. Fakat bunun yanı sıra, 1815 sonrasında Britanya tarafından üretilen "yeni imparatorluk" anlayışı içerisinde, "modernleştirici misyonun", hiçbir zaman güçlü bir orduya sahip olmayan Britanya dış politikasının temel

enstrümanlarından birini oluşturduğunun altı tebliğ içerisinde çizilecektir.

Problemimizi tanımlamaya yardımcı olan bu girişin ardından ise içerdiği alt başlıklarla ikinci bölümde doğrudan probleme, yani bir 19.yüzyıl Britanya diplomatı olarak Stratford Canning'in Tanzimat sürecine olan etkisine odaklanılacaktır. Bu çerçevede ilk etapta Canning'in Tanzimat Fermanı'nın oluşumundaki "tartışmalı" yerine ve ardından da "devlet-fert ilişkisi", "hukuk", "ekonomik dönüşüm" ve "askeri modernleşme" başlıkları altında süreçte yaşanan yenileşme hamlelerindeki etkisine odaklanılacaktır.

Burada izlenecek yöntem arşiv kaynaklarının ve Osmanlı iç ve dış politikasına dair literatürün karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesiyle elde edilen verilerin yukardaki başlıklara dair sunduğu bulguların analiz edilmesi yönünde olacaktır. Bu açıdan çalışma içerisinde, Tanzimat sürecindeki Britanya ve Canning etkisi konusunda Batı literatürü ve ondan ödünç alınan düşünce sistemi ile oluşturulan yerli literatürdeki öğretmen-öğrenci, vasi/baba-çocuk karşıtlığına dayanan paternal anlatıma karşı çıkılmaya çalışılacak ve aktif bir işbirliğinin yanı sıra farklılaşma ve çatışmayı da içerisinde barındıran interaktif bir ilişki türü üzerinden farklı bir üslup kurulmaya çalışılacaktır.

Bilindiği üzere aydınlanma teorisi ve modernleşme kuramının etrafında gelişen "oryantalist" bakış açısı, reformlar söz konusu olduğunda, Osmanlı ricaline en iyimser ifadeyle bir "atalet" atfederken, diğer yaklaşımlar da savlarını, yabancı devletlerin Osmanlı'yı "parçalamaya yönelik olarak dayattıkları" reformlara Osmanlıların direndikleri/direnmeleri gerektiği düşüncesi üzerine kurmaktadır. Oysa, devletin bütün kurumlarıyla reforma tâbi tutulmasının hayati önemde olduğu fikri, Osmanlı ricali tarafından kabul edilmiş, bu kabulden hareketle zirvesini Tanzimat Fermanı'nın oluşturduğu bir reform hareketi bütün sancılarıyla birlikte yaşanmıştı. Tanzimat Dönemi'nde ise fermanda ifadesini bulan teorik çerçeve zemininde reformlara gidilmesi ve idari sistemin yeniden yapılandırılması beklenmekteydi. Bu çerçevede Canning'in Tanzimat Dönemi'nin neredeyse tamamını kapsayan İstanbul sefareti sırasında uygulamaya konulan reformlar da Tanzimat'ın arkasındaki devlet adamlarının düşünce dünyasına çoktan girmişti. Bu

uygulamaya ve fikirlere Tanzimat'ın iki önemli ismi olan Sadık Rıfat Paşa ile Reşit Paşa'nın yazışmalarında da rastlamak mümkündür. Örneğin, devlet-fert ilişkisi bağlamında oldukça tartışmalı olan gayrimüslimlerin sisteme entegrasyonu konusunda üretilen çareler, tebaadan vatandaşlığa geçiş ve küresel ekonomiye entegrasyon gibi olguları, Canning'in sefareti döneminde Bâbıâli'ye sunduğu layihalardan önce, Sadık Rıfat Paşa ile Reşid Paşa'nın kendi aralarında yaptıkları yazışmalarda görmekteyiz.

Benzer bir biçimde Canning'in Bâbıâli'ye verdiği her bir reform tasarısının içeride ilerlemekte olan süreçlerle karşılaştırılarak incelenmesi de bizlere Tanzimat sürecinin Britanya'nın baskısı ve tartışmasız rehberliğiyle ilerleyen bir süreç olarak değerlendirilemeyeceğini göstermektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun idari değişim konusundaki irade ve tutumunun yanı sıra, Britanya'nın dünyanın çeşitli bölgelerinde yürüttüğü "modernleştirme" misyonları arasındaki fark da bu tezimizi desteklemektedir. Zira çalışma içerisinde de belirtileceği üzere kendi içerisinde herhangi bir değişim iradesi olmayan bölgelerde Britanya'nın izlediği siyaset, Çin ve Afganistan örneklerinde görüldüğü üzere doğrudan askeri müdahaleyi içeren kimi sert önlemleri kapsamaktadır.

Yukarıda özetlenmeye çalışılan tüm bu sebeplerden dolayı, çalışma içerisinde, Tanzimat sürecine, içeride oluşan bir iradenin dışarıda karşılık/destek bulduğu, iki ayrı politik birim olarak Osmanlı İmparatorluğu ve Britanya'nın dönemsel hedef ve politikalarının uyuştuğu ve her iki aktörün de "etkin" katılımıyla, farklılık, çatışma ve hatta kriz ve tıkanma unsurlarını da içerisinde barındırarak ilerleyen bir süreç olarak bakılmasının daha doğru olduğu savunulacaktır.

Son olarak ise, literatürdeki bir diğer tartışmalı alan olarak, Canning'in Tanzimat ricali ile kurduğu ilişkiye dair kısa bir değerlendirme yapılıp tebliğ sonlandırılacaktır. Bu hususta özet olarak Canning'in, 19.yüzyıl Britanya'sının tipik bir düşünce tarzı ve dış politika aracı olarak "modernleşme"yi muhatap alınan devletin "aydınlanmış siyasî elit"yle işbirliği üzerinden yürütmeyi benimsediğini söyleyebiliriz. Zira böylelikle Britanya'nın küresel hedefleri dâhilinde modernleşmesini zaruri gördüğü devletlerin siyasi eliti, kendi devletinin

modernleşmesine öncülük ederken, aynı zamanda siyasi çıkarını ve reform ajandasını ortak gördüğü Britanya'ya bağlanmış oluyordu. Fakat denklemin diğer tarafındaki siyasi elit de Osmanlı İmparatorluğu'nun nihai amacına hizmet eden bir politika dâhilinde elçiye ve Britanya'ya, Fuad Paşa'nın deyişiyle, desteğine mecbur kalınan "pabuççu muştası" işlevi yüklüyordu. Karşılıklı bu işlevselliğin her daim sorunsuz bir biçimde sürdüğünü de iddia etmek mümkün değildi. Canning'in uzun bir tarihi geçmişten miras aldığı, toplumsal-tarihsel yapıları sıfırlayan, her toplumun kademeli olarak aynı ve mecburi olarak tanımlanmış mesafeleri kat ederek ilerleyeceğini içeren modernleşme anlayışı ile Tanzimatçıların yaşadığı toplumun kendine has koşulları ve iç siyasi karmaşaları dâhilinde ürettiği "kaide-i tedric" politikasıyla çelişmekte ve bunun neticesinde iki ülke arası ilişkiler de sık sık diplomatik krizlere sahne olmaktaydı. Hatta bu krizlerin neticesinde, literatürde Tanzimatçıların sözünden çıkmadığı iddia edilen Canning, Reşid Paşa'nın sadrazamlığı döneminde, Tanzimatçıların diplomatik manevralarıyla İstanbul'dan gönderilecekti.

Anahtar Kelimeler: Tanzimat, Osmanlı modernleşmesi, diplomasi, diplomat, Britanya, Canning.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Ulus-Devlet Oluşumu Çerçevesinde Osmanlı Ayanlarına Yeni Bir Perspektif Denemesi

Hamit KARASU
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi
Tarih Bölümü

Avrupa'da ulus-devletlerin oluşumunu incelediği "*Coercion, Capital and European States*" başlıklı çalışmasında Charles Tilly tezinin merkezine savaşı yerleştirir. Bu teze göre, Avrupa devletleri 990 yılından itibaren savaşların yürütülmesinde gerekli olan araçları temin etmede genel olarak dört farklı dönem yaşamıştır:

1. Patrimonyalizm: 15. yüzyıla kadar kralların ihtiyaç duydukları sermayeyi doğrudan denetimlerindeki toprak ve nüfustan haraç olarak topladıkları dönem,
2. Komisyonculuk (1400-1700): Yöneticilerin aracı/komisyoncular vasıtasıyla vergi topladıkları ve sözleşmeli asker celp ettikleri dönem,
3. Ulusallaşma (1700-1850): Devletlerin giderek artan oranda kendi nüfuslarından asker temin ettikleri ve vergi kaynaklarının idaresinin doğrudan idari ve mali mekanizmaya dahil edildiği dönem,
4. Uzmanlaşma: Artık askeri gücün profesyonel bir dala dönüştüğü ve mali ve askeri aygıtın ayrıldığı dönem.

Tilly, Avrupa devletlerinin bu dört dönemi yaşarken temel olarak üç farklı rota izlediklerini ileri sürer. Bunlar, Tilly'nin zor-yoğun, sermaye-yoğun ve sermayeleşmiş zor yoğun olarak sınıflandırdığı devletlerdir.

Bunlardan sermaye-yoğun devlet, Tilly'nin birçok fırsatta vurguladığı gibi zengin tüccar ve imalatçı sınıfa sahip olduğu için savaşa girdiğinde savaşın yürütülmesi için gerekli finansmanı temin etmekte

sorun yaşamıyordu. Çünkü, sermaye yoğun devletin bu meslek grupları üzerine koyduğu vergiler veya onlardan aldığı borçlar nakit olduğundan, devlet gerekli finansmanı kısa sürede temin ederek asker kiralama ve askeri organizasyonların yürütülmesine aktarıyordu. Tüm bu avantajlara rağmen, sermaye-yoğun devletin iki sorunu vardı: Birincisi, savaşın finansmanını sağlayan zenginler grubu sık sık anlaşmazlığa düşüyorlardı. İkincisi ve bu yazı için daha önemli olanı, sermaye-yoğun devletin finansmana bu kadar kolaylıkla ulaşabilmesi, sürekli bir devlet yapısının gelişmesini engelledi. Çünkü, o günün yöneticileri buna ihtiyaç duymuyorlardı. Tilly'nin bu devlet tip için seçtiği iki göze çarpan örnek Hollanda ve Venedik'tir.

Zor-yoğun devletler ise savaş için kullanılabilecek kaynakları tarımdan temin edebiliyorlardı. Ancak, bu kaynakların çoğu özerklik sahibi soyluların elinde olduğundan zor-yoğun devletler işbirliğinin yanı sıra, birçok örnekte müsadere, zorunlu celp ve ağır vergilerin çeşitli bileşenlerini uygulamak zorunda kaldılar. Zor-yoğun devletin en önemli temsilcisi Çarlık Rusya'ydı. Bu devlet tipinin en önemli kusuru, yeteri kadar birikmemiş sermayeden dolayı devletin savaş durumunda hızlı şekilde nakit temin edememesiydi. Ayrıca, diğer imparatorluklar gibi Rus Çarlığı da çok çeşitli toplumlara hükmettiğinden homojen bir yapı yoktu. Bu durum devletin kırsalda yapacağı her reformun daha büyük direnişle karşılaşmasına sebep oluyordu.

Diğer bir devlet tipi olan ve başarısı sebebiyle bir süre sonra diğerlerine ilham veren sermayeleşmiş-zor devletlerinde, savaş durumunda devlet hem kendi halkından büyük sayıda asker temin edebiliyor hem de kapital birikimi sayesinde savaşları finanse etmekte zorlanmıyordu. Bu tip devletlerde sermaye ve zor denge içinde olduğu için yöneticiler askeri gereksinimlerin hacmi arttığında büyük avantaja sahiptiler. Bu devlet tipinin en önemli temsilcisi ise İngiltere'dir.

Tilly'ye göre, ulus-devlet oluşum sürecinin başlangıcı olarak kabul ettiği 990 yılından itibaren savaş yürütmek aşırı pahalı ve zor hale gelmiş, gittikçe azalan sayıda yönetici rutin kaynaklarından askeri araçlar yaratabilmiştir. Bu durum, devlet adamlarının savaş araçlarını -insan, silah, erzak ve bunları temini sağlayan para- ele geçirebilmek için yeni uygulamalar ve kurumlar oluşturmalarına ve daha fazla borçlanmayla

beraber daha uzun dönemli vergilendirmeyi tercih etmelerine sebep olmuştur. Sonuçta, yukarıda belirtilen iki devlet tipi başarısızlığa uğrayarak üçüncü tip olan sermayeleşmiş-zoru örnek almaya başlamışlardır. Sürecin sonunda ortaya ulus-devletler çıkmıştır.

Böylece, serüvenin başladığı 990 yılında küçük siyasal egemenliklerin haritaya büyük oranda hâkim olmasından dolayı diğer kıtalara göre çok daha kötü durumda görünen Avrupa tüm dünyaya yayılacak olan bir devlet sistemi üretti.

Yukarıda da belirtildiği gibi Tilly'nin incelemesi Avrupa devletlerini ele alır. Bununla beraber, Tilly'nin sınıflandırmasına göre Osmanlı Devleti'ni zor-yoğun devletler sınıfına yerleştirmek mümkündür. Osmanlı Devleti'nin ekonomisi de çağdaşı olan diğer zor-yoğun devletler gibi temel olarak tarıma dayanıyor ve Osmanlı maliyecileri savaş araçlarını elde etmek için müsadereden ve devletleştirmeden malikâne gibi vergi kaynaklarının uzun ve kısa vadeli olarak kiralanmasına kadar uzanan çeşitli uygulamalar yelpazesini kullanıyordu. Ancak, bu makalenin amacı Tilly'nin tezini Osmanlı tarihine uygulamak olmamasına rağmen, Tilly'nin tezini kullanarak Osmanlı'da merkezileşme ve modern devlet oluşumu tartışmalarına yeni bir bakış açısı getirmek bu yazının odak noktasıdır.

Bilindiği gibi, Osmanlı idaresinin merkezileşmesi-adem-i merkezileşmesi meselesi daha Osmanlı Devleti'nin dağılmasından önce devlet adamları ve tarihçiler tarafından sıklıkla tartışılmış ve bu tartışmalar bugüne kadar devam etmiştir. Osmanlı döneminde yaşanan tartışmaları bir kenara bırakırsak tartışmalar genel olarak o gün hüküm süren dünya görüşünün tarih yazımına yansıması olarak kalmıştır. Örneğin, pozitivist modernleşmeci söylemin hem Türkiye'de hem de dünyada zirveye ulaştığı hem de eski rejim olan Osmanlı düzeninin yeni rejim karşısında siyasal olarak eleştirilmek durumunda hissedildiği 20. yüzyılın ilk yarısında 1808 yılında imzalanan Sened-i İttifak, İngiliz Magna Carta'sına benzetilmiş ve bu metin özgürleşmenin başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Doğal olarak, Osmanlı ayanlarının merkezi hükümetin baskısını azaltmaya çalışan özgürlük ve demokrasi yanlısı yerel siyasal güçler oldukları ima edilmiştir.

Kısa süre sonra ise Cumhuriyet'in üniter devlet yapısını kurma konusunda taşrada yaşadığı sorunlardan dolayı ayanların tarih yazımındaki yeri daha olumsuz bir noktaya gelmiştir. Buna göre, ayanlar savaşlar ve modernleşme ihtiyacı karşısında çare arayan merkezi hükümete direnç gösteren derebeyleridir. Bu derebeyleri devletin düştüğü zor durumdan gerilemesinden faydalanarak hem yerel gelir kaynaklarını ele geçirmişler hem de halka zulmetmekten geri durmamışlardır.

Türkiye'de Osmanlı tarih yazımında günümüze kadar hâkim olduğunu söyleyebileceğimiz bu tarih yazımının dönemin siyasal ortamından etkilendiğine şüphe olmamakla beraber, bazı akademik sebepler de ayanların tarih yazımında olumsuz bir yer edinmesine sebep olmuştur. Bunlardan ilki, Osmanlı tarih yazımında "*belgen kadar konuş*" ifadesiyle yer bulan Ranke ekolüdür. Devlet belgelerini herhangi bir ideolojiye sahip olmayan ve her zaman gerçeği yansıtan mutlak kanıtlar olarak ele alan Ranke ekolü Osmanlı tarihçiliğini halen etkilemektedir ve alternatif yaklaşımlar nadiren tercih edilmektedir.

İkinci sebep de yine belgelerle ilgilidir. Bilindiği gibi, Osmanlı Devleti'nden günümüze ulaşan muazzam sayıda belge ve defter koleksiyonlarının ezici çoğunluğu Osmanlı merkez bürokrasisinin ürünleridir. Türkiye'de Osmanlı araştırmacıları için bu belgelere bakarak ayanları olumsuz ele almaları zor değildir. Çünkü, siyasal atmosferin ve idari yapının bir parçası oldukları 18. yüzyılın başından 19. yüzyılın neredeyse ortasına kadar ayanlar merkezi hükümetle zaman zaman fikir ayrılığına düşmüşlerdir. Bunlardan kimileri ise isyan etmeyi bile göze almışlardır. Doğal olarak, ayanlarla mücadele etmek durumunda kalan devlete ait belgelerde ve devlete bağlı kroniklerin anlatılarında ayanlar olumsuz anıldı. Aslında, bu durum sadece ayanlara özgü değildir. Osmanlı merkezi hükümeti, ne zaman içeride veya dışarıda bir mücadeleye girişse işin doğası gereği mücadeleyi meşrulaştırmak için aynen çağdaşı olan devletlerin yaptığı gibi haklılığını anlatma kaygısı yaşıyordu. Bu, doğal olarak belgelere ve kroniklere yansıyordu. Bu belge ve kronikleri kullanan tarihçiler ise analitik bir yaklaşıma ihtiyaç duymadan sadece alıntı yapmayı tercih ettiler.

Buna rağmen, son 30-40 yılda Osmanlı'da merkez-taşra ilişkileri üzerine bazı farklı yaklaşımlar benimsenmiştir. Bunlardan en göze çarpanı Ariel Salzmann'ın ayanların servet kaynaklarının ne kadar bağımsız olduğuyla ilgili değerlendirilmesidir. Tilly'nin belirttiği gibi 990 yılından itibaren savaş yapmakta Avrupa devletlerinin yaşadığı zorluk Osmanlılar için de geçerliydi. Osmanlı maliyecileri savaş durumunda acil nakit ihtiyacını gidermek için belirli bir vergi kaynağının ihaleyi kazanan yatırımcıya hayat boyu kiralanmasını sağlayan bir uygulamayı yürürlüğe koydular. Bu uygulama, tarihçiler tarafından ihaleyi alan ayanların merkezin denetiminden bağımsız kaynaklara sahip olmaya başladıkları şeklinde yorumlanmasına rağmen Ariel Salzmann istediği zaman ihaleyi iptal etme yetkisine sahip olmasına dikkat çekerek merkezi hükümetin ipleri her zaman elinde tuttuğunu vurgulamıştır.

Ayanların merkezden bağımsızlaştıklarının kanıtı olarak öne sürülen bir diğer husus söz konusu dönemde ortaya çıkan şikâyet defterlerinin niceliğidir. Bilindiği gibi, Osmanlı taşrasında adli karar mercii kadılık makamıydı. Ancak, bu makamın kararından memnun olmayan davacı isterse merkeze şahsen giderek veya dilekçe göndererek davasını sürdürebilirdi. Bu dilekçelerden oluşan şikâyet defterlerinin 18. yüzyılda büyük sayılara ulaşması tarihçiler tarafından artık çoğunlukla ayanlar tarafından yürütülen taşra işlerinin bozulmasına kanıt olarak gösterilmiştir. Buna rağmen, 18. yüzyılda merkez-taşra ilişkilerinde yeni bir döneme girildiğini düşünen Ali Yaycıoğlu, bu yeni dönemde halka ayanları denetleme rolü verildiği ve bu şikayetlerin çokluğunun halkın bu görevi yerine getirmesinin kanıtı olduğunu ileri sürer. Aslında, merkezi hükümetin yayınladığı fermanlarla sürekli taşra ilişkilerine müdahale etmesi bile bir merkezileşme belirtisi gibi görünmektedir.

Bir diğer konu ise, ayanların söz konusu dönemde sivil görevlere ek olarak savaş asker celbi, zahire temini ve nakliye gibi önemli görevleri yürütmeleridir. Yukarıda belirtildiği gibi Tilly'nin kabaca 15. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar sürdüğünü kabul ettiği komisyonculuk döneminde bu görevler benzer şekilde aracılar yani komisyoncular ve müteahhitler tarafından yerine getirilmiştir. Osmanlı tarihinde ayanların etkin oldukları 18. yüzyıl boyunca ve 19. yüzyıl ilk yarısında benzer bir durumun görülmesi Osmanlı Devleti'nin bu dönemde adem-i merkezileştiği ve ulus-devlet olma yolundan saptığı şeklinde

yorumlanmıştır. Ne var ki, burada göz ardı edilen husus neredeyse tüm ayanların idari pozisyonlara sahip olduklarıdır. Dolayısıyla, ayanlar önceki yüzyıllarda taşra idaresinden sorumlu saraydan yetişme paşalardan farklı olarak yerel kökenlere sahip olmalarına rağmen aynı onlar gibi beratlı yani yönetici elit sınıfın parçalarıydılar. Doğal olarak, savaş zamanlarındaki bu gibi hizmetler için ücret almalarına rağmen müteahhit değillerdi.

Ayanlara yönelik bu yeni yaklaşımların yanı sıra, yine son-30-40 yılda Osmanlı arşivlerinin tasniflenmesi ve daha fazla yerli ve yabancı araştırmacıların kullanımına açılması da ayanların devlet gücünün sınırlarına kadar zorlandığı özellikle savaş dönemlerinde merkezi hükümetin yardımına koşmalarını da belgelemektedir. Örneğin, bu bildiri özetini kaleme alan araştırmacının Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yaptığı araştırmalar, mevcudu 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşında 100.000-120.000 civarı olduğu tahmin edilen Osmanlı Ordusunun yaklaşık dörtte birinin ayanlar tarafından toplanan ve finanse edilen birliklerden oluştuğunu göstermektedir. Benzer şekilde, 1787-1792 Osmanlı-Avusturya, Rus Savaşında merkezi hükümetin kapitalin kısmen yoğunlaştığı Bursa'daki ayanlardan sonradan müsadere halini alacak borç alma girişimleri Nilüfer Alkan Günay tarafından incelenmiştir.

Bu iki örnek Tilly'nin zor-yoğun devlet tipinin savaş araçlarına el koymasına benzer olmasına rağmen, ayanların sadece devlet baskısı altında değil kendi iradeleriyle de devletin dış rakipleri karşısında düştüğü zor durumlardan kurtulması için yapılan girişimlere destek verdiklerine dair birçok örnek vardır. Bu örnekler aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin merkezileşme ve modern ulus-devlet olma çabalarıyla da ilgilidir. Örneğin, III. Selim Osmanlı ordusunun ve kurumlarının modernize etmek amacıyla Nizam-ı Cedid'i başlattığı için tahttan indirildiğinde tahtta geri çıkabilmek için en büyük desteği bir ayan olan Alemdar Mustafa Paşa'dan almıştır. Bir diğer örnek ise III. Selim'in halefi II. Mahmut dönemiyle ilgilidir. II. Mahmut, III. Selim gibi ordu ve devlet kurumlarının modernizasyonu için giriştiği amansız mücadelede taşrada özellikle ayanların yardımını almıştır. Örneğin, yeni ordu Asakir-i Mansure-i Muhammediye için toplanan askerler genelde ayanlar

tarafından seçilmiştir. Taşradaki vergi kaynaklarının daha merkezi bir yapıya bağlanması için de yine ayanlardan yardım alınmıştır.

Bu bildiride 20. yüzyılın sonunda Osmanlı coğrafyasında ulus-devletlerin oluşumuyla sonuçlanan sürecin başından, yani 18. yüzyıldan itibaren, Osmanlı Devleti'nin Batı devletlerinin evrildiği merkezileşme ve modernleşme amacından vazgeçmediği ancak aynı amaca ulaşmak için Batılı rakiplerinden farklı bir yol izlediği, bu yolda ayanlarla işbirliği yaptığı ve yukarıda verilen örneklerle kısaca anlatıldığı üzere zaman zaman merkezi hükümete sorun çıkarmalarına rağmen ayanların merkezileşme ve modernleşme çabalarının karşısında durmadıkları bu konuda yapılan son çalışmalar ve arşiv belgelerinden faydalanılarak ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ulus-devlet, ayan, merkezileşme, adem-i merkezileşme, modernleşme.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Mısır Sorununun (1831-1841) Osmanlı Askeri Modernleşmesine Etkisi

Rumeysa KALEM
Hacettepe Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü

Tarihi boyunca Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde pek çok isyan çıkmıştı. Bunlardan bazıları özerklik ya da bağımsızlık talebiyle ortaya çıkıp padişahın otoritesine doğrudan meydan okuyan isyanlardı. Fakat hiçbir isyan Osmanlı hanedanını doğrudan doğruya tehlikeye atmamıştı. Mısır sorunu, hem hanedanı tehlikeye atması ve krizin uluslararası bir probleme dönüşmesi, hem de krizin bastırılması sırasında Avrupa'nın askeri desteğine ihtiyaç duyulması açısından bir ilktir.

Doğrusu Mısır sorunu açısından bir öncül olarak değerlendirebileceğimiz 1821 Yunan İsyanı ve bu kriz sırasında ve sonrasında gerilen Osmanlı-Mısır ilişkileri, kısa zaman sonra olacakların ilk işaretini veriyordu. Mehmed Ali Paşa, Yunan İsyanı sırasında sahneye çıktığı Doğu Sorunu'nda 1820'lerden 1841'e kadar önemli bir aktör olarak kalacaktı. Yunan İsyanı gibi uluslararası bir problemle başlayıp büyük devletlerin katıldığı 1841 Londra Konferansı'yla neticeye bağlanan Mısır Meselesi, daha başlangıcından itibaren yalnızca Osmanlı'nın değil Avrupa uyumunun bir problemidir. Bu krizin nasıl yönetileceği ve sonuçlandırılacağı hem Osmanlı'nın hem de Düvel-i Muazzama'nın sorunuydu.

Mısır'daki gücünü sağlamlaştırdıktan sonra çıktığı Suriye Seferi Mehmed Ali Paşa'nın iktidarını uluslararası alanda da kabul ettirmek istediğinin bir anlamda işaretiydi. Mısır ordusu Suriye'yi işgal ettikten sonra Anadolu'ya ilerlemiş ve Konya'da Osmanlı ordusunu 1833 yılında mağlup etmişti. Bir anda Osmanlı hanedanının ve imparatorluğun

varlığının tehlikeye düşmesiyle krize yabancı devletler müdahale etmiş, İngiltere ve Fransa'nın girişimleriyle 14 Mayıs 1833'te Kütahya Ateşkesi ile Mısır krizi bir süreliğine çözüme kavuşturulmuştu.

Mısır krizi esnasında Sultan II. Mahmud, Mehmed Ali Paşa'nın Suriye işgali karşısında İngiltere'den askeri yardım talep etmiş, fakat İngiliz kabinesinin bu konuya sıcak bakmaması sonucunda beklenen yardımının gelmeyeceği anlaşılınca II. Mahmud bir süredir yardım teklifinde bulunan Rusya ile Hünkar İskelesi Antlaşması'nı imzalamıştır. Bu ittifak antlaşması, temelde Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun ihtiyaç duyulması halinde birbirlerine destek olmalarını ve askeri yardımda bulunmalarını öngörüyordu. Ancak antlaşmanın Boğazların Rusya'nın talebi halinde savaş gemilerine kapatılmasını içeren gizli maddesi, İngiltere tarafından büyük tepkiyle karşılandı. Zira 19. yüzyılda İngiltere'nin evrensel çıkarları için şart olan iki önemli stratejik önceliği vardı: Akdeniz'deki bahri üstünlüğünü ve Hindistan sömürgelerini korumak. Bahsi geçen menfaatlerin korunmasının yolu ise Karadeniz'den Akdeniz'e geçişi Boğazlar yoluyla elinde tutan Osmanlı İmparatorluğu'na bağlıydı.[1] Osmanlı İmparatorluğu'nu Mısır karşısında desteklememenin bedelini Hünkar İskelesi Antlaşması'yla ödeyen İngiltere, 1791 yılından beri dönem dönem takip ettiği, ancak resmi bir politika olarak uygulamaya sokmadığı Osmanlı'nın bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün korunması yönünde bir siyaset izlemeye başladı.

Tebliğimizin sınırları arasında kalan Mısır sorunu süresince İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik politikasının iki önemli gayesi vardı. Birincisi, Rusya'nın İmparatorluğun içişlerine müdahale etmesinin ve Hünkar İskelesi Antlaşması'ndan yola çıkarak Osmanlı'nın yegane hamisi rolünü üstlenmesinin engellenmesiydi. İkincisi ise, Mehmet Ali Paşa ve II. Mahmud arasındaki düşmanlığın tekrar ortaya çıkmasının ve böylece yeni bir çatışma yaşanmasının önlenmesiydi. Bu politikanın bölgedeki gözlemcisi ve uygulayıcısı olarak, 11 Aralık 1832 tarihinde Lord Ponsonby, İngiltere'nin İstanbul büyükelçisi olarak atandı. Ponsonby'nin talimatnamesi İngiltere'nin yeni dönemde Osmanlı İmparatorluğu konusunda izleyeceği yeni politikanın habercisiydi. Buna

1 Evan Braden Montgomery, *In the Hegemon's Shadow: Leading States and Rise of Regional Powers*, London: Cornell University Press, 2016, s. 28.

göre, askeri, idari, mali alanlarda takip edilecek bir dizi reform programıyla Osmanlı "modernleştirilecek" veya "modernleşmesi desteklenecek"ti.

İngiltere için Osmanlı İmparatorluğu'nu ayakta tutacak reform programının en önemli ayağını askeri alanda uygulanacak reformlar oluşturacaktı. Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırlarını İngiltere'nin askeri yardımı olmadan koruyabilmesi için orduda ve donanmada modernizasyon şarttı. Dönemin İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Palmerston, kalabalık ve disiplinli bir ordu, tam donanımlı bir filo ve iyi organize edilmiş bir vergi sisteminin Sultan'ın topraklarında otoritesini tekrar kazanmasını ve dış güçlerle bağımsız ilişki kurmasını sağlayacak en önemli unsurlar olduğunu düşünüyordu. Bu nedenle Palmerston, İngiliz askeri akademilerinde okutulan ders kitaplarını, planları ve taslakları Sultan'a göndermeyi planladığını ve İngiliz subayların Sultan'ın ordusuna ve donanmasına yardımı olacağı düşünülüyorsa İngiltere'nin yardıma hazır olduğunu bildirdi. Böylece Osmanlı ordusunun modernleşmesine katkı sağlaması amacıyla yabancı subaylar İstanbul'a gönderildi. Ancak, İngiliz subaylar ve beraberindekilerin İstanbul'a gelişi bir sorunu da beraberinde getirdi: Yabancıların komuta etme yetkisi meselesi. İngiliz subaylar orduda yalnızca eğitmen ya da danışman olarak bulunmak istemiyorlar, kendilerine komuta yetkisi verilmesinde ısrar ediyorlardı.

Babıâli başlangıçta İngiliz subaylara komuta yetkisi verilmesinin Müslümanlar tarafından kabul görmeyeceğini söyleyerek bu talebi savuşturmaya çalışsa da Mısır sorununun giderek büyümesi ve yeni bir safhaya gelmesiyle Osmanlı İngiltere'nin siyasi ve askeri desteğine daha fazla ihtiyaç duymaya başlamıştı. 1840 yılında, Mısır krizi sırasında, İstanbul'dan Akdeniz'e hareket edip orada İngiliz donanmasıyla birleşecek olan Osmanlı filosunu idare etmesi planlanan Kaptan Walker'ın bu konuda ısrarcı olmasıyla ilk defa bir Hristiyan askere komuta yetkisi verilmiştir. Ponsonby'nin deyimiyle "hiçbir gavur şimdiye kadar Türklere komuta etmemişti."

Bu tebliğde Mısır Sorunu esnasında Hünkar İskelesi Antlaşması'yla beraber farklı bir yola giren, İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik dış politikası doğrultusunda imparatorluğun

ayakta kalmasını sağlayacak askeri reformlara katkısı, bu amaçla İngiltere'den gönderilen subaylar ve bu subayların doğurduğu Osmanlı ordusunda yabancıların komuta etme yetkisi tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, Mısır sorunu, İngiltere, Osmanlı askeri modernleşmesi, diplomasi, Osmanlı modernleşmesi.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Transnasyonal Bir Aktör Olarak İş Dünyasının Türk Dış Politikası'na Etkileri: TÜSİAD ve MÜSİAD Örnekleri

Merve ÖZDEMİRKIRAN EMBEL
Marmara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

R. Keohane and J. Nye, transnasyonalizmi "hükümetlerin merkezi dış politika organları tarafından kontrol edilemeyen tüm temas, işbirliği ve karşılıklı etkileşimlerin bütünü" olarak tanımlar.[1] 1970'lerin ortasından itibaren transnasyonal yaklaşım ekonomik küreselleşme, çok-uluslu şirketler, toplumsal hareketler, yönetişim ve siyaset, siyasal şiddet, organize suç gibi pek çok konunun analizinin derinleşmesine katkı sağlamıştır. Bu konulara transnasyonal perspektifin belki de en etkin biçimde değerlendirildiği göç ve diaspora çalışmaları alanını eklemekte yarar var. Tüm bu alanlara yaptığı katkılar bir yana, transnasyonalizm devletin yerini tartışmaya açması bakımından uluslararası ilişkiler (Uİ) yazınında dönüştürücü bir etkiye sahiptir. Transnasyonalizmin kuramsal çerçevesi devletin yeri, rolü, sınır aşan aktörleri kontrol edebilme kabiliyeti gibi temel meseleleri tartışırken yeni kavramsal araçlar sunmuştur. 1990'larda Susan Strange'in kitabıyla birlikte çokça tartışılan "devletin gerilemesi" (*retreat of the state*) fikri Uİ'de devletin azalan ve devlet-dışı aktörlerin artan rolünü açıklarken özetleyici bir kavram olarak kullanılmıştır.[2] 1990'larda transnasyonal terimi, sınır aşan ilişkiler ve tekrar eden hareketlerin devlet ya da uluslar olmayan aktörleri yani, bireyler ve bireylerin teşkil ettiği sivil toplum kuruluşları için

---

1 Robert Keohane, Joseph Nye, *Transnational Relations and World Politics*, Cambridge, Harvard University Press, 1972.

2 Susan Strange, *The Retreat of the State: The Diffusion of Power in the World Economy*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996.

kullanılmaya başlanmıştır.[3] Bunun bir sonucu olarak Uİ'de transnasyonal ilişkiler, amacı ya da yönü bakımından devletin ulusal çerçevesinin ötesinde küresel bir alanda gerçekleşen ve devletin kontrolü ya da devletlerin ortaklaşa eylem alanından kaçan ilişkiler olarak tanımlanmıştır.[4]

Mevcut yazında, özellikle de Uİ alanında, transnasyonalizm çerçevesinde yoğun olarak küresel terörizmin ele alındığı transnasyonal güvenlik üzerine odaklanıldığını, bunu yine sıklıkla uluslararası güvenlikle özdeştirilen uluslararası göç olgusunun izlediği görülmektedir. Uİ ile sosyolojinin birbirine yaklaştığı görece disiplinlerarası olarak tanımlanabilecek çalışmalarda ise yine göç konusu ve diaspora çalışmalarının hakimiyetlerini sürdürdükleri anlaşılmaktadır. Öte yandan dini grupların ya da siyasi partilerin de transnasyonal faaliyetlerinin pek çok çalışmaya konu edildiği açıktır. Bu çalışmanın da konusu olan iş dünyası aktörleri ile ilgili araştırmalar da görece az sayıda olmakla birlikte transnasyonalizm literatüründe yerlerini almaktadırlar.[5]

Tüm bu çalışmalarda, özellikle de ulusal ve uluslararası güvenlikle ilişkili konularda transnasyonal aktörlerin yukarıda B. Badie ve M.C. Smouts'un tanımında altı çizildiği gibi devlete koşut, en azından devletin kontrolünden bilinçli olarak ya da doğaları gereği kaçan aktörler olarak tanımlandıkları dikkat çekmektedir. Başka bir ifadeyle transnasyonal aktörler, devlet için tehdit, devlete rakip, devletin alanını daraltma eğiliminde, devletin zayıf olduğu alanlardan yararlanan aktörler olarak anlaşılmaktadır. Ne var ki, transnasyonal aktörle devleti bu denli katı bir şekilde karşı karşıya getirme eğilimi eleştirilmiş ve devletin transnasyonal faaliyetlerle ilişkisi ve bu faaliyetlerdeki yeri ve rolü

---

3 Waltraud Kokot, Khachig Tölölyan, and Carolin Alfonso (eds.), *Diaspora, Identity, Religion: New Directions in Theory and Research*. London, Routledge, 2004.

4 Bertrand Badie, Marie-Claude Smouts, *Le Retournement du monde : Sociologie de la scène internationale*, Paris, Presse des Sciences Politiques & Dalloz, 1995, s. 70.

5 Literatürden örnekler için bkz. Linda Basch, Nina Glick Schiller, and Cristina Szanton Blanc. *Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-States*. Langhorne, PA: Gordon and Breach, 1994, Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy." *Theory, Culture & Society*, Cilt 7, 1990; Peggy Levitt "Transnational Migration: : Taking Stock and Future Directions." *Global Networks* Cilt 1, 2001, s. 195 – 216.

transnasyonalizm literatüründe analiz edilmeye başlanmıştır. D. B. Aksel'in transnasyonalizm çalışmaları açısından bir meydan okuma olarak tanımladığı bu durum alana aslında literatürün Uİ çalışmaları kapsamında ilk ortaya çıktığı dönemde zaten var olan devlet unsurunu geri getirmiştir.[6] Devletin analize dahil edilmesi gereken belirleyici bir aktör haline gelmesi yine göç çalışmalarında belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Uluslararası göç literatüründe gözlenen bu eğilim giderek dış politika alanını ilgilendirmeye başlamış ve transnasyonal aktörlerin devletin faaliyet alanıyla daha sık ve daha çok etkileşime geçmesi transnasyonalizm çalışmalarına aslında niteliği itibariyle tam da devletin başat aktör olduğu dış politikayı dahil etmiştir. N. Özgür Baklacıoğlu'nun dikkat çektiği gibi soydaşlık ve hemşerilik yardımlaşmaları, göçmenlerin para transferleri, yatırımları, sermaye birikimleri, soydaşlık temelli şirket örgütlenmeleri, ülkelerin ulusal toprakları dışında uygulanan seçimler, çoklu vatandaşlık, lobicilik, ulusal sınırların ve ulusal kimliklerin transnasyonal yönde genişlemesi gibi konular dış politikanın alanına girmeye başladı.[7] Böylece transnasyonalizm çalışmaları giderek melez bir alana dönüşmekte ve temelde devletler arası ilişkilere odaklanan yaklaşımla devlet-dışı aktörleri inceleyen alanı birbirine yaklaştırmaktadır. Bu iki alanın kesişim noktaları ikisinden birine saplanılamayacak kadar çoktur. T. Risse Kappen'in ifadesiyle devletler arası dünyanın transnasyonal ilişkilerin kurduğu "toplum dünyası" ile nasıl ilişkiler kurduğunu incelemek çok daha verimli sonuçlar getiren bir çaba haline gelmiştir.[8]

Bu çalışma, transnasyonal alana devletin dahlini analiz ederken konusu olan iş dünyası aktörlerinin devlet ve transnasyonal aktörler

---

6 Damla B. Aksel, "Kins, Distant Workers, Diasporas: Constructing Turkey's Transnational Members Abroad", *Turkish Studies*, Cilt 15, No 2, 2014, s. 197.

7 Nurcan Özgür Baklacıoğlu, "Between Neo-ottomanist Kin Policy in the Balkans and Transnational Kin Economics in the EU", *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, Cilt 14, No 3, 2015, s. 48.

8 Thomas Risse-Kappen, "Introduction", in Thomas Risse-Kappen (ed.), *Bringing Transnational Relations Back In: Non-State Actors, Domestic Structures and International Institutions*, Cambridge, Cambridge University Press, 1995.

arasındaki ilişkiyi açıklamada verimli bir alan sunduğu iddiasındadır. Çalışmada söz konusu verimli alanın devletin başat aktör olduğu dış politika alanı ile devlet dışı, transnasyonal aktörlerin faaliyetlerinin kesişimi incelenmektedir. Türkiye ve Türk Dış Politikası (TDP) özelinde yurt dışında faaliyet gösteren iş adamları, iş adamı örgütleri, şirketler, yurt dışı çalışanlar (yurt dışındaki işçiler, beyaz yakalılar ya da girişimci ve sermayedarlar) kaçınılmaz olarak devletin transnasyonal alana girişinde bir araç ya da "denetlenmesi" ya da "yönlendirilmesi" gereken unsurlar olarak yeniden ele alınmalıdır. Bu çalışma kapsamında Türkiye'nin en eski ve hala ülkenin seküler büyük sermayesini temsil eden iş adamı örgütü Türk Sanayici ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD) ve Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) döneminde hızla güçlenen ve dindar sermayenin temsilcisi olarak bilinen Müstakil İş Adamları Derneği (MÜSİAD) ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: İş dünyası aktörleri, transnasyonal ilişkiler, devlet-dışı aktörler, Türk dış politikası.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Türkiye'nin Diaspora Oluşturma Stratejisi: Liberal Özneler Yaratmak

Şerif Onur BAHÇECİK
ODTÜ
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Uluslararası İlişkiler (Uİ) yazını, hükümet-dışı aktörleri (HDA) devletten bağımsız olan ulus-aşırı aktörler olarak tanımlamaktadır. HDA'lar sıklıkla devletlerin çıkarları ile çatışan aktörler olarak görülür. Bu çalışma, bu varsayımı eleştirel bir perspektiften sorgulayarak Türkiye'nin diaspora oluşturma stratejisine odaklanmaktadır.

Türk hükümetleri, Batılı ülkelerde yaşayan Türkiyeli göçmen topluluklarla uzun yıllardır ilgilenmektedir. Başlarda resmi politikalar göçün ekonomik boyutunu vurgularken 1980'li yıllardan itibaren siyasal ve güvenlik meseleleri öne çıkmıştır. Son yıllarda ise Türkiye diasporasına ekonomik ve siyasal bakışlar aktif yurttaşlık ve insan haklarını sahiplenmeyi cesaretlendirici politikalarla birlikte ilerlemektedir.

Türkiye Dış Politikası (TDP) çalışmaları genel olarak devlet merkezli bir yaklaşımla yapılmaktadır. Uİ'nin küresel eğilimleri çerçevesinde TDP üzerine çalışanlar, devleti merkeze alan aktör yaklaşımlarını benimsemişlerdir. Türkiye'nin diaspora oluşturma stratejisinin incelenmesi hem HDA'lar ile ilgili yazına hem de TDP çalışmalarına farklı bir yaklaşım getirebilir. Çünkü diaspora stratejisi hem bir HDA olarak diasporanın devletten tamamen bağımsız olmadığını göstermekte hem de devlet ile devlet dışı aktörler arasında çizginin silikleşmesine bir örnek teşkil ederek devlet odaklı çalışmaları sorgulamaktadır.

Diaspora oluşturulması ile ilgili ülkemizde siyasal elitler düzeyinde farklı eğilimlerden bahsetmek mümkündür. Bir taraftan özellikle 2005 yılından itibaren daha belirgin hale gelen bir diaspora oluşturma fikri ortaya atılmıştır. Ermeni diasporasının soykırım iddiasını kabul ettirmek için yaptığı etkinliklere yanıt olarak ana muhalefet partisinin o zamanki başkanı Deniz Baykal hükümete Türkiyeli göçmen toplulukların diaspora olarak örgütlenmesi için çağrıda bulunmuştur.[1] Bu çağrı Ermeni diasporası için önemli bir kitlesel etkinlik tarihi olan ve Türkiye dış politikasında rahatsızlık yaratan 24 Nisan sonrası yapılmıştır ki, bu durum da siyasal elitin diaspora stratejisi ile TDP arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Diğer yandan, o zamanki Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu da benzer bir çağrı yaparak diaspora kavramının genelde Türkiye'de olumsuz olarak görüldüğünü ancak Türkiye'nin yurtdışında yaşayan vatandaşlarının da diaspora olduğun söyleyerek kavramın içeriğinin değiştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.[2]

Siyasal elitin Türkiyeli göçmen toplumu harekete geçirme çabasının yanı sıra bir eğilimden daha bahsetmek gerekir. Bu eğilim, ilgili yazında "diasporayı kucaklama" yaklaşımı olarak geçmektedir.[3] Bu eğilim TBMM'de bir inceleme komisyonunun kurulması ile görünür hale gelmiştir.[4] Devlet yetkilileri ve sivil toplum temsilcileri ile yapılan yoğun görüşmelerden sonra komisyon 156 sayfalık raporunu açıklamıştır. Rapor, hükümete ve devlet kurumlarına yönelik pek çok ayrıntılı öneri yapmıştır. Raporun sonuç kısmında vekillerin yaptığı önerilerde[5] öne çıkan hususlardan biri de Türkiyeli göçmenlerin

---

1 "Baykal'dan 'Türk Diasporası' Önerisi," *Hürriyet*, 26 Nisan, 2005, http://www.hurriyet.com.tr/baykaldan-turk-diasporasi-onerisi-314757.

2 Ahmet Davutoğlu, "Dışişleri Bakanı Sn. Ahmet Davutoğlu'nun IV. Büyükelçiler Konferansı Açış Konuşması, 23 Aralık 2011," T.C. Dışişleri Bakanlığı, 23 Aralık, 2011, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sn_-ahmet-davutoglu_nun-iv_-buyukelciler-konferansi-acis-konusmasi_-23-aralik-2011.tr.mfa.

3 Alan Gamlen, "Diaspora Institutions and Diaspora Governance," *International Migration Review* 48 (September 1, 2014): 180–217, https://doi.org/10.1111/imre.12136.

4 TBMM, "Yurtdışında Yaşayan Vatandaşlarımızın Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu," 17 Aralık, 2003, https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss335.pdf.

5 TBMM, 146–47.

yaşadıkları ülkelerin vatandaşlıklarını edinmeleri ve sorunlarının çözümü için siyasal hayata katılmalarına yapılan vurgudur. Devlet yetkilileri ile yapılan pek çok görüşme sonucunda, sorunların giderilmesi için yapılan önerilerin muhatabının aslında göçmenlerin yaşadıkları ülkeler olduğu fikri öne çıkmaktadır.

Bu önerilere bakıldığında raporun liberal bir yaklaşımı olduğunu söylemek de mümkündür. Göçmenlerin sorunlarından bahsedilirken bir hak dili benimsenmiştir. Göçmenlerin AB ülkelerindeki "doğal haklarının" önemine vurgu yapılmaktadır. Türkiye'nin çaba göstermesinin yanı sıra göçmenlerin de haklarına sahip çıkması gerektiği söylenerek diaspora liberal bir özne olarak kurgulanmaktadır. Ayrıca bu faaliyetlerin koordinasyonu için bir devlet kurumu gerektiği ifade edilmektedir.

Bu önerilere yanıt veren kurum 5978 sayılı kanunla Nisan 2010'da kurulmuştur. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'nın (YTB) görevleri diaspora ile sınırlı değildir ancak temel odaklarından biri diasporadır. Yasanın 8. maddesine göre YTB'nin temel görevlerinden biri Türk vatandaşlarının yaşadıkları ülkedeki toplumsal hayata katılımını sağlamak ve farkındalık çalışmaları yapmaktır. YTB'ye göre diaspora yaşadığı ülkelerdeki yasal haklarından sonuna kadar faydalanmalıdır. Bu şekilde YTB'ye hak savunuculuğu ve koruma benzeri ulus-aşırı görevler verilmiştir.

Bu örneklerden de anlaşılabileceği gibi Türkiye dış politikası aktörleri çeşitli yöntemlerle bir ulus-aşırı aktör olarak Türkiye diasporası yaratmaya çalışmaktadırlar. Burada yaklaşım insan hakları odaklı, hakların kullanımını cesaretlendiren bir yaklaşımdır. Bu açıdan devletin hem bir aktör yaratmaya çalıştığı hem de bu aktörün haklarına sahip çıkan liberal bir özne olarak tasavvur edildiğini söylemek mümkündür. Bu iddianın TDP içinde insan haklarının nasıl anlaşıldığı ile de ilgili çıkarımlar yapmaya imkân verdiği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, diaspora, liberal özne.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Suriye İç Savaşı'nda Türkiye ve Suriye Türkmenleri: Gönülsüz Akraba Devlet'ten Aktif Akraba Devlet'e Dönüşüme Eleştirel Bir Bakış

Radiye Funda KARADENİZ
Gaziantep Üniversitesi
İslahiye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İktisat Bölümü

ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgali ile başlayan ve 2011 Arap Ayaklanmaları ile devam eden dönemde Orta Doğu'nun değişen siyasi düzeninde devlet-dışı aktörler önemli birer aktör haline gelmiştir. Gregory Gause, Orta Doğu'nun dönüşmekte olan bu düzenini 'yeni Orta Doğu Soğuk Savaşı' olarak nitelendirmektedir.[1] Bu savaşta sadece büyük güçler, İran ve Suudi Arabistan'ın başını çektiği bölgesel devletler değil, aynı zamanda devlet-dışı aktörler de Orta Doğu siyasetini etkileyecek önemli birer aktöre dönüşmüşlerdir. Özellikle bölgesel devletlerle etnik, ideolojik veya siyasi bağlantılara sahip devlet-dışı aktörler düzenin oyuncuları açısından önemli bir güç kaynağı haline gelmişlerdir. Bu bağlamda Suriye ve Irak'ta yaşayan Türkmenler de hem siyasi hem de askeri çabalarını artırarak dönüşen düzende söz sahibi olmak üzere harekete geçmiş ve akraba devlet olarak destek almak üzere yüzlerini Türkiye'ye dönmüşlerdir.

Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana Ankara, komşularında yaşayan Türk kökenli azınlık gruplarına yönelik oldukça ihtiyatlı bir dış politika izlemiştir. Sınırlarının öte tarafında yaşayan Osmanlı bakiyesi topluluklar ile ilişkilerini dış politika öncelikleri ve prensipleri belirlemiştir. Paylaşılan etnik kimlik, onların yaşadıkları sorunlar

---

1 F.Gregory Gause III, "Beyond Sectarianism: The New Middle East Cold War", *Brookings Doha Center Analysis Paper*, Number 11, July 2014.

karşısında akraba devlet rolünü üstlenerek harekete geçmek üzere motivasyon sağlarken, izleyeceği politikaların çerçevesini, komşularının "toprak bütünlüğüne saygı" ve "iç işlerine karışmama" gibi iki temel dış politika prensibi belirlemiştir.[2] Bu ihtiyatlı politika bazı durumlarda Türkiye'nin kendi güvenlik ve dış politika öncelikleri neticesinde "dış Türkleri" unutmayı gerektirmiştir.

Türkiye'nin izlediği politikanın genel hatları şu şekilde özetlenebilir: Azınlıkların vatandaşı oldukları ülkelerde hak ve özgürlüklerini koruyarak yaşamalarına tek taraflı müdahaleden kaçınarak destek olmak ce mümkün olduğu kadar Türkiye'ye göç etmelerini engelleyerek yaşadıkları ülke ve Türkiye arasında "barış köprüsü" olarak ikili ilişkilerin gelişmesine katkı sağlamak üzere hareket etmelerini sağlamak. Türkiye'nin "dış Türkler" ile hiç ilgilenmediği görüşünün aksine söz konusu politikaları takip edebilmek için çeşitli dış politika araçları kullanmış ve azınlık gruplarının ikili ilişkilerinde sorun haline gelmesini engellemek üzere onları "kontrol" altında tutmuştur. Ancak Arap Ayaklanmaları sonrası Ankara'nın akraba devlet politikaları ihtiyatlı zeminden açıkça askeri boyutta desteği de içine alan aktif bir politikaya dönüşmeye başlamıştır.

Akademik yazında Orta Doğu'nun değişen düzeninde ortaya çıkan yeni devlet-dışı aktörler ve Türkiye'nin Arap Ayaklanmaları sonrası Orta Doğu politikası ve özelde ise Suriye politikaları üzerine oldukça kapsamlı çalışmalar mevcuttur. Bu çalışma ise üzerinde görece az çalışılmış Suriye Türkmenleri'ne ve Türkiye'nin dönüşen akraba devlet politikasına odaklanarak Suriye iç savaşında akraba devlet olarak Türkiye'nin Suriyeli Türkmenlerin 'devlet-dışı aktörleşme' sürecindeki rolünü analiz edecektir. Çalışmanın temel soruları şunlardır: "2011 yılına dek hatırlanmayan Suriye Türkmenleri için Türkiye akraba devlet rolünü neden üstlenmiştir?" ve "İç savaş sürecinde bu rolü üstlenirken hangi araçları kullanmıştır?" Çalışma, kimlik temelli bir bakış açısı ile etnik

---

2 Türkiye'nin Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren Irak, Bulgaristan ve Yunanistan'da yaşayan dış azınlık grupları ile ilişkilerinin detaylı bir analizi için bakınız: Radiye Funda Karadeniz, "Türk Dış Politikası'nda 'Dış Türkler': Karşılaştırmalı Teorik Bir Çalışma", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

bağ vurgusu üzerinden Ankara ve Suriye Türkmenleri ile ilişkisini ele alan argümanların aksine, Kürt sorununun ve bölgesel dış politika kaygılarının Türkiye'nin Suriye Türkmenleri'ni siyasi ve askeri açıdan desteklemesi için temel motivasyon oluşturduğunu ve böylece dış politikada Suriyeli Türkmenler'in araçsallaştırıldığını ileri sürecektir. İstanbul ve Gaziantep'te iç savaş sırasında siyasi süreçlerde aktif rol alan Suriyeli Türkmenlerle gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlardan faydalanan çalışma Zeytin Dalı Operasyonu'na kadar olan süreci değerlendirecektir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye dış politikası, Suriye Türkmenleri, akraba devlet politikaları, ulus-aşırı etnik bağ.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Türkiye'nin Ortadoğu Politikasının Ulus-Ötesi Dinamiklerini Anlamak: İnsaniyetçilik ve İnsani Yardım Örgütleri Üzerine Bir İnceleme

Gonca OĞUZ GÖK
Marmara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Uluslararası İlişkiler disiplininde İngiliz Okulu ekolünün önde gelen isimlerinden biri olan Hedley Bull'un ortaçağ dönemi siyasetini tanımlamak için kullandığı "çoklu aidiyetler ve iç içe geçmiş otoriteler" benzetmesi, 2000'li yıllarda Orta Doğu siyasetinin de genel görünümünü ortaya koymaktadır. Nitekim bölge siyasetinde özellikle 2000'li yıllarda devlet egemenliği kavramının, devlet-dışı aktörlerin artan rolü ile yeni bir görünüm kazandığı söylenebilir. İnsaniyetçilik bu dönüşümün en iyi şekilde analiz edilebileceği alanlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, ulus-ötesi dinamiklerle hareket eden insani yardım örgütleri, Soğuk Savaş sonrası dönemde artan kurumsallaşmaları ve profesyonelleşmeleri ile dikkat çekmektedir. İnsani yardım örgütlerinin artan şekilde "insan hakları", "insani diplomasi" gibi siyasi kavramlara referans göstermeleri bazı akademisyenler tarafından bu aktörlerin tarafsızlıklarını kaybettikleri bir "siyasileşme" süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu yeni dönüşümle birlikte insani yardım örgütleri kimi zaman devletlerle ortak ajandalara sahip olabilmekte, kimi zaman da devletlerin politikalarına meydan okuyabilmektedirler.

Bu çalışmada Türkiye'nin 2000'li yıllarda Orta Doğu'ya yönelik politikasında insaniyetçilik anlayışı ve dış politika sürecinde ulus-ötesi insani yardım örgütlerinin rolünün analiz edilmesi hedeflenmektedir. Türkiye'nin 2000'li yıllarda sıklıkla başvurduğu "insaniyetçilik" söylemi genellikle Afrika kıtası bağlamında ele alınmaktadır. Bununda birlikte, 2010 Mavi Marmara krizi ve 2011 sonrası Suriye krizi gibi gelişmeler,

insaniyetçilik söyleminin yoğun şekilde yer aldığı, devlet-sivil toplum ilişkisinin daha da bulanıklaştığı vakalar olmuştur. Buradan hareketle çalışma kapsamında, insani yardım alanında faaliyet gösteren IHH gibi örgütlerin, Türkiye'nin Ortadoğu politikasında devlet ile nasıl bir etkileşim içerisinde oldukları sorusunun ele alınması amaçlanmaktadır. Bu çerçevede, uluslararası düzlemde insaniyetçilik alanındaki dönüşümün, Türkiye vakasının incelenmesi yoluyla daha iyi anlamlandırılması da hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnsaniyetçilik, egemenlik, devlet-dışı aktörler.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

2000'li Yıllarda Çin'in Güneydoğu Asya Ülkelerine Yönelik Dış Politikası

Canan TAŞCI
KTO Karatay Üniversitesi
Yabancı Diller Yüksekokulu Hazırlık Eğitimi Bölümü

Soğuk Savaş'ın sona ermesi küresel siyasette dengelerin bozulmasına sebep olmuştur. Bu bozulmadan etkilenen bölgelerin başında Asya Pasifik gelmektedir. Söz konusu bölgeden Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin varlığının çekilmesi ile Çin Halk Cumhuriyeti gibi bölge devletleri için bölgeye yönelik yeni politikalar üretme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Değişen güç dengesinin yeni kurucuları arasında yer alan Çin, uluslararası siyasette etkili aktörlerden biridir. Söz konusu yeni dönemde güç dengesinin kurulumu sürecinde "arka bahçesi" olarak gördüğü sınır komşularını da içeren Güneydoğu Asya ülkelerine daha fazla önem atfetmiştir. SSCB'nin boşluğunu doldurmak amacını güden diğer bir devlet olan Amerika Birleşik Devletleri'ni bölgeden uzaklaştırmak için, Çin dış ilişkilerde daha yapıcı rol oynama misyonu edinmiştir. Bölgedeki ilişkilerini ekonomik ortaklık zeminine oturtarak kurumsal işbirliğini öncelemiştir. Bu noktada, kendi gücünü pekiştirme adına ekonomik işbirliği platformlarını desteklemekle kalmayıp bölgedeki örgütlere de üye olarak barışçıl ve yapıcı bir politika izlemiştir.

Kronolojik açıdan ele alındığında, 1949 yılında kanlı bir devrim ile egemenlik kazanan Çin, dış politika yapım sürecinde birbirine uyumlu ve ardışık kalkınma projeleri ile değişim ve dönüşümü sağlamıştır. Bu noktada, değişimin temelleri 1980'li yılların başında tarım, sanayi, ordu, bilim ve teknolojiyi içeren "dörtlü modernleşme" projesine dayanmaktadır. 1989 yılına kadar Batı tarzı liberal ekonomiye uzak duran Çin, öncelikle iç dinamiklerini güçlendirme yoluna gitmiştir. Bu süre boyunca diğer devletlerle olan ilişkilerinde fazla öne çıkmamış ve

düşük profil sergilemiştir. Sonraki adım olarak içinde bulunduğu bölgedeki güç boşluğunu doldurmak adına iç piyasasındaki ucuz emek gücünü başarılı bir sermayeye dönüştürerek ekonomik varlığını sınır ötesine taşıma amacı gütmüştür. Bu yolla Çin, ekonomik gücü ile yükselmiş ve dış politikasını bu güç çerçevesinde şekillendirme yoluna gitmiştir. Özellikle Deng Şiaopin'in (1978-1989) *de facto* devlet başkanlığı döneminde başlayan ekonomik dışa açılım ile diğer devletlerle ekonomik ve diplomatik ağlar kurularak ilişkiler daha etkin hâl almaya başlamıştır. Devlet olarak başarılı yükselişi ile Çin, yatırım ağını genişleterek dış politika uygulamalarında daha aktif rol almaya başlamış ve her türlü ikili veya çok-taraflı devlet ilişkilerinde baskın taraf olma gayreti göstermiştir. Özellikle komşu ülkelerine yatırım ve yardımlarını arttırarak ikili ilişkilerinde asimetrik güç dengesi oluşturmuş ve böylelikle kendine olan bağımlılığı arttırmıştır. Güneydoğu Asya ülkeleriyle de ilişkilerinde bu asimetrik güç olma avantajından faydalanmıştır.

Öte yandan, artan ekonomik gücüne paralel olarak Çin, tarihsel açıdan bakıldığında, içinde bulunduğu coğrafyadaki güvensizlik hissinden dolayı klasik devlet anlayışı ile askeri harcamalarını da belli seviyede tutmayı tercih etmiştir. Ancak bu tercih yakın çevresindeki komşu ülkeler için tehdit algısı oluşturmuştur. Çin tam aksine bu algıyı değiştirmek için çabalamış ve bunu fırsat olarak göstermeye çalışmıştır. 9/11 olayları ile ABD de Asya-Pasifik bölgesindeki varlığını Ortadoğu'ya kaydırınca Çin bu bölgede göreceli olarak parlayan yıldız hâlini almıştır.

Çin'i küresel aktör haline getiren ekonomik gücünün dış politikasında yarattığı değişimi ele almak gerekirse, yakın çevresinde kendi çıkarlarını korumaya uygun bir atmosfer yaratma, ikili ve çok-taraflı ilişkiler vasıtasıyla barışçıl kalkınmayı destekleme ve aktif dış politika uygulama alanı oluşturma eğilimi ön plana çıkmaktadır. Güneydoğu Asya'nın yeni hamisi, etrafında istikrarlı bir ortam yaratma isteğini gerçekleştirmek için komşu devletlerle ilişkilerini sorunsuz yürütme çabası içindedir. Bu perspektiften bakıldığında, söz konusu ekonomik devin karşılıklı bağımlılık yaratarak ve bölgesel örgütlenmeler yoluyla Filipinler, Malezya, Myanmar, Vietnam ve Endonezya gibi önemli Güneydoğu Asya ülkeleriyle işbirliği kurma yoluna gitmesi

değişimi kanıtlar nitelikte olup, kurduğu ekonomik ilişkiler vasıtasıyla da kazancını maksimum seviyede tutmayı amaçlaması bir noktaya kadar başarılı olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada, öncelikle Çin'in dış politikasındaki değişim ele alınacak ve söz konusu değişimin Çin'in devletlerarası sistemdeki statüsüne olan etkisi ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu noktada, 1990 sonrasından günümüze Çin dış politikasındaki başkalaşım çerçevesinde, Güneydoğu Asya ülkeleriyle olan ilişkileri liberalizm teorisi ışığında değerlendirilerek, Çin'in söz konusu bölge ülkeleri ve örgütlerine olan yaklaşımı incelenecektir. Ayrıca söz konusu çalışmada, Çin'in yükselen güç olarak periferisi için bir tehdit mi yoksa güvenli liman mı olduğu tartışması ele alınacak ve Çin'in ılımlı politikadan aktif politikaya doğru kaymasının arka planı ekonomik ilişkileri bağlamında analiz edilecektir. Zira, yönetim geleneğini liberal uluslararası sistemle uyumlu hale getiren Çin, Güneydoğu Asya bölgesinde vazgeçilmez bir müttefik hâlini gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Güneydoğu Asya, Çin Halk Cumhuriyeti, ekonomik iş birliği, karşılıklı bağımlılık, aktif dış politika.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Dış Politika Analizinde Yumuşak Güç-Keskin Güç Karşılaştırması: Çin Örneği

Tolga BİLENER
Galatasaray Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Orta ölçekli güç (*Middle Power*) kavramının tanımlanmasına yönelik farklı yaklaşımlardan biri olan davranışsal modelin geliştirilmesi yönünde en önemli adımı atan Andrew F. Cooper, Richard A. Higgott ve Kim Richard Nossal, 1993 yılında yayımladıkları "*Relocating Middle Powers: Australia and Canada in a Changing World Order*" başlıklı kitaplarıyla atmıştır. Orta ölçekli güçlerin sahip oldukları davranış özelliklerini ortaya koymuşlar ve dış politikada bu davranış özelliklerini gösteren aktörlerin orta ölçekli güç olarak tanımlanabileceklerini vurgulamışlardır. Cooper, Higgott ve Nossal, orta ölçekli güçlerin davranış özelliklerini şu şekilde ifade etmişlerdir: (1) Normatif dış politikalarının temeli olarak "hayırlı uluslararası vatandaşlık" *(good international citizenship*) politikası izlerler; (2) küresel sorunların çözümü için çok-taraflı anlaşmalar peşinde koşarlar; (3) küresel meselelerdeki istikrarsızlığı hafifletmek için kriz yönetimi inisiyatifini üstlenirler (Cooper, Higgott ve Nossal, 1993). Orta ölçekli güçler bu amaçları gerçekleştirmek için, (1) diplomatik kaynaklarını belirli rejimlere odaklamak niyetiyle "niş bir diplomasi" benimserler, (2) maddi kaynaklar konusundaki sınırlılıklarını gidermek için entelektüel ve girişimci liderlik rolü oynarlar, (3) hemfikir oldukları diğer devletlerle koalisyon inşa ederler (Cooper, Higgott ve Nossal, 1993). Bu davranışsal model, yani orta ölçekli güçlerin uluslararası alanda sergiledikleri davranışlar esas alınarak tanımlanabileceği argümanı, devlet-dışı aktörlerin de bu çerçevede değerlendirilebilmesine olanak sağlamaktadır.

Bu açıdan hükümetlerarası ve ulusüstü öğeleri bünyesinde barındıran ve çok boyutlu bir dış politika geliştirmiş, şahsına münhasır bir uluslararası aktör olan Avrupa Birliği'nin de (AB) bu ölçütler açısından bir orta ölçekli güç özelliği gösterip göstermediğini değerlendirebilmek mümkündür. Bu bildirinin amacı, Cooper, Higgott ve Nossal tarafından ortaya konan davranışsal model çerçevesinde AB'nin orta ölçekli bir güç olarak tanımlanıp tanımlanamayacağı sorusuna cevap aramaktır.

AB'nin gerek resmi dokümanlarında gerekse resmi temsilcilerinin söylemlerinde sıklıkla vurgulanan Birliğin dünyayı daha iyi bir yer haline getirmeye yönelik bir sorumluluğa sahip olduğu söylemi, orta ölçekli güçlerin temel özelliklerinden biri olan hayırlı uluslararası vatandaşlık özelliği ile uyum göstermektedir. Özellikle, "Hayır için Bir Güç" (*force for good*) olarak küresel ortak hayır için çalışması gerektiği, yani dünyayı sadece kendi vatandaşları için değil herkes için daha iyi bir yer haline getirme sorumluluğuna yapılan vurgu, Birliğin hayırlı uluslararası vatandaşlığı merkeze alan bir dış politika söylemi geliştirdiğini göstermektedir.

Başta 2003 tarihli Avrupa Güvenlik Stratejisi ve 2016 tarihli Küresel Strateji dokümanları olmak üzere birçok belgede ve resmî temsilcilerinin açıklamalarında altı çizildiği üzere, hukuk kurallarına dayanan etkin çok-taraflı küresel bir sistemin kurulmasının Birliğin temel çıkarı ve dış politika gayesi olduğu vurgusu, orta ölçekli güçlerin ikinci ayırt edici özelliği olan çok-taraflılığa verilen önem ile uyum göstermektedir. Birlik, etkin çok taraflılığa dayanan hukuk temelli küresel sistemi kendi güvenlik ve refahının güvencesi olarak tanımlarken, başta Birleşmiş Milletler (BM) olmak üzere çok-taraflı örgütlerin ve çok-taraflı rejimlerin daha etkin bir şekilde çalışması konusunda bir taahhüt altına girmiştir. AB'nin çok-taraflılığa yaptığı vurgu, BM başta olmak üzere çok-taraflı uluslararası kurumların etkin çalışmasına destek olmanın yanında küresel sorunların çözümünde Birlik ile hemfikir olan devletler, uluslararası, bölgesel ve küresel örgütlerle yakın işbirliği ve ortaklıklar oluşturulmasını da ifade etmektedir.

Birliğin, özellikle Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası kapsamında geliştirmiş olduğu sivil ve askeri kriz yönetimi kapasitesi ve bu çerçevede Balkanlar, Afrika, Kafkaslar, Orta Doğu gibi dünyanın

değişik bölgelerindeki istikrarsızlıkları hafifletmek amacıyla bugüne kadar yürütmüş olduğu sivil ve askeri kriz yönetimi operasyonları, orta ölçekli güçlerin üçüncü tanımlayıcı özelliği olan uluslararası istikrarsızlıkları hafifletmek için kriz yönetimine verdikleri önem ile uyum göstermektedir.

Birliğin, askeri ve stratejik konulara göre daha avantajlı olduğu ekonomik, ticari, insani ve çevre ile ilgili konulara verdiği önem ise orta ölçekli güçlerin dış politikalarını takip ederken maddi ve diplomatik anlamda sınırlılıklarını göz önüne alarak uluslararası etkilerini arttırmalarına olanak sağlayacak alanlara odaklanarak niş bir diplomasi takip etmeleri ile uyum göstermektedir. Birlik, kurulduğu dönemden bu yana askeri ve savunma gibi konuları NATO çerçevesinde ele alarak sınırlı kaynaklarını ekonomik bütünleşmeye yönlendirmiştir. Uluslararası alanda da çok taraflı bir ticari sistem kurulması, küresel anlamda yoksullukla mücadeleye yönelik kalkınma yardımı politikaları geliştirilmesi, küresel iklim değişikliği ile mücadele, insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve iyi yönetişim gibi Birliğin kurucu değerlerinin küresel anlamda yaygınlaştırılması gibi alanlara odaklanan bir niş diplomasi benimsemiştir.

Cooper, Higgott ve Nossal tarafından ortaya konan bu davranışsal modelin son özelliği olan orta ölçekli güçlerin çok taraflı ortamlarda müzakereler sonucu ulaşılacak sonuçları şekillendirmek amacıyla politika yapımı konusunda yaratıcı fikirler geliştirerek gösterdiği entelektüel liderlik ve girişimci liderlik rollerini üstlenmelerine örnek olarak, AB'nin küresel iklim değişikliği ile mücadele konusunda yürütülen çok taraflı müzakerelerde göstermiş olduğu liderliği gösterebiliriz. AB, iklim değişikliği ile mücadele konusunda sera gazlarının salınımının azaltmasına yönelik olarak çok-taraflı bir çerçevede herkes için bağlayıcı, hukuka dayanan, adil ve evrensel bir iklim antlaşması imzalanabilmesi için aktif bir çaba göstermiştir. AB, özellikle 2015 yılında imzalanan Paris İklim Antlaşması'na giden süreçte gerek entelektüel gerekse girişimci liderliği başarılı bir şekilde uygulamıştır.

Sonuç olarak, bu bildiri, AB'nin, dış politika amaçları, ilkeleri ve davranışları göz önüne alındığında Cooper, Higgott ve Nossal tarafından

ortaya konan davranışsal model ışığında orta ölçekli bir güç olarak tanımlanabileceğini ileri sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, orta ölçekli güç, davranışsal model, çok taraflılık, hayırlı uluslararası vatandaşlık.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Ulus-Altı Aktörlerin Dış Politika Davranışlarını Açıklamaya Yönelik Alternatif Bir Kavram: Paradiplomasi

Seven ERDOĞAN
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Uluslararası politikayı anlamak üzere geliştirilen teorik yaklaşım ve kavramlar uzunca bir süre devleti odak noktaları olarak kabul etmişlerdir. Son dönemlerde devletlerin uluslararası siyasi sistemin temel belirleyicisi olma güçlerinde ve sistem üzerindeki kontrollerinde aşınmalar yaşanmıştır. 20. yüzyılda hızla artan küreselleşme ve bölgeselleşme eğilimlerinin birbiriyle etkileşimi ve teknolojik gelişmelerin sunduğu gelişmiş imkânların yaygın olarak kullanımı ile belirgin hale gelen bu süreç, şimdilerde daha da hız kazanarak devam etmektedir. Dolayısıyla devlet-dışı aktörlerin davranış ve tutumları dikkate alınmaksızın, günümüzde uluslararası politik sistemin özelliklerini ve sistemde meydana gelen gelişmeleri tam anlamıyla anlamak mümkün değildir. Çünkü devlet-dışı aktörler artık merkezi düzeyde izlenen politikalara etki etmenin ötesinde, kendileri politika tasarlayan ve uygulayan aktörler haline gelmişlerdir.

Devletlerin uluslararası politikadaki güçlerinde azalmaya sebep olan faktörlerden birisi de devlet-dışındaki aktörlerin uluslararası politikaya daha fazla katılır hale gelmeleri olmuştur. Bu çalışma kapsamında söz konusu devlet-dışı aktörlerden ulus-altı aktörlere ve bu aktörlerce yürütülen ve paradiplomasi olarak adlandırılan diplomasi faaliyetlerine odaklanılacaktır. Zira devletlerin uluslararası politik sistem üzerindeki azalan kontrolleri kaynaklı ortaya çıkan güç boşluğunun önemli bir kısmı, bu alanda faaliyet göstermeye hevesli ulus-altı aktörlerce doldurulmuştur. Yerel ve uluslararası ayrımının aşındığı bu süreç, devletlerin uluslararası sistemdeki ayrıcalıklı konumu açısından

meydan okumalar ortaya çıkartarak ulus-altı aktörlere daha fazla hareket alanı açmıştır. Devletlerin ekonomi, politika ve kültürel konulardaki hâkimiyetleri giderek azalmış ve devletler birbirinden ayıran sınırlar giderek daha az anlamlı hale gelmiştir. Diğer taraftan dünyanın her yerinde istisnasız olarak gerçekleşen bu sürecin, her yerde aynı derecede etkili olduğundan bahsetmek de güçtür. Bu dönemde belirgin hale gelen gelişmelerden bir diğeri ise siyasete ilişkin tartışmalarda kimliğe dair konuların giderek daha fazla gündeme gelmesidir. Zira devletlere kıyasla daha homojen bir yapıda olan ulus-altı aktörler de paradiplomatik faaliyetleri, kendilerine özgü kimlik, kültür, dil vb. ile birlikte yürütmektedir.

Devlet-dışı aktörlerin uluslararası politik sisteme dâhil olmaları neticesinde, eskiden oldukça kullanışlı olan bazı teori ve kavramlar da açıklama gücünü önemli ölçüde kaybetmişlerdir. Eski teori ve kavramların gözden geçirilmesi neticesinde, post, neo, ya da yeni ön eki ile başlayan çok sayıda teori ve kavram varlık kazanmıştır. Eski kavramların yeni gelişmeleri açıklama konusundaki eksiklikleri, aynı zamanda yeni teorik yaklaşımlar ve kavramsal çerçevelerin geliştirilmesine de vesile olmuştur. Bunun sonucunda, devlet-dışı aktörlerin uluslararası politik sisteme dâhil olmaları, gözle görülür bir teorik ve kavramsal zenginlik ortaya çıkarmıştır.

Daha önce de ifade edildiği üzere, bu çalışmada uluslararası politik sisteme etki eden devlet-dışı aktörlerden biri konumundaki ulus-altı aktörler dış politika davranışlarını ifade etmek üzere kullanılan ve uluslararası politikayı anlamaya yönelik geliştirilen yeni kavramlardan birisi olan paradiplomasi kavramı üzerinde durulacaktır. Paradiplomasi, merkezi hükümetlerin diplomasi alanındaki öncelikli konumlarını ve merkezi hükümetler tarafından belirlenen hedef ve önceliklerin ulus-altı aktörlere kıyasla hiyerarşik açıdan daha üstün olduğunu inkâr eden bir kavram olarak düşünülmemelidir. Bu anlamda paradiplomasi, esasında ulus-altı aktörlerin artan diplomatik faaliyetlerini açıklayarak literatürde var olan bir boşluğu dolduran tamamlayıcı bir kavram olarak görülebilir.

Paradiplomasinin uluslararası ilişkiler çalışmalarına dahil olması 1980'lerde gerçekleştirilen karşılaştırmalı siyaset ve özellikle de yeni federalizme dair çalışmalarla olmuştur. Paradiplomasiye dair

çalışmaların önemli bir kısmı ulus-altı aktörlerin yoğun paradiplomatik faaliyetler içinde oldukları Avrupa ve Kuzey Amerika örneklerine odaklanmıştır. Paradiplomasi kavramıyla birlikte uluslararası ilişkilerin yürütüldüğü alanda da bir genişleme yaşanmıştır. Kavramın Türkçe literatürde henüz kendisine çok fazla bir yer edinemediği gözlenmiştir. Bundan dolayı çalışmanın, paradiplomasi kavramını kullanarak bundan sonraki süreçte gerçekleştirilecek çalışmalara katkı sağlaması beklenmektedir. Çalışmada öncelikle paradiplomasi kavramının ortaya çıkışı ve nasıl anlamlandırıldığı ele alınmaktadır. Ardından paradiplomatik davranışlar sergileyen aktörler tanımlanarak, paradiplomatik faaliyetlerde bulunan bu aktörler tarafından hangi araçların kullanılmakta olduğu, söz konusu aktörlerin ne tür motivasyonlara veya amaçlara sahip olduğu ve devletlerin paradiplomatik faaliyetler yürüten ulus-altı aktörlere yönelik tepkileri incelenmiştir. Bu bölümde dünya üzerindeki farklı örnekler de dikkate alınmıştır. Çalışmanın son bölümünde paradiplomatik faaliyetlerin etkinliği üzerinde durularak kavramın uluslararası politik sisteme dair çalışmalardaki yerine dair bir değerlendirme sunulmuştur.

Ulus-altı aktörlerin dış politika davranışında bulunmalarına imkân sağlayan ve bu davranışın sınırlarını belirleyen en önemli faktörün, bu aktörlerin bu konuda sahip oldukları yetki olduğu görülmüştür. Bu yetki çoğunlukla kısıtlı olduğundan ulus-altı aktörler tarafından yürütülen paradiplomatik faaliyetler, merkezi diplomasiye kıyasla daha dar kapsamlı ve spesifik olma özelliği taşımaktadır. Yetki dışında, maddi imkânlar, insan kaynağı ve ne kadar güçlü bir çıkar tanımlamasına sahip olunduğu gibi unsurlar da ulus-altı aktörlerin paradiplomatik faaliyet yürütme kapasiteleri açısından belirleyici konumdadır. Ulus-altı aktörlerin paradiplomatik faaliyetleri resmi olabileceği gibi gayri resmi de olabilmektedir. Bazı durumlarda ulus-altı aktörler kalıcı ilişkiler inşa ederken, bazı durumlarda sadece geçici nitelikte bağlantılar kurmaktadır. Ulus-altı aktörlerin ilişki kurduğu taraflar kamu ya da özel kurum ve kuruluşlar olabilmektedir. Çoğunlukla ekonomik ve sosyal konuların ele alındığı ulus-altı paradiplomatik faaliyetlerde siyasi konular da gündeme gelebilmektedir. Paradiplomatik faaliyetler, merkezi hükümet tarafından izlenen dış politika ile uyumlu olmak zorunda değildir. Bunun belirleyicisi ulus-altı aktörlerin nasıl bir çıkar tanımlamasına sahip olduklarıdır. Dolayısıyla ulus-altı aktörler paradiplomatik faaliyetler

yürütürken merkezi yönetimle iş birliği veya çatışma halinde olabilmektedir. Çoğunlukla kendi bünyelerinde paradiplomatik faaliyetleri yürütmek üzere bir birime sahip olan ulus-altı aktörler, aynı zamanda ilişki içinde bulunulan ülkelerde temsilciliklere de sahip olabilmektedir.

Bilindiği üzere insanoğlunun yüzyıllardan beri erişmeye çalıştığı temel hedeflerden biri de dünya üzerinde barışı hâkim kılmaktır. Sayısız çatışma ve gerilimin eş zamanlı olarak yaşanmakta olduğu mevcut dönemde de insanoğlu barışa hasret kalmıştır. Uzun süredir uluslararası politik sistemin başat aktörü konumundaki devletlerin, sistemde barışın garanti altına alınmasını sağlamakta çoğunlukla aciz kaldıkları gözlenmektedir. Bu tespitten hareketle, ulus-altı aktörler de dâhil olmak üzere devlet-dışı aktörlerin güç kazanması devletlerin egemen olduğu dünyada sağlanamayan güvenlik ve barışın garanti altına alınması noktasında yeni umutların yeşermesini beraberinde getirebilir. Bu büyük umuttan hareketle de paradiplomasi de dâhil olmak üzere devlet-dışı aktörlere odaklanan teori ve kavramların daha iyi anlaşılmasına ihtiyaç vardır.

Anahtar Kelimeler: Paradiplomasi, ulus-altı aktörler, devlet, dış politika.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Post-Vestfalyan Dönemde Diplomasi: Avrupa Birliği Örneği

Ebru OĞURLU
Lefke Avrupa Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

1618-1648 yılları arasında yapılan Otuz Yıl Savaşları'nı sona erdiren Vestfalya Barış Antlaşması ile başlayan Vestfalyan dönem, modern anlamda uluslararası ilişkilerin başladığı, uluslararası sistemin kurulduğu ve kurulan bu yeni sistemin merkezinde aktör olarak egemen devletlerin yer aldığı bir dönemi temsil etmektedir. Ulusal egemenliği elinde tutan devletlerin, başat aktörler olarak, tüm sistemi ve sistemsel ilişkileri etkilediği ve belirlediği bu dönem 1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin hukuken dağılması neticesinde Soğuk Savaş'ın ve iki kutuplu dünya sisteminin sona ermesi ile ciddi bir dönüşüm geçirmiştir. Post-Vestfalyan dönem olarak da adlandırılan bu yeni dönem uluslararası ilişkilerin doğasının, uluslararası sistemin yapısının ve sistem dinamiklerinin ciddi olarak değiştiği ve dönüştüğü yeni bir süreci başlatmıştır. Uluslararası sistemde devlet dışında farklı aktörlerin varlıklarını ve görünürlüklerini hissettirdiği bu dönem, "1648'de başlayan, farklı biçimler alsa da öz olarak değişmeyen ve hegemonik konumunu yeniden üretme kapasitesine sahip modern ilişkilerin ve bu ilişkilere söylemsel anlamlılık kazandıran 'devlet merkezci' ideolojinin bitişini" de beraberinde getirmiştir.[1] Devlet-dışı aktörlerin rolünü ve etkisini artırdığı yeni dönemde çok-aktörlü bir yapıya bürünen uluslararası sistemde ulusal egemenlikler ciddi anlamda sorgulanmaya başlamış ve devletler egemenliklerini ulus-altı ve uluslar-üstü yapılanmaları kapsayan başka aktörlerle paylaşmak durumunda kalmıştır. Bu paylaşım neticesinde devletlerin tekelinde olan bazı

1 Fuat Keyman, "Globalleşme, Uluslararası İlişkiler ve 'Hegemonya' Sorunu", *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt 8, Sayı 27, 1997, s. 25.

imtiyazlardan yararlanma hakkı da devlet-dışı aktörlerle paylaşılmaya başlamıştır.

Söz konusu imtiyazların başında diplomasi gelmektedir. Literatürde farklı tanımları bulunan diplomasi kavramı geleneksel anlamda bir müzakere sanatı olarak kabul edilmektedir. Devletler arasındaki ilişkilerde birbirlerini etkilemek ve ikna etmek için bir diyalog, iletişim, temsil ve müzakere sürecini ifade eden diplomasi, devletlerin dış politika hedeflerine ulaşmaları için kullandıkları araçların başında gelmektedir. Günümüz dünyasında ekonomik, sosyal, teknolojik ve güvenlikle ilgili etkileşim ve gelişmeler devletlerin yapısını ve ilişkilerini etkilediği gibi diplomasinin özünü ve yapısını da değiştirmektedir. Devlet merkezli Vestfalyan paradigmada ciddi değişimlerin yaşandığı ama uluslararası sistemin devlet merkezli özelliğinin tamamen ortadan kalkmadığı yeni dönemde diplomasi kavramı da bir dönüşüm geçirmiş, geleneksel anlayışta kabul edilen temel varsayımlarını yeniden tanımlamak durumunda kalmıştır.

Söz konusu tanımlama ile Vestfalyan dönem sonrasında iç ve dış politikayı birbirinden ayırmanın zorlaştığı bir süreçte diplomasi, geleneksel anlamıyla kabul edilen, devletlerarası niteliği, devlet ve devlet-dışı aktörler arasında yürütülen ve hem kamusal hem de özel alanı içeren karmaşık bir şekle dönüşmüştür. Bu karmaşıklık içinde hem diplomasinin kapsamı genişlemiş hem de diplomasiyi kullanan aktörlerin sayısında ve yapısında değişiklikler gözlenmiştir. Uluslararası sistemde ve iş birliği alanlarında uluslararası kuruluşlar, bölgesel örgütler, çok-uluslu şirketler ve çıkar grupları gibi devlet-dışı aktörler de diplomasinin kapsamı içine dâhil olmuştur. Esasında diplomasinin dönüşüm süreci halen devam etmektedir. Bu dinamik süreçteki temel tartışma konusu yeni aktörlerin, klasik anlamda devletler arasında kurulduğu ve geliştirildiği kabul edilen diplomasinin niteliğini nasıl değiştiriceğidir.

Söz konusu aktörlerin başında 20. yüzyılın ortalarında bölgesel barış, istikrar ve refah ideali üzerine *kendine özgü* (sui generis) yapısıyla kurulan ve yeni dönemin "postmodern"[2] diplomasi örneklerinden birini

---

2 Josef Batora and Brian Hocking, "Bilateral Diplomacy in the European Union: Towards 'post-modern' patterns", *Discussion Papers in Diplomacy*, Netherlands

teşkil eden Avrupa Birliği (AB) gelmektedir. Devletleri ve klasik egemenlik anlayışını aşan bir sistem olarak dikkat çeken AB hem üye ülkelerinin farklı düzlemlerde gerçekleştirdikleri karşılıklı diplomatik ilişkiler çerçevesinde devletlerarası klasik Vestfalyan diplomasi hem de AB ve üyeleri arasındaki diplomatik ilişkiler ile AB ve üçüncü ülkeler arasındaki ilişkileri içeren karma (hibrid) bir yapıyı oluşturmaktadır. AB'de diplomasi ikili diplomasi, çok yönlü diplomasi ve üçüncü ülkelerle yürütülen diplomasi olmak üzere farklı katmanlarda uygulanmaktadır. Bu çerçevede Avrupa entegrasyonunun klasik anlamdaki diplomasiyi etkilediğini ve dönüştürdüğünü söylemek mümkündür. AB, özellikle Maastricht Antlaşması'ndan sonraki gelişmeler ve Lizbon Antlaşması'nın getirdiği AB Konseyi Başkanı, Dış Politika ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi ve Avrupa Dış İlişkiler Birimi gibi yeniliklerle diplomatik bir aktör olarak uluslararası arenadaki görünürlüğünü artırmış, hatta var olan diplomatik sisteme yeni standartlar da getirmiştir.

Diğer taraftan, AB, aynı zamanda uluslararası diplomatik sistemin ve küresel diplomasinin ayrılmaz bir parçası olarak mevcut sistemden de etkilenmektedir. Daha somut bir ifadeyle AB hem mevcut küresel diplomasiyi etkilemekte hem de var olan diplomatik sistemden etkilenmektedir. Bu sebeple 21. yüzyılda klasik anlamında bir değişim yaşayan diplomasi alanındaki yeni gelişmeleri ve eğilimleri anlayabilmek için AB diplomasisinin gelişimini de yakından takip etmek gerekmektedir. Bu kapsamda bu çalışmanın amacı AB'yi diplomatik bir sistem olarak uluslararası diplomasi içinde konumlandırmak ve eş-zamanlı olarak ortaya çıkan küresel diplomatik dönüşümü ve AB diplomasisinin evrimini incelemektir. Böylece, dünya siyasetinde ilkeler ve kurumlar bütünü olarak kabul edilen diplomasinin doğası, post-Vestfalyan dönemdeki dönüşümü ve bu dönüşüm sürecinin AB diplomasisi üzerindeki etkileri ortaya konabilecektir.

Çalışmanın birinci bölümünde Vestfalyan sistemin temel özelliklerine atıfla post-Vestfalyan sistemin temel özellikleri

---

Institute of International Relations 'Clingendael', April 2008, https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/20080400_cdsp_diplomacy_batora.pdf (Erişim Tarihi: 22.04.2018)

anlatılacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde diplomasi kavramı tartışılacaktır. Klasik anlamıyla, diplomasinin tanımı, kapsamı, fonksiyonları, aktörleri bu bölümün temel tartışma noktaları arasında olacaktır. Çalışmanın üçüncü bölümünde post-Vestfalyan dönemde diplomasinin dönüşümü global ölçekte incelenecektir. Aslında ulus-devletlerin ayrıcalıkları arasında yer alan diplomasinin ve diplomatik ilişkilerin ulus-devletlerin hâkimiyetlerinin zayıfladığı post-Vestfalyan dönemde nasıl değiştiği ve dönüştüğü ortaya konmaya çalışılacak, özellikle diplomasinin yeni işlevleri ile yeni diplomatik yapılar ve aktörler tartışılacaktır. Bu aktörlerin başında gelen AB ise değiş(tir)en ve dönüş(tür)en diplomatik sistemi ile dördüncü bölümün ana tartışma konusu olacaktır. Bu bölümde, diplomasinin küresel dönüşümünde AB'nin rolü ve etkisi ile söz konusu diplomatik dönüşümün AB diplomasisi üzerindeki yansımaları ele alınacaktır. Çalışma, genel bir değerlendirmeyle sonuçlandırılacaktır.

Sonuç itibariyle, ulus-devletlerin sorgulandığı, ulus-devletin sahip olduğu erkin devlet-dışı aktörlere devredildiği günümüz uluslararası ilişkilerini yorumlamak için diplomasideki dönüşümü anlamak hayati önemdedir. Bu bağlamda, Vestfalyan dönemde ulus-devletler tekelinde olan modern diplomasinin post-Vestfalyan dönemin çok aktörlü karmaşık diplomasisine evrimini AB özelinde irdeleyen bu incelemenin günümüzdeki diplomatik dönüşümün anlaşılması adına önemli bir çalışma olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Devlet-dışı aktörler, post-Vestfalyan dönem, çok aktörlü diplomasi.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Devletin Ayrılmaz Parçası: Diplomasi

Ali Engin OBA
Çağ Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Devlet hangi şekil altında değerlendirilirse değerlendirilsin, nasıl dönüşürse dönüşsün, hiçbir zaman vazgeçemeyeceği diplomasi aracına sahip olacaktır. Bu araç sayesinde devlet, uluslararası alanda etkinlik sağlayabilir. Etkin bir diplomasi olmadan, çeşitli şekiller altındaki devlet, uluslararası alanda istediği faaliyeti gösteremez. Küreselleşme sürecinde de devlet, diplomasi aracı ile, dünya sorunlarının anlaşılmasında ve çözümünde, anlaşmazlıkların savaşa dönüşmesinin engellenmesinde, arabuluculuk ve devletlerarasındaki müzakerelerin yürütülmesinde diplomasi aracına ihtiyaç duyar.

Diplomasi, devletlerarasındaki ve devletler ile diğer aktörler arasındaki ilişkilerin yönetimi olarak tarif edilebilir.

Diplomat, diplomasiyi yürüten devlet sorumlusudur ve devletin yürütme erkinin en önemli unsurlarından birini oluşturur. Diplomatlar, atandıkları ülke içinde yaşamlarını sürdüren, bu ülkenin sorunlarını tahlil eden, bağlı oldukları dışişleri bakanlıklarına yaptıkları değerlendirmelerini, düşüncelerini, rapor halinde takdim eden kimselerdir. Diplomatların bu çalışmaları, ülkelere dair politikaları da ortaya çıkarır. Diplomatların diğer özelliği de, içinde yaşadıkları ülke yetkilileri ile temaslarında, o ülkenin politikalarını da etkileyebilmeleridir.

Genellikle, ikili ve çok taraflı olarak iki alanda değerlendirilen diplomasinin klasik uğraşısı, görüşmeler aracılığıyla sorunların

çözümünü sağlamaya çalışmak, böylelikle, barışın gerçekleştirilmesine katkıda bulunmaktır.

Küreselleşen dünyada, uluslararası ilişkilerde meydana gelen gelişmeler devleti tek başına üstesinden gelemeyeceği siyasal, ekonomik ve kültürel sorunlar ile karşı karşıya bırakmıştır. Modern diplomasi, bu sorunların çözümünde çok taraflı diplomasiyi ön plana çıkarmıştır. Başka bir deyişle, 21. yüzyılda, devletin tek başına üstesinden gelemeyeceği konuların çözümünde, çok taraflı diplomasi aracı kullanılmaktadır. Çok taraflı diplomasiyi de yürüten diplomatlardır.

Tarihsel süreç içinde değerlendirildiğinde, diplomasi, devletin ortaya koyduğu gelişmelere ayak uydurma becerisini göstermiştir.

21. yüzyılda, teknolojik gelişmelerin haberleşmede sağladığı imkânlar, diplomasi tekniklerini geliştirirken, diplomasinin etkinliğini azaltan bir sonuç doğurmamıştır. Başka bir deyişle, bu dönemde de diplomasi, diğer asırlarda olduğu gibi, değerini yitirmeden etkinliğini korumayı başarmıştır. Nitekim, Soğuk Savaş sonrasında, uluslararası ilişkilerde ortaya çıkan kaygan ve değişken zemine dayalı gelişmeler, özellikle eski düşmanlıkların nüksetmesi, arabuluculuk, müzakere gibi diplomasinin başlıca etkinliklerini tekrar ön plana çıkarmıştır. En eski toplumların komşularıyla ilişkilerini yürütmek için diplomasi aracına başvurdukları gibi, bugünkü diplomasi, uluslararası ilişkilerdeki gelişmelere ve devletin dönüşümüne ayak uydurmayı başarmıştır.

Modern diplomasi, kamu diplomasisi adı verilen, hedef kitlenin aklına ve kalbine hitap etmeyi öngören yeni bir etkinliği diplomasiye eklemiş bulunmaktadır. Kamu diplomasisi, ülkelerin yumuşak güçlerine dayalı olarak yürüttükleri etkinlikleri kapsamaktadır.

21. yüzyılda diplomasinin, devletin ve toplumun geçirdiği dönüşüm etkisiyle yeni konuları uğraş alanı haline getirdiği görülmektedir. Nitekim *"The Oxford Handbook of Modern Diplomacy"*, diplomasi çerçevesinde klasik diplomasi, ikili ve çok taraflı diplomasi, görüşme ve arabuluculuk gibi klasik alanlar yanında kamu diplomasisi,

güvenlik, ekonomi, silahların kontrolü ve silahsızlanma, ticaret, mülteci, sağlık, spor, iklim diplomasilerine yer vermektedir.[1]

Diplomasi ve diplomatlara ilişkin araştırma, uluslararası ilişkiler teorisinin ihmal edilen bir alanını teşkil etmektedir. 1996 yılında, Uluslararası Araştırmalar Derneği'nin Diplomasi Araştırmaları Bölümü'nü oluşturması ile bu alan uluslararası ilişkiler disiplininin araştırma konularına eklenmiştir.[2] Gerçekten, uluslararası ilişkiler teorisi, diplomasiyi ikincil bir konu olarak ele almıştır. Buna göre diplomasi, uluslararası ilişkilerin protokoler yönü ile ilgilenir. Alanın araştırma konusunu, savaş gibi yapısal olaylar, kuvvet kullanımı, normların kurumsallaşması ve uluslararası örgütler oluşturur. Ayrıca, Soğuk Savaş sonrası dönemde, hükümet dışı örgütlerin ortaya çıkışı ve bunların aldıkları kararlara ve ortaya çıkardıkları uluslararası normlara yönelik araştırmalar dikkat çekerken, diplomatlar, hükümetlerin aktörü olarak bu dönemde daha az ilgi çekmişlerdir.[3] Başka bir deyişle, Soğuk Savaş sonrasında, uluslararası ilişkiler teorisi daha çok uluslararası alandaki hükümet-dışı örgütler üzerinde durmuştur. Ancak, devletlerin ortadan kalkmamaları ve diplomatların da devlete bağlı olarak etkinliklerini devam ettirmeleri, diplomasi ve diplomat ile uluslararası ilişkiler teorisinin ilgilenmesi gerektiğini ortaya çıkarmıştır.[4]

2000 yılından itibaren Batı'da diplomasi hakkındaki çalışmalar uluslararası ilişkiler sosyolojisi ve antropolojisi alanlarında önemli ilerlemeler göstermiştir. Bu çerçevede, Iver Neumann'ın uluslararası ilişkiler teorisi ile uğraşanları, uluslararası ilişkileri yürütenlerin uygulamaları ve bunların konuşmalarıyla ilgili çalışmaya davet etmesi ve

---

1 Andrew F. Cooper, Jorge Heine, Ramesh Thakur, *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*, Oxford, 2013, s. V-IX.

2 2006 yılında bu bölüm "The Hague Journal of Diplomacy"yi yayınlamaya başlamıştır.

3 Christian Lequesne, Ethnographie du Quai d'Orsay, Les pratiques des diplomates français, CNRS Editions, Paris, 2017, s. 12.

4 Lequesne, a.g.e., s. 12.

bu konuda yazdığı eser, diplomasi araştırmalarına etkinlik kazandırmıştır.[5]

Diplomasinin yeni ilgi alanları diplomatları da etkilemektedir. Her şeyi bilen klasik diplomat tipi yanında, uzman diplomat tipinin öne çıktığı görülmektedir.

Böylelikle, diplomasi araştırmaları uluslararası ilişkiler disiplininde ele alınan yeni bir konu olmuştur. Ancak bu alan ülkemizde henüz yeteri kadar ilgi görmemiştir.

Bu tebliğ, küreselleşmenin etkisindeki devletin uluslararası alanda karşılaştığı sorunların üstesinden gelmesi için diplomasi aracını kullanışını değerlendirmektedir. Diplomasinin bugün eriştiği gelişmeyi ortaya koymaya gayret etmektedir. Diplomatların niteliklerini tartışmaktadır. Diplomasinin devlet için neden vazgeçilmez olduğunu ortaya koymaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Devletin ayrılmaz parçası diplomasi, ikili ve çok taraflı diplomasi, küreselleşme etkisindeki diplomasi, klasik diplomasi, modern diplomasi, kamu diplomasisi, klasik diplomat, modern diplomat, diplomasi araştırmaları.

5 At Home with the Diplomats: Inside a European Foreign Ministry, Ithaca, Cornell University Press, 2012.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

'Speech Act' for Winning Election: A Discourse Analysis of US Leaders' Public Speeches in 2004 and 2008 Presidential Elections in Securitization Theory Perspective

Md Mahmudur RAHMAN
Ankara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler Programı

Securitization theory elaborates the insight that no issue is essentially a menace. Sometimes becomes a security problem through discursive politics.[1] However, according to Balzacq, there are various ways to characterize this insight within securitization theory. The first group, poststructuralists believe in a "social magic" power of language, a magic in which the conditions of possibility of threat are internal to the act of saying "security".[2] Ole Waever said, "the word 'security' is the act … by saying it something is done". In short, "security is a speech act".[3] Balzacq further explains in his paper that the basic idea of the speech act theory is certain statements, according to Austin, do more than merely describe a given reality and, as such cannot be judged as false or true.[4] This research is aimed to reveal the speech act in context of election winning where the American leaders i.e. George W. Bush and Barak Obama are considered the securitizing actors in their respective election winnings in 2004 and 2008. It further revealed the "referent objects" as

---

1 Campbell D. (1992), "Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity, Minneapolis: University of Minnesota Press and Dillon M. (1996), *Politics of Security: Towards a Political Philosophy of Continental Thought*, London, Routledge.

2 Balzacq Thierry, (2011) "A Theory of Securitization: Origins, Core Assumptions and Variants", from Balzacq T. (ed.) (2011), *Securitization Theory: How Security Problems Emerge and Dissolve*, London and NY, Routledge.

3 Waever, Ole (1995), "Securitization and Desecuritization", in R.D. Lipschutz (ed.) On Security, NY, Columbia University Press.

4 Balzacq T., 2011.

well as the "referent subjects" that the "securitizing actors" tried to convince the "audiences" on those issues. To what extent the audience, i.e. the citizens of America, could be manipulated has also been one of the main focused areas of this research. Data has been collected from the secondary materials like government documents, party policy documents, journal articles and newspaper articles as well as the leaders' public speeches before every election. The result was expected that the winning of election is depended on a successful completion of a securitizing movement.

In spite of finding no weapons of mass destruction in Iraq, which was the fundamental reason for attacking Iraq in 2003, the Republican Party platform expressed before the election 2004, "thanks to President Bush's leadership, the skill of the American military, and the commitment of our allies, today there are more than 50 million newly free people in the nations of Afghanistan and Iraq – and America is safer."[5] The expectations that American troops would be welcomed as liberators and seen as deliverers of Iraq from a cruel dictator have been belied. For most Iraqis, they remain invaders and occupiers.[6] However, this contradiction did not affect as there was strong securitization effect in the next election in America. The first goal targeted the safety of citizens from terrorism in the manifesto though there were many social and economic problems in the then America. "Freedom" was taken the referent object which has been shown, through a number of speeches, in danger because of the rising occurrence of terrorism-the referent subject.[7] Their slogans were "strength not uncertainty; results not rhetoric; optimism not pessimism; opportunity not dependence; and freedom not fear". Various expressions like "freedom", "democracy", "war on terror" and "terrorism" have been expressed so many times that the nations could have no other choice but to vote for Republicans to save their lives from terrorism. In fact, the demands for security were

5 Republican Party Platform (2004), USA.

6 Rajwade, A. V., (Nov. 25 - Dec. 1, 2006), "Bush's War on Terror", *Economic and Political Weekly*, Vol. 41, No. 47, s. 4863-4865.

7 *Ibid.*

established on the basis of the manipulative creation of insecurity.[8] Since the attack on September 11, President Bush, throughout his public speeches, was trying to create an environment for the American people to help them to think that they are in danger and that's why they should be getting together under the Republican flag. He said, "These acts of mass murder were intended to frighten our nation into chaos and retreat. But they have failed; our country is strong. . . Terrorist attacks can shake the foundations of our biggest buildings, but they cannot touch the foundation of America."[9] Claiming the sole proprietorship of freedom he further expressed, "America was targeted for attack because we are the brightest beacon for freedom and opportunity in the world".[10] In his address to the joint session of the 107th Congress he further pointed to freedom by saying, "Tonight we are a country awakened to danger and called to defend freedom. Our grief has turned to anger, and anger to resolution . . . On September the 11th, enemies of freedom committed an act of war against our country".[11] The word freedom has become the strong referent object day by day. By continuous dreadful languages it was tried to persuade the nation that the terrorists and their harboring countries should immediately be destroyed with whatever means is needed. During the election campaign in 2004, terrorism issue was taken at the forefront of the Republican platform. In addressing to the Republican National Convention President Bush told, "This election will also determine how America responds to the continuing danger of terrorism — and you know where I stand."[12] The same types of speeches thus made Americans that they had no such better options except voting the Republican candidate President Bush to get rid of the greatest danger of the earth – terrorism. The referent subject – terrorism is to be tackled

---

8 Cox, Damian and others (2009), "Politics Most Unusual", NY, Palgrave Macmillan, p. x.

9 President Bush's address to the nation on the September 11, 2001 attacks. The Oval Office, Washington D.C. From Selected Speeches of President George W. Bush 2001 – 2008.

10 *Ibid.*

11 President Bush's address to the Joint Session of the 107th Congress. Washington D.C. September 20, 2001. From Selected Speeches of President George W. Bush 2001 – 2008.

12 Address to the Republican National Convention, Madison Squire Garden, New York, September 02, 2004.

with exceptional policies to make safe the referent object – freedom and democracy.

On the other hand, in 2008 the Democratic Party won with the leadership of Obama who followed a bit different strategy to win the election. With the speech concerning desecuritization of particular religious, race and colored people, Obama tried to attract the people of all corner when the prime concern of "safety of citizens from terrorism" has already become faded. His party platform in 2008 started with saying, "A great nation now demands that its leaders abandon the politics of partisan division and find creative solutions to promote the common good. … It is time for a change."[13] Obama advanced the issues like "change", "American", "anti-racism" to gain public opinion on behalf of him. He could achieve the rapid responses from the vast majority audiences of America as he was a firm demonstrator against apartheid in South Africa as well as strong speaker of civil rights law and race being a Professor at Chicago University. With his great speech "change", he could attract all the hopeless people who found themselves under threat and discrimination since 9/11 in the USA. As the weakness of the Bush administration has been revealed about Iraq and it acknowledged it too by saying, "The Iraq Survey Group also found that pre-war intelligence estimates of Iraqi WMD stockpiles were wrong – a conclusion that has been confirmed by a bipartisan commission and congressional investigations"[14] the Democratic Party found it a great opportunity to criticize the policy. Obama raised his voice against Iraq war by saying, "What I am opposed to is a dumb war, a rash war. A war based not on reason but on passion, not on principle but on politics. Now let me be clear - I suffer no illusions about Saddam Hussein. He is a brutal man, a ruthless man. A man who butchers his own people to secure his own power.... He's a bad guy. The world, and the Iraqi people, would be better off without him."[15] He further said, "I know that even a successful war against Iraq will require a U.S. occupation of undetermined length,

---

13 Democratic Party Platform (2008), USA.

14 National Security Strategy of the USA, 2006, The White House, Washington.

15 Obama, Barak, "Dire Consequences, Immeasurable Sacrifices", Remarks Against Going to War with Iraq Chicago, Illinois, October 2, 2002. From "President Barak Obama in his own words", United States Department of State / Bureau of International Information Programs.

at undetermined cost, with undetermined consequences. I know that an invasion of Iraq without a clear rationale and without strong international support will only fan the flames of the Middle East, and encourage the worst, rather than best, impulses of the Arab world, and strengthen the recruitment arm of Al Qaeda. I am not opposed to all wars. I'm opposed to dumb wars."[16] Opposing this Republican war policy he succeeded to win the minds of the people who have been bored and worried of seeing their soldiers are dying in the foreign soils. Obama expressed in the party platform, "over the past eight years, our nation's leaders have failed us. Sometimes they invited calamity, rushing us into an ill-considered war in Iraq. But other times, when calamity arrived in the form of hurricanes or financial storms, they sat back, doing too little too late, and too poorly. The list of failures of this Administration is historic".[17] Although terrorist threat to America did not over but the prime concern was economic development as there was huge expenditure on external war. Obama could succeed in securitizing poverty, unemployment, social insecurity, and health related risks like HIV/AIDS more than securitizing terrorism. The term "change what we want" was his speech act that performed for him to win the election.

The above discussions demonstrate that the leaders adopt discourses to win the elections through their "speech act". These discourses are the 'bodies of texts…that bring…ideas, objects and practices into the world.'[18] However, the notion of text points, indeed, to a variety of signs, including written and spoken utterances, symbols, pictures, music. What unites these manifestations of text is their capacity to convey meaning in a context.[19] Taking the party platforms as well as the public speeches into consideration for discourse analysis, the current research tried to explore the securitizing movements of the candidates of 2004 and 2008 Presidential elections in America.

Keywords: Speech act, discourse analysis, security, securitization theory, securitizing actor, referent object, audience.

---

16 *Ibid.*

17 Democratic Party Platform (2008), USA.

18 Hardy, C., Harley, B., Philipps, N. (2004), "Discourse Analysis and Content Analysis: Two solitudes?", *Qualitative Methods,* 2(1): s. 19-22.

19 Balzacq T. (2011), *op. cit.*, p.39.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Bir 'İstisna Hali' Olarak Musul Sınırı: 1918 - 1926

Zeynep ARIKANLI
Galatasaray Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu çalışma, Birinci Dünya Savaşı'nın ertesinde beliren alacakaranlık döneme ve bu dönemin neredeyse bütün özelliklerinin görünür hale geldiği Musul sınırına odaklanmaktadır. Çalışmanın birbirine bağlı iki temel iddiası, 1) ele alınan dönemde Musul sınırının "daimî istisna hali" olduğu; 2) bu sınırlar içinde tesis edilen İngiliz idaresinin hukuki değil fiili olması dolayısıyla siyasalın istisnailiği diyebileceğimiz bir özellik taşıdığıdır. Bu çalışmada istisna hali, Giorgio Agamben'in[1] aynı adlı yapıtına atfen ve yazarın kullandığı anlamda kullanılmaktadır. Agamben bu eserini bir başka Irak işgalinden, George W. Bush yönetimindeki ABD'nin Irak'ı işgalinden sonra kaleme almıştır. Bu anlamda, çalışmamız bu işgalin de tarihsel arka planını anlamaya yardımcı olacak ipuçları sunmayı da amaçlamaktadır.

Arkasında bıraktığı yüzyıllar boyunca kurduğu siyasi, ekonomik, teknolojik, toplumsal ve kültürel üstünlüğü mutlak addedilen Avrupa'nın topyekûn bir savaşla tahrip olduğu bu dönem, sadece yenilen ve yeni kurulan devletler için değil, galip devletler açısından da bir yıkım ve belirsizlikler dönemi olmuştur. Uluslararası ilişkileri belirleyen ilkeler temelden değişmiş, buna göre devletlerarası ilişkiler ve rollerin yeniden

---

1 İtalyan filozof. Agamben'in Irak'ın işgal edilmesinden sonra yazdığı *İstisna Hali*, bu işgalden yola çıkarak "Batı siyasal pratiğinde demokrasi ile totalitarizm arasındaki ince çizginin Antik Yunan'dan Roma İmparatorluğu'na, oradan da Nazizm'e ve günümüze değin uzanan tarihsel gelişiminin izlerini sürer." Bkz. Giorgio Agamben, *İstisna Hali*, Çeviri: K. Atakay, İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2006, s. 119. Kitapla ilgili bir değerlendirme için bkz. Hakan Kaşbaş, "Kitap Tanıtımı: İstisna Hali," *Mukaddime*, Vol. 7, No. 2, 2016, s. 410-414.

tanımlandığı yeni bir uluslararası sistem ortaya çıkmıştır. Halkların kendi kaderlerini tayin hakkı ve devletlerarası ilişkilerde uluslararası hukukun üstünlüğü ilkelerinin benimsenmesi, bir asır öncesinin sömürge imparatorlukları (başta Fransa ve İngiltere olmak üzere) açısından da bir dizi yeniliği gündeme getirmiştir. Bu dönemin alacakaranlığı, yeni ortaya çıkan sisteme dair belirsizliklerden[2] ve aktörlerin buna uyum sağlama çabalarından kaynaklanmaktadır.

Sözünü ettiğimiz yeniliklerin, belirsizliklerin en görünür olduğu bölgelerden biri de genel olarak Ortadoğu, özellikle de Nisan 1920'de yapılan bir düzenlemeyle idaresi İngiltere'ye verilmiş olan Irak olmuştur. Irak resmî olarak 1920 yılında İngiltere'nin mandası olsa da, o tarihe kadar Mezopotamya olarak anılan ve eski Osmanlı vilayeti olan bu topraklar, 1914'ten itibaren kademeli olarak İngiliz hâkimiyetine girmiştir. İngilizler, Hindistan yolunu güvence altına almak için 1914'te Basra'yı kontrol altına almışlar, 1917'de Bağdat'ı, 1918'de de (Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesi uyarınca) Musul'u işgal ederek Mezopotamya seferini (*Mesopotamian campaign*) tamamlamışlardır. Harekât askerî olmakla sınırlı kalmamış, ele geçirilen vilayetler altyapı çalışmalarından eğitim ve sağlık hizmetlerinin düzenlenmesine kadar bir dizi faaliyetle dönüştürülmeye başlamıştır. Bir anlamda, 1920'de Irak adını alacak bu bölgelerde devlet inşa süreci savaşın bitmesinden çok önce başlamıştır. İşte bu çalışma, 1918-1926 yılları arasında İngiltere'nin Irak'taki politikalarına, özel olarak da Musul'daki faaliyetlerine odaklanmaktadır. 1918 tarihli Mondros Mütarekesi'nden Türkiye-Irak sınırını belirleyen 1926 tarihli Ankara Antlaşması'na kadar geçen süreci kapsayan bu dönemde İngiltere Irak'ı, yeni kurulan bu devletin sınırlarının belli olmadığı bir konjonktürde yönetmiştir. Bu haliyle de Irak'taki İngiliz manda yönetimi Giorgio Agamben'in istisna hali dediği bir özelliğe sahiptir. Musul bu şartlar altında, yani hukukî bir düzenleme olmadan yeni devletin sınırları içinde kabul edilmiş, dolayısıyla Irak devleti de, *bir istisna hali*nde kurumsallaşmıştır.

---

2 Birinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan sisteme, aktörlerin bu sisteme nasıl uyum sağlayacaklarına, içinde kendilerini nasıl konumlandıracaklarına dair belirsizlikler 1648 Vestfalya Barışı sonrasını hatırlatır.

Sibel Yılmaz'ın dikkat çektiği gibi, "istisna hali gerek siyasetin hukukla ilişkisinin belirlenmesi, gerek egemenliğin gücünün gösterilmesi bakımından" önemli bir kavramdır.[3] Önce Carl Schmitt[4] tarafından ele alınan istisna hali, Agamben tarafından "siyasal belirsizlik veya nedeni ne olursa olsun bir kriz durumunda, siyasal düzenin devamının sağlanması adına hukukun kendini askıya alması" olarak tanımlanır.[5] İstisna halini "teorik düzeyde hukuk ve siyasetin birbirine eklendiği moment" olarak kurgulayan Carl Schmitt ise "istisnanın egemenlikle olan kesin bağına işaret eder."[6] Schmitt'e göre yasaya varlık, somutluk kazandıran tek şey egemenin kararıdır. Bu anlamda, istisna halinden çok siyasalın istisnailiğinden bahseder. İngiltere'nin 1918-1926 döneminde izlediği politikalar da "istisnanın egemenlikle olan kesin bağına" işaret etmektedir, zira bir sınırın olmadığı, hatta Irak'ın resmî olarak bile var olmadığı bir ortamda yasayı koyan ve uygulayan egemen olarak İngiltere'dir.

Bu çalışmanın teorik çerçevesini büyük ölçüde Agamben'in İstisna Hali adlı yapıtıyla sınır çalışmaları oluşturmaktadır. Çalışmada resmî kaynak olaraksa (bahsi geçen antlaşmaların, bu antlaşmalara ek raporların ve Milletler Cemiyeti Musul Araştırma Komisyon Raporu'nun yanı sıra), 2007-2008 yılları arasında İngiltere'de yürütülen arşiv çalışmalarından (Londra'da bulunan *The National Archives/ Public Record Office* – Ulusal Arşiv ve Oxford'daki *The Middle East Center Archive*- Ortadoğu Arşiv Merkezi) elde edilen belgeler kullanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Irak (Mezopotamya), İngiltere, istisna hali, manda yönetimi, Musul vilayeti.

---

3 Sibel Yılmaz, "İstisna Hali Üzerinden Bir Egemenlik Kavramı Tartışması. Schmitt ve Agamben'in Teorileri Hakkında Bir Çalışma," *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, No. 132, Eylül-Ekim 2017, s. 383.

4 Özellikle bkz. Carl Schmitt, *Siyasi İlahiyat*, Çeviren: Emre Zeybekoğlu, Ankara: Dost Kitabevi, 2002, s. 78.

5 Kaşbaş, age.

6 Mehmet Ağaoğulları ve Levent Köker, *İmparatorluktan Tanrı Devletine*, Ankara: İmge Yayınevi, 2011, s. 25. Ayrıca bkz. Efe Baştürk, "Modern Egemenliğin 'Nomos'u Olarak İstisna Hali," *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, No. 15, Bahar 2013, s. 79.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Yeni Devlet Kurma Sürecinde Yön Arayışları: Moskova Antlaşması Örneği

Coşkun TOPAL
Gümüşhane Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Türkiye ve Rusya ilişkileri 15. yüzyıl sonuna kadar giden köklü bir geçmişe sahiptir. İki ülke, 1682 yılından 1918 yılına kadar savaşlar, ittifaklar, yardımlar ve dostlukların yaşandığı yaklaşık 250 yıllık sürecin beşte birini mücadele ile geçirmişlerdi. I. Dünya Savaşı öncesi Osmanlı Devleti, aynı ittifak sistemi içerisinde yer almak amacıyla Rusya'ya yönelik girişimlerde bulunmuş ama iki ülke arasında anlaşma sağlanamadığından savaşta rakip iki ittifak grubu içerisinde yer almışlardı. 1914'te başlayan I. Dünya Savaşı, 1917 yılına geldiğinde Rusya'da devrimin kapısını aralamıştı. Rusya'nın merkezi devletlere karşı İngiltere ve Fransa'nın yanında savaşa girmesi, Romanov Hanedanı'nın sonunu getirmiştir.

Rusya'da Bolşevik ihtilali sonrası büyük değişim yaşanırken, savaşın kaybedilmesinden sonra Mondros Mütarekesi ve Sevr antlaşması sonucunda itilâf devletleri Türkiye'yi parçalamaya, siyasi ve ekonomik bakımdan büyük emperyalist devletlerin tam egemenliği altına girmeye mahkûm etmişti. Mustafa Kemal Paşa önderliğinde Türk halkı, bir yandan Padişah yanlılarının körüklediği isyanlarla uğraşırken diğer yandan özgürlüğünü ve bağımsızlığını korumak için istilâcılara başkaldırmıştı. Bu süreçte, Bolşeviklerle ilişki kurmak ve onların yardım ve desteğini almak hep ön planda olmuştur. Batılı emperyalist devletlere karşı bir tehdit oluşturan Sovyet Rusya, Anadolu'da milli bağımsızlık mücadelesinin önderleri tarafından yardım alınabilecek tek alternatifti. Bu nedenle Sovyet Rusya ile yakın ilişkiler kurulması öncelikli olarak

ele alınmıştır. Buna bağlı olarak Yeni Türkiye'nin en yakın dostu Sovyet Rusya olmuştur.

İki ülke arasındaki düşmanlık yerini yakın bir dostluk ve güvene bırakmakla birlikte çeşitli vasıta ve kişiler tarafından şekillendirilen ilk ilişkiler, yeni ümitlerle birlikte, birtakım sıkıntıların da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bununla birlikte iki ülke önce karşılıklı olarak elçiler atamış ve ardından 16 Mart 1921'de Moskova'da dostluk anlaşmasını imzalamıştır. Bu çalışmada mütareke dönemi Türk-Rus ilişkileri, Moskova Antlaşması'nın iki ülke ilişkileri açısından önemi ve sonuçları üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mütareke dönemi, Moskova Antlaşması, Türkiye, Rusya, dış politika.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Avrupa'daki Mikro Devletler ve Türk Dış Politikası Açısından Konumları

Ali Faik DEMİR – Yeliz KULALI
Galatasaray Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Uluslararası ilişkiler çalışmalarında devlet ve devletlerarası ilişkiler kuşkusuz çok eski tarihlere dayanmaktadır. Bu noktada, güç mücadelesi ve devlet anlayışı birçok önemli yazarın ilgi alanını ve çalışmaların ana konusunu teşkil etmiştir. İlk çağdan itibaren, devletin evrimi ve buna bağlı sistemin değişimi güç mücadelesi bakımından dikkate değer konumda bulunmuştur. Uluslararası ilişkilerde küçük ve mikro devlet anlayışının tarihiyse, 19. yüzyıla kadar uzanmaktadır. İmparatorluklardan ulus-devletlere doğru bir hareketlenmenin yaşandığı sistemde doğal olarak parçalanmalardan farklı politik dengelere bağlı olarak yeni devlet tipleri doğmuştur. Bu çerçevede çalışmamıza konu teşkil eden küçük ve mikro devletler de aynı dönemin ürünüdür.

Uzun zamandır bu yapılarda devletler bulunsa da, söz konusu kategoride devletler ve dış politikaları konusunda çalışmalar sınırlı kalmıştır. Küçük ve mikro devlet çalışmaları, uluslararası ilişkiler disiplininde ancak Soğuk Savaş döneminde ilgi çekmeye başlamıştır. Günümüzde de halen yeterli akademik ilgiyi ve saha araştırmasını sağlayamamıştır. Söz gelimi popüler internet arama motorlarından *Google*'da Türkçe, İngilizce ve Fransızca "Küçük" ve "Mikro" devlet tanımlarını arattığımızda, Avrupa örneğinde farklı sonuçlar görmekteyiz. Fransızca olarak *"Petit Etat"* (küçük devlet) taraması ilk sonuçlarda karşımıza Vatikan, San Marino gibi ülke sonuçları vermektedir. Aynı şekilde dilimizde *"Küçük Devlet"* araması, karşımıza dünyanın en küçük ülkeleri olarak Andorra, Liechtenstein, hatta uluslararası hukuka göre farklı statüleri olan Sealand gibi örnekleri çıkarmaktadır. Durum sadece

İngilizce olarak *"Small State"* (küçük devlet) sorgulamasında değişir. İngilizce küçük devlet taraması karşımıza ilk olarak küçük ve mikro devlet ayrımını çıkarır. Avrupa'da yer alan Andorra, Vatikan gibi devletler m*ikro devlet* statüsünde gösterilirken, Lüksemburg, Malta gibi devletler *küçük devlet* kategorisinde yer alır. Diğer bir deyişle, genelde İngilizce literatür bu devletler arasındaki kesin ayrımı bizlere göstermektedir. Bunun en önemli nedeni, bahsettiğimiz gibi bu alanda yapılan akademik çalışmaların fazla olmaması ve genelde sadece İngilizce literatürle sınırlı kalmasıdır. Yapılan akademik çalışmaların geneli kuzey etütleri ile sınırlı kalmaktadır, İzlanda, İsviçre ve Danimarka, alanla ilgili en detaylı çalışmaların yapıldığı ülkelerdendir.

Küçük ya da mikro devletlerin kendilerine özgü *"sui generis"* durumlarına bağlı olarak farklı iç ve dış politik dengeler kurulmaktadır. Söz konusu yapılarla ilgili söylenmesi gereken ilk özellik hepsinin devlet statüsünde olması, daha doğrusu uluslararası hukukta yer alan *de jure* ve *de facto* devlet kriterlerine sahip olmasıdır. Diğer bir deyişle ayrılıkçı hareketler, buna bağlı yerel yapılanma ve örgütlenmeler asla bu perspektifte değerlendirilemez. Uluslararası hukukta farklı statüleri bulunan *mikro-topraklar, mikro-uluslar, condominium* gibi topraklar da bu kategoride yer almaz. Çalışmamızın konusu olan mikro devletler, uluslararası hukuka göre devlet kabul edilen topraklardır ve bu çerçevede mikro devletin bulunduğu coğrafyadan başlayarak birçok kriter, devletin yapısı ve dış politikasını oluşturmasında rol oynamaktadır.

Tarihte mikro ve küçük devlet kategorizasyonu yapılırken ön plana çıkan ilk unsur güç olmuştur. Devletin büyük ya da küçüklüğü, güçlülük kategorisi yapmakta dikkate alınmıştır. 1815 Viyana Kongresi'nde yasal olarak *Small ve Great Powers* (büyük ve küçük güçler) tanımlarının yapılması, bu alanda yapılan çalışmaların temelini teşkil etmektedir.[1] Diğer bir ifadeyle, uluslararası ilişkilerde bu alanda ilk tanımlamalar güçlü ve büyük devletle küçük ve zayıf devlet illiyet bağı teşkil edilerek

---

1 Iver B.Neumann, Sieglinde Gstöhl, "Introduction: Lilliputians in Gulliver's World", Christine Ingebritsen et.al. (der.), *Small States in International Relations*, Seattle, University of Washington Press, 2006, s. 5-6'dan Özlem Tür, Nuri Salık, "Uluslararası İlişkilerde Küçük Devletler: Gelişimi, Tanımı, Dış Politika ve İttifak Davranışları", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt14, Sayı 53, 2017, s. 4.

yapılmıştır. Doğal olarak, küçük devlet tanımı ilk aşamada zayıflıkla özdeş görüldüğü için pejoratif bir algı yaratmıştır. Ancak, günümüzde küçük ve mikro devlet kavramları artık *zayıf devletler* anlamında kullanılmamaktadır. Bu çerçevede, uluslararası örgütlerin resmi dokümanlarında devletlerarası karşılaştırmalar yapılırken *büyük ve küçük ülkeler* ifadeleri kullanılmaz. Örneğin, Avrupa Birliği belgelerinde *küçük ya da orta ölçekli devlet* veya *devlet ya da daha küçük devlet* kavramları kullanılmaktadır. Bu kullanım üyeler arasında herhangi bir ayrım olmadığını göstermek açısından önemlidir.[2] Diğer yandan, *small power* (küçük güç) tanımı literatürde giderek *smart power* (akıllı güç) kavramına dönüşmektedir.[3] Bunun nedeni şüphesiz uluslararası sistemde küçük devlet kıstaslarına uyan birçok devletin uluslararası ilişkilerdeki kazandığı başarıdır.

Küçük ya da mikro devlet tanımı yapılırken ilk akla gelenler doğal olarak yüzölçümü ve nüfus gibi nicel kriterlerdir. Nicel kriterlerin kullanılması kategorizasyon kolaylığı sağlamaktadır. İşte bu çerçevede, bir devletin mikro olup olmadığını ölçmek ve değerlendirmek nicel kriterlere dayandığı için daha kolay görülmektedir. Küçük devlet tanımıysa bu açıdan daha karmaşık ve girift olabilmektedir. Yüzölçümü ya da nüfus gibi unsurlar küçük devlet tanımlanması bakımından yeterli değildir. Küçük devlet kriterleri daha çeşitli ve göreceli dir. Örneğin Avrupa'da Lüksemburg küçük ülke kategorisine giren örneklerden biridir. Aynı şekilde Norveç de küçük devlet sınıfında bulunmaktadır. İlk bakıldığında, iki devlet farklı görünse de kategorizasyon açısından aynılardır. Küçük devlet tanımı söz konusu olduğunda, yüzölçümü ve nüfus oranı yanında ülkenin GSMH'sı, doğal kaynakları, kendi kendini nasıl tanımladığı (*auto-identification*) ya da başka bir aktör tarafından nasıl tanımlandığı gibi kriterler de devreye girmektedir. Özlem Tür ve Nuri Salık'ın "Uluslararası İlişkilerde Küçük Devletler: Gelişimi, Tanımı, Dış Politika ve İttifak Davranışları" adlı çalışmasında bu

---

2 Paul Magnette, Kalypso Nicolaidis, "Grands et Petits Etats Dans l'UE: Reinventer l'équilibre", *Etudes et Recherches,* Sayı 25, 2003, s. 5.

3 Baldur Thorhallsson, Anders Wivel, "Small States in European Union: What do we know and what would we like to know?", *Cambridge Review of International Affairs*, Cilt 19, Sayı 4, 2006, s. 664.

kriterler "niceliksel, niteliksel ve algısal yaklaşımlar" olarak gruplandırılmıştır.[4]

Dünya genelinde farklı bölgelerde birçok küçük ve mikro devlet bulunmaktadır. Bu çalışmada özellikle Avrupa'da yer alan mikro devletler inceleme konusu yapılacaktır. Avrupa'da günümüzde beş mikro devlet bulunmaktadır. Bunlar: *Vatikan, Andorra, San Marino, Liechtenstein ve Monako*'dur. Çalışmada ilk olarak "küçük ve mikro devlet nedir?, bu devletler hangi kriterlere göre belirlenmektedir?, bu kriterleri kimler belirlemektedir?, dünyanın her yerinde aynı kriterlerle mi devletler sınıflandırılmaktadır?" gibi sorulara yanıt aradıktan sonra Avrupa coğrafyasındaki bu beş devletin neden *mikro devlet* olarak tanımlandığına yer verilecektir.

Diğer yandan, Türkiye'nin dış politikası incelendiğinde genel anlamda küçük ve mikro devletlere özel bir yer ayrılması oldukça sınırlıdır denebilir. Peki birçok açıdan ve farklı kriterler bağlamında mikro şeklinde tasnif edilen bu devletler Türkiye için ne ifade etmektedir? Bu devletlerle nasıl ilişkiler kurulmuştur? Yaşanmış önemli sorun ya da olaylar mevcut mudur? Bu ülkeler açısından Türkiye nasıl bir yer tutmaktadır? Tarihsel olarak ilişkilerin arka planı nedir? Türkiye'nin dış politika açılımları bakımından mikro devletlere yönelik yeni bir bakış açısı mevcut mudur? Türkiye-Avrupa ilişkileri ve özellikle de Türkiye-AB ilişkilerinde bu devletlerin bir rolü olabilir mi? Bu çerçevede çalışmanın diğer yarısı Türkiye'nin Avrupa coğrafyasındaki bu mikro devletlerle olan ilişkilerine ve Türk dış politikasındaki yerlerine odaklanmaktadır. Bu beş mikro devletten Vatikan örneği dini statüsü gereği çalışmanın dışında bırakılmıştır. Sonuç olarak *Andorra, San Marino, Liechtenstein ve Monako*'nun Türk dış politikasındaki yerlerine ayrıntılarıyla yer vermeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Mikro devlet, küçük devlet, Avrupa, TDP, dış politika.

---

4 Özlem Tür, Nuri Salık, "Uluslararası İlişkilerde Küçük Devletler: Gelişimi, Tanımı, Dış Politika ve İttifak Davranışları", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 14, Sayı 53, 2017, s. 7.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 Ekim 2018/Ankara

Siyasi Kriz, Rejim Stratejileri ve Dış Politika: 2011 Sonrası Türkiye-Mısır İlişkileri

Nuri YEŞİLYURT
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu bildiri, Ankara Üniversitesi BAP Koordinatörlüğü tarafından desteklenen "2011 sonrası Türkiye-Mısır İlişkileri: Altın Çağdan Derin Krize" başlıklı araştırma projesinin ön bulgularına dayanmaktadır. Bu araştırma projesinin ilk amacı, Mısır'daki 25 Ocak 2011 Devriminden sonra Türkiye-Mısır ilişkilerinde yaşanan hızlı yükseliş ve ani düşüşün arkasındaki başlıca nedenleri açıklamaktır. 1950'lerden beri genelde temkinli ama istikrarlı bir çizgide ilerleyen ikili ilişkilerin 2011 sonrası dönemde son derece keskin iniş-çıkışlar sergilemiş olması akademik açıdan ayrıntılı bir incelemeyi hak etmektedir. İkinci olarak, bu proje iki ülke arasındaki mevcut ve potansiyel işbirliği alanlarının altını çizerek, hâlihazırda kopuk olan ikili siyasal ilişkilerin yeniden normalleşebilmesi için somut bir politika önerisi geliştirmeyi amaçlamaktadır. Araştırmayı besleyen temel materyalleri, 2011'den beri iki tarafın birbirine karşı benimsediği söylem ve uygulamalar, ikili ilişkilerin ekonomik boyutuna dair sayısal veriler ve ikili ilişkilerde rol oynamış Türkiyeli ve Mısırlı politika yapıcı, politika uygulayıcı ve iş insanlarıyla yapılan kişisel görüşmeler oluşturmaktadır.

Yukarıda özetlenen araştırma projesi kapsamında, bu bildiri 2011 sonrası Türkiye-Mısır ilişkilerindeki ani değişimleri açıklamak için yoğun iç siyasal kriz anlarında iç politika ile dış politika arasındaki karmaşık etkileşime odaklanmaktadır. Bunu yaparken, Dış Politika Analizi ve Uluslararası Güvenlik Çalışmaları alanlarında iç politika – dış politika etkileşimine değinen geniş bir yazından faydalanmaktadır. Daha özel olarak, bu bildiride Joe Hagan'ın siyasal rejimlerin siyasal

muhalefete karşı benimsediği (yatıştırma, seferber etme ve yalıtma gibi) alternatif stratejilerin dış politika üzerindeki etkisini analiz ettiği "rejim stratejileri yaklaşımı"[1] ile üçüncü dünya devletlerinin ittifak davranışlarını rejime karşı iç tehditlere odaklanarak açıklayan Steven David'in "her yerde dengeleme" kavramından faydalanılmaktadır.[2] Bildiri genel olarak bu yaklaşım ve kavramları 2011 sonrası Türkiye-Mısır ilişkileri vakasına uygulayarak geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Bu bildirinin temel argümanı, 2011 sonrası Türkiye-Mısır ilişkilerindeki istikrarsızlığın, iki ülkedeki siyasal rejimin iç politikada derinleşen siyasal kriz ve yükselen muhalefetle baş edebilmek için benimsedikleri farklı stratejilerden kaynaklandığı şeklindedir. Devrim sonrası Mısır'ın kaotik siyasal ortamında Müslüman Kardeşlerin adayı Muhammed Mursi 2012'de az farkla başkanlık seçimlerini kazanmasına rağmen, tecrübesizliği ve bürokrasinin direnci sebebiyle asla tam olarak devlete hâkim olamadı. Bunun sonucunda, bir yıllık başkanlığı boyunca Mursi'nin kırılgan iktidarı hem askeriye hem de yükselen liberal muhalefetten ciddi meydan okumalarla karşı karşıya kaldı. Mursi, bu meydan okumaları, Arap Ayaklanmaları sonrasında Orta Doğu'da nüfuzunu artırmak için Müslüman Kardeşlere destek olup ona rehberlik etmeye hazır olan Türkiye ve Katar'la yakınlaşarak dengelemeye çalıştı. Dolayısıyla, 2012 sonrası Türkiye ve Mısır arasında görülen tarihi yakınlaşma, öncelikle çekişmeli bir iç siyasal ortamda ayakta kalmaya çalışan Müslüman Kardeşlerin benimsediği hayatta kalma stratejisiyle Türkiye'nin (ve Katar'ın) çalkantılı bir bölgesel sistemdeki jeopolitik hesaplamalarının çakışmasının bir sonucuydu.

Muhammed Mursi'nin 2013'te bir askeri darbeyle alaşağı edilmesinden sonra Ankara-Kahire ilişkilerinde yaşanan bozulma konusuna gelindiğinde, bu bildiri ilişkilerdeki uzatmalı krizin başlıca sorumlusunun Türkiye'deki iç siyasal gelişmeler olduğunu iddia etmektedir. Haziran 2013'te alevlenen Gezi protestoları Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve onun liderlik ettiği Adalet ve Kalkınma Partisi'ne

---

1 Joe D. Hagan, *Political Opposition and Foreign Policy in Comparative Perspective*, Boulder: Lynne Rienner, 1993.

2 Steven R. David, *Choosing Sides: Alignment and Realignment in the Third World,* Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1991.

(AKP) karşı ciddi bir meydan okuma teşkil etmekteydi. Bu protestolar, Mısır'da 3 Temmuz 2013 Darbesiyle sonuçlanan siyasal kriz süreciyle aynı zamana denk geldiğinden, Erdoğan tüm bu gelişmeleri Mısır ve Türkiye'de halk desteğine sahip hükümetleri peşi sıra devirmeye çalışan uluslararası bir komplo olarak yorumlamayı tercih etti. Aralık 2013'te Türkiye'de hükümet üyelerine karşı başlatılan yolsuzluk soruşturmaları bu yorumu daha da güçlendirip, hükümeti alarma geçirdi. Bu siyasal ortamda, Türkiye'deki siyasal iktidar, muhalefete karşı bir seferberlik stratejisi benimseyip kendi destek tabanını pekiştirmeye yöneldi. Bu strateji, tavizkâr olmayan ve katı bir dış politika duruşunu da içeriyordu. Nitekim bu duruş Türkiye'nin Mısır'daki darbeye yönelik iç ve uluslararası ortamlarda ısrarlı kınamalarından, yeni Mısır yönetimiyle ilişkileri normalleştirmeyi reddetmesinden ve Müslüman Kardeşlere devam eden desteğinden de anlaşılabiliyordu. Bunun yanında, AKP'nin bu sorun ve sembolleri iç politikada (örneğin seçim kampanyalarında) yaygın olarak kullanması, ikili ilişkilerde normalleşmeyi daha da engelledi.

Sonuç olarak, bu bildiri, Türkiye-Mısır ilişkileri vakası üzerinden iç politikanın dış politikayla iç içe geçmişliğini vurgulamaktadır. 2011'den beri iki ülkenin geçirdiği siyasal başkaldırı ve krizler, ikili ilişkiler üzerinde hem olumlu hem de olumsuz anlamda ciddi bir etkide bulunmaktadır. Dolayısıyla, mevcut diplomatik çekişmeyi atlatıp daha istikrarlı ilişkileri tesis etmek için iki ülke, her şeyden önce dış politikayı iç politikadan yalıtmaya çalışıp, daha sonra terörle mücadele, turizm, enerji, ticaret ve yatırımlar gibi potansiyel işbirliği alanlarına odaklanmalıdır. 2018'de her iki ülkenin de kritik başkanlık seçimleri gerçekleştirdiği göz önünde bulundurulursa, 2019 senesi ilişkilerde yeni bir sayfa açmak için uygun bir zaman gibi gözükmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Mısır, dış politika analizi, iç politika, Arap ayaklanmaları.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası
15 - 16 ekim 2018/Ankara

Europeanization in Question: Analysis of the Impact Quality and Peace of EU-Turkey Relation on Turkey's Cyprus Policy

Erol KALKAN
Karadeniz Teknik Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

The aim of this research is to investigate the influence of the quality and pace of EU-Turkey relations on Turkey's Cyprus policy. It argues that, first, as a result of EU conditionality, adaptation pressure and asymmetric power relations during the accession process, the influence of the EU on the polity, politics and policies of Turkey, even on its foreign policy toward Cyprus, is to a large extent a vertical, "top down" process. Second, the degree of change in Turkey`s Cyprus policy to adapt to the EU acquis politique of the Common Security and Defence Policy (CSDP) was determined by the quality and pace of EU-Turkey relations and credibility and timing of EU's rewards. To investigate these phenomena, this study poses the following questions: how, to what extent and in what direction has Turkey's foreign policy changed towards Cyprus during the country's EU candidature, and how have the quality and pace of EU–Turkey relations and the credibility and timing of EU's rewards played a role in this? This study utilises Europeanization, and the rational choice and historical versions of the new institutionalist theory as its theoretical framework. Thus, the concepts of "misfit gap" and EU "adaptation pressure" (Europeanisation), "critical junctures", "punctuated equilibrium" and "path dependency" (historical institutionalism) and "veto points", "formal institutions", "cost/benefit calculation of rule compliance" and "empowerment of new institutions and actors" (rational institutionalism) are employed to analyse the influence of the quality and pace of EU-Turkey relations on Turkey's Cyprus policy. Using the primary and secondary data, the misfit gap between Turkey and the EU in the fields

subject to the study, is first explored by examining the Turkey's Cyprus policy and EU calls related to solution of Cyprus issue. EU-Turkey relations are then explored to establish whether the gap between the Turkish and EU levels in this field has generated (high-level) EU adaptation pressure. Finally, the quality and stability of EU–Turkey relations and a cost/benefit analysis of compliance with EU calls is undertaken by Turkish actors are assessed to ascertain the impact of the EU and the quality and pace of EU–Turkey relations on Turkey's Cyprus policy during the country's EU accession process.

Keywords: Europeanisation, the quality and pace of EU–Turkey relations, Cyprus issue, cost/benefit calculation, path dependency.